

2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos tarpinis vertinimas

Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimo galutinė ataskaita

2019 m. kovo 18 d.

Vertinimas atliekamas pagal 2018 m. vasario 28 d. paslaugų teikimo sutartį Nr. 14P-14 tarp Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir ūkio subjektų grupės UAB „ESTEP Vilnius“ ir UAB „Visionary Analytics“

TURINYS

SANTRUMPOS	4
SANTRAUKA	5
EXECUTIVE SUMMARY	8
IVADAS	12
1. DARNAUS VYSTYMOSI HORIZONTALIOJO PRINCIPO TAIKymo VERTINIMAS	15
1.1. DARNAUS VYSTYMOSI HP ĮGYVENDINIMO STRATEGIJA (REGLAMENTAVIMAS)	15
1.1.1. HP taikymo reglamentavimas	15
1.1.2. Prioritetai, uždaviniai ir priemonės, nukreipti į HP įgyvendinimą	18
1.1.3. Pasirinktos HP įgyvendinimo strategijos tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas	25
1.2. DARNAUS VYSTYMOSI HP ĮGYVENDINIMAS (KONKRETŲS VEIKSMAI)	26
1.2.1. HP įgyvendinimo geroji praktika	26
1.2.2. HP įgyvendinimas priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP taikymą, lygmeniu	26
1.2.3. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu	30
1.2.4. HP įgyvendinimo tinkamumas ir pakankamumas	33
1.3. DARNAUS VYSTYMOSI HP ĮGYVENDINIMO REIKŠMĖ VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE	34
1.4. TIKĖTINAS DARNAUS VYSTYMOSI HP TAIKymo POVEIKIS	34
1.5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	35
2. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINAVIMO HORIZONTALIOJO PRINCIPO TAIKymo VERTINIMAS	38
2.1. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINAVIMO HP ĮGYVENDINIMO STRATEGIJA (REGLAMENTAVIMAS)	38
2.1.1. HP taikymo reglamentavimas	38
2.1.2. Prioritetai, uždaviniai ir priemonės, nukreipti į HP įgyvendinimą	40
2.1.3. Pasirinktos HP įgyvendinimo strategijos tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas	44
2.2. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINACIJOS HP ĮGYVENDINIMAS (KONKRETŲS VEIKSMAI)	45
2.2.1. HP įgyvendinimo geroji praktika	45
2.2.2. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu	45
2.2.3. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu	47
2.2.4. HP įgyvendinimo tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas	50
2.3. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINAVIMO HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE	50
2.4. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINAVIMO TIKĖTINAS HP TAIKymo POVEIKIS	51
2.5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	51
3. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HORIZONTALIOJO PRINCIPO TAIKymo VERTINIMAS	55
3.1. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HP ĮGYVENDINIMO STRATEGIJA (REGLAMENTAVIMAS)	55
3.1.1. HP taikymo reglamentavimas	55
3.1.2. Prioritetai ir priemonės, nukreipti į HP įgyvendinimą	57
3.1.3. Pasirinktos HP įgyvendinimo strategijos tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas	61
3.2. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HP ĮGYVENDINIMAS (KONKRETŲS VEIKSMAI)	62
3.2.1. HP įgyvendinimo geroji praktika	62
3.2.2. HP įgyvendinimas priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP taikymą, lygmeniu	62
3.2.3. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu	63
3.2.4. HP įgyvendinimo tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas	65
3.3. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE	66
3.4. TIKĖTINAS MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HP TAIKymo POVEIKIS	66
3.5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	67

4. JAUNIMO HORIZONTALIOJO PRINCIPO TAIKymo VERTINIMAS	70
4.1. JAUNIMO HP ĮGYVENDINIMO STRATEGIJA (REGLAMENTAVIMAS)	70
4.1.1. HP taikymo reglamentavimas	70
4.1.2. Prioritetai ir priemonės, nukreipti į HP įgyvendinimą	72
4.1.3. Pasirinktos HP įgyvendinimo strategijos tinkamumas ir pakankamumas	75
4.2. JAUNIMO HP ĮGYVENDINIMAS (KONKRETŲS VEIKSMAI)	76
4.2.1. HP įgyvendinimo geroji praktika	76
4.2.2. HP įgyvendinimas priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP taikymą, lygmeniu	76
4.2.3. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu	77
4.2.4. HP įgyvendinimo tinkamumas ir pakankamumas	79
4.3. JAUNIMO HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE	79
4.4. TIKĖTINAS JAUNIMO HP TAIKymo POVEIKIS	80
4.5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	80
5. PARTNERYSTĖS HORIZONTALIOJO PRINCIPO TAIKymo VERTINIMAS	83
5.1. PARTNERYSTĖS PRINCIPO REGLAMENTAVIMAS	83
5.2. PARTNERYSTĖS PRINCIPO PLĖTOJIMAS: REGLAMENTAVIMO KAITA IR ĮGYVENDINIMAS	86
5.3. HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE	94
5.4. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	96
6. SOCIALINIŲ INOVACIJŲ TAIKymo VERTINIMAS	100
6.1. SOCIALINIŲ INOVACIJŲ SKATINIMO STRATEGIJA VEIKSMŲ PROGRAMOJE	100
6.2. SOCIALINIŲ INOVACIJŲ ĮGYVENDINIMAS	104
6.3. HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE	108
6.4. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	108
BENDRI STRATEGINIAI SIŪLYMAI	111
1 PRIEDAS: ATLIKTŲ INTERVIU RESPONDENTAI	113
2 PRIEDAS: PROJEKTŲ VYKDYTOJŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAI	114
3 PRIEDAS: PROJEKTŲ ATVEJO STUDIJS	118
4 PRIEDAS: UŽSIENIO ŠALIŲ ATVEJO STUDIJS	132
5 PRIEDAS: DISKUSIJŲ GRUPIŲ INFORMACIJA	138

SANTRUMPOS

AM	–	Aplinkos ministerija
DV	–	Darnus vystymasis
EK	–	Europos Komisija
ERPF	–	Europos regioninės plėtros fondas
ES	–	Europos Sąjunga
EM	–	Energetikos ministerija
EIM	–	Ekonomikos ir inovacijų ministerija
ESF		Europos socialinis fondas
ESIF	–	Europos Sąjungos investicinis fondas
FM	–	Finansų ministerija
HP	–	Horizontalusis principas
JRD	–	Jaunimo reikalų departamentas
JUI	–	Jaunimo užimtumo iniciatyva
LGNP	–	Lygių galimybių ir nediskriminavimo (horizontalusis) principas
NEET	–	Nedirbantys, nesimokantys ir praktikos neatliekantys jauni asmenys
PAFT	–	Projektų administravimo ir finansavimo taisyklės
PFSa	–	Projektų finansavimo sąlygų aprašas
SADM	–	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
SFMIS	–	ES struktūrinės paramos kompiuterinė informacinė valdymo ir priežiūros sistema
SI	–	Socialinės inovacijos
SPAV	–	Strateginis pasekmių aplinkai vertinimas
ŠESD	–	Šiltnamio efektą skatinančios dujos
ŠMSM	–	Švietimo, mokslo ir sporto ministerija
TDB	–	Teritorinė darbo birža
TM	–	Teisingumo ministerija
TGV	–	Teorija grįstas vertinimas
USIP	–	Europos Sąjungos užimtumo ir socialinių inovacijų programa
UŽT	–	Užimtumo tarnyba
VP	–	Veiksmų programa

SANTRAUKA

Sprendžiant socialinius, plėtros ir kitus iššūkius, 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programoje (VP) yra apibrėžiama, kad investicijos lygiagrečiai turi būti nukreiptos ne tik į konkrečių vertikaliųjų prioritetų įgyvendinimą ir atskirose srityse kylančių iššūkių sprendimą, bet taip pat turi atsižvelgti į visoms sritims taikomą horizontaliųjų principų (HP) įgyvendinimo problematiką. Lietuvos Respublikos Partnerystės sutartyje¹ yra išskiriami šie pagrindiniai principai: (1) darnus vystymasis; (2) lygios galimybės ir nediskriminavimas; (3) moterų ir vyrų lygybė; (4) jaunimo problemų sprendimas ir (5) partnerystė. Be šių HP, vertinime analizuojama, kaip VP prisideda prie socialinių inovacijų kūrimo ir įgyvendinimo, nes vis dažniau socialinės inovacijos, panašiai kaip partnerystės HP, apibūdinamos kaip vienas iš efektyviausių kitų HP užtikrinimo būdų.

Šio vertinimo tikslas – įvertinti, kaip užtikrinamas šių HP taikymas įgyvendinant VP ir pateikti rekomendacijas, kaip pasiekti platesnio principų taikymo masto bei poveikio.

HP skiriasi nuo vertikaliųjų prioritetų savo universalumu. Tai reiškia, kad skirtingi HP aspektai gali būti pritaikomi visuose ES fondų lėšomis finansuojamuose projektuose, nepriklausomai nuo projektų srities ar pobūdžio. Nepaisant to, kad visi HP yra itin glaudžiai susiję tarpusavyje, vertinime aiškumo dėlei kiekvienas HP yra aprašomas atskirai. Kiekvienu atveju yra išskiriami du HP įgyvendinimo būdai ir du HP įgyvendinimo poveikio tipai. Kiekvienas HP gali būti įgyvendinamas diferencijuotai (t. y. tiesiogiai, kai HP tikslams ir uždaviniams pasiekti yra numatomi konkretūs atskiri veiksmai) ir integruotai (t. y. netiesiogiai, kai HP yra įgyvendinamas lygiagrečiai šalia kitų tikslų visose priemonėse ir prioritetuose). HP įgyvendinimo poveikis gali būti neutralus (t. y. projekto tikslai ar įgyvendinimo procesai nepažeidžia HP ir neturi neigiamo poveikio jų įgyvendinimui) arba teigiamas (t. y. projektas apima aktyvius veiksmus, kurie ne tik nepažeidžia, bet ir skatina HP įgyvendinimą, socialinių bei vertybinių problemų sprendimą).

HP buvo vertinami pagal kiekvieną konkrečią sritį atitinkančius kriterijus vadovaujantis teorija grįsto vertinimo metodiniu požiūriu ir kaitos teorija. Vertinime buvo taikomi šie metodai: 1) pirminių ir antrinių šaltinių analizė; 2) statistinių bei stebėsenos duomenų analizė; 3) interviu; 4) projektų vykdytojų apklausa; 5) projektų atvejo studijos; 6) užsienio šalių atvejo studijos; 7) vertinimo rezultatų aptarimas-diskusija.

Toliau pateikiamos vertinimo išvados ir rekomendacijos, kaip padidinti kiekvieno HP taikymo mastą ir poveikį:

1. **Darnaus vystymosi HP** taikymas VP reglamentavime yra menkai tinkamas ir iš dalies pakankamas. Šiuo metu nėra numatyta nuoseklios principo taikymo strategijos, nepakankamai užtikrinamas priemonių tarpusavio koordinavimas, dažniausiai nėra paskirtų atsakingų asmenų. Numatytos reglamentavimo nuostatos dažniausiai siekia neutralaus poveikio nepažeidžiant šio principo, nes nėra aiškiai įvardintų būdų, kaip būtų galima aktyviai prisidėti prie principo taikymo ar kaip būtų galima užtikrinti aplinkos, ekonomikos ir socialinių aspektų suderinamumą. Šio HP įgyvendinimui yra numatyta pakankamai priemonių, skirtų sumažinti ŠESD emisijas bei energijos suvartojimą, optimizuoti gamybos procesus, sutvarkyti vandens nuotėkų tinklus, sumažinti vandens telkinių taršą ir pan. Kita vertus, trūksta priemonių darnaus valdymo ir darnaus švietimo srityse. Tarp vertinimo metu išanalizuotų priemonių pavyzdžių pastebėtas tarpsektorinių priemonių trūkumas, tačiau, siekiant tikslesnių išvadų, reikalinga detalesnė analizė. Projektų, kurie integruotų šį principą šalia kitų veiklų, išlieka mažuma: mažiau nei 20 proc. visų apklausos respondentų numatė papildomas veiklas ir tik 26 proc. vėliau pateikė konkrečių pavyzdžių, kaip tai buvo daroma. Projektų vykdytojai taip pat teigė, kad šio principo įgyvendinimas jiems yra papildoma administracinė našta. Taigi, principo įgyvendinimas yra tik iš dalies tinkamas ir pakankamas. DV principo taikymo stebėsenai yra numatyti pavieniai atskiri rodikliai (pvz., „Bendras metinis šiltnamio efektą sukeliančių dujų sumažėjimas“). Tačiau nėra numatytų aiškių tikslų, susijusių su šio principo įgyvendinimu VP mastu, todėl atitinkamai nėra operatyvios principo įgyvendinimo stebėsenos sistemos. Atsižvelgiant į šias išvadas, ateityje siūloma paskirti už šį principą atsakingus asmenis, kurie padėtų koordinuojant skirtingas priemones tarpusavyje bei prisidėtų teikiant pagalbą institucijoms, organizacijoms ar įmonėms integruoti principą į savo veiklas. Taip pat rekomenduojama skirti daugiau dėmesio mokinių švietimui bei viešojo sektoriaus darbuotojų kompetencijų darnaus vystymosi tema. Galiausiai siūloma savivaldybėms sudaryti finansines paskatas tinkamai atsižvelgti į šį principą savo projektuose, o jei tai nėra daroma – taikyti proporcingas finansines sankcijas už nacionalinių įpareigojimų nevykdymą. Kita vertus, taip pat svarbu skirti laiko ir finansinių išteklių komunikacijos kampanijai pristatant esmines šalies problemas ir savivaldybių vaidmenį bei galimybes darnaus vystymosi srityje.
2. **Lygių galimybių ir nediskriminavimo HP** taikymas VP reglamentavime yra iš dalies tinkamas ir pakankamas. Nepaisant to, kad dažnai reglamentavimu siekiama užtikrinti universalų dizaino taikymą, yra pernelyg mažai konsultuojamasi su tikslinių grupių atstovais, o prioritetų uždaviniuose, išskyrus kelis

¹ Veiksmų programoje vyrų ir moterų lygių galimybių skatinimas, nediskriminacija išskaidoma į du: a) moterų ir vyrų lygybės bei b) lygios galimybės ir nediskriminacija.

pavienius atvejus, nėra tiksliai suformuluojami ir įvardijami siekiai gerinti situaciją kiekvienoje susijusioje srityje. Numatytos reglamentavimo nuostatos dažniausiai siekia neutralaus poveikio nepažeidžiant šio principo, nes nėra aiškiai įvardintų būdų, kaip būtų galima aktyviai prisidėti prie principo taikymo, kaip tinkamai integruoti lygių galimybių ir nediskriminavimo aspektą į įgyvendinamas priemones. Kita vertus, šiam HP įgyvendinti yra numatyta pakankamai priemonių, kuriomis siekiama padėti pažeidžiamų ar diskriminuojamų tikslinių grupių integracijai į darbo rinką (pvz., neįgaliesiems) ir suteikti geresnės kokybės paslaugas savivaldybėse. Vis dėlto VP trūksta priemonių, kurios numatytų integruoti šį principą į švietimo sistemą ar suteiktų esminių žinių, kaip atpažinti diskriminacijos apraiškas ir nesielti netinkamai. Be to, nors priemonių, įgyvendinančių šį principą, skaičius yra palyginti didelis, tikslinių grupių pasiekimo mastas yra ganėtinai ribotas. Nepaisant kelių itin pozityvių universalaus dizaino taikymo pavyzdžių infrastruktūros finansavimui skirtose priemonėse (pvz., Socialinio būsto fondo plėtra), projektų, kurie integruotų šį principą šalia kitų veiklų, išlieka nedaug. Apie 70 proc. apklaustų projektų vykdytojų pažymėjo, kad savo projekte nėra numatę jokių su šiuo HP susijusių papildomų veiklų. Taip pat projektų vykdytojai teigė, kad šio principo įgyvendinimas jiems yra papildoma administracinė našta. VP numatyti stebėsenos rodikliai yra numatyti tik tiesiogiai prie šio HP prisidedančioms priemonėms, tačiau jie matuoja pavienių priemonių kiekybinį įgyvendinimo mastą, o ne tai, ar VP prisideda prie šio principo įgyvendinimo. Atsižvelgiant į šias išvadas, ateityje siūloma aktyviau konsultuotis su tikslinėmis grupėmis priemonių formavimo etape, ypač daug dėmesio skiriant tikslinių grupių atstovų įtraukimui sudarant tiek Priemonių įgyvendinimo planus (PIP), tiek Projektų finansavimo sąlygų aprašus (PFSA) visose atsakingose institucijose. Taip pat rekomenduojama priemonių įgyvendinimo ir formavimo etapuose projektų vykdytojus paskatinti taikyti šį principą (pvz., dalyvaujant seminaruose). Ypač naudinga būtų finansuoti specializuotus mokymus skirtingų sričių specialistams tose srityse, kuriose dažnai pasitaiko diskriminacijos apraiškų (pvz., transporto ar sveikatos sektoriuose), bei sudaryti paprastus ir aiškius kriterijų sąrašus (angl. *checklists*), į kuriuos būtina atsižvelgti, norint užtikrinti nediskriminavimą ir lygias galimybes. Atitinkamai turėtų būti finansuojamas lygių galimybių ir nediskriminavimo principo integravimas į formaliojo ir neformaliojo ugdymo programas, daug dėmesio skiriant pedagogams, dirbantiems su specialiųjų poreikių vaikais. Taip pat rekomenduojama sukurti platformą, kur būtų galima anonimiškai pranešti apie diskriminavimo atvejus ir greitai į juos reaguoti. Galiausiai, siekiant populiarinti šios temos aktualumą ir paskatinti atsižvelgti į šį principą, siūloma sukurti lygių galimybių ir nediskriminavimo veiklų ženklinimo sistemą, analogišką ekologinio ženklinimo sistemai. „Lygių galimybių“ ženkliuką galėtų gauti tik tam tikrus kriterijus atitinkančios įmonės / viešosios institucijos / organizacijos.

3. **Moterų ir vyrų lygybės HP** taikymas VP reglamentavime yra menkai tinkamas ir iš dalies pakankamas. Šiuo metu nėra tiksliai suformuluoti ir įvardyti siekiai gerinti situaciją kiekvienoje srityje bei nenustatyti reikalavimai lyčių lygybės aspekto integravimui. Numatytos reglamentavimo nuostatos dažniausiai siekia neutralaus poveikio nepažeidžiant šio principo, tačiau intervencijų neutralumas (angl. *gender neutral*) tėra *status quo* išlaikymas, o ne aktyvus principo įgyvendinimas. Šiam principui įgyvendinti numatytos kelios priemonės, kurios prisideda padedant moterims derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, užkertant kelią smurtui artimoje aplinkoje, skatinant savivaldybes integruoti lyčių aspektą į tolimesnę savo veiklą. Nepaisant to, kad priemonių, įgyvendinančių šį principą, skaičius yra palyginti mažas, jų įgyvendinimas įtraukia visas Lietuvos savivaldybės. Šiuo metu lyčių lygybės aspekto integravimo pasigendama sveikatos, mokslo bei darbo rinkos priemonėse, tačiau reikėtų detalesnės analizės, kokio pobūdžio priemonės iš tiesų būtų reikalingos ir naudingos skirtingose srityse, ypač daug dėmesio skiriant socialinių garantijų sistemos analizei. Didžioji projektų vykdytojų dalis (68 proc.) teigė, kad nenumatė būdų, kaip galėtų integruoti šį principą. Anot apklaustų projektų vykdytojų, šio principo įgyvendinimas yra papildoma administracinė našta. Šiam principui nėra numatyta aiškių tikslų bei nustatytų įgyvendinimo kriterijų, todėl atitinkamai nėra suformuota operatyvi principo įgyvendinimo stebėsenos sistema. Atsižvelgiant į šias išvadas, ateityje siūloma numatyti tikslus, remiantis naujausiais tyrimais šioje srityje (pvz., padidinti moterų skaičių galios pozicijose), bei apsvaistyti ir galimai įvesti kvotas aktualiose srityse. Siekiant gerokai išplėsti lyčių lygybės principo taikymo mastą, svarbu skatinti lyčių lygybės aspekto integravimą nevyriausybinių organizacijų, ministerijų bei švietimo įstaigų veikloje per virtualius mokymus, socialinę reklamą ar masines kampanijas. Taip pat rekomenduojama paskirti už lyčių lygybės politiką atsakingus asmenis, kurie koordinuotų skirtingas priemones ir teiktų pagalbą institucijoms / organizacijoms / įmonėms norint integruoti šį principą į savo veiklą. Galiausiai taip pat labai svarbu daugiau dėmesio skirti vyrų psichologinei sveikatai, ypač neigiamai veikiantiems lyčių stereotipams darbo rinkoje bei visuomenėje, atsižvelgus į galimas socialinių garantijų sistemos spragas, sudaryti geresnes sąlygas ankstyvajai vaiko priežiūrai.
4. **Jaunimo problemų sprendimo HP** taikymas VP reglamentavime yra menkai tinkamas ir iš dalies pakankamas. VP uždaviniuose beveik nėra išskiriama jaunimo tikslinė grupė, nėra numatyti tikslūs šios grupės specifika atliepiantys reikalavimai. Priemonių įgyvendinimo reglamentavime daugiausia numatytas tik principo nepažeidimas, kuris savaime negali būti traktuojamas kaip proaktyvus jaunimo problemų sprendimas. Šio principo įgyvendinimo strategija menkai atitinka tikslinių grupių poreikius ir esminių iššūkių šio HP srityje specifika. Priemonės prisideda padedant nesimokantiems ir mokymuose nedalyvaujantiems jaunuoliams (NEET) įsitvirtinti darbo rinkoje ar grįžti į švietimo sistemą, tačiau nesprenžia kitų jaunimo

problemų (pvz., nėra priemonių jaunimo neformaliojo ugdymo plėtrai, jaunimo darbuotojų kompetencijų ugdymui ar jaunimo centrų plėtrai). Nors jaunimo nedarbas pastaraisiais metais yra gerokai sumažėjęs, dėl jaunimo pažeidžiamumo ir vis dar didelio emigracijos masto svarbu ateityje skirti daugiau dėmesio prevencinio pobūdžio veikloms. Dalis projektų vykdytojų stengiasi įtraukti jaunimą į savo veiklas, tačiau dauguma jų menkai atsižvelgia į šio HP įgyvendinimo svarbą, jei PFSA nėra nurodoma išpildyti konkrečius reikalavimus. Dėl šios priežasties, nepaisant kelių teigiamų pavyzdžių (pvz., studijų kokybės gerinimas), tikslinių grupių pasiekimo mastas išlieka pernelyg ribotas. VP nėra išskirta su jaunimo problemų sprendimu susijusių stebėsenos rodiklių, todėl sunku įvertinti, kaip VP prisideda prie konkrečių pokyčių įgyvendinimo šioje srityje. Atsižvelgiant į šias išvadas, ateityje siūloma koreguojant šio ir formuojant naujo laikotarpio priemones aiškiau išskirti jaunimo tikslinę grupę, siekiant labiau atsižvelgti į konkrečius šios grupės poreikius. Rekomenduojama atsižvelgti į besimokančių jaunuolių specifinius poreikius (pvz., pagerinti karjeros planavimo paslaugas, stiprinti sąsajas tarp švietimo sistemos ir darbo rinkos) ar norinčių dirbti jaunuolių poreikius (pvz., suteikiant geresnes galimybes stažuotėms įmonėse pagal specialybę). Taip pat svarbu sudaryti sąlygas integruoti profesinio orientavimo veiklas tiek į bendrąjį ugdymą, tiek į profesinį mokymą (pvz., mokytojams sudarant sąlygas supažindinti jaunuolius su profesijomis klasės išvykų metu). Galiausiai siūloma sudaryti geresnes sąlygas jaunimo darbuotojams veikti vietos lygiu ir tobulinti darbo su jaunimu kompetencijas. Ypač būtų aktualu sudaryti sąlygas atvejo vadybai – kvalifikuotas specialistas galėtų būti samdomas Užimtumo tarnybos ir veikti vietos lygiu pagal poreikį.

5. **Partnerystės HP** įgyvendinant VP taikomas iš dalies efektyviai. Strateginiuose dokumentuose numatyti konkretūs reikalavimai įtraukti partnerius įgyvendinant VP: partneriai įtraukiami į VP Stebėsenos komitetą kaip lygiaverčiai nariai kartu su viešojo sektoriaus institucijomis, jie privalo sudaryti ne mažiau kaip trečdalį balso teisę turinčių komiteto narių, visi PFSA pateikiami partneriams komentuoti, partneriai įtraukiami į ES lėšų vertinimo įgyvendinimo priežiūros procesus ir į paraiškų baigiamąjį vertinimo etapą (šio programavimo laikotarpio naujovė). Kita vertus, Stebėsenos komiteto sudėtis išlieka nesubalansuota – neužtikrinamas darbdavių ir darbuotojų atstovų sudėties balansas, dalyvių aktyvumas (posėdžių lankomumas ir pasisakymų dažnis bei kokybė) labai skiriasi. Partnerystės principo įgyvendinimo progresas buvo vertintas du kartus (2014 ir 2017 m.). Nors nuo 2014 m. padaryta pažanga įgyvendinant vertinimo rekomendacijas, rekomendacijos išlieka aktualios ar iš dalies aktualios ruošiantis 2021–2027 m. programavimo laikotarpiui. Dauguma 2017 m. atlikto partnerystės principo įgyvendinimo vertinimo rekomendacijų kol kas dar neįgyvendintos. Verta tobulinti ir partnerystės principo integravimą į valdymo ir kontrolės sistemą – šiuo metu nėra pakankamų įrankių (pvz., stebėsenos rodiklių, projektų atrankos vertinimo kriterijų), kuriais būtų užtikrinama HP įgyvendinimo kontrolė. Rekomendacijos siejasi su šio ir ankstesnių vertinimų identifiкуotomis spragomis: 1) peržiūrėti socialinių partnerių įtraukimo į VP planavimą, įgyvendinimą ir priežiūrą reglamentavimą ir keisti rekomendacinio pobūdžio nuostatas į reikalavimus (kur tai tinkama); 2) partnerius į VP planavimo procesus įtraukti laiku, nuo pat proceso pradžios, ir nuosekliai viso proceso metu, aiškiai komunikuojant, kaip nacionalinių strategijų rengimo diskusijos susijusios su VP rengimu, suteikiant jiems išsamią informaciją apie planuojamas intervencijas; 3) gerinti grįžtamąjį ryšį – visoms ministerijoms taikyti vienodą praktiką atsižvelgiant į partnerių raštu pateiktas pastabas, tiek *ad hoc*, tiek institucionalizuotų bendradarbiavimo formų (susitikimų) metu diskutuotus nutarimus fiksuoti raštu, prieš kiekvieną susitikimą paskirti tarnautoją, atsakingą už susitarimų santraukos parengimą ir skelbimą viešai.
6. Nors pagal VP finansuojami projektai kuria **socialines inovacijas** ir jas įgyvendina, tai galėtų vykti didesniu mastu – kol kas VP nepakankamai prisideda ir skatina socialinių inovacijų kūrimą ir įgyvendinimą. VP strateginiuose dokumentuose socialinėms inovacijoms neskiriamas reikšmingas dėmesys, PFSA veikiau riboja nei skatina socialinių inovacijų įgyvendinimą, nes dažnai numato tradicinius projekto įgyvendinimo kelius (pvz., nurodo konservatyvų galimų pareiškėjų ar finansuojamų veiklų spektrą), valdymo ir kontrolės sistemoje nepakanka įrankių (pvz., stebėsenos rodiklių, projektų atrankos ir finansavimo kriterijų) stebėti socialinių inovacijų mastą projektų, priemonių ir visos VP lygiu. Kita vertus, nors VP trūksta socialinių inovacijų skatinimo strategijos, apklausos respondentų atsakymai rodo, kad socialines inovacijas kuria projektų vykdytojai, kurių projektai buvo finansuojami pagal įvairias priemones ir prioritetus. Atsižvelgiant į tai, kad socialinėms inovacijoms įgyvendinti tinkamos visos VP priemonės, formuluojama rekomendacija socialines inovacijas įtvirtinti kaip horizontalųjį principą ir skirti konkrečias priemones, kuriomis būtų skatinami įvairūs socialinių inovacijų ciklo etapai (nuo idėjų generavimo iki plataus masto plėtros ar sisteminių pokyčių).

Vertinime išskirti bendri strateginiai siūlymai, kurie yra aktualūs visų ar daugumos HP įgyvendinimui. Pirma, siekiant užtikrinti sklandų HP taikymą įgyvendinant VP, koordinavimas būtinas ne tik kiekvieno investicijų laikotarpio pradžioje, bet ir viso laikotarpio metu. Todėl rekomenduojama atnaujinti HP įgyvendinimo paramos struktūras. Antra, vertinimo metu pastebėtas kritinis stebėsenos informacijos, susistemintos pagal HP, poreikis. Todėl rekomenduojama sukurti patogią ir aiškią HP įgyvendinimo stebėsenos sistemą. Galiausiai visuomenės narių įpročiams ir nuostatoms HP srityse keisti rekomenduojama pasitelkti socialinę reklamą ir švietimą. Ataskaitoje pateikiami detalūs galimi kiekvienos bendros rekomendacijos įgyvendinimo būdai.

EXECUTIVE SUMMARY

Aiming to address social, development and other challenges, the Operational Programme (OP) for EU Structural Funds Investments for 2014-2020 defines that investments should be directed not only towards the implementation of specific vertical priorities and the solving of area specific challenges. It is also necessary to take into account the cross-cutting issues related to the implementation of horizontal principles (HP). The following principles are distinguished in the Partnership Agreement with the Republic of Lithuania: (1) sustainable development (2) equal opportunities and non-discrimination (3) equality between women and men (4) youth-related problem solving and (5) partnership. In addition to these HP, the evaluation investigates how the OP contributes to the development and implementation of social innovations that are described as one of the most effective instruments of the HP's implementation.

The aim of this evaluation is to assess how these HPs are applied in the implementation of the OP, as well as to provide recommendations on how to achieve a broader scope and impact of the application of HPs.

The main difference between the vertical priorities of the OP and the horizontal principles is the universality of the latter. This means that different aspects of the HP can be applied to all projects funded by EU funds, regardless of the project's area or nature. Despite the fact that all HPs are closely interrelated, for the sake of clarity, in this report each HP is described separately. There are two types of ways (processes) and two types of impacts of the HP application that can be distinguished. Each HP can be applied in a differentiated way (i.e., directly, when specific actions are taken to achieve HP's goals and objectives), or in an integrated way (i.e., indirectly, when the HP is applied in parallel with other goals of OP instruments and priorities. The impact of the HP's application can be neutral (i.e. project goals or application processes do not violate the HP and have no negative impact on their application), or positive (i.e., the project involves active actions that not only do not violate but also promote the HP's application, and the solving of social and value-related challenges).

HPs were assessed on the basis of area-specific criteria, based on the theory-based evaluation approach and the theory of change. The following methods were used in the evaluation: 1) analysis of primary and secondary sources 2) analysis of statistical and monitoring data 3) interviews 4) survey of project managers 5) project case studies 6) case studies of foreign countries 7) discussion about the results of the evaluation.

In this summary below we describe the main conclusions of the evaluation and recommendations on how to increase the scope and impact of the application of each HP:

1. The application of the **sustainable development** HP in the regulations of the OP is poorly relevant and partially sufficient. There is no coherent strategy for applying the principle; coordination between the instruments is not sufficiently ensured and usually there are no responsible people appointed. The explicit and specific ways as to how different actors can contribute to the application of the principle, or how coherence between environmental, economic and social aspects can be assured, are not described. Therefore, regulatory provisions are usually targeted at a neutral impact and aim to avoid violations of the principle. There are enough instruments that aim to reduce GHG emissions and energy consumption, optimise production processes, clean up wastewater networks, reduce water pollution, etc. On the other hand, there is a lack of instruments aiming to ensure sustainable governance and sustainable education. Only a small part of the projects integrate this principle together with other activities. Less than 20 percent of the surveyed project managers claimed that they had planned additional activities in order to ensure the application of sustainable development. Only 26 percent of these respondents later provided concrete examples of how this was done. Moreover, project managers argued that the application of this principle is an additional administrative burden for them. Thus, the application of the principle is only partially relevant and sufficient. There are individual indicators that are planned to monitor the application of the sustainable development principle (e.g. "Annual greenhouse gas reduction in total"). However, in the scale of the OP, there are no clear objectives related to the application of this principle planned. Thus, there is no operative system for the monitoring of the application of this principle. Taking into account these conclusions, it is recommended to appoint people responsible for this principle. The main responsibilities of these people would be to assist in coordinating the different instruments and to assist all relevant actors in integrating the principle into their activities. It is also recommended to pay more attention to the education and training of pupils and public sector employees in order to enhance their knowledge on the topic of sustainable development. Finally, it is recommended to create financial incentives that would encourage municipalities to take this principle into account when implementing their projects. In those cases when this principle is not properly applied, proportionate financial penalties should be imposed for non-compliance with national obligations. On the other hand, it is also essential to devote time and financial resources to the communication campaign of presenting the country's major challenges, as well as the role and opportunities of municipalities in the area of sustainable development.

2. The application of the **equal opportunities and non-discrimination** HP in the regulations of the OP is partially relevant and partially sufficient. Despite the fact that regulations often aim to apply a universal design, the consultations with representatives of target groups are insufficient. Ambitions to improve the situation in each of the areas concerned are not articulated and described in the majority of the OP priorities' objectives (despite a few exceptions). Moreover, explicit and specific ways on how different actors can actively contribute to the application of the principle, or how the aspect of equal opportunities and non-discrimination can be integrated in different measures are not identified. Therefore, the regulatory provisions are usually targeted at a neutral impact and aim to avoid violations of the principle. On the other hand, there are enough measures that aim to help integrate vulnerable or discriminated target groups (e.g. disabled people) into the labour market and provide better quality services in municipalities. Nevertheless, the OP lacks measures that would aim to integrate this principle into the education system, or to provide basic knowledge on how to recognise signs of discrimination and how to behave properly. Although the number of measures applying this principle is relatively high, the extent to which target groups are reached is rather limited. In spite of several very positive examples of the application of a universal design in the infrastructure financing measures (e.g. Social Housing Development), the number of projects that integrate this principle together with other activities remains limited. Around 70 percent of the interviewed project managers noted that they did not include any additional HP related activities in their projects. Project managers also claimed that the application of this principle is an additional administrative burden for them. The monitoring indicators are provided only for the measures that directly contribute to this HP. These indicators measure only the quantitative extent of the implementation of individual measures, rather than whether the OP contributes to the application of this principle. In light of these findings, it is recommended to ensure more active consultation with the target groups during the stage of the instruments' planning and design. Special attention should be paid to the involvement of target groups in the creation of both Plans for Instruments Implementation (liet. *Priemonių įgyvendinimo planai*) and Project Financing Terms and Conditions (liet. *Projektų finansavimo sąlygų aprašai*). It is also recommended to encourage project managers to apply this principle during the measures' implementation and formulation phases (e.g. while participating in seminars). It would be particularly beneficial to finance specialised trainings for professionals working in different fields in the areas where manifestations of discrimination are especially frequent (e.g. in the transport or health sectors). It would also be useful to create simple and clear checklists that need to be taken into account to ensure non-discrimination and equal opportunities. The integration of the principle of equal opportunities and non-discrimination into formal and non-formal education programmes should be financed with a particular focus on educators working with children with special needs. It is also recommended to create a platform where anyone could anonymously report cases of discrimination and responsible people could react and respond to them rapidly. Finally, in order to promote the relevance of this topic and encourage taking this principle into account, it is recommended to establish a labelling system for equal opportunities and non-discrimination activities similar to the Eco-labelling scheme. Only actors meeting certain criteria could be awarded the "Equal Opportunities" label.
3. The application of the **equality between women and men** HP in the regulations of the OP is poorly relevant and partially sufficient. Currently, aspirations to improve the situation by every aspect and requirements related to the integration of equality between women and men HPs are not exactly and precisely expressed or formulated. Regulatory provisions are usually targeted at a neutral impact and aim to avoid violations of the principle. However, a gender neutral approach can only contribute to the maintenance of the status quo, rather than to the active application of the principle. There are several measures that contribute to the application of this principle by helping women reconcile work and family responsibilities, preventing domestic violence, and encouraging municipalities to integrate a gender perspective into their activities. Despite the fact that the number of measures applying this principle is relatively small, these measures cover all of the Lithuanian municipalities. The integration of the gender equality aspect seems to be insufficient in the measures that are targeted in the areas of health, science and the labour market. However, a more detailed analysis is needed in order to identify what types of measures would be the most needed and useful in different areas, with a particular focus on an analysis of the social security system. The majority of project managers (68%) stated that they had not planned any ways or activities aimed at the integration of this principle. The project managers argued that the application of this principle would be an additional administrative burden. There are no clear objectives and established performance criteria related to the application of the principle and therefore, the operative system for monitoring the application of the principle is not formulated. Taking into account these conclusions, it is proposed to set targets based on recent research in this area (e.g. to increase the number of women in power positions) as well as to consider and possibly introduce gender quotas in relevant areas. In order to significantly broaden the scope of the application of the gender equality principle, it is essential to promote gender mainstreaming in non-governmental organisations, ministries and educational institutions through virtual training, social advertising or mass campaigns. It is also recommended to appoint people responsible for the policy of gender equality who would coordinate different instruments and provide assistance to relevant actors in integrating this principle into their activities. Finally, it is also very important to pay more attention to the psychological health of men, especially the negative effects of gender

stereotypes in the labour market and society, and by taking into account potential gaps in the social security system to facilitate early childcare.

4. The application of the **youth-related problem solving** HP in the regulations of the OP is poorly relevant and partially sufficient. The youth target group is almost undistinguished in the objectives of the OP, and there are no exact requirements related to the specificity of this group. The regulatory provisions usually only aim to avoid violations of the principle, which could not be interpreted as a proactive solution to youth problems. The strategy for applying this principle poorly corresponds to the needs of the target groups and the main challenges of the HP. The measures contribute to helping young people who are not in education or training (NEETs) to enter the labour market or return to the education system, but do not solve other youth challenges (e.g. there are no measures targeted at the development of non-formal education for young people, the strengthening of young workers' skills or the development of youth centres). Although youth unemployment has fallen dramatically in recent years due to the vulnerability of young people and the significant level of emigration, it remains relevant to pay more attention to preventive activities. Some project managers try to involve young people in their activities, but most of them neglect the importance of applying this HP if specific and strict requirements are not listed in the Project Financing Terms and Conditions. For this reason, despite a few positive examples (e.g. Improvement of Study Quality), the extent of the target groups' reach remains limited. The OP does not distinguish specific indicators for monitoring youth-related problem solving. Therefore, it is difficult to assess how the OP contributes to the implementation of particular changes in this area. In light of these findings, it is recommended that youth should be more clearly distinguished and defined when improving the instruments of this programming period and planning instruments for the next one. A clear distinction would better reflect the specific needs of this group. It is recommended to take into account the specific needs of young learners (e.g. by improving career planning services, strengthening links between the education system and the labour market), or the needs of young people who are looking for a job (e.g. by providing better opportunities for specialised internships in companies). It is also important to facilitate the integration of vocational guidance activities into both general secondary education and vocational training (e.g. by enabling teachers to familiarise young people with different occupations during class trips). Finally, it is recommended to improve the conditions for professionals working with youth to act at a local level and to improve the skills that are relevant for working with young people. It would be particularly relevant to create conditions for a 'case management' system – qualified professionals could be hired by the Employment Service and act locally wherever appropriate.
5. The application of the **partnership** HP in the implementation of the OP is partially effective. Strategic documents contain specific requirements to include partners in the implementation of the OP: partners are included in the OP Monitoring Committee as equivalent members together with public sector institutions; they must form at least one third of the members of the voting committee and all Project Financing Terms and Conditions are commented on by partners. Partners are included in the evaluation of processes of EU funds implementation, as well as in the final phase of the applications' evaluation (novelty of this programming period). On the other hand, the composition of the Monitoring Committee remains unbalanced - a proportional representation of employers' and employees' representatives is not ensured, participants' activity (attendance of meetings, and frequency and quality of statements) varies significantly. Progress in the application of the partnership principle was investigated twice (in 2014 and in 2017). Progress in the implementation of the recommendations of the evaluation has been achieved since 2014. Despite this, the recommendations remain relevant or only partly relevant for the preparation of the 2021-2027 programming period. Meanwhile, most the recommendations identified in the 2017 evaluation of the partnership principle application have not yet been implemented. The integration of the partnership principle into the management and control system should also be improved. The tools that are necessary to control the application of the HP (e.g. monitoring indicators, project selection criteria) are insufficient. The formulated recommendations respond to the principle application gaps that were identified in this and previous evaluations: 1) to review the regulations of the involvement of social partners in the planning, implementation and supervision of the OP and to change the recommendatory guidelines in the requirements (where appropriate) 2) to involve partners in the OP planning process in a timely manner, from the beginning of the process, and consistently throughout the process, by clearly communicating how national strategy development discussions are related to the development of the OP, as well as providing them with detailed information on the planned interventions and 3) to improve feedback – to apply a uniform practice in all ministries, taking into account the written comments of the partners, to write down the resolutions discussed during both ad hoc and institutionalised forms of cooperation (appointments), to appoint an employee responsible for the drafting and publication of summaries of the agreements that were made.
6. OP-funded projects contribute to the creation and application of **social innovations**. Nevertheless, this happens insufficiently. So far, the OP does not contribute enough or promote the creation and application of social innovations. Significant attention is not devoted to social innovations in the strategic documents of the OP. On the contrary, Project Financing Terms and Conditions often restrict rather than promote the application of social innovations because the documents usually provide for traditional ways and activities for project implementation (e.g. indicate the 'conservative range' of potential applicants or funded activities).

Moreover, management and control system tools for the monitoring of the extent of social innovations' implementation at the project, instruments and OP level (e.g. monitoring indicators, criteria for project selection and funding) are also not sufficient. On the other hand, although the OP lacks a strategy for promoting social innovation, the survey respondents' responses indicate that social innovations are being created by project promoters whose projects have been funded by various instruments and priorities. Taking into account that all OP's instruments are suitable for the application of social innovations, it is recommended that social innovations would be interpreted and described as a horizontal principle. Finally, specific measures should be designed in order to promote the various stages of the social innovation cycle (from idea generation to large-scale development or systemic change).

The evaluation identified general recommendations that are relevant to the application of all or most of the HP. First of all, in order to ensure a smooth application of the HP in the implementation of the OP, coordination is essential not only at the beginning of each programming period, but also throughout it. Therefore, it is recommended to restore HP support structures. Secondly, the evaluation identified a critical need for a monitoring system that would be structured and systematised by the HP. Finally, to change attitudes and, in particular, the behaviour of the public related to the HP, it is recommended to use social advertising and education. The report provides detailed descriptions of possible ways to implement the general recommendations.

IVADAS

Vertinimo objektas

Sprendžiant socialinius, plėtros ir kitus iššūkius, 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programoje (toliau – VP) yra apibrėžiama, kad investicijos lygiagrečiai turi būti nukreiptos ne tik į konkrečių vertikaliųjų prioritetų, bet ir į horizontaliųjų principų (toliau – HP) įgyvendinimą. HP skiriasi nuo vertikaliųjų savo universalumu. Tai reiškia, kad skirtingi HP aspektai gali būti pritaikomi visuose ES fondų lėšomis finansuojamuose projektuose, nepriklausomai nuo projektų srities ir pobūdžio. Taip pat būtina pažymėti, kad HP poveikis yra susijęs ne su konkrečiais, aiškiai apibrėžtais tikslais (kaip įprasta vertikaliųjų prioritetų atveju), bet su plačiu gyvenimo sričių spektru. HP taikymas įgyvendinant VP yra pagrindinis integruotos vertinimo ataskaitos 2 dalies objektas.

Vertikalieji prioritetai įgyvendinami tiesiogiai (tam skiriant finansavimą, numatant specifines priemones ir t. t.), o HP įgyvendinimas yra sudėtingesnis. Pastarųjų prioritetų įgyvendinimo būdus galima vertinti pagal kelias dimensijas. Pirmia, projektai ar priemonės, prisidedantys prie HP įgyvendinimo, gali būti skirstomi pagal tai, kokio poveikio siekiama. Remiantis šia logika gali būti identifikuojamos dvi pagrindinės įgyvendinimo būdų kategorijos:²

- *Neutralus* siekiamas poveikis gali būti suvokiamas kaip minimalus reikalavimas, taikomas visiems projektams. Neutralus poveikis reiškia, kad projekto tikslai ar įgyvendinimo procesai nepažeidžia HP ir neturi neigiamo poveikio jų įgyvendinimui. Pavyzdžiui, projektuose nenumatomi apribojimai, kurie skatintų vyrų ar moterų nelygybę, gilintų jaunimo problemas ir pan.
- *Teigiamas* siekiamas poveikis reiškia, kad projektas apima aktyvius veiksmus, kurie ne tik nepažeidžia, bet ir skatina HP įgyvendinimą, socialinių bei vertybinių problemų sprendimą. Pavyzdžiui, finansuojant ekoinovacijų diegimą, tikimasi teigiamo poveikio darnaus vystymosi principo įgyvendinimui.

Antra, HP įgyvendinimo būdai gali būti skirstomi pagal tai, ar konkretaus HP įgyvendinimas yra pagrindinis ar tik papildomas prioriteto ar priemonės tikslas:³

1. *Integruotasis būdas* reiškia, kad HP yra integruoti ir įgyvendinami lygiagrečiai šalia kitų tikslų visose priemonėse ir prioritetuose. Integruotasis būdas yra paremtas prielaida, kad HP reikšmingumas nepriklauso nuo priemonės ar prioriteto pobūdžio. Dėl šios priežasties nėra kuriamos atskiros priemonės ar prioritetai, kurie būtų konkrečiai skirti HP įgyvendinimui.
2. *Diferencijuotasis būdas* apibūdina įgyvendinimo būdą, kai HP tikslams ir uždaviniams pasiekti yra numatomi konkretūs atskiri veiksmai. Šiuo atveju yra nustatomi atskiri prioritetai ar priemonės, kuriais siekiama įgyvendinti HP.

Lietuvos Respublikos Partnerystės sutartyje išskirti šie HP⁴:

- **Darnaus vystymosi** principo įgyvendinimu siekiama užtikrinti optimalias gyvenimo sąlygas dabartinei ir ateinančioms kartoms. Pabrėžiama, kad įgyvendinant projektus būtų atsižvelgiama į aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių vystymosi aspektų derinimą. VP pažymima, kad, siekiant paskatinti darnų vystymąsi, vertinama, ar projektai atitinka išteklių efektyvumo, biologinės įvairovės ir ekosistemų apsaugos, klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo, aplinkosauginių reikalavimų įgyvendinimą, rizikos prevencijos ir valdymo, atsparumo nelaimėms, atitikimo skirtingų funkcinių gebėjimų vartotojų poreikių tikslams bei „teršėjas moka“ principą.
- **Lygių galimybių ir nediskriminavimo** principas draudžia žmogaus teisių suvaržymus arba išskirtines privilegijas, kurios yra teikiamos dėl individo lyties, tautybės, rasinės ar etninės kilmės, kalbos, religijos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, negalios, socialinės padėties, amžiaus arba seksualinės orientacijos. Pagrindiniai principo tikslai yra lygių galimybių užtikrinimas bei infrastruktūros, priemonių ir projektų prieinamumo palengvinimas.
- **Moterų ir vyrų lygybės** principas apibrėžia būtinybę užtikrinti lygias lyčių teises, atsakomybes ir galimybes bendruoju lygmeniu bei vienodas galimybes pasinaudoti paramos teikiama nauda. VP apibrėžiami tikslai ir lūkesčiai, kad moterų ir vyrų lygybės principas bus ypač aktyviai įgyvendinamas užimtumo, švietimo ir mokslo, sprendimų priėmimo, sveikatos apsaugos, aplinkosaugos, krašto apsaugos bei įgyvendinimo mechanizmų ir metodų plėtros srityse.
- **Jaunimo problemų sprendimas** reikalauja kompleksinio požiūrio, apimančio užimtumo, švietimo, socialinės, sveikatos apsaugos ir kt. politikų derinimą. Didžioji dalis investicinių prioritetų, susijusių su jaunimo HP, yra grindžiami EK Jaunimo užimtumo iniciatyvos idėjomis. Todėl ypatingas dėmesys skiriamas jaunimo judumo didinimui, švietimui, savanorystei bei nedarbo mažinimui.

² VPVI, ES struktūrinės paramos horizontaliojo prioriteto „Lyčių lygybė ir nediskriminavimas“ įgyvendinimui vertinimas. 2014; Deloitte. 2007–2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio darniajam vystymuisi Lietuvoje vertinimas. 2016.

³ VPVI, Horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimas įsivainant ES struktūrinę paramą. 2008.

⁴ Veiksmų programoje vyrų ir moterų lygių galimybių skatinimas, nediskriminacija išskaidoma į du: a) moterų ir vyrų lygybės bei b) lygios galimybių ir nediskriminacija.

- **Partnerystė** yra dar vienas HP, kurio svarba pabrėžiama Partnerystės sutartyje ir VP. Skirtingai nei prieš tai minėti principai, partnerystė yra suvokiama ne kaip galutinis tikslas, bet kaip principas, kuriuo turėtų būti grindžiamas VP įgyvendinimo procesas. Partnerystės principas reiškia partnerių įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą bei socialinių partnerių atstovų gebėjimų stiprinimą dalyvauti planavimo, įgyvendinimo bei vertinimo etapuose.

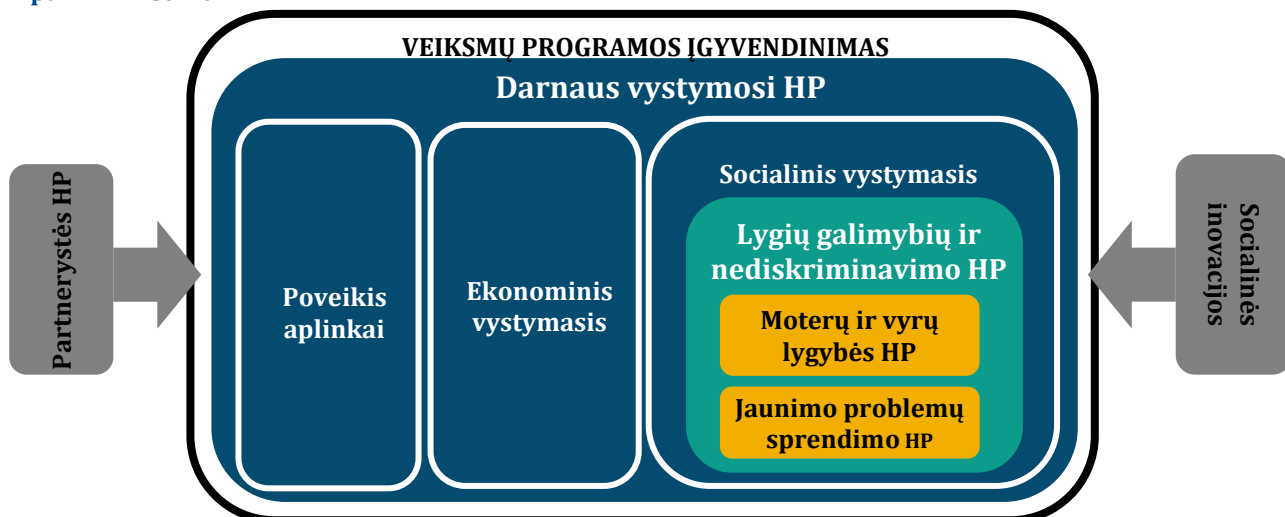
Taip pat šiame vertinime analizuojama VP įtaka **socialinių inovacijų** taikymui Lietuvoje. Socialinės inovacijos – tai naujos idėjos (produktai, paslaugos ir modeliai), kuriais tenkinami įvairaus pobūdžio socialiniai poreikiai, sprendžiamos socialinės ir ekonominės problemos. Nei VP, nei Partnerystės sutartyje socialinės inovacijos nėra išskiriamos kaip HP. Tačiau jų reikšmė yra vis labiau akcentuojama, socialinės inovacijos apibūdinamos kaip vienas iš efektyviausių HP užtikrinimo būdų. Tikėtina, kad socialinės inovacijos bus išskirtos kaip HP kito investicinio laikotarpio metu. Dėl šių priežasčių vertinime socialinės inovacijos vertinamos kartu su kitais HP.

VP kiekvienas HP aprašomas atskirai. Tačiau išsamesnė objekto analizė atskleidžia, kad HP yra itin glaudžiai susiję tarpusavyje (žr. 1 pav.). Pasirinkta vertinimo logika buvo adaptuota, atsižvelgiant į šį aspektą. Keturi iš vertinamų HP – darnus vystymasis, lygios galimybės ir nediskriminacija, moterų ir vyrų lygybė bei jaunimo problemų sprendimas – gali būti apibūdinami kaip „tematiniai“, t. y. nukreipti į konkrečias visuomenės grupes ar veiklos sritis. Darnaus vystymosi principas yra pats plačiausias savo aprėptimi. Jis apima tris sritis – aplinkosaugą, ekonomiką ir socialinę sritį. Darnaus socialinio vystymosi tikslai yra itin glaudžiai susiję su lygių galimybių ir nediskriminacijos principu. Dažnai pabrėžiama, kad lygių galimybių užtikrinimas yra vienas iš pagrindinių darnaus socialinio vystymosi kriterijų. Atsižvelgiant į tai ir siekiant išvengti neefektyvaus kartojimosi, šiame vertinime darnus vystymasis daugiau analizuojamas aplinkosaugos ir ekonomikos srityse. O analizuojant darnaus socialinio vystymosi sritį akcentuojami veiksmai, tiesiogiai nesusiję su lygių galimybių ir nediskriminacijos HP taikymu, nors teoriškai jie galėtų būti laikomi darnaus vystymosi HP dalimi. Aspektai, tiesiogiai susiję su lygių galimybių ir nediskriminacijos užtikrinimu, išsamiai vertinami analizuojant būtent šį HP.

Diskriminacija ar nelygios galimybės, egzistuojančios dėl amžiaus ar lyties, yra vienos iš dažniausiai pasitaikančių diskriminacijos rūšių. Tai reiškia, kad jaunimo problemų sprendimo bei moterų ir vyrų lygybės HP gali būti laikomi smulkesnėmis lygių galimybių ir nediskriminacijos HP dalimis. Todėl panašių principų, kaip atskiriant socialinę darnaus vystymosi sritį nuo nediskriminacijos, aspektai, tiesiogiai susiję su moterų ir vyrų lygybe bei jaunimo problemų sprendimu, išsamiai analizuojami būtent šioms HP skirtuose skyriuose, nors teoriškai jie gali būti laikomi ir lygių galimybių bei nediskriminacijos HP taikymu. Siekiant išvengti dubliavimosi, analizuojant lygių galimybių ir nediskriminacijos HP didesnis dėmesys skiriamas kitų visuomenės grupių (pvz., vyresnio amžiaus asmenų, tautinių mažumų, regionų gyventojų, neįgalųjų ir pan.) lygių galimybių užtikrinimo situacijos analizei.

Partnerystės HP ir socialinės inovacijos iš esmės skiriasi nuo kitų keturių HP savo pobūdžiu. Tai nėra tematiniai, o proceso ir įgyvendinimo būdo principai. Šių principų taikymas iš dalies užtikrina visos VP įgyvendinimo tinkamumą ir efektyvumą. Tai reiškia, kad partnerystės HP ir socialinių inovacijų taikymas gali būti suvokiama kaip efektyvūs „tematinių“ HP taikymo būdai. Pavyzdžiui, jaunimo organizacijų kaip partnerių įtraukimas į sprendimų dėl planuojamų investicinių priemonių sprendimo procesą gali užtikrinti efektyvesnį jaunimo problemų sprendimo HP taikymą. Arba socialinės inovacijos, gerinančios vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybę, tiesiogiai prisideda prie lygių galimybių ir nediskriminavimo HP taikymo. Atsižvelgiant į tai, partnerystės HP ir socialinių inovacijų analizės logika vertinimo ataskaitoje kiek skirsis nuo kitų HP.

1 pav. HP visuma

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programa.

Vertinimo tikslas ir uždaviniai

Pagrindinis šio vertinimo **tikslas** yra įvertinti, kaip užtikrinamas HP (darnus vystymasis, moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo skatinimas, jaunimas ir partnerystė) taikymas įgyvendinant VP. Šiame vertinime siekiama atliepti tokius tarpusavyje susijusius **poreikius**:

1. Identifikuoti ir apibūdinti konkrečius veiksmus, kurie prisideda prie HP įgyvendinimo.
2. Įvertinti, ar pasirinkti HP įgyvendinimo priemonės ir būdai yra tinkami ir pakankami.
3. Įvertinti, kaip HP įgyvendinimo reikalavimai inkorporuoti į valdymo ir kontrolės sistemą.
4. Suformuluoti rekomendacijas dėl galimų patobulinimų šioje srityje.

Vertinimo metodai

Šiame vertinime vadovaujamasi teorija grįsto vertinimo (TGV) metodiniu požiūriu ir kaitos teorija. Vertinime taikomi keli duomenų rinkimo ir analizės metodai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Vertinime taikomi duomenų rinkimo ir analizės metodai bei jų taikymo statusas

Metodas	Aprašymas
Pirminių ir antrinių šaltinių analizė	Analizuojami ne tik įvairūs teisiniai ir strateginiai dokumentai (ypač VP), bet ir tyrimų ir vertinimų ataskaitos bei mokslinė literatūra, susijusi su HP reglamentavimu ir įgyvendinimu. Lietuvoje atliktų tyrimų metaanalizė pasitelkiama kaip vienas iš pagrindinių šio vertinimo metodų. Metodo tikslas – apibūdinti HP įgyvendinimo specifiką bei tikslus, skirtingus HP įgyvendinimo būdus ir identifikuoti, kada (remiantis teorija ir senesniais vertinimais) konkrečių HP taikymas gali būti apibūdinamas kaip tinkamas ir pakankamas.
Statistinių bei stebėsenos duomenų analizė	Atliekama oficialiai pateikiamų ES fondų investicijų stebėsenos duomenų (SFMIS) analizė, skirta identifikuoti prioritetus ir priemones, tiesiogiai susijusias su HP uždaviniais (diferencijuotasis principų įgyvendinimo būdas). Taip pat atsižvelgiama ir į kitus (su ES investicijomis tiesiogiai nesusijusius) statistinius duomenis (pvz., Lietuvos statistikos departamentas, „Eurobarometro“, <i>European Social Survey</i> ir kt. šaltiniai) tam, kad būtų nustatyti esminiai Lietuvos iššūkiai, susiję su HP sritimis, ir nustatyta, ar dabartinė HP taikymo strategija ir įgyvendinimas yra nukreipti į šių iššūkių sprendimą.
Interviu	Atliekami keturių tipų interviu su: (1) atskirų sričių (pvz., darnaus vystymosi) ekspertais; (2) ES struktūrinę paramą administruojančių ir už HP atsakingų institucijų darbuotojais; (3) partneriais, dalyvavusiais (dalyvaujančiais) įgyvendinant veiksmų programą; (4) asmenimis, atsakingais už atvejo studijoms pasirinktų projektų įgyvendinimą. Tikslas – nustatyti, ar HP įgyvendinimo strategija atitinka tikslinių grupių lūkesčius, identifikuoti pagrindines įgyvendinimo etapo problemas (žvelgiant iš ES paramą administruojančių asmenų perspektyvos) ir suteikti informacijos atvejo studijoms. Iš viso buvo atlikti 28 interviu (žr. 1 priedą).
Apklausa	Klausimai dėl HP įgyvendinimo integruoti į bendrą apklausą, kuri organizuota vykdant kitus tarpinio vertinimo uždavinius (vertinant VP intervencijų tinkamumą, suderinamumą, efektyvumą ir rezultatyvumą). HP klausimai galiausiai integruoti į dvi apklausas – 3-io prioriteto projektų vykdytojų ir likusių prioritetų projektų vykdytojų. Apklausoje klausimynas pateikiamas 2 priede.
Projektų atvejo studijos	Siekiant kuo didesnio vertinimo argumentų ir išvadų konkretumo, rengiamos dešimtys projektų ir jų sąsajų su HP atvejo studijos. Pagrindinis projektų atvejo studijų tikslas – pateikti įvairių būdų pavyzdžius, kaip HP gali būti įgyvendinami Lietuvoje. Atvejo studijos atliekamos remiantis pirminių ir antrinių šaltinių analize bei interviu. Projektų atvejo studijos pateikiamos 3 priede.
Užsienio šalių atvejo studijos	Užsienio šalių atvejo studijose analizuojama, kaip kuris nors konkretus HP buvo taikomas valstybėje, t. y. nevertinamas visų HP taikymas bendrai. Užsienio šalių atvejo studijose vertinamas darnaus vystymosi principo (Estijos atvejis) bei lyčių lygybės ir nediskriminacijos principo (Švedijos atvejis) taikymas užsienio valstybėse. Pagrindinis užsienio valstybių atvejo studijų tikslas – pateikti gerųjų ir sektinų pavyzdžių aprašus. Atvejo studijos atliekamos remiantis pirminių ir antrinių šaltinių analize bei interviu. Užsienio šalių atvejo studijos pateikiamos 4 priede.
Rezultatų aptarimas-diskusija	Aptarimu-diskusija siekiama ne tik padidinti tikslinės grupės žinias apie HP įgyvendinimą, bet ir paskatinti aktyvią tikslinės grupės diskusiją rūpimais klausimais, sutarimą dėl vertinimo išvadų, rekomendacijų ir jų įgyvendinimo. Detalesnė informacija apie renginį pateikiama 5 priede.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Ataskaitos turinys

Nepaisant to, kad visi HP sudaro vientisą bendrą visumą, priemonės, būdai ir veiksmai, nukreipti į kiekvieno iš jų įgyvendinimą, reikšmingai skiriasi. Be to, vertinimo klausimai, nukreipti į skirtingų HP vertinimą, taip pat nėra identiški. Dėl šių priežasčių kiekvienas HP vertinamas atskirai. Taigi ataskaitos dalys yra šios:

1. Darnaus vystymosi horizontaliojo principo taikymo vertinimas;
2. Lygių galimybių ir nediskriminavimo horizontaliojo principo taikymo vertinimas;
3. Moterų ir vyrų lygybės horizontaliojo principo taikymo vertinimas;
4. Jaunimo horizontaliojo principo taikymo vertinimas;
5. Partnerystės horizontaliojo principo taikymo vertinimas;
6. Socialinių inovacijų taikymo vertinimas.

1. DARNAUS VYSTYMOSI HORIZONTALIOJO PRINCIPO TAIKYMO VERTINIMAS

1.1. DARNAUS VYSTYMOSI HP ĮGYVENDINIMO STRATEGIJA (REGLAMENTAVIMAS)

1.1.1. HP taikymo reglamentavimas

HP taikymo reglamentavimo geroji praktika

Darnus vystymasis (DV) yra pagrindinė Jungtinių Tautų (JT) ateities vizija ir svarbiausia ES valstybių narių vystymosi strategija. Šio HP tikslas – paskatinti visuomenės pokyčius, kurie leistų pagerinti gyvenimo kokybę, tuo pat metu taupiai naudojant gamtos išteklius, apsaugant gamtą bei pakeliant ekonominę gerovę. Darnus vystymasis 2014–2020 m. ES fondų investicijų VP apibrėžiamas kaip priemonė užtikrinti optimalias gyvenimo sąlygas dabartinei ir ateinančioms kartoms per aplinkosauginio, ekonominio ir socialinio vystymosi derinimą.⁵

Literatūroje kol kas dar nėra bendro sutarimo⁶, kurie kriterijai yra patys svarbiausi taikant DV principą politinių priemonių lygmeniu. Nepaisant to, ekspertai pabrėžia kelis aspektus, kurie yra ypač svarbūs taikant šį HP:

- **Sistemiškas atsižvelgimas į visas galimas intervencijų pasekmes.** Intervencijos skirtingose srityse (pvz., aplinkosaugos ar ekonominio vystymosi) gali duoti teigiamą pokytį vienoje srityje, tačiau ilgainiui turėti neigiamų pasekmių kitoje. Pavyzdžiui, aplinkosaugai skirta priemonė neturės teigiamo poveikio, jei ją įgyvendinant nebus atsižvelgiama į vietos gyventojų poreikius ir esamą ekonominę situaciją. Konkretus pavyzdys Lietuvos kontekste galėtų būti vandens valymo įrenginių diegimas, kuris turėtų būti derinamas su vietos savivaldybių tokių įrenginių eksploatavimo galimybėmis. Taigi, kiekviena intervencija turėtų būti suformuota atsižvelgiant į kompleksinius priežastinius ryšius, esančius tarp visų trijų DV elementų.
- **Sistemiškas atsižvelgimas į intervencijų suderinamumą nuo mikro- iki makrolygio.** Intervencijos turėtų sudaryti galimybes pokyčiui per visą žmogaus veiklos skalę, t. y. nuo atsinaujinančių energijos išteklių iki perėjimo prie elektroninių paslaugų ar elektromobilio naudojimosi. Konkretus pavyzdys gali būti atliekų tvarkymas – pats atliekų tvarkymas tam skirtose vietose, jų surinkimas ir galiausiai jų rūšiavimas individo lygmeniu turėtų būti suderinti. Esant individualiam atliekų rūšiavimui mikrolygiu, kuris nėra papildomas aplinkos taršą mažinančiu atliekų tvarkymu makrolygmeniu ar atvirkščiai, intervencija teigiamo poveikio neturės. Analogiškas pavyzdys būtų maisto gamyba – maistinių žaliavų auginimas, jų apdorojimas, maisto gamyba, o galiausiai maisto supakavimas ir pardavimas kiekviename etape turėtų atsižvelgti į aplinkosaugos principus.
- **Ilgalaikėje perspektyvoje numatomas perėjimas prie žiedinės ekonomikos (angl. *circular economy*) modelio.** Vienas iš svarbiausių DV aspektų yra bendras siekis pereiti iš linijinio į alternatyvaus, t. y. žiedinio augimo modelį. Žiedinė ekonomika – tai ekonomika, grįsta racionalių išteklių panaudojimu ir taršos prevencija (pvz., perdirbant medžiagas ar mažinant energetinių išteklių naudojimą). Vis dėlto reikėtų pabrėžti, kad toks perėjimas taip pat reiškia vis didesnį nukrypimą nuo tradicinės ekonomikos principų modelio, esamų valstybės institucijų perėjimą prie tvaraus valdymo (angl. *sustainable governance*) modelio bei visų sričių plataus masto pokyčius.

Taigi, remiantis užsienio ir Lietuvos ekspertų patirtimi, vertinant ar VP priemonės tinkamai ir pakankamai atsižvelgia į DV principą, verta vadovautis šiais klausimais⁷:

- Ar priemonėje yra aiškiai numatytas tikslas skatinti perėjimą prie žiedinės ekonomikos modelio?
- Ar (ir kaip) formuojant priemones buvo:
 - kompleksiškai atsižvelgta į jų galimas pasekmes ne tik tiesiogiai su intervencija susijusiose srityse?
 - kompleksiškai atsižvelgta į kontekstą, kuriame jos bus įgyvendinamos? Ar buvo atsižvelgta į kelis sektorius, kuriame įgyvendinama priemonė, lygmenis?
 - atsižvelgta į tarp sektorių esančius ryšius (pvz., vandens-maisto-energijos darna (angl. *water-food-energy nexus*))?
 - apgalvota, kaip viena priemonė yra susijusi su kita priemone ir kaip jos turėtų viena kitą papildyti (pvz., ar priemonės, nukreiptos į darnaus judėjimo vystymąsi, yra suderintos su priemonėmis, kurios nukreiptos į atsinaujinančių energijos šaltinių vystymą)?

⁵ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, 2014 (pakeitimas patvirtintas 2018 04 11 sprendimu Nr. C(2018)2076), 207.

⁶ O'Connell D., Braid A., Raison J., Hatfield-Dodds S., Viedmann T., Cowie A., Littleboy L., Clark M. (2013) *Navigating Sustainability: measurement evaluation and action*. CSIRO, Australia.

⁷ Ten pat.

- atsižvelgta į galimai būtinus kompromisus tarp skirtingų DV elementų? Ar buvo atsižvelgta į tai, kuris kompromisas būtų mažiausiai žalingas?
- atsižvelgta į skirtingus tikslinių grupių poreikius / vietos bendruomenių nuomones? Ar buvo konsultuojamasi su ekspertais?
- Ar įgyvendinant priemones buvo:
 - atsižvelgta į vietos regionų / savivaldybių ekonominį pajėgumą?
 - stengiamasi maksimaliai įtraukti visas suinteresuotas šalis?
 - renkama informacija ir (ar) atliekama stebėseną vietos regionų tvarumui vertinti ir, atitinkamai, skatinti?
 - užtikrinama, kad pats įgyvendinimo procesas yra tvarus (pvz., ar priemonių finansuojamoje infrastruktūroje buvo naudojamos kuo tvaresnės statybos medžiagos?)
- Ar priemonių finansuojamos veiklos gali turėti ilgalaikę naudą / ar priemonėmis vykdoma veikla yra tvari?

Taigi, vertinant, ar VP DV HP įgyvendinimas yra tinkamas ir pakankamas, svarbu atsižvelgti į priemonių tarpusavio suderinamumą, jų poveikį platesniame visos sistemos kontekste bei ilgalaikėje perspektyvoje. Lietuvos ir užsienio ekspertai taip pat pabrėžia, kad, priešingai nei dažnai yra manoma, aplinkosauga nėra pagrindinis DV tikslas, kuris turėtų būti atskirtas nuo kitų tikslų, tokių kaip ekonominis augimas ar socialinis vystymasis. Viena iš esminių problemų, kurią dažnai mini ekspertai, – vientiso suvokimo apie darnų vystymąsi trūkumas, kuris lemia ir visas kitas su darniu vystymusi susijusias problemas.

HP reglamentavimas Lietuvoje

Atsižvelgiant į tai, kad darnus vystymasis apima visas žmogaus veiklos sritis ir visuomeninio gyvenimo aspektus, šio principo reglamentavimas yra itin sudėtingas. Intervencijos, siekiančios prisidėti prie DV proceso⁸, turėtų visapusiškai atsižvelgti į galimas pasekmes, kontekstą, kuriame yra įgyvendinamos, bei tarpusavio darną. 2 lentelėje pateikiama DV principo įgyvendinimo 2014–2020 m. VP reglamentavimo apžvalga.

2 lentelė. Darnaus vystymosi horizontaliojo principo taikymo reglamentavimas Lietuvoje

Dokumentas	Reglamentavimas
Projektų administravimo ir finansavimo taisyklės (PAFT)⁹	• Vienas iš bendrųjų projektų reikalavimų – atitikimas horizontaliesiems principams (66.4 punktas) • 38 PAFT taisyklių skirsnis atliepia pačių horizontaliųjų principų įgyvendinimą: jame įtvirtinta, kad institucija, atlikdama projekto tinkamumo finansuoti vertinimą, užtikrins darnaus vystymosi principo laikymąsi (jo nepažeis) ir aprašo, jei nustatyta finansavimo sąlygų apraše, kaip bus skatinamas šio principo įgyvendinimas. Be to, įgyvendinant projektą prižiūrinčioji institucija prižiūri, ar skirtos lėšos naudojamos tinkamai ir laikantis darnaus vystymosi principo. (454 punktas) • Įgyvendinimo priežiūra yra paremta suderinamumo principu – finansuojami projektai turi atitikti Sutartį dėl ES veikimo, įskaitant darnaus vystymosi principo taikymą. (453 punktas) • Įgyvendinančioji projektą institucija, atlikdama patikrą vietoje, turi patikrinti, ar projekto vykdytojas laikosi darnaus vystymosi principų. (285.7 punktas)
Veiksmų programos administravimo taisyklės¹⁰	• Projektų finansavimo sąlygų apraše turi būti nurodyti, jeigu taikomi, konkretūs reikalavimai dėl horizontaliųjų principų įgyvendinimo. Visais atvejais turi būti atlikta tikslinės grupės poreikių analizė. (71.4.2 punktas) • Institucijos, nustatytos Atsakomybės ir funkcijų paskirstymo taisyklėse, atlikdamos šiose taisyklėse joms pavestas funkcijas, turi užtikrinti tvaraus vystymosi principo įgyvendinimą. (266 punktas)
Techninės paramos administravimo taisyklės¹¹	• Techninės paramos gavėjas, įgyvendindamas techninės paramos projektą, privalo užtikrinti, kad nebus vykdomi veiksmai, kurie turėtų neigiamą poveikį darnaus vystymosi principo įgyvendinimui. (64.10 punktas) • Vadovaujančioji institucija, vertindama techninės paramos projektų atitiktį bendriesiems reikalavimams, tikrina, ar įgyvendinant projektą nebus pažeisti horizontalieji principai, o įgyvendinančioji institucija, įgyvendindama projekto priežiūrą, prižiūri, ar skirtos lėšos naudojamos tinkamai ir laikantis darnaus vystymosi principo. (135.1-2 punktai)
Projektų finansavimo sąlygų aprašo (PFSA) rengimo forma	• Institucijos, rengdamos projektų finansavimo sąlygų aprašą (PFSA), turi pateikti „Horizontaliųjų principų taikymo analizės“ formą, kurioje turi atsakyti į klausimus, iš kurių du yra susiję su darniu vystymusi:

⁸ Ekspertai pabrėžia, kad darnus vystymasis negali būti suvokiamas kaip tikslas ar būsimas pasiektas rezultatas, o labiau kaip nuolatinis procesas ir visuomenės pokytis.

⁹ 2014 m. spalio 8 d. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-316 „Dėl projektų administravimo ir finansavimo taisyklių patvirtinimo“ (Suvestinė redakcija nuo 2018-01-30).

¹⁰ 2014 m. spalio 3 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1090 „Dėl 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos administravimo taisyklių patvirtinimo“ (Suvestinė redakcija nuo 2018-01-01).

¹¹ 2014 m. spalio 28 d. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-337 „Dėl techninės paramos administravimo taisyklių patvirtinimo“ (Suvestinė redakcija nuo 2018-04-04).

Dokumentas	Reglamentavimas
(Horizontaliųjų principų taikymo analizė)¹²	- Ar PFSA nustatyti papildomi darnaus vystymosi reikalavimai ir galimi proaktyvūs veiksmai, skatinantys darnaus vystymosi įgyvendinimą, o jei ne, paaiškinti kodėl. - Ar yra galimybė PFSA nustatyti reikalavimus vykdyti aplinkai palankius (žaliuosius) pirkimus, o jei ne, paaiškinti kodėl.
Projekto tinkamumo finansuoti sąlygų aprašas¹³	• Vertinimo metu institucija, sprendžianti dėl projekto tinkamumo finansuoti, turi atsakyti į šiuos klausimus, susijusius su darnaus vystymosi tikslu: - Projekte nėra numatyta veiksmų, kurie turėtų neigiamą poveikį darnaus vystymosi principo įgyvendinimui: aplinkosaugos srityje; socialinėje srityje; ekonomikos srityje; teritorijų vystymo srityje bei informacinės ir žinių visuomenės srityje. - Ar yra pasiūlyti konkretūs veiksmai (pademonstruotas proaktyvus požiūris), kurie rodo, kad projektu skatinamas DV principo įgyvendinimas.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis visais minėtais dokumentais.

LR FM yra numaćiusi griežčiausius reikalavimus HP taikymui VP administravimo taisyklėse. Taisyklėse nustatyta, kad PFSA turi būti nurodomi, jeigu taikomi, specifiniai reikalavimai dėl HP įgyvendinimo. Dažniausiai tokie reikalavimai yra taikomi diferencijuotoms priemonėms, kurios yra skirtos konkrečiai problemai spręsti. Pavyzdžiui, jei valstybinė institucija numato priemones, skirtas mažinti taršą Baltijos jūroje, taisyklėse privalo būti aprašyti visi priemonių įgyvendinimui reikšmingi aspektai. Esant tiksliai nustatytiems konkrečioms reikalavimams, priemonių įgyvendinimo etape jie privalo būti išpildyti, nes kitu atveju nėra skiriamas finansavimas. Šis reglamentavimas užtikrina, kad bus įgyvendintos tik tos VP priemonės, kurios aktyviai prisideda prie HP įgyvendinimo. Vis dėlto, apklaustų ekspertų nuomone, kyla problemų tuo atveju, jei priemonė gali turėti platų poveikį ir neigiamai paveikti kitą, ne tiesiogiai su priemone susijusią sritį. Pavyzdžiui, siekiant prisidėti prie ekonominio vystymosi ir finansuojant pramonės plėtrą, galima neatsižvelgiama į pramonės sukeltą taršą ar socialinius poreikius (pvz., padidėjusios spūstys dėl augančios biurų koncentracijos tam tikruose miestų rajonuose). Analogiškai, diegiant atsinaujinančių išteklių energijos gamybos būdus, turėtų būti atsižvelgiama į tokius aspektus kaip kraštovaizdis ar vietos biologinė įvairovė. Tai galima būtų traktuoti kaip darnaus principo pažeidimą, tačiau, trūkstant tikslesnio apibrėžimo, toks reglamentavimas neturi jokio poveikio. Taigi, nepaisant to, kad VP buvo numatoma vadovautis „teršėjas moka“ principu, dėl aiškesnių ir griežtesnių reikalavimų stokos šis principas nėra efektyviai taikomas.

Priemonių formavimo etape, institucijos, rengiančios PFSA, turėtų atsižvelgti į tam tikrus su šiuo principu susijusius aspektus. Atsakydami į klausimus, esančius PFSA „Horizontaliųjų principų taikymo analizės“ skylyje, institucijų atstovai yra skatinami įtraukti proaktyvius veiksmus (pvz., numatyti reikalavimus vykdyti žaliuosius pirkimus). Deja, atsižvelgiant į DV kompleksiskumą, daugelio kalbintų ekspertų teigimu, šie klausimai lieka pernelyg paviršutiniški, o į juos atsakančių institucijų atstovai gali lengvai pasirinkti standartinę formulę, kad priemonė prisideda prie ekonominio vystymosi, nekenkdama aplinkai ir kurdama gerovę ateinančioms kartoms. Daug griežtesni ir dėl šios priežasties didesnę poveikį turintys reikalavimai paprastai yra Europos Komisijos direktyvos ar reglamentai (pvz., Direktyva 98/83/EB dėl žmonių vartoti skirto vandens kokybės¹⁴). Mokesčiai, kuriuos tenka mokėti už aplinkos taršą pagal nustatytus LR įstatymus, kalbintų ekspertų teigimu, yra pernelyg maži, kad turėtų teigiamą poveikį.

Visame reglamentavime ekspertai pasigenda detalesnio ir aiškesnio apibrėžimo, kas yra darnus vystymasis ir ką ištis reikiama jo užtikrinimas. Dėl šios priežasties priemonių formavimo etape kyla daug neaiškumo, kaip reikėtų atsižvelgti į šį principą. Kita vertus, interviu respondentai ir užsienio ekspertai taip pat pabrėžia, kad darnus vystymasis negali būti laikomas kaip atskiras principas, kurį būtų galima reglamentuoti taip, kaip, pavyzdžiui, lygių galimybių ir nediskriminacijos HP. Darnus vystymasis turėtų būti bendras visos VP pagrindas, pagal kurį turėtų būti formuojama visa VP, o ne atskiras punktas, į kurį reikėtų papildomai atkreipti dėmesį.

Apklausti Lietuvos ekspertai labiausiai pasigenda būdų, kaip užtikrinti, kad DV priemonės būtų tarpusavyje koordinuojamos. Trūkstant aiškaus požiūrio ir vientisos DV koncepcijos, skirtingos ministerijos nebendradarbiauja, skirtingai prioretizuoja aplinkosaugos, ekonominio ar socialinio vystymosi aspektus. Atitinkamai, interviu respondentų teigimu, tarp skirtingų priemonių taip pat yra prieštaravimų ir neatitikimų (pvz., priemonės, finansuojančios gamybos plėtrą, prieštarauja priemonėms, nukreiptoms į tokios veiklos daromos žalos mažinimą). Diskusijoje apie šio HP taikymą dalyviai minėjo, kad ypač trūksta bendros visų priemonių įgyvendinimo krypties skirtingose srityse (pvz., transporto ir sveikatos). Taigi, reglamentavimas iš esmės neatsižvelgia į tai, kad DV įgyvendinimas yra tarpsektorinis (angl. *cross-cutting*). Kita vertus, darnus

¹² 2014–2020 m. Europos Sąjungos struktūrinių fondų administravimo darbo grupės, sudarytos Lietuvos Respublikos finansų ministro 2013 m. liepos 11 d. įsakymu Nr. 1K-243 „Dėl darbo grupės sudarymo“, 2015 m. birželio 30 d. protokolu Nr. 20 patvirtinta PFSA rengimo, derinimo ir tvirtinimo proceso forma „Horizontaliųjų principų taikymo analizė“.

¹³ 2014 m. spalio 8 d. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-316 „Dėl projektų administravimo ir finansavimo taisyklių patvirtinimo“ (Suvestinė redakcija nuo 2018-01-30).

¹⁴ Direktyva 98/83/EB dėl žmonių vartoti skirto vandens kokybės, prieinama adresu <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=LEGISSUM%3A28079> [žiūrėta 2018 08 24].

vystymasis dažniausiai taip pat yra laikomas tik formaliu reikalavimu, o ne prioritetine sritimi. DV reglamentavimas remiasi šio principo nepažeidimu. Deja, bet toks reglamentavimas negali būti laikomas aktyviu šio principo įgyvendinimo skatinimu, nes, kaip jau buvo minėta, dažnu atveju tai tėra formalumas.

Taigi, atsižvelgiant į minėtus VP reglamentavimo, susijusio su darnaus principo įgyvendinimu, aspektus, galima teigti, kad šio HP taikymo strategija nėra tinkama ir pakankama. Svarbiausias aspektas, į kurį nėra atsižvelgta reglamentavime, tačiau kuris yra itin svarbi DV dalis, – tai sistemiškas tarpsektorinis priemonių tarpusavio derinimas. Kita vertus, DV principas neturėtų būti reglamentuojamas įprastu būdu dėl savo itin kompleksiško ir visa apimančio pobūdžio. Remiantis gerąja užsienio praktika¹⁵, šio principo taikymas galėtų būti visų pirma nustatomas DV komisijos, o vėliau detaliam integravimui visuose strateginiuose bei veiklos planų dokumentuose, taip, kad kiekvienoje srityje būtų numatyti su šiuo principu susiję ir kitoms sritims neprieštaraujantys veiksmai.

1.1.2. Prioritetai, uždaviniai ir priemonės, nukreipti į HP įgyvendinimą

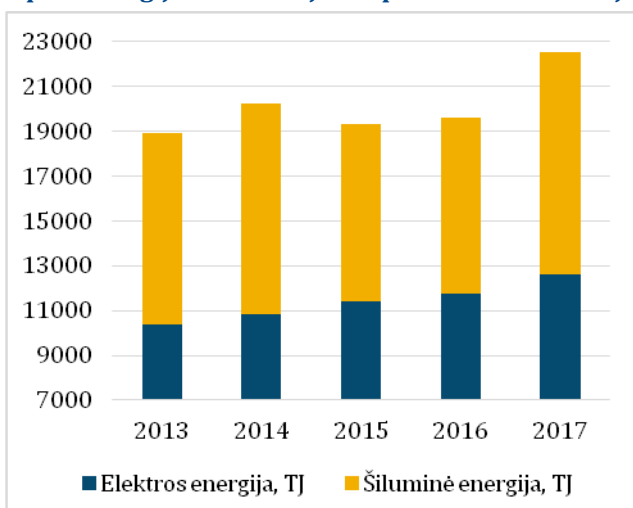
Esminiai Lietuvos iššūkiai HP srityje

Remiantis anksčiau atliktais vertinimais (jie cituojami toliau), VP bei Nacionalinės DV strategijos analize ir ekspertų išvalgomis, galime aiškiai išskirti pagrindinius Lietuvos iššūkius DV srityje. Šių iššūkių apžvalgą išskiriame į dvi dalis, t. y. aplinkosaugos sritį ir ekonominio vystymosi sritį. Socialinis vystymasis šioje dalyje neišskiriamas, nes kiti HP yra šio elemento sudedamosios dalys, į kurias atsižvelgiama kitose ataskaitose. Reikėtų pabrėžti, kad, nepaisant šio atskyrimo, vertinimo metu bus siekiama atsižvelgti į problemas kompleksiskai, apimant visus tris DV elementus.

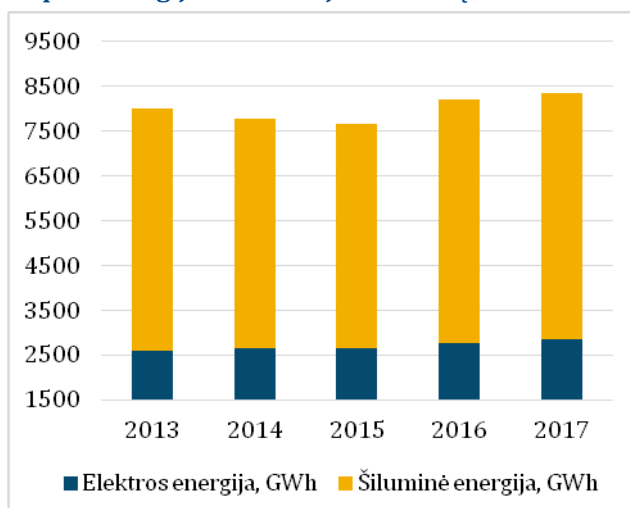
Aplinkosaugos srityje išskiriami šie pagrindiniai iššūkiai:

- Transporto, pramonės ir energetikos **šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) emisijos** nuo praeito ES finansavimo laikotarpio **išliko panašaus lygio**, nepaisant to, kad buvo planuotas jų mažėjimas. Nuo 2013 m. emisijų lygis, tenkantis vienam gyventojui, pastoviai augo, padidėjus pramoninės gamybos apimtims¹⁶. Naujausi duomenys rodo, kad 2016 m. Lietuvos emisijos vienam gyventojui prilygo 7,1 tonų CO₂ dujų (palyginimui Danija išskyrė 9,3, Švedija 5,6, o Didžioji Britanija 7,9 tonų). Nemažėjantis ŠESD emisijų kiekis prisideda prie neigiamo poveikio klimato kaitai.
- Galutinis **energijos sunaudojimas išlieka aukštas**. 2013–2017 m. laikotarpiu tiek pramonės (2 pav.), tiek namų ūkių (3 pav.) sunaudojamas bendras elektros ir šiluminės energijos kiekis augo. Stabiliai aukštas energijos naudojimo lygmuo prisideda prie neigiamo poveikio klimato kaitai, o ypač rimtų iššūkių kelia sparčiai augantis energijos naudojimas pramonės sektoriuje.

2 pav. Energijos sunaudojimas pramonės sektoriuje

3 pav. Energijos sunaudojimas namų ūkiuose

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Lietuvos statistikos departamento pateikiama informacija.

- Viena didžiausių grėsmių darniam vystymuisi yra seni, neatnaujinti pastatai. Tokių **neatnaujintų ir energijos sunaudojančių pastatų Lietuvoje vis dar yra daug**. Vis dėlto pastaraisiais metais situacija gerokai pagerėjo ir tikėtina, kad ES investicijos reikšmingai prisidės prie šios problemos sprendimo. Nuo 2013 m. Lietuvoje

¹⁵ Išsamiau aptariama užsienio atvejo studijoje, skirtoje darnaus vystymosi principui. Žr. 4 priedą.

¹⁶ Eurostat (2018). Greenhouse gas emissions per capita. Priinama adresu

http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_rd300&plugin=1 [žiūrėta 2018 08 24].

buvo atnaujinta 2 100 daugiabučių namų, 2019 m. pradžioje buvo atnaujinami 431 daugiabutis namas¹⁷, o 2019 m. vasario pradžioje gauta dar 719 paraiškų¹⁸.

- Svarbiu iššūkiu išlieka **išorinė ir auganti vidinė energetinė priklausomybė**. Biokuras išlieka pagrindiniu Lietuvos šilumos ūkio išteklumi – 2017 m. 65 proc. visos elektrinės ir katilinės gaminamos šiluminės energijos buvo pagaminta iš malkų ir kurui skirtų medienos atliekų¹⁹. Vis dėlto, jei biokuro dalis nuo visų energijos šaltinių vidiniame vartojime didėtų, tai gali virsti vidine priklausomybe, o tai savo ruožtu lemtų biokuro energijos kainos ir galutinės šilumos kainos vartotojui augimą.²⁰ 2016 m. biokuro dalis centriname šildymo sektoriuje jau sudarė 80 proc.²¹ Tuo tarpu energetinės priklausomybės rodiklis 2017 m. sudarė 72,9 proc., ir vis dar gerokai viršija ES vidurkį (2016 m. ES-28 vidurkis buvo 53,6 proc.).²² Dėl šių priežasčių svarbu diversifikuoti tiek vidinius, tiek išorinius energijos resursus ir jų šaltinius energetikos sektoriuje.
- **Vandentiekio ir nuotekų tinklų plėtra ir modernizavimas nepasiekia savo potencialo.**²³ Esminė problema šioje srityje – magistraliniai tinklai yra nutiesiami už ES lėšas, o už įvadus turi susimokėti patys gyventojai. Taigi, dalis gyventojų atsisako jungtis prie bendrų tinklų. Kaimo vietovių gyventojų savarankiškas nuotekų tvarkymas turi neigiamą poveikį požeminių vandenių kokybei. Nerenovuotuose vandens tiekimo sistemose ir nerenovuotuose daugiabučiuose yra daug didesnis tiekiamo vandens nuostolis.
- **Vandens telkinių užterštumas ir nykstanti biologinė įvairovė.** Remiantis JT DV tikslų kiekvienoje valstybėje vertinimu²⁴, Lietuvos vandenių, o ypač Baltijos jūros užterštumas, išlieka aukštas. Baltijos jūra dėl žmogaus vykdomos ūkinės ir pramoninės veiklos yra viena labiausiai užterštų jūrų pasaulyje. Be to, Baltijos jūra yra beveik visiškai apsupta žemės teritorijos, dėl to ją pasiekiančios atliekos ar cheminė tarša nenuteka į platesnius Atlanto baseino vandenį. Dėl šios priežasties žuvis, sugaunamos Baltijos jūroje, dažnai yra netinkamos valgyti, o bendra biologinė įvairovė nyksta.

Ekonominio vystymosi kryptis apima ne tik skirtingų ūkio sektorių poveikį aplinkai, bet ir pačios ekonomikos tvarų augimą, sąlygojantį visuomenės gerovę. Dėl šios priežasties šios darnaus vystymosi krypties iššūkiai yra susiję tiek su ekonomikos poveikiu aplinkai, tiek su jos tvariu augimu ir poveikiu visuomenei:

- **Atliekų kiekis ir toliau išlieka aukštas.** Gamybos atliekų bendras kiekis 2013–2017 m. pastoviai augo²⁵. 2017 m. susidaręs atliekų kiekis, lyginant su 2016 m., išaugo net 20 proc. (nuo 2 608 iki 3 150 tūkst. tonų). Popierius ir kartonas 2017 m. sudarė didžiausią perdirbamų atliekų kiekį, stiklo bei plastiko perdirbamų atliekų kiekis buvo mažesnis²⁶.
- **Vystymosi netolygumai tarp pagrindinių ekonominių centrų ir regionų išlieka aktualia problema.** Didelė finansavimo dalis praeitu laikotarpiu buvo nukreipta į didžiuosius miestus ir miestelius. Pavyzdžiui, didieji miestai gavo 39 proc. visų investicijų į turizmo infrastruktūrą, taip pat miestai gavo daugiausia naudos iš kelių infrastruktūros plėtrai bei verslo produktyvumui didinti skirtų investicijų.²⁷ Šiuo finansavimo laikotarpiu atskirtis vis dar nemažėja – regionuose pastebimas daug aukštesnis nedarbas, gerokai mažesnės investicijos ir prastesnė gyvenimo kokybė²⁸.
- **Ekonominio vystymosi daromas neigiamas poveikis aplinkai** išlieka svarbiu iššūkiu darniam vystymuisi. Nors Lietuvos ekonomika auga, duomenys rodo (žr. 2 pav. ir 3 pav.), kad tai turi neigiamą poveikį aplinkai, nes nėra pakankamai atsižvelgiama į visus DV aspektus.
- Lietuvos ekonomika vis dar paremta **žemos ir vidutinės pridėtinės vertės prekių gamyba ir paslaugų teikimu**, o tai kelia iššūkių darniam vystymuisi.²⁹ Šie sektoriai sukuria didžiausią pridėtinę vertę ir įdarbina

¹⁷ Būsto energijos taupymo agentūra. Prieinama adresu <http://www.betalt.lt/>.

¹⁸ Būsto energijos taupymo agentūra. Ketinančių atnaujinti savo daugiabutį – penktadaliu daugiau. Prieinama adresu

<http://www.betalt.lt/apie/naujienos/31/ketinančiu-atnaujinti-savo-daugiabuti-penktadaliu-daugiau:57>.

¹⁹ edepartamentas. Energetikos statistika 2017 m. Prieinama adresu <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5744093>.

²⁰ Civitta, Civitta Eesti ir Smart Continent. 2007–2013 m. laikotarpio ES struktūrinės paramos poveikio energetikos sektoriui vertinimas, galutinė ataskaita, 2017, 93–94.

²¹ V. Ramanauskas. Biokuro naudojimas šilumos ūkyje: pasiekimai, tendencijos, reali nauda. Lietuvos biomasės energetikos asociacija „LITBIOMA“, 2017. Prieinama adresu

https://www.lsta.lt/files/events/170503_AVGO/27%20LT_Biokuro%20panaudojimas%20silumo%20pasiekimai%20tendencijos%20reali%20nauda_V.Ramanauskas_2017-05-02.pdf [žiūrėta 2019 02 07].

²² Lietuvos statistikos departamentas. Energetikos statistika 2017 m. Prieinama adresu <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5744093>.

²³ 2003 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės DV

strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“, Žin., 2003, Nr. 89-4029, aktuali redakcija nuo 2011-04-08.

²⁴ Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G. (2018): SDG Index and Dashboards Report 2018. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).

²⁵ Aplinkos apsaugos agentūra. Gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekos. Prieinama adresu <http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=a6c09f66-2a83-4453-846c-592648a6025c>.

²⁶ Lietuvos statistikos departamentas. Atliekų susidarymas ir tvarkymas. Prieinama adresu https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#.

²⁷ „Estep“. 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio Lietuvos miestams ir miesteliams vertinimas, galutinė ataskaita, 2016, 128–130.

²⁸ Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Lietuvos savivaldybių indeksas, 2018. Prieinama adresu <http://a.llri.lt/Lietuvos.savivaldybiu.indeksas.2018.pdf>.

²⁹ European Union. European Commission. Commission Staff Working Document. Country Report Lithuania 2018. SWD(2018) 213 final, Brussels, 7.3.2018. Prieinama adresu <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-lithuania-en.pdf>.

daugiausia darbuotojų Lietuvoje. Visgi ketvirtosios industrinės revoliucijos kontekste tokia gamyba ir paslaugos nėra tvarios ir tai gali sumažinti Lietuvos ekonomikos konkurencingumą, sukelti socialinių problemų³⁰.

- **Mažas Lietuvos turizmo sektoriaus konkurencingumas.**³¹ Lietuva, remiantis Pasaulio ekonomikos forumo rengiama Pasaulio kelionių ir turizmo konkurencingumo ataskaita, 2017 m. užėmė 56 vietą iš 136 pagal turizmo rinkodaros bei įvaizdžio gerinimo priemonių efektyvumą.³² Sezoniskumas išlieka viena didžiausių problemų turizmo sektoriuje.³³ Todėl, nesant turizmo sektoriaus prisitaikymo prie sezoniskumo bei efektyvios rinkodaros, nėra optimaliai išnaudojama turima turizmo infrastruktūra.

Itin svarbus JT DV tiksluose yra 16-as tikslas: taika, teisingumas ir stiprios institucijos. Šis tikslas apima tokius aspektus kaip piliečių galimybės apginti savo teises teisėtomis priemonėmis, skaidriai ir efektyviai veikiančias valstybės institucijas, piliečių saugumą bei bendrą visuomenės tolerantiškumą. Remiantis 2018 m. vertinimu³⁴, Lietuva šioje srityje susiduria su reikšmingomis problemomis, kurios stabdo DV. Viena pagrindinių problemų yra korupcija viešajame sektoriuje. Remiantis *Transparency International* duomenimis³⁵, Lietuva 2017 m. pasauliniame Korupcijos suvokimo indekse užėmė 38-ą vietą iš 180-ies, o tarp ES valstybių liko 16-a. Ši problema lemia ir tai, kad valstybinių institucijų efektyvumas išlieka mažas, o piliečių galimybės apginti savo teises išlieka ribotos. Atitinkamai šis aspektas neigiamai veikia socialinį ir ekonominį vystymąsi.

Kaip HP iššūkiai atliepiami VP prioritetuose ir priemonėse

DV principas apima daugybę skirtingų, vienas su kitu susijusių ir vienas kitą papildančių veiklų. 2014–2020 m. VP yra numatyta daug diferencijuotų priemonių, tačiau yra ir integruotų priemonių. Nors apklausti ekspertai išsakė nemažai kritinių pastabų dėl VP DV principo įgyvendinimo, vis dėlto didelę dalį VP veiksmų apibūdina kaip „pozityvius pirmuosius bandymus“, kurie, jų nuomone, turėtų būti pagrindas tolimesniam vystymuisi. Kalbinti ekspertai pabrėžė, kad diferencijuotos priemonės, nors yra labai svarbios, nėra savaime pakankamos šio HP įgyvendinimui užtikrinti. Taip yra dėl to, kad dažnu atveju diferencijuotos priemonės lieka tarpusavyje nesuderintos arba nėra atsižvelgiama į jų galimai kompleksiską poveikį. Ilgalaikėje perspektyvoje tai gali turėti netgi neigiamų pasekmių, taigi DV HP nebus įgyvendintas.

Diferencijuotas darnaus vystymosi principo įgyvendinimas

Šiuo metu 2014–2020 m. VP yra numatytos diferencijuotos (t. y. įgyvendinimo būdas, kai HP tikslams ir uždaviniams pasiekti yra numatomi konkretūs atskiri veiksmai) priemonės, nukreiptos į DV principą, atsižvelgiant į programos 1-ą, 3-ią, 4-ą, 5-ą, 6-ą ir 7-ą prioritetus (žr. 3 lentelę). 4-as, 5-as bei 6-as prioritetai yra išskirtinai nukreipti į darnų vystymąsi. Tačiau kiti minėti prioritetai taip pat yra itin glaudžiai susiję su šiuo principu, kaip, pavyzdžiui, 3-ias prioritetas, orientuotas į ekonominį vystymąsi. Verta pabrėžti, kad kituose lentelėje neišskirtuose prioritetuose taip pat yra uždavinių ir, atitinkamai, jų priemonių, kurios atsižvelgia į DV principą. Tarp tokių reiktų paminėti 10-ą prioritetą „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“, kuris yra itin svarbus persiorientuojant į žiedinės ekonomikos modelį ir pagal kurį galėtų būti formuojamos atitinkamos diferencijuotos priemonės.

³⁰ Ten pat.

³¹ 2003 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės DV strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“, Žin., 2003, Nr. 89-4029, aktuali redakcija nuo 2011-04-08.

³² 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, 2014 (pakeitimas patvirtintas 2018-04-11 sprendimu Nr. C(2018)2076), 87.

³³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1206 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 238 „Dėl Lietuvos Turizmo plėtros 2014–2020 metų programos patvirtinimo“ pakeitimo“, 2016.

³⁴ SDG Index and Dashboards report 2018. *Implementing the Goals, Country Profiles Edition*. Prieinama adresu <http://www.sdgindex.org/assets/files/2018/02%20SDGS%20Country%20profiles%20edition%20WEB%20V3%20180718.pdf> [žiūrėta 2018 08 24].

³⁵ Transparency International. Corruption Perceptions Index 2017.

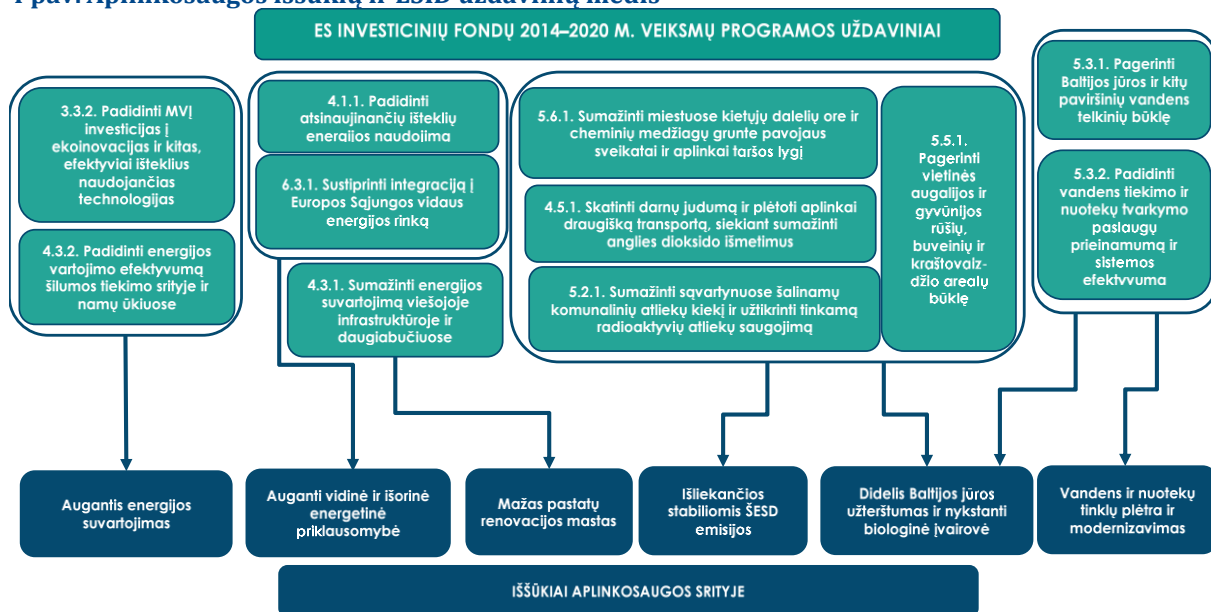
3 lentelė. 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos prioritetai ir uždaviniai, nukreipti į darnaus vystymosi HP įgyvendinimą

VP prioritetas	Prioriteto uždaviniai, nukreipti į darnaus vystymosi HP įgyvendinimą
Aplinkosaugos kryptis:	
3 prioritetas „Smulkiųjų ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimas“	3.3.2. Padidinti MVĮ investicijas į ekoinovacijas ir kitas, efektyviai išteklius naudojančias technologijas
4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“	4.1.1. Padidinti atsinaujinančių išteklių energijos naudojimą 4.3.1. Sumažinti energijos suvartojimą viešojoje infrastruktūroje ir daugiabučiuose namuose 4.3.2. Padidinti energijos vartojimo efektyvumą šilumos tiekimo srityje ir namų ūkiuose 4.5.1. Skatinti darnų judumą ir plėtoti aplinkai draugišką transportą, siekiant sumažinti anglies dioksido išmetimus
5 prioritetas „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“	5.2.1. Sumažinti sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų kiekį ir užtikrinti tinkamą radioaktyvių atliekų saugojimą 5.3.1. Pagerinti Baltijos jūros ir kitų paviršinių vandens telkinių būklę 5.3.2. Padidinti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą ir sistemos efektyvumą 5.5.1. Pagerinti vietinės augalijos ir gyvūnijos rūšių, buveinių ir kraštovaizdžio arealų būklę 5.6.1. Sumažinti miestuose kietųjų dalelių ore ir cheminių medžiagų grunte pavojaus sveikatai ir aplinkai taršos lygį
6 prioritetas „Darnaus transporto ir pagrindinių tinklų infrastruktūros plėtra“	6.3.1. Sustiprinti integraciją į Europos Sąjungos vidaus energijos rinką
Ekonominė kryptis:	
1 prioritetas „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“	1.1.1. Siekti aktyvesnio turimos ir naujai kuriamos mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų infrastruktūros panaudojimo 1.2.1. Padidinti mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų veiklų aktyvumą privačiame sektoriuje 1.2.2. Padidinti žinių komercinimo ir technologijų perdavimo mastą
3 prioritetas „Smulkiųjų ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimas“	3.1.1. Padidinti verslumo lygį 3.3.1. Padidinti MVĮ produktyvumą
4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“	4.2.1. Sumažinti energijos vartojimo intensyvumą pramonės įmonėse 4.5.1. Skatinti darnų judumą ir plėtoti aplinkai draugišką transportą, siekiant sumažinti anglies dioksido išmetimus
5 prioritetas „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“	5.3.1. Pagerinti Baltijos jūros ir kitų paviršinių vandens telkinių būklę 5.3.2. Padidinti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą ir sistemos efektyvumą 5.4.1. Padidinti kultūros ir gamtos paveldo aktualumą, lankomumą ir žinomumą, visuomenės informuotumą apie juos supančią aplinką 5.5.1. Pagerinti vietinės augalijos ir gyvūnijos rūšių, buveinių ir kraštovaizdžio arealų būklę
6 prioritetas „Darnaus transporto ir pagrindinių tinklų infrastruktūros plėtra“	6.1.1. Padidinti šalies daugiarūšės susisiekimo sistemos ir transeuropinių transporto tinklų sąveiką 6.2.1. Padidinti regionų judumą plėtojant regionų jungtis su pagrindiniu šalies transporto tinklu ir diegiant eismo saugos priemones
7 prioritetas „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“	7.1.1. Padidinti ūkinės veiklos įvairovę ir pagerinti sąlygas investicijų pritraukimui, siekiant kurti naujas darbo vietas tikslinėse teritorijose (miestuose)

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programa.

VP uždaviniai, suformuluoti pagal kiekvieną prioritetą, gan tiksliai atitinka Lietuvos kontekste kylančias problemas. Aplinkosaugos srityje ypač svarbiems iššūkiams yra išskirti uždaviniai, o pagal juos atitinkamai suformuotos priemonės. 4 pav. iliustruoja pagrindinių iššūkių ir uždavinių ryšį. Vis dėlto ekspertai pabrėžia, kad uždaviniai dažnai yra susiję vienas su kitu, todėl priemonės galėtų integruotai atliepti ne tik po vieną konkretų VP uždavinį, o kelis uždavinius kartu.

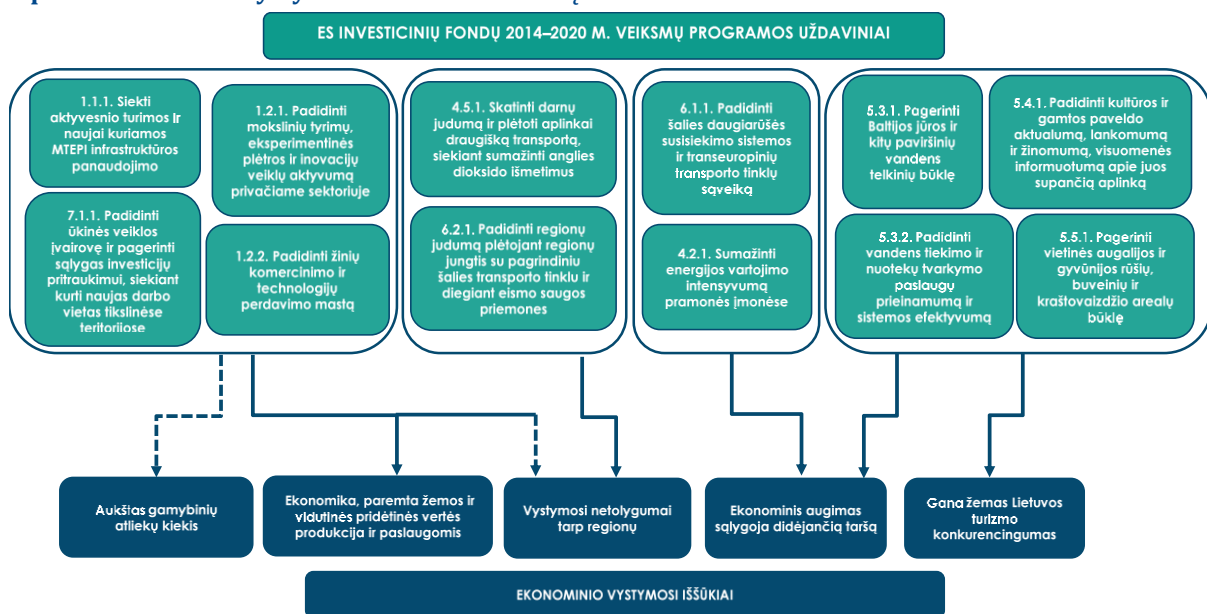
4 pav. Aplinkosaugos iššūkių ir ESID uždavinių medis

Šaltinis: sudaryta autorių.

Ekonominio vystymosi srityje suformuluoti uždaviniai taip pat gan tiksliai atitinka Lietuvos ekonominio vystymosi iššūkius. 5 pav. detalai iliustruojamas uždavinių ir kylančių iššūkių ryšys. Tačiau panašiai kaip ir aplinkosaugos atveju, ekspertai pabrėžia, kad šie uždaviniai turėtų būti sprendžiami kompleksškai. Pavyzdžiui, investuojant į MTEP plėtrą svarbu atsižvelgti į tai, kad Lietuvoje reikia sumažinti energijos vartojimo intensyvumą būtent pramonės įmonėse. Nepaisant to, kad numatyta atskira sumanios specializacijos kryptis „Energetika ir tvari aplinka“, pagal šią kryptį finansuojamų projektų vis dar išlieka nedaug, o 2018 m. sumanios specializacijos stebėsenos ataskaitos duomenys³⁶ rodo, kad tiek saulės energetikai, tiek skaitmeninei statybai skirtos investicijų apimtys yra vienos mažiausių. Vis dėlto svarbiausia šiuo atveju yra derinti MTEP veiklas su pramoninių įmonių poreikiais, t. y. ieškant būdų, kaip sumažinti energijos vartojimą gamybinio proceso metu. Analogiškai svarbu užtikrinti gamybos proceso ekologiškumą ir tvarumą, siekiant, kad tokia gamyba eikvotų kuo mažiau gamtinių išteklių, o gamybiniai procesai nepresidėtų prie aplinkos taršos bei aukšto gamybinių atliekų kiekio. Vis dėlto išnagrinėti pavyzdžiai bei interviu respondentų pastabos rodo galimą kompleksinių sąsajų tarp skirtingų uždavinių visuose lygmenyse ir DV aspektuose trūkumą.

5 pav. Ekonominio vystymosi ir ESIF uždavinių medis

Pastaba: punktyrinės linijos žymi galimas, tačiau silpnas sąsajas tarp VP uždavinių ir esamų problemų. Šaltinis: sudaryta autorių.

³⁶ MOSTA, LR Ūkio ministerija. *Sumanios specializacijos įgyvendinimo pažangos vertinimas, 2018*. Prieinama <https://mosta.lt/images/tyrimai/20181206-sumanios-specializacijos-pazangos-vertinimas.pdf> [žiūrėta 2019 01 08].

Taip pat reikėtų paminėti, kad VP programoje yra numatytas uždavinys 10.1.2. „Padidinti viešojo valdymo procesų skaidrumą ir atvirumą“, kuris yra itin svarbus norint sumažinti korupcijos lygį Lietuvoje ir taip prisidėti prie JT DV tikslų. Lygiai taip pat 10.1.4. uždavinys, numatantis pagerinti verslo reguliavimo aplinką, susijęs su veiklomis, kurios ne tik turėtų padėti geriau įgyvendinti esantį reglamentavimą, bet ir padėtų tobulinti pačią teisingumo sistemą. Deja, 10-ame prioritete daugiau nėra numatytų uždavinių, kurie tiesiogiai įvardintų tikslą padėti viešajam sektoriui labiau prisidėti skatinant DV.

Atsižvelgiant į tai, kad dauguma VP priemonių yra vienaip ar kitaip susijusios su DV principu, nes tiesiogiai prisideda prie vieno iš trijų principo aspektų (aplinkosaugos, ekonominio ir (ar) socialinio vystymosi), šioje dalyje aptarsime tik pačius reikšmingiausius diferencijuotų priemonių aspektus ir ypač ryškius su šiuo HP susijusius pavyzdžius. Svarbu pabrėžti, kad vieno iš sudėtinių DV aspektų užtikrinimas negarantuoja tinkamo DV principo įgyvendinimo. DV principo įgyvendinimas bus tinkamas tik tuomet, jei priemonėse bus atsižvelgiama į kiekvieną šių aspektų.

Kaip jau minėta, daugiausia diferencijuotų priemonių yra suformuota pagal 4-ą, 5-ą, 6-ą ir 3-ią prioritetus. Pavyzdžiui, priemonė Nr. 04.3.1-FM-FV-001 „Daugiabučių namų atnaujinimas“ yra orientuota būtent į daugiabučių namų atnaujinimą didinant šių namų energetinį efektyvumą. Analogiškai priemonė Nr. 05.6.1-APVA-V-020 „Užterštų teritorijų tvarkymas“ yra skirta savivaldybėms, kurios norėtų sutvarkyti jų žinioje esančias cheminėmis medžiagomis užterštas urbanizuotas teritorijas. Tokių priemonių yra itin daug, ir, ekspertų nuomone, šios priemonės yra labai svarbios ir reikalingos, siekiant sukurti tvirtą pamatą ir tolesnes paskatas visuomenei atkreipti dėmesį į DV svarbą bei konkrečią naudą (pvz., atnaujintų namų gyventojai mažiau moka už šildymą). Nepaisant to, kalbinti ekspertai taip pat pabrėžė, kad kai kurios diferencijuotos priemonės konfliktuoja tarpusavyje arba, siekdamos tikslo vienoje DV srityje, neatsižvelgia į kitą. Pavyzdžiui, įgyvendinant priemones yra itin svarbu atsižvelgti į vietos regiono ekonominę išsivystymą, tolimesnio vystymosi potencialą bei realias perspektyvas (pvz., šiuo atveju yra ypač aktualūs demografiniai rodikliai, pagal kuriuos galima prognozuoti, kokio pajėgumo valymo įrenginių reikės ateityje). Taigi, įgyvendindamos, pavyzdžiui, priemonę Nr. 05.2.1-APVA-R-008 „Komunalinių atliekų tvarkymo infrastruktūros plėtra“, savivaldybės administracijos turėtų atsižvelgti į savo regiono ekonominę pajėgumą išlaikyti geresnės kokybės ar didesnio masto įrenginius, taip užtikrinant darnų vystymąsi ne tik aplinkosaugos, bet ir ekonominio vystymosi srityje. Deja, interviu respondentai teigė pasigendantys tokio požiūrio ir pastebi, kad dažnai savivaldybių atstovai neapgalvoja visų su darniu vystymusi susijusių aspektų. Nepaisant to, kad kiekviena savivaldybė rengia savo strateginį plėtros planą, kuriame užsibrėžia sau aktualius ir su Nacionaline pažangos programa suderintus tikslus ir kurie turėtų atitikti darnaus vystymosi strategiją, įgyvendinant šiuos planus ne visuomet laikomasi šios krypties. Taip yra dėl to, kad savivaldybės nėra formaliai įpareigosotos prisidėti prie nacionalinių strategijų tikslų įgyvendinimo, o šios strategijos nebūtinai yra perkeliamos į savivaldybių plėtros planus. Savivaldybėms taip pat nėra numatyta jokių finansinių paskatų ar nuobaudų dėl strateginių tikslų neįgyvendinimo ar numatytų veiklų nevykdymo. Dėl šios priežasties savivaldybės nėra tiesiogiai suinteresuotos visapusiškai prisidėti prie darnaus vystymosi įgyvendinimo ir kai kuriais atvejais tinkamai neplanuoja savo veiklų.

Vis dėlto vienas svarbiausių aspektų taikant DV principą yra sistematiškas priemonių tarpusavio derinimas, tiek atsižvelgiant į skirtingus sektorius, tiek į to paties sektoriaus skirtingas grandis. Vienas iš tokių pavyzdžių yra su ekoinovacijomis susijęs priemonių kompleksas. LR EIM pasiūlė tris priemones, kurios yra nukreiptos į mažas ir vidutines įmones ir siekia jas paskatinti diegti ekoinovacijas:

- Nr. 03.3.2-IVG-T-829 „Eco konsultantas“, finansuoja verslo atstovų konsultacijas su ekoinovacijų diegimo ekspertais;
- Nr. 03.3.2-LVPA-K-832 „Eco-inovacijos LT“ finansuoja ekologiško projektavimo diegimą, išteklių panaudojimo analizės paslaugas;
- 03.3.2-LVPA-K-837 „Eco-inovacijos LT+“ yra skirta finansuoti investicijas į naujus tvarios gamybos įrenginius.

Atsižvelgiant į tai, kad ekoinovacijų diegimas yra kompleksiškas procesas, toks priemonėmis finansuojamų skirtingų veiklų derinimas yra būtinas. Vis dėlto šios veiklos yra gana panašios ir jų tarpusavio derinimas negalėjo kelti didelių iššūkių. Galiausiai šios veiklos galėjo būti finansuojamos pagal vieną, neišskaidytą priemonę. Kita vertus, šių priemonių skaidymas būtų pagrįstas, jei priemonių kvietimai būtų chronologiškai suderinti, tačiau EIM atsisakė skelbti priemonių kvietimus iš eilės (t. y. pirmiausia konsultacijoms, tuomet projektavimui ir galiausiai įrenginių diegimui). Kalbintų ekspertų nuomone, šios priemonės nėra suderintos su kitomis sritimis, pavyzdžiui, MTEP. Remiant MTEP veiklą, galima būtų skatinti efektyvesnį bendradarbiavimą tarp mokslo ir verslo, siekiant pereiti ekologiškos gamybos link (pavyzdžiui, VDA mokslininkų įgyvendinamas projektas, kurio metu tyrinėjamos ekologinio pluošto dizaino galimybės, negalėjo būti finansuojamas pagal 1-o VP prioriteto (Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas) priemones, nes projektas buvo laikomas pernelyg tarpdisciplinišku. Tolimesnis šių mokslinių veiklų realizavimas komercializuojant apdirbimo metodus galimai bus

sudėtingas dėl finansavimo trūkumo). Taip pat svarbu pabrėžti, kad šios priemonės buvo įvertintos³⁷ tik kaip iš dalies tinkamos paskatinti įmones diegti ekoinovacijas. Tokios veiklos kaip ekologinis projektavimas bei išteklių taupymas buvo įvardintos kaip tinkamiausios, tačiau AVS diegimas, technologijų auditai ar konsultacijos buvo paminėti kaip nebūtinai tolimesnį ekoinovacijų diegimą skatinanti veikla.

Geresnis priemonių tarpusavio derinimo pavyzdys galėtų būti 4-o prioriteto priemonės, skirtos darniam judumui vystyti. Priemonės Nr. 04.5.1-TID-V-513 „Darnaus judumo sistemų kūrimas“, Nr. 04.5.1-TID-R-514 „Darnaus judumo priemonių diegimas“ bei Nr. 04.5.1-TID-R-516 „Pėsčiųjų ir dviračių takų rekonstrukcija ir plėtra“ atrodo tarpusavyje suderintos sudaryti vientisą darnaus judėjimo tinklą, kuris atitiktų visus su darniu vystymusi susijusius reikalavimus. Vis dėlto šios priemonės veikia viename sektoriuje ir nėra derinamos su turizmo plėtra ar verslu. Pavyzdžiui, įrengiant pėsčiųjų takus dažniausiai atsižvelgiama į tai, kad centrinė miesto dalis nėra patogiai sujungta su miegamaisiais rajonais. Viena vertus, tai labai svarbus faktorius, lemiantis tai, kad dviračiai nėra populiarūs transporto priemonė, tačiau, kita vertus, svarbu atsižvelgti ir į kitus elementus. Pavyzdžiui, galbūt tikslinga atkreipti dėmesį į tai, kad dviračius dažnai nuomojasi turistai, kuriems aktualios užmiesčio vietos, arba sudaryti dviračių maršrutus, juos derinant su lankytinomis vietomis³⁸.

Taigi, išanalizuoti pavyzdžiai rodo galimai esančią tarpsektorinio priemonių derinimo stoką. Tai gali būti būdinga ir kitoms, čia neišanalizuotoms priemonėms, tačiau siekiant detalesnį išvadą būtina išsamesnė analizė. Viena iš priežasčių yra ta, kad priemonės yra numatomos tik konkrečiam finansavimo periodui, o tęstinumo po 2020 m. nėra numatyta. Tai lemia, kad priemonės nėra kompleksiskai suderintos ir apgalvotos ilgalaikiam periodui, dėl to iš dalies taip pat neatitinka DV principo apibrėžime išskirto kriterijaus: užtikrinti optimalias gyvenimo sąlygas ateinančioms kartoms. Investicijos į darnų vystymąsi turėtų skatinti tvarią veiklą, kuri būtų ekonomiškai naudinga bei visuomeniškai stabili. Taigi, pasibaigus 2014–2020 m. finansavimo periodui, turėtų būti užtikrinamas finansuojamos veiklos tęstinumas. Pavyzdžiui, jei buvo tvarkomos užterštos teritorijos, po 2020 m. jų tvarkymas ir priežiūra turėtų tapti nuolatiniais. Analogiškai, jei buvo finansuojamas dviračių takų tvarkymas, šie takai turėtų būti prižiūrimi ir saugomi nuo apžėlimo ar pan. Šis aspektas taikomas ir socialinės integracijos priemonėms. Vis dėlto pasitaiko atvejų³⁹, kai dėl planavimo bei lėšų stokos priemonių produktai ar rezultatai nėra naudojami, o finansuojama veikla nėra tęsiama.

Integruotas darnaus vystymosi principo taikymas

VP yra priemonių, kurios integruoja DV aspektą, tačiau galbūt ne visuomet tai išskiria ar pabrėžia. Kalbant apie DV principo integravimą visoje VP programoje ir integracinio pobūdžio intervencijas, galima paminėti 8-o prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ priemonę Nr. 08.1.2-CPVA-R-408 „Socialinio būsto fondo plėtra“. Ši priemonė yra skirta plėsti socialinio būsto fondą savivaldybėse, statant naujus ar rekonstruojant senus būstus, perkant gyvenamuosius namus ar butus. Priemonės apraše yra nurodyti konkretūs reikalavimai, kurie integruoja DV principą ir atsižvelgia į galimai platesnį priemonės poveikį⁴⁰. Visų pirma, nauji pastatai privalo atitikti minimalius privalomus pastatų energinio naudingumo reikalavimus. Antra, nauji pastatai turi būti statomi ten, kur jau yra nutiesti inžineriniai tinklai bei susisiekimo komunikacijos. Trečia, pastatai ir aplink juos esantys takai turi atitikti universalaus dizaino principą. Galiausiai visi projektai privalo prisidėti prie DV principo įgyvendinimo, užtikrinant galimybę būsimiems pastatų gyventojams naudotis viešuoju transportu. Taigi, ši priemonė yra geras DV integravimo pavyzdys.

Deja, daugiau integracinio pobūdžio priemonių pasigendama, nes dažniausiai priemonių poveikis nėra apgalvojamas atsižvelgiant į platesnį kontekstą, kuris apima ne tik konkrečią problemą, į kurią nukreipta priemonė, bet ir kitus, tiesiogiai nesusijusius aspektus. Ekspertai ypač pabrėžia tai, kad žengiant DV link svarbu ne tik taisyti esamus „simptomus“, tokius kaip Baltijos jūros ar vandens telkinių užterštumas, tačiau nuosekliai galvoti apie visą žmogaus veiklos sistemą, kuri yra šių simptomų priežastis. Taigi, dažnai atkreipiamas dėmesys į pramoninę veiklą, kuri ilgalaikėje perspektyvoje negali būti laikoma tvaria aplinkosauginiu, ekonominiu ir netgi socialiniu požiūriu. Dėl šios priežasties interviu respondentai atkreipia dėmesį, kad *visa* naujai organizuojama žmogaus veikla privalo kuo labiau stengtis atsižvelgti į pasekmes. Pavyzdžiui, netgi skiriant paramą verslui, svarbu

³⁷ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai. Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos priemonių, skirtų šalies įmonių ir mokslo institucijų jungimuisi į inovatyvius tinklus skatinti, ir ekoinovacijas skatinančių priemonių įgyvendinimo pažangos vertinimas. Patikslinta tarpinė ataskaita. 2018 m. rugsėjo 11 d.

³⁸ Vilniaus m. savivaldybės parengtas dviračių takų žemėlapis kartu su turistinių objektų sąrašu yra tokios plėtos pavyzdys. Žr.: https://www.dropbox.com/s/wwwbmny5jas5htu/dviracių_zemelapis_201705.compressed.pdf?dl=0 [žiūrėta 2019 01 08].

³⁹ Ypač ryškūs pavyzdžiai yra MTEP ir socialinių paslaugų srityse – Lietuvoje pastebima sisteminės priklausomybės nuo ES lėšų problema, todėl finansuojamos veiklos nėra tvarios. Daugiau informacijos: „Visionary Analytics“, Veiksmų programos uždavinių, skirtų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir inovacijoms skatinti, įgyvendinimo pažangos vertinimas, 2017. Žr.: <http://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/veiksmu-programos-uzdaviniu-skirtu-moksliniams-tyrimams-eksperimentinei-pletrai-ir-inovacijoms-skatinti-igyvendinimo-pazangos-vertinimas> [žiūrėta 2019 01 08].

⁴⁰ 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ įgyvendinimo priemonės Nr. 08.1.2-CPVA-R-408 „Socialinio būsto fondo plėtra“ projektų finansavimo aprašas Nr. 1. Prieinama adresu <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/8e3df2205c3311e589fcd6fa118e11c> [žiūrėta 2018 08 24].

būti dėmesingiems, ar verslo modelis yra tvarus ilgalaikėje perspektyvoje, ar jis nedidina atskirties visuomenėje, ir jei taip, ar prisideda prie aplinkosauginių tikslų. Kalbintų ekspertų nuomone, svarbu užtikrinti, kad prisidedant prie vieno iš darnaus vystymosi aspektų, kitų aspektų situacija neblogėtų. 10-ame prioritete „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ pasigendama priemonių, kurios padėtų viešosioms institucijoms pereiti prie žiedinio ekonomikos modelio, kartu ta linkme labiau kreipiant ir privatų sektorių (angl. *sustainable governance*).

1.1.3. Pasirinktos HP įgyvendinimo strategijos tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas

DV reglamentavimas vertinamas kaip iš dalies tinkamas ir pakankamas dėl šių priežasčių:

- Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose reglamentuojami HP taikymo būdai menkai atitinka teoriją ir gerąją užsienio praktiką. Pasirinktas DV reglamentavimo būdas neatitinka šio HP kompleksiskumo ir neatsižvelgia į tai, kad priemonės turi būti formuojamos jau nuo pat pradžių atsižvelgiant į šį principą, o ne vėliau „pritempiamos“ prie formalių reikalavimų (pvz., įgyvendinant priemonę Nr. 04.1.1-LVPA-K-109 „Biokuro panaudojimo skatinimas šilumos energijai gaminti“ pasitaiko atvejų, kai projektų vykdytojai toliau eksploatuoja iškastinį kurą, tačiau formaliose reikalavimuose surašo, kad prisideda prie darnaus vystymosi naudodami biokurą). Taip pat nėra numatytų būdų, kaip tarpusavyje derinti strategijas ir veiklos planus;
- Nuostatos, reglamentuojančios HP taikymą, yra menkai tinkamos siekiant užtikrinti teigiamą (o ne tik neutralų) poveikį HP. Priemonių įgyvendinimo reglamentavime numatytas tik DV principo nepažeidimas ir (ar) užtikrinimas, kuris negali būti savaime traktuojamas kaip proaktyvus HP taikymas. Reglamentavime nėra detalizuojami su DV susiję reikalavimai bei aiškos pasekmės nesilaikant šių reikalavimų. Šiuo atveju būtų naudinga numatyti, ką reikėtų laikyti kiekvieno iš DV aspektų (t. y. aplinkosaugos, ekonominio ir(ar) socialinio vystymosi) pažeidimu priemonių įgyvendinimo metu ir numatyti atitinkamas finansines sankcijas ar apribojimus;
- VP numatyti prioritetai ir priemonės, tiesiogiai nukreipti į HP įgyvendinimą, iš dalies atitinka šio HP specifiką. Įgyvendinamos priemonės atitinka pagrindinius Lietuvos tematinius iššūkius, minėtus 1.1.2 dalyje. Vis dėlto Lietuvos ekspertai pasigenda priemonių tarpusavio suderinimo, kuris reikalingas norint pasiekti geresnių rezultatų. Pavyzdžiui, JT bei užsienio ekspertai⁴¹ dažnai mini vandens, maisto ir energijos sektorių tarpusavio priklausomybę – šie sektoriai sudaro vientisą tarpusavio sistemą. Siekiant išspręsti problemą viename sektoriuje (pvz., vandens užterštumo), dažnai reikia tuo pačiu metu spręsti problemą ir kitame sektoriuje (pvz., vanduo užterštas dėl pernelyg intensyvaus pesticidų ir trąšų naudojimo žemės ūkyje). Šiuo atveju reikėtų nuosekliau peržiūrėti ir, remiantis aktualiais tyrimais, suformuoti priemones taip, kad problemos būtų sprendžiamos sistemiškai: priemonės turėtų būti nukreiptos į esmines problemų priežastis žiūrint už konkretaus sektoriaus ribų;
- VP taip pat trūksta priemonių kai kuriose svarbiose srityse, pavyzdžiui, darnaus valdymo ar DV švietimo. Pavyzdžiui, nėra numatyta būdų, kaip integruoti DV temas į švietimo sistemą ar neformalųjį ugdymą: trūksta interaktyvių mokymosi priemonių, jos menkai integruojamos į mokymosi procesą, mokiniai retai skatinami pažinti vietos kontekstą ir spręsti kylančias problemas eksperimentavimo būdu⁴²;
- VP dauguma priemonių yra diferencijuotos ir orientuotos į pavienius, atskirus veiksmus, tačiau ekspertai pasigenda integruotų priemonių, kurios turėtų poveikį keliose srityse. Pavyzdžiui, įgyvendinant tiek aplinkosaugai, tiek ekonomikos augimui skirtas priemones, veiklas galima būtų suderinti su socialiniu aspektu, pavyzdžiui, siekiant įdarbinti daugiau neįgaliųjų arba socialinę atskirtį patiriančių asmenų naujo tipo veiklose.

Kita vertus, pokyčiai šioje srityje yra orientuoti į tolimesnę perspektyvą nei pats finansavimo laikotarpis, o siekiami rezultatai negali būti įvertinti vien tik aplinkosauginiais rodikliais, todėl yra itin sudėtinga vertinti VP pažangą šioje srityje.

⁴¹ United Nations. UN-Water. Water, Food and Energy. Priinama adresu <http://www.unwater.org/water-facts/water-food-and-energy/> [žiūrėta 2019 01 08].

⁴² Išsamiau aptariama užsienio atvejo studijoje, skirtoje darnaus vystymosi principui. Žr. 4 priedą.

1.2. DARNAUS VYSTYMOSI HP ĮGYVENDINIMAS (KONKRETŲS VEIKSMAI)

1.2.1. HP įgyvendinimo geroji praktika

Lietuvos ir užsienio ekspertų nuomone⁴³, priemonės, nukreiptos į DV principo įgyvendinimą, turėtų būti tarpdisciplininės, tarpusavyje derinamos, pritaikytos vietos kontekstui ir turėtų skirti daug dėmesio DV temų integracijai į švietimo sistemą. Svarbu, kad DV principas būtų tolygiai integruojamas į skirtingas priemones, nes vienos srities pažanga gali padaryti žalą kitoje srityje. Pavyzdžiui, finansuojant priemones, skirtas pramonės plėtrai, svarbu, kad naujai vystoma pramonė būtų kuo tvaresnė aplinkosauginiu ir socialiniu aspektais. Atsižvelgiant į literatūroje⁴⁴ dažnai pateikiamą darnaus vystymosi apibrėžimą, kuriame teigiama, kad darnus vystymasis privalo užtikrinti gerovę ateinančioms kartoms, priemonėmis finansuojama veikla turėtų būti nukreipta į kuo labiau ilgalaikę perspektyvą. Pavyzdžiui, finansuojant veiklas, kurios turėtų sumažinti aplinkos taršą, svarbu ne tik sutvarkyti numatytas teritorijas, tačiau kartu užtikrinti, kad jos nebus toliau teršiamos. Finansuojant priemones, kurios prisideda prie ekonomikos plėtros, svarbu, kad šios investicijos nebūtų tik vienareikšmiškai nukreiptos į gamybos efektyvumo didinimą nesukuriant naujų darbo vietų ar prisidedant prie aplinkos taršos. Dėl šios priežasties tokių priemonių rezultatus yra sudėtinga vertinti pagal konkretaus finansinio laikotarpio rezultatus. Tik tam tikrais atvejais galima nuspėti, ar priemonė turės naudos.

1.2.2. HP įgyvendinimas priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP taikymą, lygmeniu

VP yra numatyta nemažai priemonių, kurios yra tiesiogiai nukreiptos į HP taikymą. Atsižvelgiant į tai, šioje dalyje aptarsime tik kelis priemonių pavyzdžius pagal kiekvieną, tiesiogiai susijusį su šio HP, prioritetą. Pirmiausia 4 lentelėje aptariame tas priemones, kurios labiausiai atsižvelgia į aplinkosaugos aspektą, o vėliau aptarsime į ekonominį aspektą atsižvelgiančias priemones.

4 lentelė. Priemonių, tiesiogiai nukreiptų į darnaus vystymosi principą, pavyzdžiai

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
Augantis energijos suvartojimas	3 prioritetas „Smulkiojo ir vidutinio verslo skatinimas“		
	Uždavinys 3.3.2. Padidinti MVĮ investicijas į ekoinovacijas ir kitas efektyviai išteklius naudojančias technologijas		
	Eco-inovacijos LT+ Nr. 03.3.2-LVPA-K-837	Priemonė yra skirta įmonėms, norinčioms įsidiesti savo veikloje technologines ekoinovacijas, tokias kaip gamybos proceso optimizavimas ar atliekų perdirbimo technologijų įsidiėjimas ir pan. Priemonė ypač aktuali, norint sumažinti įmonių energijos suvartojimą bei neigiamą ūkinės veiklos poveikį aplinkai. Priemonė tinkamai atsižvelgia į aplinkosaugos ir ekonominį darnaus vystymosi aspektus.	27 proc.
	4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“		
	Uždavinys 4.3.2. Padidinti energijos vartojimo efektyvumą šilumos tiekimo srityje ir namų ūkiuose		
Auganti vidinė ir išorinė energetinė priklausomybė	Šilumos tiekimo tinklų modernizavimas ir plėtra Nr. 04.3.2-LVPA-K-102	Priemonė yra skirta šilumos tinklų modernizavimui sumažinant šilumos perdavimo nuostolius bei didinant tinklų darbo patikimumą. Priemonė yra aktuali ir tinkama, norint sumažinti augantį energijos suvartojimą, tačiau priemonė nėra orientuota į esmines energijos suvartojimo priežastis.	98 proc.
	4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“		
	Uždavinys 4.1.1. Padidinti atsinaujinančių išteklių energijos naudojimą		
Auganti vidinė ir išorinė energetinė priklausomybė	Biokuro panaudojimo skatinimas šilumos energijai gaminti Nr. 4.1.1-LVPA-K-109	Priemonė yra skirta šilumos tiekėjams ir nepriklausomiems šilumos gamintojams, kurie eksploatuoja iškastinį kurą naudojančius šilumos gamybos įrenginius. Priemonė finansuojamas biokurą naudojančių šilumos gamybos įrenginių įrengimas, norint paskatinti pakeisti iškastinio kuro naudojimą biokuru. Priemonė prisideda prie energetinės nepriklausomybės didinimo ir kartu prie aplinkosaugos ir	63 proc.

⁴³ Išsamiau aptariama užsienio atvejo studijoje, skirtoje darnaus vystymosi principui. Žr. 4 priedą.

⁴⁴ Atkinson, G., Dietz, S., Neumayer, E., Agarwala, M. (ed.). *Handbook of Sustainable Development* (ed. 2), Edward Elgar Publishing Limited: Cheltenham, UK, 2014.

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
		ekonominio darnaus vystymosi aspektų. Vis dėlto, nepaisant to, kad priemone pasinaudojantys tiekėjai ir gamintojai įsipareigoja nenaudoti katilų durpių deginimui, kai kuriais atvejais šie įsipareigojimai yra pažeidžiami. Tokiais atvejais priemonė ne tik neprisideda, tačiau netgi blogina situaciją darnaus vystymosi srityje. Dėl šios priežasties svarbu užtikrinti, kad įsipareigojimai nebūtų pažeidžiami.	
	Elektros energijos iš atsinaujinančių išteklių gamybos įrenginių įrengimas namų ūkiuose Nr. 04.1.1-LPVA-V-114	Priemone numatoma finansuoti mažos galios atsinaujinančių išteklių energiją naudojančių technologijų, skirtų pasigaminti elektros energiją namų ūkių reikmėms, įrengimą. Priemonė aktuali ir svarbi, padėsianti ir skatinanti namų ūkius investuoti į įrenginius, leidžiančius savarankiškai gamintis elektros energiją. Vis dėlto svarbu, kad įrenginiai būtų tinkamai eksploatuojami ir instaliuojami namų ūkiuose, kuriuose tikrai atsipirktų ilgalaikėje perspektyvoje.	0 proc.
Mažas pastatų renovacijos mastas	4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“		
	Uždavinys 4.3.1. Sumažinti energijos suvartojimą viešojoje infrastruktūroje ir daugiabučiuose namuose		
	Daugiabučių namų atsinaujinimas Nr. 04.3.1-FM-F-001	Priemonė skirta daugiabučių namų renovacijai, siekiant padidinti jų energetinį efektyvumą. Priemonė reikalinga tiek siekiant sumažinti energijos sąnaudas, tiek užtikrinant, kad daugiabučių namų gyventojai galėtų mažiau mokėti už šildymą. Vis dėlto, nors ši priemonė yra ypač aktuali ir leido sumažinti energijos sąnaudas namų ūkiuose, ji nespėndžia energijos vartojimo problemas.	100 proc.
Išliekančios stabilios ŠESD emisijos	4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“		
	Uždavinys 4.5.1. Skatinti darnų judumą ir plėtoti aplinkai draugišką transportą, siekiant sumažinti anglies dioksido išmetimus		
	Darnaus judumo sistemų kūrimas Nr. 04.5.1-TID-V-513	Pagal šią priemonę didžiausi Lietuvos miestai (18-a miestų) turėtų parengti darnaus judumo sistemą kiekviename mieste. Šie planai bus vėliau įgyvendinami pagal kitas priemones, kai bus įdiegiama vientisa, aplinkai kuo mažiau žalos daranti transporto sistema. Ši priemonė turėtų prisidėti prie ŠESD emisijų mažinimo, tačiau priemonės įgyvendinimas susiduria su rimtais iššūkiais: ne visos savivaldybės yra suinteresuotos investuoti į viešąjį transportą, nes planas yra derinamas su ekonomine strategija, neatsižvelgiant į poveikį aplinkai. Dėl šios priežasties ruošiami planai labai skiriasi tarpusavyje pagal savo atitikimą darnumo kriterijoms. Be to, neinvestuojant į švietimą apie transporto daromą žalą aplinkai, galimai pritrūks paskatų mažinti automobilių naudojimą.	65 proc.
	5 prioritetas „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“		
	Uždavinys 5.6.1. Sumažinti miestuose kietųjų dalelių ore ir cheminių medžiagų grunte pavojaus sveikatai ir aplinkai taršos lygį		
	Aplinkos oro kokybės gerinimas Nr. 05.6.1-APVA-V-021	Priemone numatoma finansuoti aplinkos oro kokybės valdymo priemonių planų parengimą, gatvių priežiūros ir valymo technologijų įsigijimą bei visuomenės informavimo apie oro taršos mažinimą veiklas. Priemonė prisideda prie aplinkos oro kokybės gerinimo, tačiau informavimas apie oro taršos mažinimą nėra pakankama paskata pakeisti visuomenės požiūrį bei įpročius, kurie prisideda prie ŠESD emisijų.	91 proc.
Didelis Baltijos jūros užterštumas ir nykstanti biologinė įvairovė	5 prioritetas „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“		
	Uždavinys 5.2.1. Sumažinti sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų kiekį ir užtikrinti tinkamą radioaktyvių atliekų saugojimą		
	Atliekų tvarkymo sistemos valdymas Nr. 05.2.1-APVA-V-010	Priemone bus finansuojami bendros gaminių, pakuočių ir atliekų apskaitos informacinės sistemos sukūrimas, atliekų tyrimų laboratorijos poreikio vertinimas bei įrengimas ir Maišiagalos radioaktyvių atliekų saugyklos likvidavimas. Priemonė yra aktuali ir reikalinga, o laboratorijos įrengimas	83 proc.

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
		yra svarbus, norint reikšmingai prisidėti prie tolimesnės atliekų tvarkymo sistemos plėtros.	
	Uždavinys 5.5.1. Pagerinti vietinės augalijos ir gyvūnijos rūšių, buveinių ir kraštovaizdžio arealų būklę		
	Biologinės įvairovės apsauga Nr. 05.5.1-APVA-V-018	Priemone finansuojama įvairi biologinės įvairovės apsaugos veikla, pvz., saugomų rūšių ar saugomų teritorijų apsaugos priemonių įgyvendinimas, ekosistemų vertinimas, augalų nacionalinių genetinių išteklių išsaugojimas ir pan. Priemonė yra aktuali ir svarbi, tačiau ji prisideda prie neigiamų žmogaus veiklos pasekmių naikinimo, o ne prie esminių klimato kaitos ir aplinkosaugos problemų priežasčių. Itin svarbu, kad ši priemonė būtų suderinta su kitomis, į taršos mažinimą ūkinėje veikloje bei gamyboje orientuotomis priemonėmis.	45 proc.
Vandens ir nuotekų tinklų plėtra ir modernizavimas	5 prioritetas „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“		
	Uždavinys 5.3.1. Pagerinti Baltijos jūros ir kitų paviršinių vandens telkinių būklę		
	Vandens išteklių valdymas ir apsauga Nr. 05.3.1-APVA-V-011	Priemone numatoma finansuoti labai įvairias veiklas, įskaitant jūros ir vidaus vandenų aplinkos būklės tyrimus, taršos incidentų Baltijos jūroje likvidavimo sistemos tobulinimą, požeminio vandens būklės monitoringo sistemos stiprinimą ir pan. Šie įrankiai yra ypač svarbūs norint užtikrinti vandens telkinių būklę bei vandens kokybę. Vis dėlto, nors priemonės finansuojama veikla yra reikalinga, ji negarantuoja, kad šie prietaisai bei jais renkami duomenys bus naudojami siekiant pagerinti situaciją. Šis aspektas ypač svarbus, nes nesudarant reikalingų paskatų (pvz., iškeliant griežtus reikalavimus vandens būklės priežiūrai) įrankiai neduos siekiamos naudos.	1 proc.
	Uždavinys 5.3.2. Padidinti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą ir sistemos efektyvumą		
	Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimas Nr. 05.3.2-APVA-V-013	Priemone finansuojama įvairi veikla, susijusi su geriamojo vandens tiekimu bei tvarkymu, pvz., rekonstruojami ar statomi nuotekų valymo įrenginiai, dumblo apdorojimo įrenginiai ir pan. Priemonė svarbi, norint užtikrinti tiek geriamojo ir ūkyje naudojamo vandens kokybę, tiek sumažinti vandens taršos daromą žalą aplinkai. Vis dėlto svarbu, kad savivaldybės atsižvelgtų į savo teritorijos vystymosi kryptį bei ateities perspektyvas įsigyjant ar rekonstruojant tokius įrenginius.	71 proc.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis <http://www.esinvesticijos.lt/> 2018 m. lapkričio 16–22 d. duomenimis.

*Finansinė pažanga žymi pagal priemonę skirtą finansavimo dalį, proc.

Didesnės dalies priemonių, tiesiogiai nukreiptų į DV aplinkosaugos aspektą, įgyvendinimas yra įpusėjęs. Vis dėlto verta pastebėti, kad nemaža dalis šių priemonių yra skirta finansuoti infrastruktūros modernizavimui ar atnaujinimui, įrangos diegimui bei teritorijų sutvarkymui. Tokia veikla, nors yra labai svarbi, nėra pakankama užtikrinti tolimesnį darnų šalies ekonominį vystymąsi ar, juo labiau, į visus darnaus vystymosi aspektus atsižvelgiančios veiklos vykdymui. Ypač svarbu yra investuoti į MTEP veiklas, kurios prisidėtų kuriant naujo tipo gamybos priemones ir produktus. Priemonės, nukreiptos į DV **ekonominį aspektą**, turėtų iš dalies užpildyti šią spragą. Tokių priemonių pavyzdžiai pateikiami 5 lentelėje. Vis dėlto svarbu pabrėžti, kad šie pavyzdžiai rodo tik bendras tendencijas, tačiau siekiant pagrįstų išvadų būtina atlikti detalesnę analizę, ypač MTEP veiklų vertinimo.

5 lentelė. Priemonių, prisidedančių prie darnaus vystymosi principo įgyvendinimo, pavyzdžiai

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
Aukštas gamybinių atliekų kiekis	1 prioritetas „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“		
	Uždavinys 1.2.1. Padidinti mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų veiklų aktyvumą privačiame sektoriuje		
	Tiksliniai moksliniai tyrimai sumanios specializacijos srityje Nr. 01.2.2-LMT-K-718	Priemone yra finansuojami aukšto lygio tyrimai, kurie prisideda kuriant ūkio sektoriams aktualius MTEP veiklų rezultatus. Šie rezultatai vėliau turėtų būti komercializuojami. Tarp finansuotų projektų didelė dalis atsižvelgia į darnaus vystymosi principą per savo konkrečias veiklas, pvz., prisidedant prie inovatyvios perdirbamosios pramonės šakos kūrimo, siekiant sumažinti neigiamą cheminių medžiagų taikymo žemės ūkyje įtaką, ir pan. Tokio pobūdžio projektai gali turėti ypač teigiamų rezultatų ilgalaikėje, už finansavimo periodo esančioje perspektyvoje.	63 proc.

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
Ekonomika, paremta žemos ir vidutinės vertės produkcija ir paslaugomis	1 prioritetas „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“		
	Uždavinys 1.2.1. Padidinti mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų veiklą aktyvumą privačiame sektoriuje		
	Inostartas Nr. 01.2.1-MITA-T-852	Remiamos veiklos, kuriomis siekiama paskatinti smulkiojo ir vidutinio verslo subjektų kūrimąsi, vykdančias MTEP veiklas. Priemonė taip pat remiamas tyrėjų ar mokslininkų įdarbinimas žinioms imliose MVĮ bei inovatyvių MVĮ plėtros skatinimas vykdančias MTEP veiklą 7–9 etapus (etapai nurodyti MTEP etapų klasifikacijos apraše). Ši priemonė skatina įmones gaminti aukštesnės vertės produkciją ir bendradarbiauti su mokslininkais. Vis dėlto priemonė galėtų labiau skatinti bendradarbiavimą ekologiškos gamybos srityje, pavyzdžiui, suteikiant prioritetą įmonėms, kurios ketina MTEP veiklomis transformuoti savo produkciją, kad ši labiau atsižvelgtų į aplinkosaugos aspektą (pvz., tekstilę gaminanti įmonė ieškotų būdų, kaip sumažinti vandens sąnaudas tekstilės apdirbimo procese).	1 proc.
	3 prioritetas „Smulkiojo ir vidutinio verslo skatinimas“		
	Uždavinys 3.3.1. Padidinti MVI produktyvumą		
	Regio Invest LT + Nr. 03.3.1-LVPA-K-803	Priemonė finansuoja modernių technologijų diegimą gamybos procesuose bei paslaugų teikime. Nepaisant to, kad ši priemonė tiesiogiai numato prisidėti tik prie ekonominio vystymosi aspekto (t. y. padedant įmonėms persiorientuoti link efektyvesnės gamybos ar paslaugų tiekimo), kai kurios įmonės pasinaudojo parama, siekdamos ne tik pagerinti bei padidinti veiklos apimtį, tačiau ir sumažinti gamybos atliekų lygį ar sunaudojamus energetinius išteklius, pradėti gaminti kokybiškesnius, aplinkosauginius reikalavimus atitinkančius produktus.	94 proc.
Vystymosi netolygumai tarp regionų	Uždavinys 7.1.1. Padidinti ūkinės veiklos įvairovę ir pagerinti sąlygas investicijų pritraukimui, siekiant kurti naujas darbo vietas tikslinėse teritorijose (miestuose)		
	Miestų kompleksinė plėtra Nr. 07.1.1-CPVA-R-905	Priemonė finansuojamas apleistos infrastruktūros atnaujinimas, sudarant sąlygas naujai komercinei ar socialinei veiklai. Taip pat finansuojamas viešųjų erdvių modernizavimas ir gyvenamosios aplinkos gerinimas gyvenamuosiuose daugiabučių rajonuose. Deja, tačiau šios investicijos nebūtinai skatina ekonominį vystymąsi, nes nekuria tiesioginių paskatų užsiimti ekonomine veikla (pvz., kurti verslą).	59 proc.
Ekonominis augimas sąlygoja didėjančią taršą	4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“		
	Uždavinys 4.2.1. Sumažinti energijos vartojimo intensyvumą pramonės įmonėse		
	Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT + Nr. 04.2.1-LVPA-K-836	Priemonė teikia paramą įmonėms, norinčioms įsidiesti energijos gamybos įrenginius, naudojančius atsinaujinančius energijos išteklius. Ši priemonė yra ypač aktuali norint visapusiškai prisidėti prie darnaus vystymosi: įmonės yra skatinamos savo produkcijai naudoti ekologiškus išteklius, tačiau kartu sumažinant gamybos kaštus ir taip padidinti produkcijos konkurencingumą tarptautinėse rinkose.	100 proc.
	6 prioritetas „Darnaus transporto ir pagrindinių tinklų infrastruktūros plėtra“		
	Uždavinys 6.1.1. Padidinti šalies daugiaryšės susisiekimo sistemos ir transeuropinių transporto tinklų sąveiką		
	Aplinkosaugos ir skrydžių saugos tobulinimas tarptautiniuose oro uostuose Nr. 06.1.1.-TID-V-506	Ši priemonė skirta pagerinti skrydžių saugą, aviacijos saugumą bei neigiamą poveikį aplinkai. Priemonė finansuojama saugumą didinančios infrastruktūros ir skrydžių valdymo įrangos įsigijimas bei riedėjimo takų įrengimas, siekiant sumažinti aviacijos skleidžiamą triukšmą. Deja, tačiau ši priemonė tik santykinai prisideda prie taršos mažinimo, nes yra orientuota į pasekmių sumažinimą, o ne į esminių problemų sprendimą ⁴⁵ (pvz., kaip sumažinti aviacijos ŠESD emisijas ar sudaryti palankesnes sąlygas naudotis kitomis transporto priemonėmis).	27 proc.
Gana	5 prioritetas „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“		

⁴⁵ Aviacijos pramonė sukelia ypač daug žalos aplinkai, tačiau lig šiol ši problema pasaulyje nebuvo akcentuojama. Ateityje tikimasi, kad technologiniai pokyčiai leis sumažinti industrijos keliamą žalą. Žr.: Bows, A., Anderson, K., Upham, P., *Aviation and Climate Change: Lessons for European Policy*. Routledge, Taylor & Francis Group: New York, London, 2009.

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
žemas Lietuvos turizmo konkurencingumas	Uždavinys 5.4.1. Padidinti kultūros ir gamtos paveldo aktualumą, lankomumą ir žinomumą, visuomenės informuotumą apie juos supančią aplinką		
	Saugomų teritorijų ir valstybinės reikšmės parkų tvarkymas, pritaikymas lankymui Nr. 05.4.1-APVA-V-016	Priemonė finansuojama veikla, skirta saugomų teritorijų tvarkymui ir pritaikymui lankytojams. Taip pat finansuojamas valstybinės reikšmės parkų tvarkymas ir saugomų teritorijų rinkodaros plėtra. Priemonė prisideda prie turizmo plėtros, sudarydama sąlygas investuoti į saugomų teritorijų patrauklumą lankytojams. Vis dėlto ši priemonė finansuoja įprastas su aplinkosauga ir turizmu susijusias veiklas, jos neskaitina kitokio požiūrio į turizmą (pvz., didesnio vietos bendruomenės įsitraukimo ir suderinimo su jos poreikiais, įprastų vaizdingų turistinių maršrutų atsisakymo pakeičiant juos kitomis veiklomis, didesnio dėmesio ne lankytojams, o vietos specifikai).	45 proc.
	Uždavinys 5.5.1. Pagerinti vietinės augalijos ir gyvūnijos rūšių, buveinių ir kraštovaizdžio arealų būklę		
	Kraštovaizdžio apsauga Nr. 05.5.1-APVA-R-019	Priemonė numatoma finansuoti kraštovaizdžio formavimą, apleistų pastatų ir įrenginių likvidavimą, kasybos darbais pažeistų žemių tvarkymą ir pan. Priemonė yra aktuali, tačiau finansuojamos veiklos labai ribotai prisideda prie Lietuvos turizmo konkurencingumo didinimo ar darnaus turizmo plėtros.	57 proc.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis <http://www.esinvesticijos.lt/> 2018 m. lapkričio 16–22 d. duomenimis.

*Finansinė pažanga žymi pagal priemonę skirtą finansavimo dalį, proc.

DV integravimas į šalies politiką ir viešąjį valdymą yra ypač svarbus norint pereiti prie žiedinės ekonomikos modelio bei taikyti DV principą platesniu mastu. Tokios priemonės galėtų būti numatomos 10-ame prioritete. Pavyzdžiui, galėtų būti finansuojamos stažuotės, kurių metu valstybės tarnautojams būtų sudarytos galimybės dalyvauti konferencijose / susitikimuose ar pan., kur aptariamoms galimybėms bei pristatomos naujausios žinios (angl. *know-how*) apie darnaus vystymosi integravimą į politines priemones. Tokie susitikimai dažnai organizuojami ES šalyse, kur patirtimi ir išvalgomis kviečiami pasidalinti tiek akademikai, tiek viešojo ar privataus sektorių atstovai apie konkrečias sritis (pvz., vandens tvarkymo, bendruomenių įsitraukimo į aplinkosaugos projektus ir pan.⁴⁶). Vis dėlto šiuo metu darnus vystymasis nėra prioretizuojamas, todėl tokių galimybių pasigendama. Kita vertus, pagal 10-o prioriteto priemonę Nr. 10.1.2-ESFA-V-916 „Nacionalinių kovos su korupcija priemonių įgyvendinimas“ finansuojami projektai yra ypač aktualūs Lietuvos kontekste sprendžiant kylančias problemas teisingumo ir stiprių institucijų srityje. Kaip minėta anksčiau, JT DV 16-as tikslas (taika, teisingumas ir stiprios institucijos) Lietuvoje kelia daug iššūkių, ypač korupcijos prevencijos srityje. Dauguma šiai priemonei numatyto finansavimo jau yra paskirta, o priemonė yra įgyvendinama.

Kitas svarbus aspektas – švietimas DV tema. Vertindami 9-ą prioritetą pasigedome priemonių, nukreiptų į DV temų integraciją į Lietuvos švietimo sistemą. Kaip rodo Estijos pavyzdys⁴⁷, šios priemonės yra itin svarbios, norint užtikrinti visuomenės sąmoningumą ugdytą bei nuoseklų persiorientavimą žiedinės ekonomikos link. ŠMSM darnaus vystymosi švietimo medžiaga paskutinį kartą atnaujinta 2013 m.⁴⁸, o jos turinys yra bendrinio pobūdžio, menkai atsižvelgia į Lietuvos kontekstą. Be to, medžiaga nėra tinkama interaktyvioms pamokoms, neskaitina aktyvaus aplinkos tyrinėjimo eksperimentiniu būdu. Pavyzdžiui, Estijoje ES lėšos buvo panaudotos aplinkosaugos centrams ir laboratorijoms įrengti, kuriuose mokyklinio amžiaus vaikai yra mokomi ne tik bendrinių teorinių žinių, tačiau ir praktinių gebėjimų atliekant tyrimus konkrečiose srityse (pvz., klimato stebėsenos srityje, vandens telkinių tyrimuose ir pan.). Estijoje aplinkosaugos ir DV temos yra integruotos į bendrąjį ugdymą kaip tarpdisciplininis dalykas, todėl ši tema figūruoja ne tik biologijos ar geografijos pamokose.

1.2.3. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu

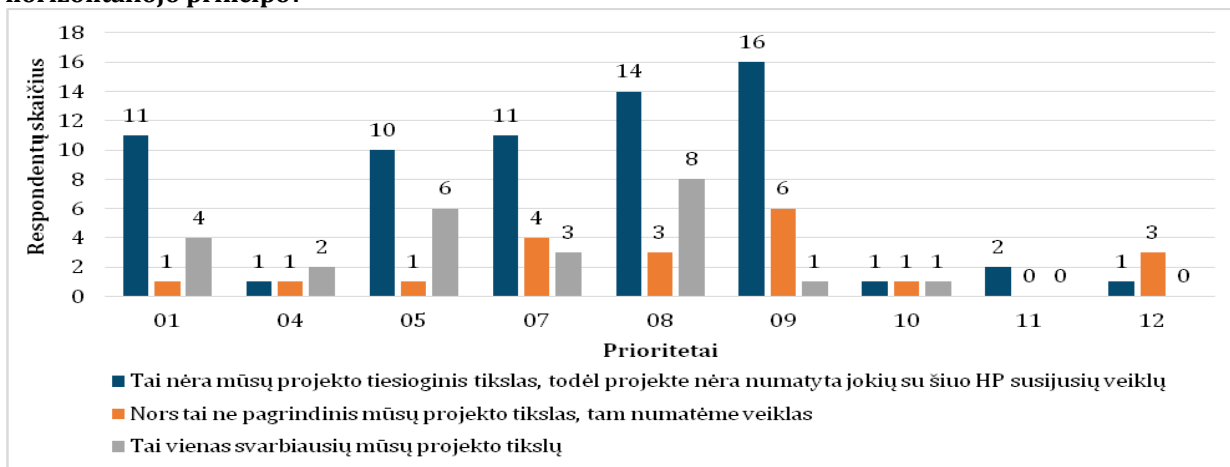
Nepaisant teigiamų tendencijų, vis dėlto projektų, kurie tiek diferencijuotu, tiek integruotu būdu taikytų DV principą, yra nedaug. Apklausos duomenimis, tik 5-o ir 8-o prioritetų priemonės įgyvendinantys projektai aktyviau prisidėjo prie šio principo įgyvendinimo (žr. 6 pav.).

⁴⁶ Tokio simpoziumo pavyzdys: Stokholmo aplinkosaugos instituto (angl. Stockholm Environment Institute) organizuotas simpoziumas *Environmental Governance in an Increasingly Complex World*. Žr.: <http://www.envgovcontext.net/uploads/4/2/2/0/42206615/stockholm2015.pdf> [žiūrėta 2019 01 08].

⁴⁷ Išsamiau aptariama užsienio atvejo studijoje, skirtoje darnaus vystymosi principui. Žr. 4 priedą.

⁴⁸ Daugiau informacijos adresu https://www.smm.lt/web/lt/darnaus_vystymosi_svietimas [žiūrėta 2019 01 08].

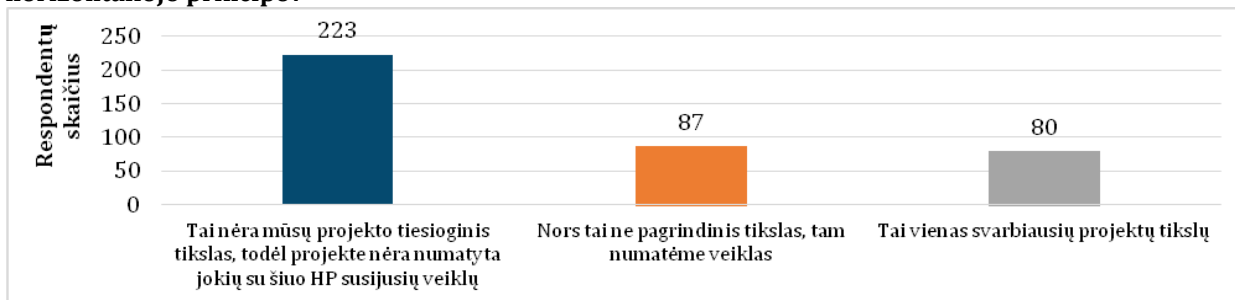
6 pav. Ar įgyvendindami savo projektą prisidėjote prie darnaus vystymosi (tvarios plėtros) horizontaliojo principo?

Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: buvo įtraukti respondentai iš tų prioritetų, iš kurių į klausimą atsakė bent vienas respondentas. Iš viso į klausimą atsakė 112 respondentų.

Respondentai, kurie dalyvavo 3-io prioriteto priemonių įgyvendinime (57 proc.), daugiausia teigė, kad darnus vystymasis nebuvo jų projekto tikslas, todėl jie tam nenumatė jokių veiklų (žr. 7 pav.). Deja, vos 16 proc. respondentų, kurie tiesiogiai prisidėjo prie darnaus vystymosi HP arba pridėjo tam papildomas veiklas, vėliau pateikė konkrečių pavyzdžių, kaip jie tai darė. Projekto vykdytojai naudojo aplinką tausojančią įrangą, pirkė energiją iš atsinaujinančių energijos išteklių naudojančio tiekėjo, prisidėjo prie žmoniškųjų išteklių tobulinimo.

7 pav. Ar įgyvendindami savo projektą prisidėjote prie darnaus vystymosi (tvaraus plėtros) horizontaliojo principo?

Šaltinis: Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimo priemonių vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: į klausimą iš viso atsakė 390 respondentų.

Remiantis interviu respondentų nuomone ir apklausos duomenimis, dauguma projektų vykdytojų neatsižvelgia į DV principą dėl šių priežasčių:

- Reikalavimai atsižvelgti į DV prioritetą yra suvokiami kaip papildoma administracinė našta, todėl projekto įgyvendintojai nėra linkę imtis papildomų priemonių šio principo įgyvendinimui užtikrinti. Tokio požiūrio būtų galima išvengti, jei būtų pridedami konkretūs siūlymai, kaip tai turėtų būti daroma, o už principo įgyvendinimą pridedama papildomai balų;
- PFSA nėra numatyta, kokiais atvejais šis principas laikomas pažeistu ir kada gali būti taikomos atitinkamos sankcijos. Šio aspekto nebuvimas taip pat susijęs su priemonių poveikio vertinimu – kai kuriais atvejais priemonių poveikis gali būti matuojamas tik po ilgo laiko (pvz., 5–10 metų perspektyvoje), o trumpalaikėje perspektyvoje atitinkamų rodiklių matuojama pažanga (pvz., ŠESD emisijų sumažinimas) bus ribota. Vis dėlto tai nereiškia, kad projektų vykdytojai pažeidžia DV principą;
- Pasitaiko atvejų, kai projektų vykdytojai išsipareigoja vykdyti žaliuosius pirkimus, tačiau jų nevykdo. Taip yra dėl to, kad šis aspektas nėra tikrinamas, o jį pažeidusiesiems nenumatyta jokių sankcijų;
- Projektams, kuriuose numatyta papildomai atsižvelgti į šį principą, dažniausiai nėra skiriama papildomų balų konkurso metu. Dėl šios priežasties paraiškas teikiantys asmenys nėra suinteresuoti papildomai integruoti DV į projektų paraiškas;
- Projekto įgyvendintojai yra įsitikinę, kad savo veikloje negali atsižvelgti į šį principą, nes jiems jis arba neaktualus, arba jie neturi galimybių to daryti;
- Savivaldybėms, tiek planuojant, tiek įgyvendinant projektus pagal valstybės projektų planavimo tvarką, trūksta ankstyvos ir aiškos komunikacijos apie nacionalinių strategijų įgyvendinimą. Kita vertus, savivaldybėms taip pat nėra numatyta papildomų paskatų ar finansinių nuobaudų už tikslingą DV integravimą

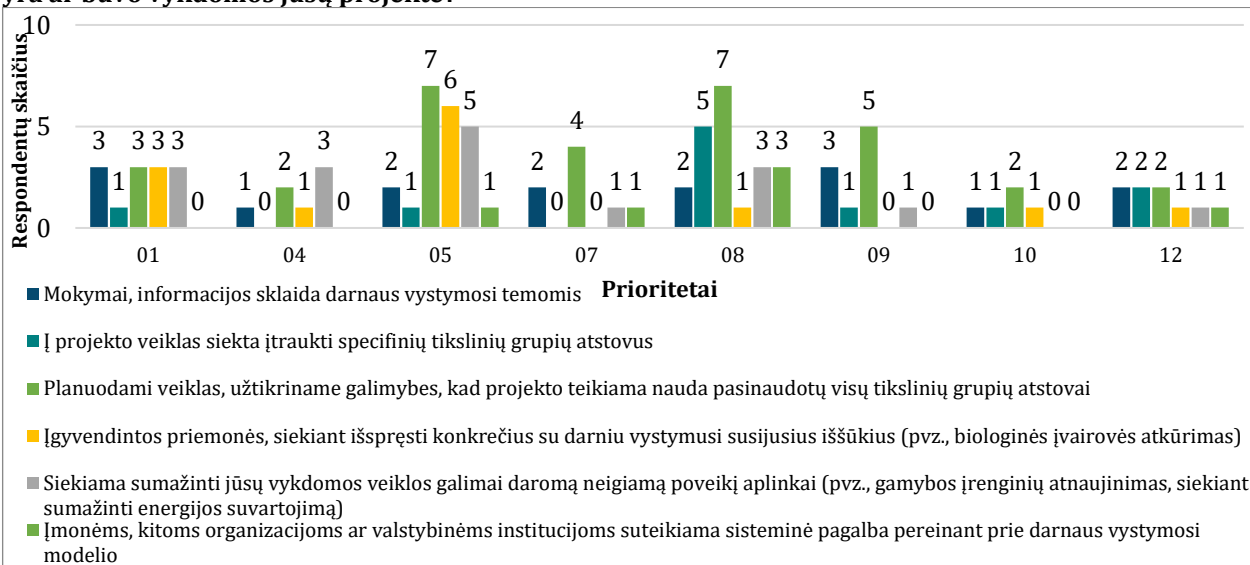
į vykdomas veiklas. Dėl šių priežasčių kai kuriais atvejais savivaldybės planuoja ir įgyvendina projektus neatsižvelgdamos į DV principą;

- VP reglamentavimo nuostatose ar kituose aktualiuose dokumentuose nėra aiškiai ir detalai nurodoma, kokiais būdais projektų įgyvendintojai galėtų aktyviau prisidėti prie šio principo taikymo savo veikloje, todėl, net teikdami pirmenybę šiam principui, nežino, kaip tą padaryti.

Kita vertus, svarbu pažymėti, kad dalis projektų vykdytojų nors ir atsižvelgia į šį principą savo veikloje, ne visuomet tai traktuoja kaip aktyvų prisidėjimą. Pavyzdžiui, tokių atvejų pastebėta statybų sektoriuje – kiekvienas projektas, vykstantys statybų darbus, privalo atsižvelgti į būtinus Statybos techninius reglamentus (STR)⁴⁹, kurie taip pat apima įvairius su aplinkosauga susijusius reikalavimus. Čia taikomi griežti ir aiškiai apibrėžti reikalavimai vykdomai veiklai turi didesnę poveikį nei papildomas principo integravimas savo nuožiūra.

Didžiausia respondentų dalis teigė, jog planuodami veiklas siekia užtikrinti, kad projekto teikiama nauda pasinaudotų visų tikslinių grupių atstovai. 8 pav. matyti, kokio pobūdžio veiklos buvo dažniausiai vykdomos projektuose, kuriuose buvo atsižvelgta į šį principą. Tik 5-o prioriteto priemonės įgyvendinantys projektai labiau prisidėjo siekiant išspręsti konkrečius, su DV susijusius iššūkus ar siekė sumažinti savo veiklos daromą neigiamą poveikį aplinkai. 3-io prioriteto priemonių įgyvendintojai taip pat daug prisidėjo užtikrinant, kad projekto teikiama nauda pasinaudotų visų tikslinių grupių atstovai, tačiau kartu nemažai respondentų įtraukė mokymo veiklas. Dalis respondentų teigė, kad siekė sumažinti savo vykdomos veiklos galimai daromą neigiamą poveikį aplinkai. Deja, atsakiusių į šį klausimą buvo mažai (vos 26 proc.).

8 pav. Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į darnaus vystymosi horizontaliojo principo įgyvendinimą, yra ar buvo vykdomos jūsų projekte?

Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: į klausimą iš viso atsakė 42 respondentai (pasirinko nors vieną iš atsakymo variantų).

Projektai, kurie sėkmingai prisideda prie DV principo įgyvendinimo, kaip ir priemonės, yra labai įvairūs. Kai kuriais atvejais tokie projektai net nebuvo finansuojami pagal priemones, tiesiogiai nukreiptas į šio HP įgyvendinimą. Šis aspektas yra labai teigiamas, nes įrodo, kad yra asmenų, siekiančių savo iniciatyva aktyviai prisidėti prie DV. 1 iliustracijoje pateikiami gerosios praktikos pavyzdžiai.

1 iliustracija. Darnaus principo taikymo gerosios praktikos pavyzdžiai

- Vilniaus dailės akademijos mokslininkai įgyvendina tiriamąjį darbą „**Ekologiškų baldų iš augalinio pluošto biokompozito dizainas, taikant naujų konstrukcinių struktūrų projektavimo metodiką**“⁵⁰. Projektas yra paruoštas norint rasti sprendimą vienai iš esminių DV problemų, t. y. pramoninės gamybos aplinkai daromai žalai. Projektas yra tarpdisciplininis, apimantis tiek dizaino, tiek technologijų sritį. Jo metu siekiama susisteminti žinias ir sukurti metodinę priemonę pereiti prie naujo pobūdžio baldų projektavimo. Ilgalaikėje perspektyvoje ši priemonė turėtų būti impulsas pramonei pereiti prie naujų ekologiškų produktų, kurie būtų paklausūs tarptautinėje rinkoje (tokiais produktais jau domisi Švedijos ir Vokietijos rinkos). Projektas yra geras pavyzdys, kaip mokslinė veikla gali prisidėti prie darnaus principo vystymosi ir apimti ne vien tik aplinkosaugos ar ekonominį aspektą atskirai, o suderinti abu.

⁴⁹ Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos. Statybos techniniai reglamentai. Žr.: <https://vtpsi.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai-2/statybos-techniniai-reglamentai> [žiūrėta 2018 11 29].

⁵⁰ Projektas, finansuojamas pagal šią priemonę, išsamiau aptariamas projekto apraše „Ekologiškų baldų iš augalinio pluošto biokompozito dizainas, taikant naujų konstrukcinių struktūrų projektavimo metodiką“. Žr. 3 priedą.

- Projektas „Ignalinos atominės elektrinės (IAE) regiono branduolinio edukacinio turizmo plėtojimo didaktinės technologijos (EDUATOM)“⁵¹ yra Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkų įgyvendinamas projektas, skirtas ištyrinėti šiuolaikinio edukacinio turizmo principus ir jų pritaikymo galimybes Visagino miesto plėtrai bei atominio turizmo (angl. *nuclear tourism*) vystymui. Projektas visapusiškai prisideda prie DV HP įgyvendinimo. Visų pirma, projektas orientuotas į ekonominį vystymąsi, norint pasiūlyti alternatyvias veiklos nišas Visagino gyventojams po IAE uždarymo ir taip paskatinti Ignalinos regiono vystymąsi. Edukacinio ir branduolinio turizmo plėtra leistų sukurti daugybę darbo vietų ir padėtų pritraukti Lietuvos ir užsienio keliautojus. Antra, projekto edukacinis aspektas apims tokias sritis kaip energetika, aplinkosauga bei industrinis paveldas ir kultūra, susiejant Lietuvos situaciją su pasauliniu kontekstu. Ypač daug dėmesio bus skiriama formuojant programą visuomenės švietimui apie įvairias energijos gamybos rūšis, energetinį saugumą, branduolinio kuro laikymo aplinkybes ir kitas su energetika susijusias temas. Trečia, projekto metu yra įtraukiama Visagino bendruomenė, kuri skatinama prisidėti prie savo miesto identiteto kaip poindustrinės erdvės formavimo. Toks įtraukimas taip pat leis atsižvelgti į unikalią miestelio kultūrą ir esančius etninius skirtumus. Šis elementas yra ypač svarbus prisidedant prie socialinio vystymosi aspekto.
- Pagal priemonę „Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT+“ buvo finansuotas projektas, kurio pagrindinis tikslas buvo įsidiesti saulės energijos jėgainę, kad įmonė UAB „Bigso“ galėtų 100 proc. pasigaminti savo gamybai reikalingos energijos⁵². Šis projektas labiausiai prisidėjo prie DV principo įgyvendinimo dviem aspektais, t. y. ekonominiu ir aplinkosauginiu. Visų pirma, nepaisant to, kad įmonė ir prieš įsidiėdama jėgainę pirkdavo oficialiai sertifikuotą žaliąją energiją, pereidama prie atsinaujinančio energijos šaltinio, įmonė tapo nepriklausoma nuo kitų tiekėjų. Antra, nors įmonė yra pirmaujanti pasaulyje kartoninių dėžučių gamyboje, siekdama išlaikyti konkurencinį pranašumą, įmonė turėjo ieškoti būdų, kaip sumažinti gamybos kaštus. Įmonė svarstė galimybes įsidiesti saulės energijos jėgainę jau anksčiau, tačiau tokios jėgainės atsipirkimo laikas paprastai gali siekti net 12 metų. Tokia investicija įmonei, kurios produktų atsiperkamumo laikas paprastai yra daugiausia 3 metai, yra pernelyg rizikinga. Gavus paramą, tokios jėgainės atsiperkamumo laikas sutrumpėja per pusę.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis interviu respondentų atsakymais.

Ypač teigiamas šių projektų aspektas – kompleksiškas požiūris į DV problematiką ir ES fondų investicijų išnaudojimas siekiant tikslų ilgalaikėje perspektyvoje. Projektai vienu metu siekia prisidėti gerinant situaciją tiek aplinkosaugos, tiek ekonominio, tiek socialinio vystymosi srityse neskaidant šių aspektų atskiroms dalims. Moksliniai projektai ypač daug prisideda prie naujų pramonės šakų ar ekonominių veiklų plėtos. Tai ypač svarbu norint pereiti prie žiedinės ekonomikos modelio. Kita vertus, šie projektai taip pat daug dėmesio skiria su DV susijusiam švietimui, informacijos sklaidai. Šių projektų pagrindinis sėkmės faktorius – gerai išvystyta projekto idėja, kompleksškai atsižvelgiant į visus DV aspektus, ir nuosekliai apgalvotos veiklos, norint kuo visapusiškiau prisidėti prie DV.

1.2.4. HP įgyvendinimo tinkamumas ir pakankamumas

DV principo įgyvendinimas vertinamas kaip iš dalies tinkamas ir pakankamas. Kai kuriais atvejais galima rasti itin pozityvių šio principo įgyvendinimo pavyzdžių. Tačiau vertinti bendrą situaciją sudėtinga, nes, nepaisant didelio priemonių skaičiaus, jų įgyvendinimas dar nėra baigtas, o konkrečių rezultatų – arba labai nedaug, arba tiesiog nėra. Pagrindinės priežastys, dėl kurių HP įgyvendinimas yra iš dalies tinkamas ir pakankamas, yra šios:

- Kai kurie projektai, tiesiogiai prisidedantys prie šio HP įgyvendinimo, atitinka pagrindinius su DV susijusius iššūkius (pvz., stengiasi sumažinti ekonominio vystymosi daromą neigiamą poveikį aplinkai, ŠESD emisijas ir (ar) ekonominio išsivystymo skirtumus tarp regionų). Šie projektai taip pat ypač tinkamai atitinka DV principą kompleksškai derindami veiklas;
- Vis dėlto dauguma projektų vykdytojų, kurie užpildė apklausą, menkai atsižvelgia į šio HP svarbą, nes neteikia šiam principui prioriteto. Kita vertus, VP reglamentavimo nuostatose ar kituose aktualiuose dokumentuose nėra aiškiai nurodoma, kokiais būdais projektų įgyvendintojai galėtų aktyviau prisidėti prie šio principo taikymo savo veikloje, todėl, net teikdami pirmenybę šiam principui, nežino, kaip tą padaryti;
- Savivaldybės, įgyvendindamos projektus pagal valstybės projektų planavimo tvarką, ne visuomet atsižvelgia į nacionalinius strateginius tikslus dėl griežtų reikalavimų bei finansinių paskatų ar sankcijų trūkumo;
- Daugumos priemonių, nukreiptų į šį HP, įgyvendinimas yra smarkiai pasistūmėjęs, joms skirta didžioji numatyto finansavimo dalis, tačiau kol kas per anksti vertinti priemonių pasiektus rezultatus.

Lietuvoje jau yra itin gerų šio principo taikymo pavyzdžių, kurie gali būti laikomi gerosiomis praktikomis (detalūs pavyzdžiai pridedami Priede). Siekiant užtikrinti didesnę ir kokybiškesnę šio principo taikymo mastą, būtų galima atsižvelgti į tokių projektų sėkmės faktorius (pvz., gerai išvystyta idėja atsižvelgiant į DV principą) ir pritaikyti kitame kontekste (pvz., transporto ar sveikatos priemonėse). Padidinus šio HP taikymo mastą, būtų išsprendžiama gerokai didesnė problemų šioje srityje dalis.

⁵¹ Projektas, finansuojamas pagal šią priemonę, išsamiau aptariamas projekto apraše „Ignalinos atominės elektrinės (IAE) regiono branduolinio edukacinio turizmo plėtojimo didaktinės technologijos (EDUATOM)“. Žr. 3 priedą.

⁵² Projektas, finansuojamas pagal šią priemonę, išsamiau aptariamas projekto apraše „UAB „Bigso“ saulės energijos jėgainės diegimas“. Žr. 3 priedą.

1.3. DARNAUS VYSTYMOSI HP ĮGYVENDINIMO REIKŠMĖ VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE

Kaip rodo Estijos pavyzdys⁵³, norint sėkmingai integruoti DV principą į valstybės politiką, reikia išsikelti konkrečius tikslus bei sudaryti aiškią ir paprastą stebėsenos sistemą. Šiuo metu DV principo užtikrinimas VP lieka formalus, nes, kaip jau minėta, reglamentavime nėra tiksliai įvardijamos priemonės ir kriterijai, kuriais turėtų būti vertinamas šio principo užtikrinimas / nesilaikymas. Kita vertus, kai trūksta aiškių kriterijų, nėra atliekama principo integravimo stebėsenos, nėra renkama informacija, ar principas kryptingai integruojamas, ar ne. DV principo taikymo stebėsenai yra numatyti pavieniai atskiri rodikliai, tokie kaip „Bendras metinis šiltnamio efektą sukeliančių dujų sumažėjimas“ arba „Energijos suvartojimo intensyvumas pramonės įmonėse“. Tačiau šie rodikliai numatyti atskirai kiekvienai priemonei, o ne sudarytas bendras rodiklių paketas DV integravimo stebėsenai visos VP mastu. Esant bendriems DV rodikliams, prie kurių pasiekimo galėtų prisidėti tiek atskirų priemonių įgyvendinimas, tiek kiekvienas projektas, gaunantis ES fondų investicijas, stebėsenos būtų tikslingesnė. Atitinkamai dėl šios priežasties asmenys, priimanys sprendimus dėl projektų finansavimo, būtų linkę pridėti balų už šio principo integravimą. Šiuo metu tai beveik nėra daroma. Apibendrinant galima teigti, kad DV principas yra menkai tinkamai ir pakankamai inkorporuotas į valdymo sistemą dėl šių priežasčių:

- Strateginiuose dokumentuose nėra aiškiai reglamentuojamos taisyklės ir būdai, kaip HP turėtų būti inkorporuojami į valdymo ir kontrolės sistemą. Reglamentavime reikalaujama užtikrinti, kad šis principas nebus pažeistas, tačiau detalai neapibūdinama, kas gali būti laikoma pažeidimu. Dėl šios priežasties, tikrinant, ar principas buvo pažeistas, nėra kaip įrodyti pažeidimo fakto. Aiškiai įvardijus, kurie veiksmai yra netinkami, tokių veiksmų būtų išvengiama;
- Vertinimo metu nebuvo nustatyta rodiklių, kurie apimtų visą VP ir matuotų, kaip *visa* VP finansuojama veikla integruoja DV principą. Rodikliai apima tik kai kurias priemones, todėl net jei viena priemonė būtų veiksminga, bendras poveikis gali likti pernelyg mažas. Šiuo atveju būtų naudinga peržiūrėti JT darnaus vystymosi tikslus bei šių tikslų pasiekimų matavimo indeksus ir aktualiausius pritaikyti stebint visas VP priemones. Aplinkos ministerijos savanoriškai parengtoje JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaitoje pateikiami rodikliai galėtų būti tinkamas modelis, kuriuo verta vadovautis⁵⁴;
- Tai atvejais, kai yra išskirti rodikliai, informacija renkama;
- Finansavimo skyrimas projektui nepriklauso nuo to, ar ir kaip projekte taikomas HP;
- Institucijos, vykdančios projektų įgyvendinimo priežiūrą, negali adekvačiai patikrinti, ar projekto metu atsižvelgiama į HP, nes reglamente nėra suformuluotų aiškių ir detalių kriterijų, pagal ką yra tikrinama. Diskusijos apie HP metu buvo siūloma detalizuoti ką galima laikyti skirtingų DV aspektų, aplinkosaugos, ekonominio ar socialinio vystymosi pažeidimais. Pavyzdžiui, svarbu prižiūrėti, ar projekto įgyvendinimo metu naudojamos tinkamos medžiagos, ar įgyvendinant projektą yra tinkamai išnaudojami vietos ištekliai (pvz., vanduo ar žemės teritorija), ar nesudaroma kliūčių tolimesnei vietos bendruomenių ekonominei veiklai vystytis, ar adekvačiai atsižvelgiama į vietos bendruomenės tolimesnes perspektyvas, ar veiklos rezultatai bus visiems lengvai prieinami, ar veikla neturės ilgalaikių neigiamų pasekmių sveikatai ir pan. Vienas iš naujausių metodų – darnumo ratai (angl. *circles of sustainability*), kurio iliustracija pateikiama išnašoje⁵⁵. Nors tai šiuo metu nėra itin plačiai taikomas metodas ir daugiausia buvo taikomas miestų palyginimui, tačiau siūlo aiškesnius kriterijus, kaip būtų galima vertinti DV principo taikymą bent savivaldybių įgyvendinamų priemonių komplekte.

1.4. TIKĖTINAS DARNAUS VYSTYMOSI HP TAIKymo POVEIKIS

Atsižvelgiant į DV HP strategijos bei jos įgyvendinimo tinkamumo ir pakankamumo vertinimą, šio HP taikymo poveikis, nepaisant galimų trūkumų, vis dėlto turėtų būti teigiamas. Daugelis su šiuo principu susijusių veiklų ilgalaikėje perspektyvoje turėtų prisidėti prie DV principo skirtingose srityse. Vertinimo metu aptariamų projektų veikla tinkamai reaguoja į esamus Lietuvos iššūkius DV srityje, tačiau šie projektai (išskyrus saulės energijos įėgainės įsigijimo atvejus) yra pavieniai atvejai, o jų veiklos tęstinumas šiuo metu nėra garantuojamas. Pagrindinis DV principo įgyvendinimo trūkumas – nuoseklaus ir sistematiško principo integravimo stoka. Tai lemia, kad rezultatai nebus pasiekti taip efektyviai, kaip galėtų būti, esant suderintiems ir koordinuotiems veiksams. Kita vertus, jau minėtas švietimo DV tema trūkumas taip pat gali lemti tai, kad persiorientavimas žiedinės ekonomikos link užtruks gerokai ilgiau, nei to būtų galima tikėtis.

⁵³ Išsamiau aptariama užsienio atveju studijoje, skirtoje darnaus vystymosi principui. Žr. 4 priedą.

⁵⁴ Daugiau informacijos: JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita, 2018. Žr.: http://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/DV%20ataskaita/ataskaita%20LT.pdf [žiūrėta 2019 01 08].

⁵⁵ Circles of sustainability, Practical tools for creating sustainable cities and communities. Žr.: <https://www.circlesofsustainability.org/circles-overview/profile-circles/> [žiūrėta 2019 01 08].

Šiuo metu sudėtinga vertinti, ar didžioji dalis iššūkių bus išspręsta, nes, nepaisant progreso aplinkosaugos srityje, galimai dalis įmonių, norėdamos padidinti savo veiklos apimtį, prisidės prie taršos didinimo. Tokiu būdu galimas progresas aplinkosaugos srityje bus nuolat stabdomas kitų (pvz., ekonominių) veiksmų. Todėl būtina skatinti įmones persiorientuoti ekologiškos gamybos link, skatinti mažinti suvartojamos energijos kiekį ir pan. Kaip jau minėta, nors tokių priemonių šiuo metu yra ir jos itin populiarios, tačiau jų kol kas pernelyg mažai.

1.5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

Atsižvelgiant į visą vertinimo metu surinktą informaciją, šio HP taikymas vertintinas kaip iš dalies tinkamas ir pakankamas. Toliau pateikiamos išvados pagal tinkamumo ir pakankamumo vertinimo kriterijus.

HP taikymo reglamentavimas yra menkai tinkamas dėl šių priežasčių:

- Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose reglamentuojami HP taikymo būdai menkai atitinka teoriją ir gerąją užsienio praktiką. Taip yra todėl, kad trūksta strategijų, veiksmų planų ir priemonių tarpusavio derinimo, koordinuotų veiksmų. Taip pat šiuo metu pasigendama už darnų vystymąsi atsakingų asmenų;
- Nuostatos, reglamentuojančios HP taikymą, yra netinkamos siekiant užtikrinti teigiamą poveikį. Taip yra todėl, kad trūksta detalesnių reikalavimų, kaip būtų galima aktyviai taikyti šį principą;
- VP numatyti prioritetai ir priemonės, tiesiogiai nukreipti į HP įgyvendinimą, iš dalies atitinka šio HP specifiką. Nepaisant to, kad VP yra numatyta priemonių, skirtų sumažinti ŠESD emisijas bei energijos suvartojimą, optimizuoti gamybos procesus, sutvarkyti vandens nuotekų tinklus, sumažinti vandens telkinių taršą ir pan., trūksta priemonių darnaus valdymo ir darnaus švietimo srityse.

HP taikymo reglamentavimas yra iš dalies pakankamas dėl šių priežasčių:

- Prioritetų ir priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP įgyvendinimą, skaičius yra pakankamas, tačiau priemonės nėra derinamos tarpusavyje, tarp išanalizuotų priemonių pastebėtas tarpsektorinių priemonių trūkumas, tačiau siekiant išsamesnių išvadų būtina detalesnė analizė;
- Prioritetų ir priemonių tikslai, atitinkantys platesnius šio HP tikslus, negali būti laikomi ambicingais, nes nėra konkrečiai numatoma, koku mastu visa VP prisidės prie numatytų Lietuvos tikslų ilgalaikėje perspektyvoje;
- Atsižvelgiant į tai, kad didesnė VP prioritetų dalis prisideda prie DV įgyvendinimo, finansavimas yra pakankamas.

HP įgyvendinimas yra iš dalies tinkamas dėl šių priežasčių:

- Priemonės ir projektai, tiesiogiai prisidedantys prie HP įgyvendinimo, dažniausiai atitinka esminius iššūkius DV srityje;
- Visų projektų įgyvendintojai menkai atsižvelgia į HP įgyvendinimo svarbą, jei PFSA nėra nurodoma išpildyti konkrečius reikalavimus.

HP įgyvendinimas yra iš dalies pakankamas dėl šių priežasčių:

- Daugelio priemonių, nukreiptų į šį HP, įgyvendinimas yra įpusėjęs;
- Nepaisant kai kurių teigiamų pavyzdžių, priemonių pasiekimo mastas išlieka pernelyg ribotas.

HP taikymo reikalavimai yra menkai tinkamai ir pakankamai inkorporuoti į valdymo ir kontrolės sistemą:

- Strateginiuose dokumentuose nėra aiškiai reglamentuojamos taisyklės ir būdai, kaip HP turėtų būti inkorporuojami į valdymo ir kontrolės sistemą. Reglamentavime reikalaujama užtikrinti, kad šis principas nebus pažeistas, tačiau detalai neapibūdinama, kas gali būti laikoma pažeidimu;
- Vertinimo metu nebuvo nustatyta rodiklių, kurie apimtų DV integravimą į VP ir matuotų, kaip *visa* VP finansuojama veikla integruoja DV principą. Rodikliai apima tik kai kurias priemones, todėl net jei viena priemonė būtų veiksminga, bendras poveikis gali likti pernelyg mažas;
- Tais atvejais, kai yra išskirti rodikliai, informacija renkama;
- Finansavimo skyrimas projektui nepriklauso nuo to, ar ir kaip projekte taikomas HP, išskyrus tais atvejais, kai PFSA yra nustatyti konkretūs reikalavimai, kurie privalo būti vykdomi;
- Institucijos, vykdančios projektų įgyvendinimo priežiūrą, negali adekvačiai patikrinti, ar projekto metu atsižvelgiama į HP, nes reglamente nėra suformuluotų aiškių kriterijų, pagal ką yra tikrinama. Nėra numatyta priemonių, kaip įvertinti, ar projektai, tiesiogiai nepaisantys prie šio principo, jo nepažeidžia.

Strateginiai siūlymai ir rekomendacijos

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
Trūksta priemonių, nukreiptų į DV temų integraciją į Lietuvos švietimo sistemą.	1.1.2 ir 1.2.2 skyriai	Rekomendacija: Parengti / atnaujinti tiek formaliojo, tiek neformaliojo ugdymo švietimo programas, skirtingose disciplinose jungiant integruojančias DV temas. Pavyzdžiui, mokyklose galėtų būti sudaromos sąlygos atlikti paprastus eksperimentinius tyrimus mokantis apie gruntą ar vandenį, susipažįstant, kokios medžiagos neigiamai juos veikia ir pan. Taip pat mokyklose galėtų būti geriau išnaudojamos skaitmeninių technologijų galimybės, pvz., aplinkos stebėsenai.	ŠMSM; AM	2014–2020; 2021–2027
Trūksta priemonių, susijusių su darniu valdymu, reikalingų persiorientuojant į žiedinės ekonomikos modelį.	1.1.2 ir 1.2.2 skyriai	Rekomendacija: Sudaryti sąlygas viešojo sektoriaus kompetencijų ugdymui DV tema organizuojant mokymus (fizinis ir virtualus), finansuojant studijų vizitus, dalyvavimą konferencijose, seminaruose, simpoziumuose. Tokių stažuotčių metu valstybės tarnautojams būtų sudarytos galimybės susipažinti su naujausiomis žiniomis (angl. <i>know-how</i>) apie darnaus vystymosi integravimą į politines priemones. Taip pat aktualu periodiškai rengti tarpinstitucines grupes / seminarus, kuriuose būtų detalai aptariami ministerijų planuojami veiksmai, o juose dalyvautų su konkrečiomis priemonėmis dirbantys tarnautojai.	AM (koordinuoja), susijusios ministerijos (pvz., EM, EIM, VRM, SADM) (aktyviai dalyvauja)	2014–2020; 2021–2027
Trūksta priemonių tarpusavio derinimo, todėl kai kuriais atvejais priemonių poveikis nėra apgalvojamas atsižvelgiant į platesnį kontekstą, kuris apima ne tik konkrečią problemą, į kurią nukreipta priemonė, bet ir kitus, tiesiogiai nesusijusius aspektus (pvz., skatinant ekonominį augimą, daroma tarša aplinkai arba nėra atsižvelgiama į socialinės integracijos problemas).	1.1.1 skyrius	Strateginis siūlymas: Paskirti už DV atsakingus asmenis, kurie nuolatos prisidėtų koordinuojant skirtingas priemones ir teiktų pagalbą institucijoms / organizacijoms / įmonėms, norinčioms integruoti šį principą į savo veiklą.	AM, bendradarbiaujant su EM, EIM, SADM ir kitomis ministerijomis	2014–2020; 2021–2027
Už principo įgyvendinimą nėra paskirto atsakingo asmens (ar institucijos), kuris padėtų derinti skirtingas priemones ar patartų kitoms institucijoms / organizacijoms / įmonėms, kaip tinkamiau atsižvelgti į DV principą.	1.1.1 skyrius			
Savivaldybių atstovai neapgalvoja visų su darniu vystymusi susijusių aspektų (pvz., nesusiderina ekonominio ir aplinkosaugos aspektų, pernelyg menkai įtraukia vietos bendruomenes), todėl netinkamai įgyvendina valstybės projektų planavimo projektus. Savivaldybės taip pat nėra įpareigosotos prisidėti prie nacionalinių strategijų, o šios strategijos retai	1.1.2 ir 1.2.3 skyriai	Strateginis siūlymas: Sukurti savivaldybėms finansines paskatas tinkamai atsižvelgiant į DV principą savo projektuose, o jei tai nėra daroma – taikyti finansines sankcijas už nacionalinių įsipareigojimų nevykdymą. Šios sankcijos turėtų būti proporcingos visos Lietuvos mastu taikomoms sankcijoms (pradedamos taikyti nuo 2020 m.) klimato kaitos srityje. Papildomi mokesčiai taip pat gali būti taikomi skirtingiems sektoriams, pvz., transporto ar žemės ūkio (pvz., Švedijoje taikomas CO ₂ emisijų mokestis, o Katalonijos regione	AM	2021–2027

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
perkeliamos į savivaldybių plėtros planus. Taip pat trūksta komunikacijos tarp savivaldybių atstovų ir valstybinių institucijų.		taikomas atliekų deginimo mokestis). ⁵⁶ Taip pat skirti laiko ir finansinių išteklių komunikacijos kampanijai pristatyti esmines šalies problemas, savivaldybių vaidmenį ir galimybes šioje srityje. Savivaldybėms gali būti taikomi kriterijai naudojantis darnumo ratų metodo principu (angl. <i>circles of sustainability</i>), pagal kurį būtų vertinama savivaldybių pažanga ⁵⁷ .		

Šaltinis: sudaryta autorių.

⁵⁶ Daugiau pavyzdžių ir aplinkos mokesčių galimybių scenarijų: Institute for European Environmental Policy. Environmental Tax Reform in Europe: Opportunities for the Future, 2014. https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/84aa183b-9f81-4b00-a4d6-e93a14464252/ETR_in_Europe_-_Final_report_of_IEEP_study_-_30_May_2014.pdf?v=63664509853 [žiūrėta 2019 01 08].

⁵⁷ Circles of sustainability, Practical tools for creating sustainable cities and communities. Žr.: <https://www.circlesofsustainability.org/circles-overview/profile-circles/> [žiūrėta 2019 01 08].

2. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINAVIMO HORIZONTALIOJO PRINCIPŲ TAIKymo VERTINIMAS

2.1. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINAVIMO HP ĮGYVENDINIMO STRATEGIJA (REGLAMENTAVIMAS)

2.1.1. HP taikymo reglamentavimas

HP taikymo reglamentavimo geroji praktika

Lygios galimybės ir nediskriminavimas yra viena iš pagrindinių ES vertybių, garantuojanti žmogaus teisių apsaugą, aktyvų piliečių dalyvavimą visuomeniniame gyvenime ir stiprius demokratinės valstybės pamatus. Dėl šių priežasčių šis principas, kaip ir lyčių lygybė, yra vienas iš esminių vystymosi tikslų bei darnaus vystymosi sudėtinė dalis. Lietuvos 2014–2020 m. VP lygios galimybės ir nediskriminavimas yra išskiriami kaip atskiras principas.

Užsienio ekspertai pabrėžia, kad stipri teisinė bazė yra vienas svarbiausių aspektų siekiant užtikrinti lygių galimybių ir nediskriminavimo principo taikymą valstybės politikoje. Tik esant išvystytai bazei, papildomos priemonės gali prisidėti siekiant rezultatų. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad šio principo taikymas apima ne tik įstatyme numatytas dažniausiai diskriminuojamas grupes (pvz., neįgaliuosius, etnines grupes ar religines bendruomenes), bet kartu liečia ir asmenis, gyvenančius ant skurdo ribos, dalis VP priemonių, kurios yra nukreiptos į šių asmenų integraciją į visuomeninį gyvenimą ar darbo rinką, gali būti veiksmingos neatsižvelgiant į teisinę bazę.

Literatūroje kol kas dar nėra bendro sutarimo⁵⁸, kurie kriterijai yra patys svarbiausi vertinant lygių galimybių ir nediskriminavimo principo (toliau LGNP) taikymą ir šio principo įgyvendinimą politinių priemonių lygmeniu. Ekspertai pabrėžia kelis aspektus, kurie ypač svarbūs taikant šį HP:

- **Nediskriminavimo aspekto integravimas** (angl. *non-discrimination mainstreaming*). Nediskriminacijos aspekto integravimas į politikos priemones yra pagrindinė strategija, kuri ženkliai prisideda prie LGNP užtikrinimo. Toks integravimas apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu yra atsižvelgiama į planuojamų veiksmų poveikį visiems asmenims, nepaisant to, kurioje srityje ar kokių lygmeniu jie dalyvauja visuomeniniame gyvenime⁵⁹. EK pabrėžia, kad toks integravimas turi būti sistemiškas, platus ir visapusiškas – priemonėse turėtų būti atsižvelgiama į visus galimus diskriminacijos pagrindus (lytį, rasę, etninę kilmę, negalią, amžių, religiją, lytinę orientaciją) ir visuose etapuose (t. y. veiksmų kūrime, įgyvendinime ir vertinime).
- **Tikslinių grupių ar bendruomenių įtraukimas**. Diskriminuojamų grupių ar bendruomenių atstovai turėtų būti įtraukiami į priemonių formavimą nuo pat priemonių kūrimo pradžios. Tai leidžia tiksliau atsižvelgti į tokių grupių poreikius, nes šių grupių atstovai gali ne tik geriausiai išsakyti savo poreikius, tačiau taip pat žino, kaip būtų tinkamiausia atsižvelgti į įvairių situacijų kontekstą. Interviu respondentų teigimu, diskriminacijos apraiškos mažėja, esant aktyvioms bendruomenėms, kurios yra nuolat įtraukiamos į sprendimų priėmimą.
- **Universalus dizainas**. Tai gaminių ir aplinkos forma, kai jais be specialaus pritaikymo gali naudotis vaikai, suaugusieji, vyrai, moterys, senyvo amžiaus asmenys, neįgalieji, įvairių tautybių ir kitų grupių žmonės⁶⁰. Tai reiškia, kad tokia infrastruktūra turi būti tinkama ir žmonėms, turintiems specialiųjų poreikių – judantiems neįgaliųjų vežimėliais, patyrusiems laikinas traumas, turintiems regos ir klausos sutrikimų, senyvo amžiaus žmonėms, vaikams, neščiosioms ir kt.

Taigi, remiantis užsienio ir Lietuvos ekspertų patirtimi bei geraja praktika, vertinant, ar VP priemonės tinkamai ir pakankamai atsižvelgia į LGNP, galima išskirti šiuos klausimus⁶¹:

- Ar priemonėse yra aiškiai numatytas tikslas skatinti ir siekti lygių galimybių ir nediskriminacijos?
- Ar kuriant priemones buvo atsižvelgta į surinktus duomenis apie esamą situaciją šioje srityje?
- Ar kuriant priemones buvo atsižvelgta į skirtingus tikslinių grupių poreikius? Ar buvo konsultuojamasi su ekspertais?
- Ar kuriant priemones buvo įtraukti dažnai diskriminuojamų grupių ar bendruomenių atstovai?
- Ar priemonės prisideda kuriant palankias sąlygas siekiant lygių galimybių ir nediskriminacijos ilgalaikėje perspektyvoje?

⁵⁸ European Commission, Directorate-General for Justice. *Compendium of practice on non-discrimination/equality mainstreaming*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, 1996 m. kovo 19 d. Nr. I-1240, Vilnius. 2 straipsnis, 109 punktas.

⁶¹ Ten pat, sudaryta autorių.

- Ar priemonėse atsižvelgiama į esamas diskriminuojamų grupių gyvenimo sąlygas, galimybes ar galimybių skirtumus?
- Ar priemonėse atsižvelgiama į nelygias galimybes ar diskriminacijos apraiškas darbo rinkoje ir (ar) švietime? Ar priemonėmis siekiama sistemaiškai šias apraiškas pašalinti?

Tinkamas ir pakankamas LGNP taikymas remiasi į nuoseklų atsižvelgimą į skirtingų individų patirtis, poreikius bei galimybes. LR FM užsakymu parengtose metodinėse gairėse dėl nediskriminacijos principo įgyvendinimo⁶² pabrėžiama, kad šio principo taikymu nederėtų laikyti: 1) statistškai lygiu įvairių individų (pvz., neįgaliųjų) dalyvavimu priemonėse; 2) kvotų sukūrimu; 3) LR įstatymų laikymusi; 4) standartinio įrašo, kad visiems bus sudarytos galimybės naudotis parama. Šio principo taikymas gali būti laikomas aktyviu tik tuomet, kai į prieš tai pateiktų klausimų didesnę dalį yra atsakoma teigiamai.

HP reglamentavimas Lietuvoje

Tarptautinė darbo organizacija (angl. *International Labour Organisation*, ILO) pabrėžia, kad griežtas reglamentavimas yra vienas svarbiausių instrumentų, siekiant užtikrinti lygias galimybes ir nediskriminaciją. LR lygių galimybių įstatymas draudžia bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų⁶³. Vis dėlto, kaip jau buvo minėta, įstatymų laikymasis negali būti traktuojamas kaip šio HP taikymas, nes tokiu atveju šio principo išskyrimas VP nebūtų reikalingas.

6 lentelėje matoma, kad teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose iš dalies atsižvelgiama į lygių galimybių ir nediskriminavimo principo užtikrinimą, įvairiose VP įgyvendinimo stadijose numatomi su tuo susiję reikalavimai.

6 lentelė. Lygių galimybių ir nediskriminacijos HP taikymo reglamentavimas Lietuvoje

Dokumentas	Reglamentavimas
Projektų administravimo ir finansavimo taisyklės (PAFT)	• Vienas iš bendrųjų projektų reikalavimų – atitikimas horizontaliesiems principams. (66.4 punktas) • 38 šių taisyklių skirsnis atliepia pačių horizontaliųjų principų įgyvendinimą: jame įtvirtinta, kad institucija, atlikdama projekto tinkamumo finansuoti vertinimą, užtikrins moterų ir vyrų lygybės bei nediskriminavimo principo laikymąsi (jo nepažeis) ir aprašo, jei nustatyta finansavimo sąlygų apraše, kaip bus skatinamas šio principo įgyvendinimas. Be to, įgyvendinant projektą prižiūrinčioji institucija prižiūri, ar skirtos lėšos naudojamos tinkamai ir laikantis moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo. (454 punktas) • Įgyvendinimo priežiūra yra paremta suderinamumo principu – finansuojami projektai turi atitikti Sutartį dėl ES veikimo, įskaitant moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo taikymą. (453 punktas) • Įgyvendinančioji projektą institucija, atlikdama patikrą vietoje, turi patikrinti, ar projekto vykdytojas laikosi moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo. (285.7 punktas)
Veiksmų programos administravimo taisyklės	• Projektų finansavimo sąlygų apraše turi būti, jeigu taikomi, nurodyti konkretūs reikalavimai dėl horizontaliųjų principų įgyvendinimo. Visais atvejais turi būti atlikta tikslinės grupės poreikių analizė. (71.4.2 punktas) • Institucijos, nustatytos Atsakomybės ir funkcijų paskirstymo taisyklėse, atlikdamos šiose taisyklėse joms pavestas funkcijas, turi užtikrinti nediskriminavimo principo įgyvendinimą. (266 punktas)
Techninės paramos administravimo taisyklės	• Techninės paramos administravimo taisyklėse yra įtvirtinta, kad įgyvendinant techninės paramos projektą paramos gavėjas privalo užtikrinti, kad bus laikomasi moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principų. (64.9 punktas) • Vadovaujančioji institucija, vertindama techninės paramos projektų atitiktį bendriesiems reikalavimams, tikrina, ar įgyvendinant projektą nebus pažeisti horizontalieji principai, o įgyvendinančioji institucija, įgyvendindama projekto priežiūrą, prižiūri, ar skirtos lėšos naudojamos tinkamai, laikantis moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo. (135.1-2 punktai)
Projektų finansavimo sąlygų aprašo rengimo forma (Horizontaliųjų principų taikymo analizė)	• Institucijos, rengdamos projektų finansavimo sąlygų aprašą (PFSA), turi pateikti „Horizontaliųjų principų taikymo analizės“ formą, kurioje turi atsakyti į klausimus, susijusius su lygiomis galimybėmis ir nediskriminavimu: - Ar PFSA numatytose intervencijų srityse yra susiduriama su diskriminavimu dėl rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, negalios, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, religijos? - Ar intervencijos naudos gavėjų grupė turi (gali turėti) specialiųjų, su nediskriminavimu susijusių poreikių? Jei taip, ar į juos buvo atsižvelgta rengiant PFSA? Jei neatsižvelgta, kodėl?

⁶² PPMI Group, LR Finansų ministerija. *Lyčių lygybės ir nediskriminavimo prioriteto įgyvendinimas ES struktūrinės paramos investicijose. Metodinės gairės institucijoms, pareiškėjams ir projektų vykdytojams*. 2014. Prieinama adresu

http://www.esparama.lt/c/document_library/get_file?uuid=44e6bd6e-f63c-4ae3-a048-c3ae55b1b0e3&groupId=19002 [žiūrėta 2018 08 24].

⁶³ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, NR. IX-1826. Suvestinė redakcija nuo 2017 07 25.

Dokumentas	Reglamentavimas
	- Ar PFSA yra nustatyti reikalavimai, užtikrinantys, kad projektuose kuriama infrastruktūra turi būti pritaikyta visoms visuomenės grupėms (atnaujinant viešąją infrastruktūrą šie reikalavimai yra privalomi)? Jei reikalavimai nenustatyti, paaiškinti, kodėl nenustatyti.
Projekto tinkamumo finansuoti sąlygų aprašas	• Projekto tinkamumo finansuoti vertinime institucija turi atsakyti į šiuos klausimus: - Projekte nėra numatoma apribojimų, kurie turėtų neigiamą poveikį lyčių lygybės ir nediskriminavimo dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, negalios, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, religijos principų įgyvendinimui; - Pasiūlyti konkretūs veiksmai, kurie rodo, kad projektu prisidedama prie lyčių lygybės principo įgyvendinimo ir (arba) skatinamas nediskriminavimo dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, negalios, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, religijos principo įgyvendinimas.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis visais minėtais dokumentais.

Griežčiausi reikalavimai HP taikymui yra numatyti VP finansavimo taisyklėse. Taisyklėse nustatyta, kad PFSA turi būti nurodyti specifiniai reikalavimai dėl HP įgyvendinimo (jei šie yra taikomi). Dažniausiai tokie reikalavimai yra taikomi diferencijuotoms priemonėms, arba infrastruktūrai finansuoti skirtomis priemonėmis. Esant tiksliai nustatytiems reikalavimams, priemonių įgyvendinimo etape jie privalo būti išpildyti, nes kitu atveju nėra skiriamas finansavimas. Šis reglamentavimas užtikrina, kad bus įgyvendintos tik tos VP priemonės, kurios aktyviai prisideda prie HP įgyvendinimo. Ekspertų nuomone, tokie griežtesni reikalavimai galėtų būti taikomi ir nediskriminacijos aspekto integravimui priemonėse, kurios nėra tiesiogiai susijusios su tikslinėmis grupėmis.

Priemonių formavimo etape institucijos, rengiančios PFSA, turėtų atsižvelgti į tam tikrus aspektus. Atsakydami į klausimus, esančius „Horizontaliųjų principų taikymo analizės“ skiltyje, institucijų atstovai yra skatinami išanalizuoti skirtingus tikslinių grupių poreikius ir apgalvoti, kokį poveikį turės kiekviena intervencija. Institucijų atstovai gali įtraukti konkrečius su lygiomis galimybėmis ir nediskriminacija susijusius reikalavimus. Deja, ekspertai pasigenda griežtesnio reglamentavimo dėl tikslinių grupių atstovų įtraukimo. Nors PFSA rengimo formoje yra išskirtas klausimas dėl konsultavimosi su ekspertais, NVO, asociacijomis ir pan., tai nėra privaloma ir todėl, interviu respondentų teigimu, yra daroma retai. Be to, nors priemonių įgyvendinimo planai, PFSA ar kiti su priemonių įgyvendinimu susiję dokumentai privalo būti skelbiami viešai ir 10 dienų priimamos pastabos bei pasiūlymai, tikslinės grupės dažnai nėra informuotos apie tokią galimybę ir ja nesinaudoja. Kita vertus, diskusijoje apie šio HP taikymą ši forma buvo kritikuojama, nes tikslinių grupių atstovai gali teikti pasiūlymus tik jau suformuotoms priemonėms, iš esmės nekeičiant pačių priemonių pobūdžio. Interviu respondentai pabrėžė, kad trūksta galimybių tiek formalioms, tiek neformalioms diskusijoms dėl priemonių dizaino ir įgyvendinimo būdų. Nedalyvaujant tikslinių grupių atstovams, institucijų atstovai vadovaujasi savo išankstinėmis nuostatomis, todėl galimai netinkamai arba visai neatsižvelgia į tikslinių grupių poreikius. Nesikonsultuodami su interesuotomis šalimis, institucijų atstovai negauna informacijos apie diskriminacijos apraiškas ir todėl pažymi, kad šis HP yra neaktualus jų įgyvendinamose priemonėse. PFSA rengimo formoje yra išskirtinai paminėtas lygių galimybių užtikrinimas infrastruktūroje, kuris gali būti traktuojamas kaip vienas iš universalios dizaino reikalavimų. Šiuo atveju institucijų atstovai yra skatinami iškelti su šiuo principu susijusius reikalavimus, kurie būna įtraukti į PFSA.

Vis dėlto lygių galimybių ir nediskriminacijos reglamentavimas daugiausia remiasi lygių galimybių nepažeidimu. Deja, toks reglamentavimas negali būti laikomas aktyviu šio principo įgyvendinimo skatinimu. Kaip jau buvo minėta, nusižengimas šiam principui prieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams. Atitinkamai, projekto tinkamumo finansuoti sąlygų aprašuose keliamas klausimas, ar projekte nėra apribojimų, kurie turėtų neigiamą poveikį šio principo įgyvendinimui, taip pat gali būti laikomas kaip minimalus Lietuvos Respublikos įstatymų laikymasis.

Taigi, atsižvelgiant į jau minėtus VP reglamentavimo, susijusio su lygių galimybių ir nediskriminacijos principo įgyvendinimu, aspektus, galima teigti, kad šio HP taikymo strategija yra tik iš dalies tinkama. Konkretūs, su infrastruktūra susiję reikalavimai yra dažnai įtraukiami ir todėl įgyvendinami. Tokie reikalavimai yra aiškūs ir lengvai užtikrinami, nes universalios dizaino aspektai jau beveik yra tapę standartiniais. Priešingai nei infrastruktūros priemonėse, minkštosios priemonės reikalauja papildomų visuomenės tikslinių grupių tyrimų, giles problematikos suvokimo. Šiuo atveju griežtų reikalavimų priemonių įgyvendinimui dažnai nėra, taigi ir pačios priemonės neintegruoja nediskriminavimo aspekto.

2.1.2. Prioritetai, uždaviniai ir priemonės, nukreipti į HP įgyvendinimą

Esminiai Lietuvos iššūkiai HP srityje

2014–2020 m. finansavimo laikotarpiu lygių galimybių ir nediskriminavimo srityje vis dar išlieka didžioji dalis iššūkių, kurie buvo fiksuojami 2007–2013 m. laikotarpiu. Atsižvelgiant į anksčiau atliktų tyrimų metaanalizę,

Veiksmų programos ir Lygių galimybių įstatymo⁶⁴ analizės bei interviu su organizacijų, dirbančių lygių galimybių srityje, atstovais, išryškėja šie iššūkiai:

- **Diskriminacijos problematikos suvokimo trūkumas.** Apklausti ekspertai pabrėžia, kad išlieka labai ribotas suvokimas apie diskriminacijos problemas dėl siauro suvokimo, ką galima laikyti diskriminacija. Bendras pripažinimo trūkumas, kad visuomenė susideda iš skirtingų individų su skirtingais poreikiais ir galimybėmis, yra pagrindinė priežastis, dėl kurios į šio HP problematiką nėra adekvačiai atsižvelgiama. Viešajame diskurse vis dar dažnai pasitaiko diskriminacijos apraiškų, kurios yra traktuojamos veikiau kaip įprastas negu neigiamas reiškinys.
- **Diskriminacinio pobūdžio patyčios.** Daug vaikų patiria patyčias mokykloje dėl įvairiausių priežasčių, pvz., skurdo, lytinės orientacijos ar etninės kilmės. Dėl šios priežasties diskriminacijos apraiškos yra plačiai paplitusios bendrojo ugdymo lygiu, mokyklose trūksta prevencinių priemonių. Dėl to vėliau jauni žmonės yra toliau linkę tapti iš kitų arba kęsti patyčias, taip sudarant sąlygas plisti diskriminacinei kultūrai.
- **Didelė diskriminacija įdarbinimo srityje pažeidžiamų asmenų grupėse.**⁶⁵ Labiausiai pažeidžiamos grupės yra vyresni nei 55 m. asmenys ir neįgalieji. Pagyvenę asmenys priklauso vienai prasčiausiai iš dalyvavusių aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse įsidarbinančių grupių, taip pat yra linkę nuvertinti savo galimybes darbo rinkoje.⁶⁶ Neįgalieji taip pat susiduria su sunkumais, jiems nėra užtikrinamos lygios galimybės.⁶⁷ Tokia diskriminacija prisideda prie pažeidžiamų grupių didesnio nedarbo lygio, o tai savo ruožtu daro įtaką šių grupių skurdo ir socialinės atskirties didėjimui.
- **Neįgalųjų patiriama socialinė atskirtis išlieka iššūkiu Lietuvoje.** Tokios atskirties priežastys dažniausiai yra įvardijamos kaip darbo neturėjimas, sveikatos problemos ir pinigų pragyvenimui trūkumas. Eurostato duomenimis, 2016 m. 44,4 proc. neįgalųjų Lietuvoje patyrė skurdą ar socialinę atskirtį.
- **Tautinių mažumų, ypač romų, diskriminacija.** Lietuvoje, „Eurobarometro“ duomenimis⁶⁸, 64 proc. žmonių mano, kad romai yra galimai diskriminaciją patirianti grupė. Dauguma romų yra jaunesni nei 20 m., iš kurių didžioji dalis nėra baigę 9 klasių, todėl švietimo priemonės išlieka ypač aktualios.⁶⁹ Dėl kultūrinio ir gyvenimo būdo specifikos romų integracija išlieka iššūkiu ir šiuo finansavimo laikotarpiu.⁷⁰
- **Diskriminacija dėl seksualinės orientacijos.** Lesbietės, gėjai, biseksualai, translyčiai ir interseksualai (LGBTI) yra ypač diskriminuojami Lietuvoje. „Eurobarometro“⁷¹ duomenimis, net 61 proc. LGBTI patyrė diskriminaciją ar priekabiavimą per pastaruosius metus, o vos 44 proc. apklausos dalyvių pritaria lygioms LGBTI teisėms.
- **Viešųjų paslaugų prieinamumo ir kokybės skirtumai tarp didžiųjų miestų ir regionų.** Sveikatos apsaugos sistemos, švietimo sistemos ir kitų viešųjų paslaugų skirtingas prieinamumas ir kokybė sukelia neigiamą poveikį įvairioms grupėms, susiduriančioms su lygių galimybių ir nediskriminavimo problemomis. 2017 m. švietimo srityje apžvalgoje pastebima, kad miesto mokyklose vidutiniškai yra geresni mokyklos kultūros, ugdymo ir mokymosi, pasiekimų, pagalbos mokiniui ir strateginio mokyklos valdymo rodikliai.⁷² Sveikatos apsaugos srityje regionuose gyvenantiems asmenims vidutiniškai kelis kartus mažiau tenka gydytojų ir slaugytojų.⁷³ Tokie skirtumai neigiamai veikia pažeidžiamoms grupėms priklausančių asmenų galimybes gauti didiesiems miestams lygiavertes viešąsias paslaugas.
- **Aukštas socialinio būsto poreikis.** Būstas – vienas iš būtinųjų poreikių, kuris leidžia žmonėms dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Nors pastaraisiais metais laukiančiųjų socialinio būsto eilė sumažėjo, 2017 m. pabaigoje eilėje vis dar buvo 10 471 šeima (21 745 asmenų)⁷⁴, todėl šis iššūkis išlieka aktualus.

Kaip HP iššūkiai atliepiami VP prioritetuose ir priemonėse?

Atsižvelgiant į tai, kad LGNP apima daug skirtingų tikslinių grupių, VP turėtų kompleksiskai kuo labiau atsižvelgti ir integruoti šių grupių poreikius (t. y. priemonės turėtų įgyvendinti HP lygiagrečiai šalia kitų tikslų visose

⁶⁴ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, NR. IX-1826. Suvestinė redakcija nuo 2017 07 25.

⁶⁵ VPVI. ES struktūrinės paramos poveikio horizontaliojo prioriteto „Lyčių lygybė ir nediskriminavimas“ įgyvendinimui vertinimas, galutinė ataskaita 2014, 30.

⁶⁶ L. Okunevičiūtė Neverauskienė, J. Moskvina, „Pažeidžiamos gyventojų grupės: iššūkiai užimtumui“. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, Nr. 9, p. 124, 2014.

⁶⁷ VPVI. ES struktūrinės paramos poveikio horizontalaus prioriteto „Lyčių lygybė ir nediskriminavimas“ įgyvendinimui vertinimas, galutinė ataskaita 2014, 30.

⁶⁸ European Commission. Discrimination in the EU in 2012, Special Eurobarometer 393, 2012, 107-115. Prieinama adresu http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf [žiūrėta 2018 08 24].

⁶⁹ Romų platforma. Romai Lietuvoje. Prieinama adresu <http://www.romuplatforma.lt/romai-lietuvoje/> [žiūrėta 2019 02 08] ir VPVI. ES struktūrinės paramos poveikio horizontalaus prioriteto „Lyčių lygybė ir nediskriminavimas“ įgyvendinimui vertinimas, galutinė ataskaita 2014, 33.

⁷⁰ Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015–2020 metų veiksmų planas. Prieinama adresu http://www.romuplatforma.lt/wp-content/uploads/2017/02/Romu_planas.pdf.

⁷¹ Special Eurobarometer 437: Discrimination in the EU in 2015. Prieinama adresu https://data.europa.eu/euodp/lt/data/dataset/S2077_83_4_437_ENG [žiūrėta 2018 11 28].

⁷² Švietimo ir mokslo ministerija. Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose, 2017, 38.

⁷³ Higienos instituto statistikos duomenys.

⁷⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis. Prieinama adresu <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/socialine-integracija/bustas/201707-12%20apie%20laukiancius%20paramos%20bustui%20issinuomoti.pdf> [žiūrėta 2018 08 24].

priemonėse). Verta pabrėžti, kad LGNP remiasi pamatinėmis žmogaus teisėmis, taigi šio principo taikymo centre atsiduria net ne tikslinės grupės, o atskiras individas. Ekspertai pabrėžia, kad diferencijuotos priemonės (t. y. priemonės, kuriose HP tikslams ir uždaviniams pasiekti yra numatomi konkretūs atskiri veiksmai), nors yra labai svarbios, nėra savaime pakankamos šio HP įgyvendinimui užtikrinti. Taip yra dėl to, kad dažnu atveju, jei nėra aiškiai nurodoma sudaryti sąlygas tam tikrai grupei, pamirštama atsižvelgti į kiekvieno asmens individualumą, o tuomet šis HP nėra taikomas.

Diferencijuotas LGNP įgyvendinimas

2014–2020 m. VP suformuotos priemonės, kurios būtų nukreiptos į diskriminacijos mažinimą ir lygių galimybių užtikrinimą, yra labai skirtingos ir atliepia ne tik 4-is šioje dalyje išvardintus prioritetus, bet taip pat yra integruotos ir į kitus VP prioritetus. Dėl šios priežasties toliau aptarsime tik svarbiausius priemonių rinkinio aspektus, išskirdami tik ypač šiame kontekste reikšmingus priemonių pavyzdžius.

Šiuo metu 2014–2020 m. VP yra numatytos diferencijuotos (arba proaktyvios) priemonės, nukreiptos į LGNP, atsižvelgiant į programos 7-ą, 8-ą, 9-ą ir 10-ą prioritetus bei jų uždavinius (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos prioritetai ir uždaviniai, nukreipti į lygių galimybių ir nediskriminacijos HP įgyvendinimą

VP prioritetas	Prioriteto uždaviniai, padėsiantys įgyvendinti horizontalųjį principą
7 prioritetas „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“	7.3.1. Padidinti gyventojų, ypač ilgalaikių ir nekvalifikuotų bedarbių bei neįgaliųjų, užimtumą 7.3.3. Padidinti darbo paklausą, skatinant gyventojų, ypač susiduriančių su sunkumais darbo rinkoje, verslumą 7.3.4. Pagerinti visuomenės, verslo ir viešojo sektoriaus supratimą apie moterų ir vyrų lygių galimybių bei nediskriminavimo dėl amžiaus, negalios ir kitų pagrindų principų taikymą ir sustiprinti gebėjimus atpažinti bei šalinti diskriminavimo apraiškas
8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“	8.1.1. Padidinti bendruomenėje teikiamų socialinių paslaugų dalį, pereinant nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų 8.1.2. Padidinti socialinio būsto prieinamumą pažeidžiamiausioms gyventojų grupėms 8.1.3. Pagerinti sveikatos priežiūros kokybę ir prieinamumą tikslinėms gyventojų grupėms bei sumažinti sveikatos netolygumus 8.2.1. Sumažinti geografinių sąlygų ir demografinių procesų sukeltus gyvenimo kokybės netolygumus 8.3.1. Padidinti labiausiai nutolusių nuo darbo rinkos asmenų integraciją į darbo rinką 8.4.1. Padidinti bendruomenėje teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę, plėtoti paslaugas šeimai 8.4.2. Sumažinti sveikatos netolygumus, gerinant sveikatos priežiūros kokybę ir prieinamumą tikslinėms gyventojų grupėms ir skatinti sveiką senėjimą 8.5.1. Paskatinti socialinį verslumą ir socialinę atsakomybę didinančių iniciatyvų atsiradimą
9 prioritetas „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“	9.1.2. Padidinti kokybiško profesinio ir suaugusiųjų mokymo prieinamumą investuojant į infrastruktūrą 9.1.3. Padidinti bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo įstaigų tinklo veiklos efektyvumą 9.2.2. Sumažinti anksti iš švietimo sistemos pasitraukusių ir bendrojo ugdymo programos nebaigusių asmenų skaičių 9.3.1. Siekiant geresnės studijų atitikties darbo rinkos ir visuomenės poreikiams, gerinti studijų kokybę ir didinti studijų prieinamumą
10 prioritetas „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“	10.1.3. Pagerinti visuomenei teikiamų paslaugų kokybę, didinant jų atitikimą visuomenės poreikiams

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programa.

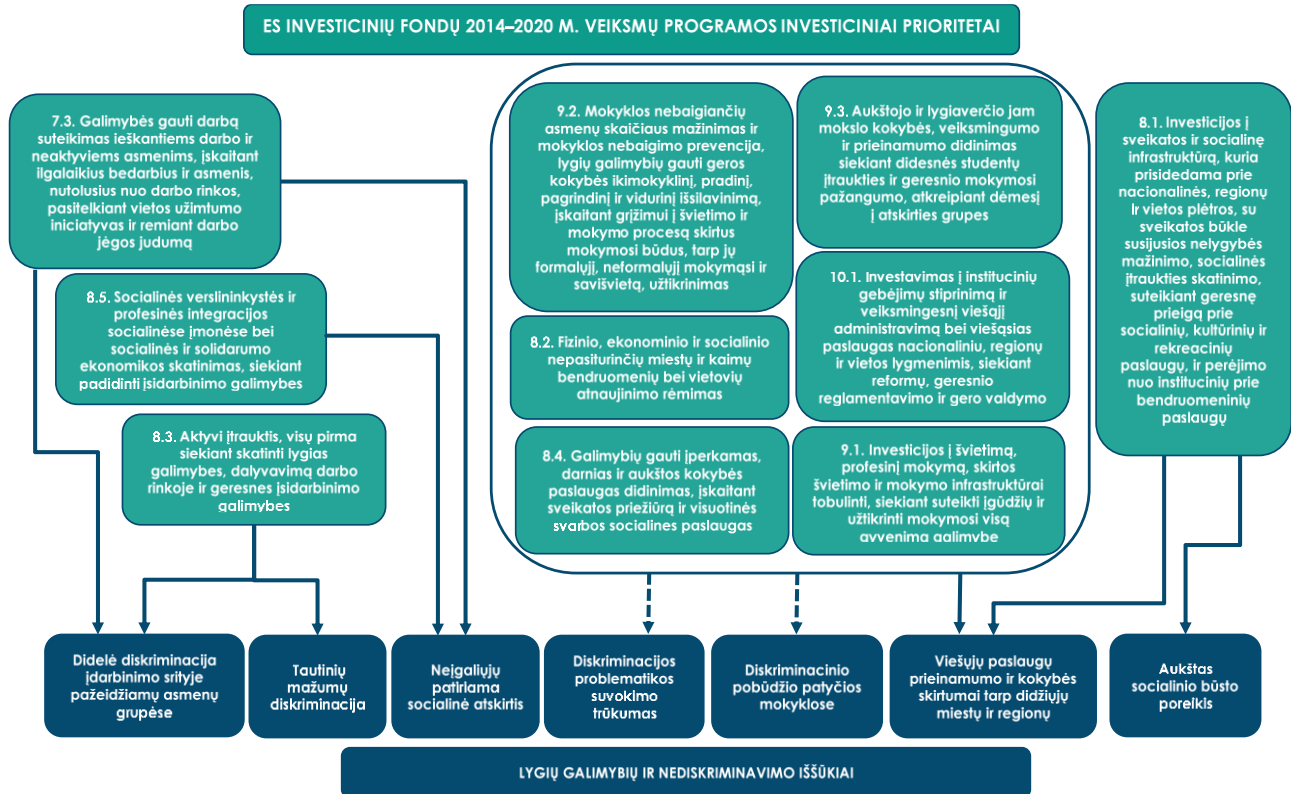
2014–2020 m. VP uždaviniai daugiausia yra orientuoti į šias veiklas:

- Intervencijas siekiant pagerinti skirtingų tikslinių grupių integraciją į darbo rinką;
- Intervencijas siekiant pagerinti viešųjų paslaugų teikimą, taip užtikrinant skirtingų tikslinių grupių lygias galimybes;
- Intervencijas siekiant sudaryti tinkamas sąlygas skirtingų grupių švietimui, atsižvelgiant į konkrečius grupių poreikius;
- Intervencijas, kurios skirtos infrastruktūros pritaikymui skirtingų poreikių asmenims.

Uždaviniuose taip pat yra numatytos intervencijos, susijusios su visuomenės švietimu apie galimas diskriminacijos apraiškas. Kita vertus, uždaviniai taip pat ryškiai orientuoti į skurdžiai gyvenančius žmones, pavyzdžiui, didinant socialinio būsto prieinamumą. 9 paveikslas iliustruoja, kaip uždaviniai atsako į pagrindines Lietuvoje esančias problemas. Paveiksle matyti, kad uždaviniai gan tiksliai atitinka minėtas problemas. Vis dėlto kalbinti ekspertai VP, taip pat ir valstybės politikoje pasigenda švietimo ar informacinių kampanijų apie diskriminacijos problematiką tiek bendrojo ugdymo mokyklose, tiek viešojo sektoriaus institucijose ar privataus sektoriaus

organizacijose. Šis aspektas yra itin svarbus atsakant į 7.3.4 VP uždavinį, kuris numato pagerinti visuomenės, verslo ir viešojo sektoriaus supratimą apie diskriminacijos apraiškas. Deja, vertinimo metu neužfiksavome konkretaus uždavinio, numatančio integruoti diskriminacijos problematiką į švietimo sistemą. Intervencijų, kurios atsižvelgtų į šį aspektą, taip pat neaptikome. Kita vertus, nuo 2017 m. visi mokiniai privalo sudalyvauti bent vienoje iš rekomenduojamų prevencinių programų prieš smurtą ar patyčias⁷⁵, tačiau būtų tikslingiau sudaryti sąlygas integruoti lygių galimybių ir diskriminacijos problematiką į bendrojo ugdymo programų turinį. Ar privalomas dalyvavimas prevencinėse programose pasiteisins, bus galima spręsti tik po kelerių metų, nes tokie kultūriniai pokyčiai trunka ilgai.

9 pav. Lygių galimybių ir nediskriminavimo iššūkių ir ESIF uždavinių medis

Šaltinis: sudaryta autorių.

Pastaba: punktyrinės linijos žymi galimas, tačiau silpnas sąsajas tarp VP uždavinių ir esamos problemos.

Diferencijuotų priemonių daugiausia yra suformuota pagal 7-ą bei 8-ą prioritetus ir jų uždavinius.

- 8-as prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ yra išskirtinai orientuotas lygioms galimybėms užtikrinti ir diskriminacijai mažinti. Pavyzdžiui, priemonė Nr. 08.5.1-ESFA-V-406 „Parama neįgaliesiems socialinėse įmonėse“ yra skirta neįgaliųjų įdarbinimui suteikiant subsidijas ir (ar) padengiant gestų kalbos vertėjo išlaidas, taip paskatinant neįgaliųjų integraciją į darbo rinką. Priemonė Nr. 08.3.1-ESFA-V-412 „Romų socialinė integracija“ yra orientuota būtent į romų bendruomenę, kuri susiduria su diskriminacija Lietuvoje. Priemonė siekia padėti romams integruotis į darbo rinką, atsižvelgiant į šios tautinės mažumos poreikius, kultūrą bei gyvenimo būdą. Apklaustų ekspertų nuomone, tokios diferencijuotos priemonės yra labai svarbios, bet jos negali būti laikomos sėkmingu HP įgyvendinimu, nes jų poveikis yra ribotas. Tokios priemonės suteikia trumpalaikę pagalbą, prisideda gerinant pažeidžiamų grupių situaciją, tačiau nesprensdžia plačiai darbo rinkoje paplitusios diskriminacinės kultūros. Siekiant užtikrinti platesnį poveikį, svarbu principą integruoti į visas veiklos sritis. Taigi, pavyzdžiui, norint integruoti neįgaliuosius į darbo rinką, svarbu ne tik subsidijuoti jų įdarbinimą, bet ir užtikrinti, kad tiek viešasis, tiek privatus sektoriai sudarytų ilgalaikio įsidarbinimo galimybes tiems, kurie negauna subsidijų.
- 7-o prioriteto priemonės daugiausia skirtos padėti integruotis į darbo rinką įvairioms skirtingoms grupėms. Tačiau kiek platesnio poveikio ir todėl išskirtinė yra priemonė Nr. 07.3.4-ESFA-V-426 „Diskriminacijos mažinimas“. Ši priemonė remia veiklas, susijusias su švietimu, švietimo metodikos sukūrimu, metodologijos ir rekomendacijų viešajam sektoriui sukūrimu, sėkmingų įvairovės versle atvejų pavyzdžių pristatymu ir kitomis, su visuomenės švietimu, bendradarbiavimu, gebėjimų stiprinimu,

⁷⁵ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Dėl prevencinių programų įgyvendinimo mokyklose. Prieinama adresu <https://www.smm.lt/uploads/documents/doc00712020170630080143.pdf> [žiūrėta 2018 11 30].

žmogaus teisių gynimu susijusiomis veiklomis. Kalbintų ekspertų teigimu, tai ypač svarbu, nes šiuo metu Lietuvos visuomenė yra prisiėmusi daug išpareigojimų, kurie įtvirtinti LR įstatymuose, tačiau kurių daugelis dar nėra pasiruošę įgyvendinti dėl kompetencijos stokos. Ši priemonė gali būti laikoma kaip pasiruošimo priemonė, leisianti vėliau įgyvendinti LGNP labiau integruotu būdu.

- Dalis diferencijuotų priemonių yra suformuota pagal 9-ą prioritetą „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“. Šiame priorite te suformuotos ir tokios priemonės, kurios skatina įtraukti į ugdymo programą specialiųjų poreikių vaikus ar padeda įvairių su tokiais vaikais dirbančių specialistų kvalifikacijos kėlimui (pvz., priemonė Nr. 09.2.2-ESFA-V-707 „Asmenų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, galimybių mokytis gerinimas“). Vis dėlto, ekspertų teigimu, šios priemonės galėtų labiau atsižvelgti į skirtingų individų poreikius ir galimybes integruotu būdu.

Integruotas LGNP įgyvendinimas

Skirtingai negu kiti HP, lygių galimybių ir nediskriminacijos HP yra labiau integruojamas visoje VP. Priemonės, suformuluotos, pavyzdžiui, pagal 10-ą prioritetą „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“, daugiausia gali būti laikomos integracinėmis. Pavyzdžiui, priemonė Nr. 10.1.3-ESFA-R-920 „Paslaugų ir asmenų aptarnavimo kokybės gerinimas savivaldybėse“ yra skirta finansuoti įvairioms veikloms, susijusioms su asmenų aptarnavimu, įskaitant ir savivaldybės darbuotojų kompetencijų stiprinimą ar asmenų aptarnavimo kokybę gerinančių priemonių kūrimą. Šiuo atveju, remiantis Lietuvos Respublikos įstatymais, asmenų aptarnavimas privalo kuo labiau atsižvelgti į LGNP, taigi ir tokia priemonė šį principą taiko integruotu būdu. Taip pat reikėtų pabrėžti, kad nemaža dalis infrastruktūrai skirtų finansuoti priemonių atsižvelgia į universalaus dizaino principą. Pavyzdžiui, priemonė Nr. 09.1.2-CPVA-V-721 „Sektorinių praktinio mokymo centrų plėtra“, suformuota pagal 9-ą prioritetą ir orientuota į mokymo centrų infrastruktūrą, privalo būti įgyvendinama atsižvelgiant į universalaus dizaino principą. PFSA išskiriami specifiniai, su šiuo aspektu susiję reikalavimai, tokie kaip pritaikytos darbo vietos neįgaliesiems, konkretūs apšvietimo reikalavimai ir kita.⁷⁶

Vis dėlto, kalbintų ekspertų teigimu, ypač trūksta tikslingo šio HP integravimo skirtinguose sektoriuose. Pavyzdžiui, dažnu atveju darbuotojai transporto ar sveikatos sektoriuose nėra pakankamai informuoti apie tai, kaip tinkamai elgtis su neįgaliaisiais, kitos rasės ar religijos asmenimis ir pan. Specialistai turėtų būti supažindinami su tinkamais elgesio modeliais jiems aktualesiose srityse. Diskusijos apie šio HP taikymą dalyviai teigė, kad šią problemą būtų galima išspręsti rengiant privalomus mokymus (pvz., buvo minėti oro uosto darbuotojams skirti mokymai, kurių metu personalas buvo mokomas, kaip bendrauti su įvairių negalią turinčiais žmonėmis).

2.1.3. Pasirinktos HP įgyvendinimo strategijos tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas

Remiantis teorija ir atsižvelgiant į Lietuvos esamą situaciją, LGNP įgyvendinimo strategija yra iš dalies tinkama ir pakankama. Svarbiausias elementas šiam HP įgyvendinti yra jau minėtas nediskriminacijos aspekto integravimas, įskaitant ir universalaus dizaino taikymą. Pagrindinės priežastys, kodėl 2014–2020 m. VP LGNP įgyvendinimas yra tik santykinai tinkamas ir pakankamas, yra šios:

- Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose reglamentuojami HP taikymo būdai iš dalies atitinka teoriją ir gerąją užsienio praktiką. VP reglamentavime yra pabrėžiami universalaus dizaino reikalavimai naujai bei rekonstruojamai infrastruktūrai. Tai lemia, kad tokios priemonės atsižvelgia į skirtingus tikslinių grupių poreikius ir galimybes. Kita vertus, VP uždaviniuose nėra tiksliai suformuluojami ir įvardijami siekiai gerinti situaciją kiekvienoje srityje (išskyrus kai kurias išimtis, pvz., neįgalųjų integraciją į darbo rinką arba stiprinti gebėjimus atpažinti diskriminacijos apraiškas darbo rinkoje), todėl pačios priemonės ne visuomet atsižvelgia į esančias problemas. Pavyzdžiui, trūksta aiškiau suformuluotų tikslų, tokių kaip ne mažiau nei 20 proc. neįgalųjų, dalyvavusių ES investicijų finansuojamose veiklose, įsidarbina įmonėje ar viešojo sektoriaus organizacijoje pagal kvalifikaciją, arba diskriminaciją patiriančių vyresnio amžiaus žmonių dalį sumažinti nuo 54 proc. iki 40 proc. ir pan. Tokie tikslai turėtų būti formuojami visai VP ir vertinami atsižvelgiant į visų priemonių indėlį jų siekiant;
- Nuostatos, reglamentuojančios HP taikymą, yra tik iš dalies tinkamos siekiant užtikrinti teigiamą (o ne tik neutralų) poveikį HP. Priemonių įgyvendinimo reglamentavime daugiausia numatytas tik LGNP nepažeidimas, kuris savaime negali būti traktuojamas kaip proaktyvus HP taikymas. Vienintelis reglamentavimo aspektas, kuris siekia proaktyviai paskatinti atsižvelgti į šį HP, yra PFSA formoje esantys klausimai. Vis dėlto, remiantis interviu respondentų patirtimi, didelė dalis institucijų atstovų šias formas pildo formaliai, nes nėra įsigilinę į LGNP problematiką;

⁷⁶ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ 09.1.2-CPVA-V-721 priemonės „Sektorinių praktinio mokymo centrų plėtra“ projektų finansavimo sąlygų aprašo projektas.

- Formuojant VP priemones, interviu respondentų teigimu, dažnai nebuvo konsultuojamasi su tikslinių grupių atstovais arba tai buvo daroma netinkama forma, todėl priemonės galimai suformuotos pagal institucijų atstovų išankstines nuostatas, o ne realius žmonių poreikius ir (ar) galimybes;
- Dėl tyrimų ir stebėsenos trūkumo nėra tiksliai žinoma, kokia situacija Lietuvoje skirtingų sričių / savivaldybių lygmeniu ir kaip ši situacija galėtų būti gerinama;
- Priemonių skaičius, nors nėra pernelyg didelis, vis dėlto yra pakankamas, o pačios priemonės gan įvairiapusiškai siekia atlipti pagrindinius Lietuvos iššūkius. Kalbintų ekspertų teigimu, nors vis dar išlieka nemažai su šiuo HP susijusių problemų, VP judama tinkama linkme;
- VP priemonės dažnai yra formuojamos kaip trumpalaikės subsidijos, padedančios asmenims integruotis į darbo rinką, kurios, interviu respondentų nuomone, neturės ilgalaikės naudos. Tokios subsidijos neskatina asmenų požiūrio į darbo rinką ir jos keliamus reikalavimus pokyčio, todėl iš esmės nekeičia situacijos.

Lietuvos ekspertų nuomone, pagrindinė priežastis, dėl kurios nediskriminacijos aspekto integravimas nėra iki galo pakankamas, yra švietimo, susijusio su diskriminacijos problematika, trūkumas. Šie ekspertai teigia, kad tiek mokykloje, tiek universitete trūksta integruoto mokymo, kuris būtų tikslingai nukreiptas į diskriminacijos apraiškų atpažinimą, patyčių prevenciją ir kitą su skirtingomis diskriminacijos rūšimis susijusią problematiką. Atsižvelgiant į tai, kad ši sritis yra ypač susijusi su visuomenėje vyraujančiais stereotipais, taip pat svarbu skirti pakankamai lėšų informacinėms kampanijoms. Ilgalaikėje perspektyvoje šios priemonės yra reikalingos siekiant teigiamo pokyčio Lietuvos visuomenėje plačiausiu mastu.

2.2. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINACIJOS HP ĮGYVENDINIMAS (KONKRETŲS VEIKSMAI)

2.2.1. HP įgyvendinimo geroji praktika

Remiantis Lietuvos ir užsienio ekspertų nuomone, priemonės, nukreiptos į LGNP įgyvendinimą, turėtų būti dvejopos ir komplektuojamos tarpusavyje (t. y. turėtų papildyti viena kitą): visų pirma, jos turėtų įgalinti asmenis nuveikti tai, ko paprastai jie nebūtų pajėgūs patys padaryti (būtų pašalinamos visos esamos kliūtys), antra, jos turėtų prisidėti prie visuomenės sąmoningumo ugdymo⁷⁷. Pirmuoju atveju priemonės gali būti nukreiptos į tokias veiklas kaip negaliai pritaikytų įrenginių įsigijimas ar paslaugų, pavyzdžiui, visapusiškos vaikų globos (pvz., trumpalaikės socialinės paslaugos, vaikų su specialiaisiais poreikiais priežiūra ir pan.), suteikimas. Antruoju atveju priemonės dažniausiai nukreiptos į švietėjiško pobūdžio veiklą. Švedijos pavyzdys rodo, kad valstybė turėtų investuoti į švietimą apie tokias diskriminacijos apraiškas, kurios yra labiausiai paplitusios visuomenėje. Vis dėlto ekspertai atkreipia dėmesį, kad net panašaus tipo diskriminacijos apraiškos gali būti skirtingos: pavyzdžiui, Lietuvoje romai patiria diskriminaciją darbo rinkoje, o žydai patiria patyčias neapykantą kurstančios kalbos forma. Taigi, įgyvendinant priemones reikėtų atsižvelgti į kontekstą.

Svarbiausia taikant šį HP – lygių galimybių aspekto integravimas. Lietuvos ir užsienio ekspertų teigimu, tai reiškia, kad visų priemonių įgyvendinimas turi atsižvelgti į kiekvieno asmens individualumą bei atskirus poreikius. Švedijos pavyzdys rodo⁷⁸, kad lygių galimybių aspektas yra integruojamas ir prižiūrimas savivaldybių lygiu. Norint užtikrinti lygių galimybių aspekto integravimą, apklausti ekspertai siūlo skirti daugiau lėšų privalomiems mokymams bei seminarams savivaldybių darbuotojams, kuriuose būtų pristatomos įvairios diskriminacijos apraiškos su konkrečiais pavyzdžiais. Seminaruose reikėtų paskatinti darbuotojus išspręsti šias problemas patiems, suteikiant būtiniausių žinių, kaip tinkama elgtis. Kitas būdas užtikrinti lygių galimybių aspekto integravimą – nuoseklus bendradarbiavimas su NVO, kurios turi daug patirties įgyvendinant įvairaus pobūdžio priemones. Ekspertų teigimu, tokios organizacijos dažnai gali daug efektyviau įgyvendinti nediskriminaciją skatinančias priemones nei valstybinės įstaigos.

2.2.2. HP įgyvendinimas priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP taikymą, lygmeniu

LGNP įgyvendinimui VP yra skiriama nemažai dėmesio. Daugiausia tokių priemonių yra numatyta pagal 7-ą ir 8-ą prioritetus, jos daugeliu aspektų yra panašios. Šios priemonės išskiria specifines tikslines grupes, siekiant pagerinti kiekvienos iš jų situaciją. Priemonėmis daugiausia remiama: a) įvairių tikslinių grupių integracija į darbo rinką bei b) paslaugų, reikalingų tikslinėms grupėms, plėtra ir kokybės gerinimas. Pirmuoju atveju, dažna

⁷⁷ Išsamiau aptariama užsienio atvejo studijoje, skirtoje LGNP. Žr. 3 priedą.

⁷⁸ Ten pat.

finansavimo forma – negrąžinamoji subsidija. Įmonės, privatūs ar juridiniai asmenys gauna finansavimą, skirtą padengti dalį naujo darbuotojo užmokesčio ir, tam tikrais atvejais, asistentui (pvz., gestų kalbos vertėjo) įdarbinti. Kitos integracinių priemonių veiklos apima mokymus, neformalią švietimą, konsultavimą, profesinį orientavimą, darbo įgūdžių įgijimą ir pan. Į paslaugas nukreiptos priemonės dažnai yra susijusios su tikslinių grupių sveikatos ir socialiniais poreikiais: gerinamos socialinės slaugos paslaugos, teikiamos socialinės paslaugos tam tikroms neįgalųjų grupėms, finansuojama institucinės globos pertvarka. Pagal tokias priemones taip pat finansuojama socialinio būsto fondo plėtra, reikalinga socialinė ir (ar) ekonominė atskirtį patiriantiems gyventojams. Daugelio šių priemonių įgyvendinimas jau yra įpusėjęs, projektų vykdytojams skirta didžioji dalis finansavimo. Priemonių pavyzdžius pateikiame toliau esančioje lentelėje (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Priemonių, tiesiogiai nukreiptų į lygių galimybių ir nediskriminavimo principą, pavyzdžiai

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
Didelė diskriminacija įdarbinimo srityje pažeidžiamų asmenų grupėse	7 prioritetas „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“		
	Uždavinys 7.3.1. Padidinti gyventojų, ypač ilgalaikių ir nekvalifikuotų bedarbių bei neįgalųjų, užimtumą		
	Parama darbui Nr. 07.3.1-IVG-T-410	Priemonė suteikia finansines paskatas įsidarbinusiems asmenims virš 54 metų, kompensuojant dalį darbuotojų darbo užmokesčio išlaidų. Deja, tačiau tokios subsidijos sprendžia problemą laikinai, nes neskatina ilgalaikio įdarbinimo.	< 1 proc.
	8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“		
	Uždavinys 8.3.1. Padidinti labiausiai nutolusių nuo darbo rinkos asmenų integraciją į darbo rinką		
Tautinių mažumų diskriminacija	Socialinę atskirtį patiriančių asmenų integracija į darbo rinką Nr. 08.3.1-ESFA-K-413	Priemonė yra finansuojamos įvairios veiklos, skirtos asmens socialinei integracijai bei darbo rinkai reikalingų įgūdžių formavimui (pvz., psichosocialinė pagalba, socialinių įgūdžių ugdymas, motyvavimo, mokymo ir tarpininkavimo įdarbinant paslaugos pažeidžiamiesiems asmenims). Ši priemonė yra aktuali ir tinkama, o ja remiantis galėtų būti finansuojamos analogiškos priemonės kitoms pažeidžiamoms grupėms.	47 proc.
	8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“		
Neįgalųjų patiriama socialinė atskirtis	Uždavinys 8.3.1. Padidinti labiausiai nutolusių nuo darbo rinkos asmenų integraciją į darbo rinką		
	Romų socialinė integracija Nr. 08.3.1-ESFA-V-412	Priemonė įgyvendinamos veiklos, kurios turėtų paskatinti romų integraciją į visuomeninį gyvenimą ir darbo rinką. Priemonė aktuali, tačiau ji nukreipta tik į vienos grupės integraciją bei veiklas. Būtų naudinga sukurti paskatas ne tik konkrečiai grupei, tačiau ir darbdaviams.	100 proc.
Aukštas socialinio būsto poreikis	8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“		
	Uždavinys 8.5.1. Paskatinti socialinį verslumą ir socialinę atsakomybę didinančių iniciatyvų atsiradimą		
Viešųjų paslaugų prieinamumo ir kokybės skirtumai tarp didžiųjų miestų ir regionų	Parama neįgaliesiems socialinėse įmonėse Nr. 08.5.1-ESFA-V-406	Ši priemonė skirta subsidijuoti socialinėse įmonėse dirbančių neįgalųjų darbo užmokesčių bei socialinio draudimo įmokas. Nors ši priemonė gali būti laikoma pozityviu paskatinamuoju žingsniu, tokio tipo subsidijos suteikia tik laikino pobūdžio pagalbą, neskatinamos esminių pokyčių šioje srityje.	76 proc.
	Socialinio būsto fondo plėtra Nr. 08.1.2-CPVA-R-408	Ši priemonė yra skirta plėsti socialinio būsto fondą savivaldybėse, statant naujus ar rekonstruojant senus būstus, perkant gyvenamuosius namus ar butus. Priemonė yra aktuali siekiant pagerinti ypač pažeidžiamų gyventojų grupių ekonominę situaciją ir taip sumažinti socialinę bei ekonominę atskirtį visuomenėje.	100 proc.
Viešųjų paslaugų prieinamumo ir kokybės skirtumai tarp didžiųjų miestų ir regionų	8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“		
	Uždavinys 8.4.1. Padidinti bendruomenėje teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę, plėtoti paslaugas šeimai		
	Socialinių paslaugų sistemos stiprinimas Nr. 08.4.1-ESFA-V-421	Ši priemonė skirta socialinių paslaugų kokybės valdymo sistemai diegti socialinių paslaugų įstaigose. Priemonė itin aktuali siekiant suvienodinti skirtingų socialinių paslaugų įstaigų standartus ir užtikrinti vienodą paslaugų kokybę, nepriklausomai nuo įstaigos klientų socialinio ar ekonominio statuso bei gyvenamosios vietos.	100 proc.
	9 prioritetas „Visuomenės švietimas ir žmoniškųjų išteklių potencialo didinimas“		
	Uždavinys 10.1.3. Pagerinti visuomenei teikiamų paslaugų kokybę, didinant jų atitikimą visuomenės poreikiams		
Viešųjų paslaugų prieinamumo ir kokybės skirtumai tarp didžiųjų miestų ir regionų	Paslaugų ir asmenų aptarnavimo kokybės	Priemonė finansuojamos įvairaus pobūdžio veiklos, kurios turėtų prisidėti tobulinant paslaugų kokybę savivaldybėse. Pavyzdžiui, veiklose numatoma kelti darbuotojų	51 proc.

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
	gerinimas savivaldybėse Nr. 10.1.3-ESFA-R-920	kompetencijas aptarnavimo srityje, įdiegti kokybę gerinančius įrankius bei kokybės standartus. Tai itin svarbu, siekiant užtikrinti vienodą paslaugų kokybę visose savivaldybėse ar viešosiose įstaigose.	
Diskriminacijos problematikos suvokimo trūkumas	7 prioritetas „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“ Diskriminacijos mažinimas Nr. 07.3.4-ESFA-V-426	Šia priemone finansuojama tokia veikla kaip mokymosi platformos diskriminacijos tema sukūrimas, mokymo medžiagos parengimas, metodologijos parengimas, lygybės planų diegimas, informacijos, susijusios su diskriminacijos apraiškomis, sklaida, NVO gebėjimų stiprinimas ir kita. Ši priemonė taip pat finansuoja veiklas, stiprinančias vaikų ir jaunimo tarpkultūrinį dialogą. Priemonė turėtų gerokai prisidėti prie šio HP problematikos sklaidos bei užtikrinti platesnį nediskriminacijos aspekto integravimą. Vis dėlto priemonės mastas yra ribotas, todėl jos poveikis galimai nebus toks platus, kaip tikėtasi.	100 proc.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis <http://www.esinvesticijos.lt/> 2018 m. lapkričio 16–22 d. duomenimis.

*Finansinė pažanga žymi pagal priemonę skirtą finansavimo dalį, proc.

Atsižvelgiant į ekspertų nuomones ir gerąją užsienio praktiką, toks priemonių komplektavimas dažniausiai yra tinkamas, norint pasiekti teigiamų rezultatų. Nepaisant to, vis dar išlieka problemų kai kuriose srityse. Priemonių įgyvendinimo lygmeniu labiausiai išryškėja šie aspektai:

- Lietuvos ekspertų nuomone, viena iš itin rimtų su diskriminacija susijusių problemų – asmenys, patiriantys diskriminaciją, nežino, kur galėtų kreiptis pagalbos, neinformuoja apie patiriamą diskriminaciją. Dėl to galėtų būti sukurta platforma, per kurią būtų galima anonimiškai pranešti apie tokius atvejus ir greitai sureaguoti. Neseniai žinių portalas 15min. kartu su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba pradėjo naują iniciatyvą „Diskriminacijos radaras“⁷⁹, siekiant paskatinti pastebėti ir pranešti apie diskriminacijos atvejus. Vis dėlto iniciatyva orientuota į viešąją erdvę ir galės reaguoti tik į pavienius atvejus, todėl, iniciatyvai pasiteisinus, būtų tikslinga ja remiantis sukurti tinkamą platformą arba skirti lėšų socialinėms reklamoms, kurios paskatintų asmenis kreiptis į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą.
- Teikiant paslaugas socialinę riziką patiriančioms šeimoms ar padedant vaikams, socialiniai darbuotojai vadovaujasi skirtingomis darbo metodikomis, todėl trūksta vientisumo ir vienodų kokybės standartų. Nepaisant to, kad Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra nustačiusi bendrus socialinių darbuotojų kvalifikacinius reikalavimus bei atestacijos tvarką⁸⁰, individuali kiekvieno socialinio darbuotojo praktinė darbo metodika dažnai skiriasi. Pavyzdžiui, nepaisant to, kad teikiant konsultacijas svarbu iš anksto susiplanuoti pokalbį, ne visi socialiniai darbuotojai tai daro arba tai daro formaliai. Tai taip pat galioja kitoms situacijoms, pavyzdžiui, padedant spręsti konfliktus, socialinės integracijos problemas ir pan. Lig šiol šalies mastu nebuvo visuotinai patvirtintos bendros paslaugų kokybės įvertinimo tvarkos. Vis dėlto projektas Nr. 08.4.1.-ESFA-V-421-01-0001 „Socialinių paslaugų kokybės gerinimas, taikant EQUASS kokybės sistemą“ turėtų prisidėti sprendžiant šią problemą.
- Vertinimo metu kalbinti ekspertai išlieka kritiškai dėl subsidijų įsidarbinant (pvz., priemonė „Parama darbui“ arba „Bedarbių integracija į darbo rinką“), nes tokių subsidijų naudą sunku įvertinti. Viena vertus, subsidijos padeda pažeidžiamiesiems asmenims įsidarbinti ir pradėti savarankišką gyvenimą, tačiau, kita vertus, pasitaiko atvejų, kai įmonės šiuos darbuotojus įdarbina laikinai (t. y. tik tol, kol mokamos subsidijos) arba piktnaudžiauja, be subsidijos neįdarbindamos tokių asmenų. Būtų tikslinga apsvaistyti galimybę tokias subsidijas pakeisti finansinėmis lengvatomis, tačiau tam turėtų būti atliekami papildomi tyrimai.

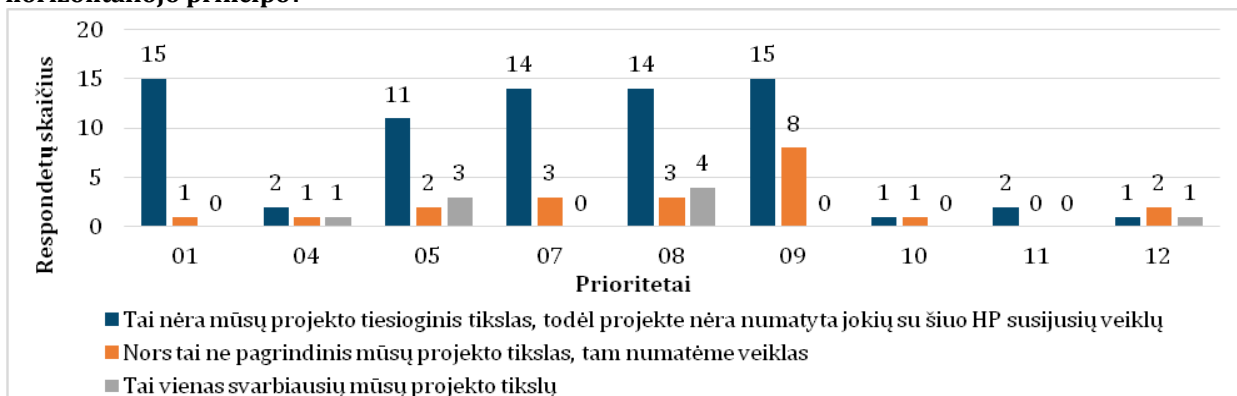
2.2.3. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu

Nepaisant teigiamų tendencijų, vis dėlto projektų, kurie tiek diferencijuotu, tiek integruotu būdu taikytų LGNP, yra nedaug. Apklausos duomenimis, tik 8-o ir 9-o prioritetų priemonės įgyvendinantys projektai aktyviau prisidėjo prie šio principo įgyvendinimo (žr. 10 pav.). Daugiau nei 30 proc. apklaustųjų paminėjo, kad jų projektas prisideda prie šio principo įgyvendinimo.

⁷⁹ 15min. Diskriminacijos radaras. Priinama adresu <https://www.15min.lt/tema/diskriminacijos-radaras-76174> [žiūrėta 2018 11 30].

⁸⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Dėl Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo. 2006 04 05, galiojanti suvestinė redakcija 2007 08 11.

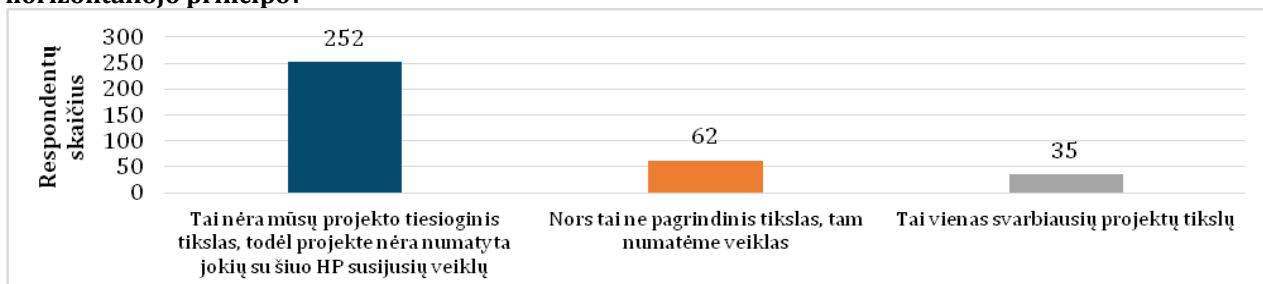
10 pav. Ar įgyvendindami savo projektą prisidėjote prie lygių galimybių ir nediskriminacijos skatinimo horizontaliojo principo?

Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: buvo įtraukti respondentai iš tų prioritetų, iš kurių į klausimą atsakė bent vienas respondentas. Iš viso į klausimą atsakė 105 respondentai.

Respondentai, kurie dalyvavo 3-io prioriteto priemonių įgyvendinime (72 proc. iš atsakiusių į klausimą), daugiausia teigė, kad LGNP skatinimas nebuvo jų projekto tikslas, todėl jie tam nenumatė jokių veiklų (žr. 11 pav.). Į likusiems respondentams pateiktą atvirą klausimą, kaip jie konkrečiai prisideda prie šio principo įgyvendinimo, atsakė vos 16 proc. respondentų. Tai rodo, kad net ir tie projektų vykdytojai, kurie numatė prisidėti prie šio principo, išties nėra apibrėžę konkrečių veiksmų ir jų neprioritetuoja.

11 pav. Ar įgyvendindami savo projektą prisidėjote prie lygių galimybių ir nediskriminacijos skatinimo horizontaliojo principo?

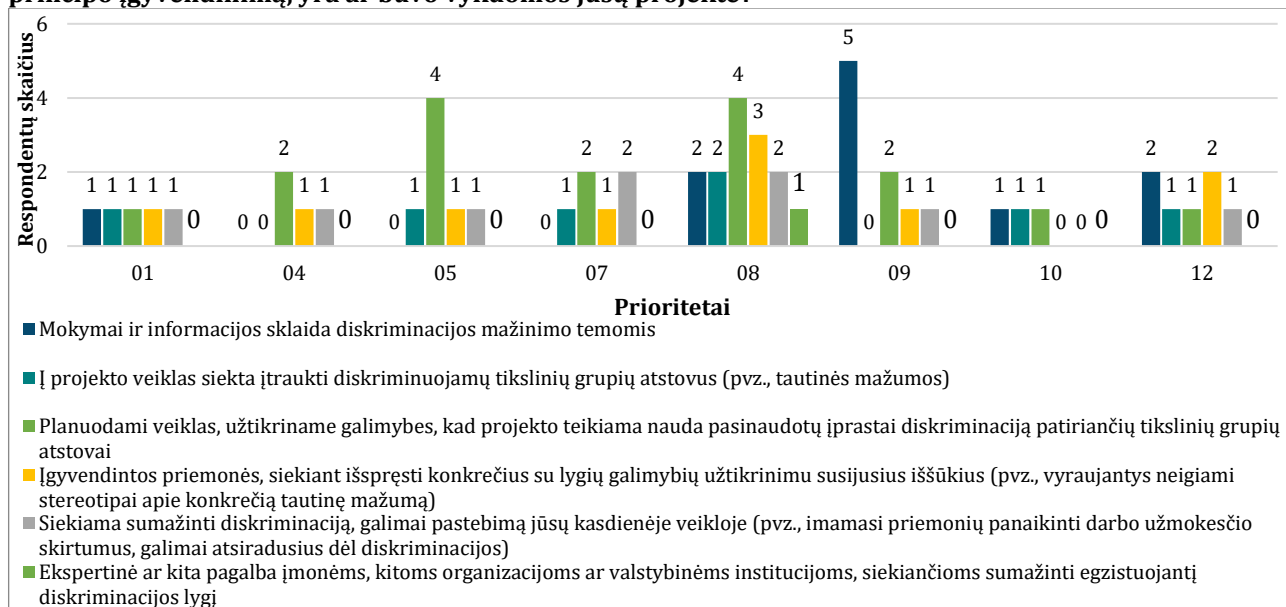
Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: buvo įtraukti respondentai iš tų prioritetų, iš kurių į klausimą atsakė bent vienas respondentas. Iš viso į klausimą atsakė 349 respondentai.

Remiantis apklausos duomenimis bei interviu respondentų nuomone, dauguma projektų vykdytojų neatsižvelgia į šį principą dėl šių priežasčių:

- Reikalavimai atsižvelgti į LGNP problematiką yra suvokiami kaip papildoma administracinė našta, todėl projekto įgyvendintojai nėra linkę imtis papildomų priemonių šio principo įgyvendinimui užtikrinti;
- PFSA nėra numatyta, kokiais atvejais šis principas laikomas pažeistu ir kada gali būti taikomos atitinkamos sankcijos;
- Projekto įgyvendintojai dažniausiai yra įsitikinę, kad šis principas nėra aktualus jų konkrečiame projekte. Deja, toks įsitikinimas dažnai nėra pagrįstas;
- VP nuostatose nėra aiškiai nurodoma, kokiais būdais projektų įgyvendintojai galėtų aktyviau prisidėti prie šio principo taikymo savo veikloje, todėl, net teikdami pirmenybę šiam principui, jie nežino, kaip tą padaryti.

Didelė projekto vykdytojų dalis nėra suinteresuota arba nežino, kaip konkrečiai prisidėti prie šio principo įgyvendinimo, todėl vos 27 proc. respondentų pažymėjo, kokio pobūdžio veiklos buvo dažniausiai vykdomos projektuose (žr. 12 pav.). Didžiausia respondentų dalis teigė, kad savo veikloje rengia mokymus ir platina informaciją šio HP temomis. 3-io prioriteto priemonių įgyvendintojai taip pat daugiausia prisidėjo tokia veikla, tačiau atsakiusių į šį klausimą buvo labai mažai (vos 73 iš 568).

12 pav. Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į lygių galimybių ir nediskriminacijos skatinimo horizontaliojo principo įgyvendinimą, yra ar buvo vykdomos jūsų projekte?

Šaltinis: Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimo priemonių vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: į klausimą iš viso atsakė 27 respondentai (pasirinko nors vieną iš atsakymo variantų).

Nepaisant šių neigiamų aspektų, kai kurie ES fondų investicijomis finansuojami projektai įgyvendinami itin sėkmingai. Pavyzdžiui, projektas „Studijų prieinamumo didinimas“⁸¹ itin prisideda prie neįgalųjų bei nepasiturinčių asmenų galimybių plėtimo. Projekto metu vykdomos kompleksinės veiklos, skirtos tiek finansiškai paremti studentus, tiek padėti aukštojo mokslo įstaigoms įsigyti reikalingą įrangą bei apmokyti darbuotojus dirbti su neįgaliaisiais. Projekto mastas yra itin platus ir paliečia pačius svarbiausius aspektus. Šis projektas visapusiškai atliepia Lietuvoje esančius iššūkius ir atitinka užsienio gerąją praktiką, jo įgyvendinimas kol kas sėkmingas. Projektas „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“⁸² yra taip pat labai plataus masto, o jo veiklos svarbios siekiant padėti neįgaliesiems integruotis bei pagerinti viešųjų paslaugų kokybę visoje Lietuvoje. Projektas „Piliečiai kartu“⁸³ prisideda prie ugdymo diskriminacijos tema. Šis projektas orientuotas į vieną iš labiausiai diskriminuojamų grupių Lietuvoje (neįgaliosius), o jo įgyvendinimo mastas taip pat reikšmingas – projekte dalyvauja net 18 Lietuvos mokyklų. VP finansuojama ir daugiau projektų, kurių įgyvendinimas prisideda prie LGNP užtikrinimo. Žalgirio klinika įgyvendina projektą, kurio metu numatoma sukurti odontologinės priežiūros paslaugų modelį neįgaliesiems, kuriems sudėtinga patiems atvykti į odontologijos kliniką⁸⁴. Pagal priemonę Nr. 04.5.1-TID-K-519 „Viešojo transporto paslaugų prieinamumo didinimas“ finansuojamais projektais bus tvarkoma viešojo transporto infrastruktūra, pritaikant ją neįgaliesiems, o pagal priemonę Nr. 08.1.2-CPVA-R-408 „Socialinio būsto fondo plėtra“ finansuojant būstų renovaciją ar įsigijimą, kurie taip pat bus pritaikomi neįgalųjų reikmėms. Pagal priemonę Nr. 08.1.3-CPVA-V-607 „Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo gerinimas neįgaliesiems“ įgyvendinami projektai prisidės pritaikant ligoninių infrastruktūrą neįgalųjų reikmėms, plečiant pirminio ir antrinio lygio sveikatos priežiūros paslaugas. Kovo mėnesį buvo vykdoma 15 projektų įvairiose Lietuvos ligoninėse (pvz., Kuršėnų, Rokiškio, Prienų).

Ekspertų minimas NVO įsitraukimas šioje srityje yra itin svarbus. Projektas „Piliečiai kartu“ yra įgyvendinamas Labdaros ir paramos fondo „Algojimas“, turinčio daug patirties dirbant su neįgaliaisiais. Tokių organizacijų įsitraukimas smarkiai prisideda prie priemonių įgyvendinimo kokybės, nes šios organizacijos gerai išmano LGNP specifiką. Kitų projektų, susijusių su šiuo HP, įgyvendintojai taip pat pažymėjo, kad norėtų bendradarbiauti su patyrusiomis NVO organizacijomis, tačiau dėl viešųjų pirkimų taisyklių tokios organizacijos kartais pralaimi labiau patyrusiems, tačiau turinio prasme nelabai tinkamiems kandidatams.

⁸¹ Projektas yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Studijų prieinamumo didinimas“. Žr. 3 priedą.

⁸² Projektas yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“. Žr. 3 priedą.

⁸³ Projektas yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Piliečiai kartu“. Žr. 3 priedą.

⁸⁴ Daugiau informacijos [http://www.zalgirioklinika.lt/upl/File/Od pagalbos teikimas pac su negalia.pdf](http://www.zalgirioklinika.lt/upl/File/Od%20pagalbos%20teikimas%20pac%20su%20negalia.pdf) [žiūrėta 2019 01 08].

2.2.4. HP įgyvendinimo tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas

LGNP įgyvendinimas vertinamas kaip iš dalies tinkamas ir pakankamas. Kai kuriais atvejais galima rasti itin pozityvių šio principo įgyvendinimo pavyzdžių, tačiau bendra situacija išlieka mažai pakitusi nuo VP įgyvendinimo pradžios, nes problemos mastas yra labai platus, o pasiekti pokyčius užtruks ilgą laiką dėl specifinio kultūrinio pobūdžio. Pagrindinės priežastys, dėl kurių HP įgyvendinimas yra iš dalies tinkamas ir pakankamas, yra šios:

- Įgyvendinamos priemonės iš dalies atitinka pagrindinius Lietuvos tematinis iššūkius, tokius kaip neįgaliųjų diskriminacija, pažeidžiamųjų grupių diskriminacija įsidarbinant ar nepakankama viešųjų paslaugų kokybė. Vis dėlto, nepaisant gerų pavyzdžių, trūksta priemonių, susijusių su diskriminacijos suvokimo trūkumo mažinimu švietimo sistemoje;
- Vertinimo metu apžvelgti projektai, tiesiogiai prisidedantys prie šio HP įgyvendinimo, atitinka tikslinių grupių poreikius ir esminius šio HP iššūkius. Šių projektų veiklos dažnai yra kompleksinės, todėl tiksliai atitinka ekspertų rekomendacijas ir gerąją užsienio praktiką. Vis dėlto, remiantis apklausos duomenimis, daugumos projektų įgyvendintojai menkai atsižvelgia į šio HP svarbą;
- Nors priemonių, nukreiptų į šį HP, skaičius nėra itin didelis, vis dėlto yra pakankamas, tačiau dėl daugumos projektų įgyvendintojų vangumo atsižvelgti į šį principą integruotu būdu priemonių tikslinių grupių mastas išlieka ribotas;
- Priemonėse dažnai nėra aiškiai formuluojami su šiuo HP susiję tikslai arba jie matuojami tam netinkamais kiekybiniais rodikliais;
- Nemažos dalies priemonių, kurios prisideda prie LGNP, įgyvendinimas jau yra įpusėjęs, todėl, vertinant priemonių rezultatyvumą ir tikslinių grupių pasiekimo mastą, tikėtina, kad situacija pernelyg reikšmingai nesikeis.

Lietuvoje jau yra itin gerų šio principo taikymo pavyzdžių, kurie gali būti laikomi gerosiomis praktikomis (pvz., projektas „Piliečiai kartu“ arba universalaus dizaino infrastruktūros projektai). Siekiant užtikrinti didesnę bei kokybiškesnę šio principo taikymo mastą, gerąsias praktikas būtų galima multiplikuoti ar atsižvelgti į tokių projektų sėkmės faktorius. Padidinus šio HP taikymo mastą, būtų išsprendžiama didesnė dalis problemų šioje srityje.

2.3. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINAVIMO HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE

Norint sėkmingai integruoti LGNP į valstybės politiką, reikia išsikelti konkrečius tikslus bei sudaryti aiškią ir paprastą stebėsenos sistemą. Šiuo metu LGNP užtikrinimas VP lieka formalus, nes, kaip jau minėta, reglamentavime nėra tiksliai įvardijamos priemonės ir kriterijai, kuriais turėtų būti vertinamas šio principo užtikrinimas / nesilaikymas. Daugiausia taip yra todėl, kad sudėtinga vertinti LGNP. Vienintelė išimtis – infrastruktūros finansavimui skirti projektai, kai PFSA nurodo griežtus reikalavimus universalaus dizaino taikymui, o tikrinančios institucijos privalo prižiūrėti, ar šių reikalavimų yra laikomasi. Kaip jau minėta, tik diferencijuotų priemonių finansavimui PFSA nurodo konkrečius reikalavimus, kurie privalo būti taikomi visuose projektuose (pvz., finansuojamos priemonės, kurios nukreiptos į studijų prieinamumo didinimą tik neįgaliesiems ir socialiai remtiniams studentams).

VP atsižvelgia į LGNP diferencijuotų priemonių rodiklių stebėsenoje – pagal tikslines grupes renkami duomenys, kai siekiama užfiksuoti, koks asmenų skaičius dalyvavo veiklose, ar jiems buvo suteiktos paslaugos ir pan. Pavyzdžiui, pagal priemonę Nr. 07.3.1-ESFA-V-401 „Bedarbių integracija į darbo rinką“ numatytas rodiklis „Vyresni negu 54 metų asmenys, dalyvavę ESF veiklose“. Atitinkamai, priemonėse, kuriose pagrindinę tikslinę grupę sudaro neįgalieji, numatyti rodikliai, fiksuojantys skaičių asmenų, pasinaudojusių ES fondų investicijų teikiama nauda ir pan. Deja, kalbinti projektų vykdytojai dažnai nėra patenkinti tokiais rodikliais, nes jie neapima paslaugų kokybės aspekto, kuris šiuo atveju yra labai svarbus. Taip pat projektų įgyvendinimo metu susiduriama su pernelyg didele administracine našta, norint detalai suregistruoti visus dalyvavusius ir pateikti įrodymus, kurie reikalingi rodiklių stebėsenai. Siekiant aiškesnės šio HP valdymo ir kontrolės sistemos, būtų tikslingiau sudaryti visai VP skirtus rodiklius, kurie matuotų ne pavienių priemonių kiekybinį įgyvendinimo mastą, o kompleksiskai atsižvelgtų į lygių galimybių situaciją ir apimtų kokybinius aspektus. Pavyzdžiui, rodiklis „Įdarbintų neįgaliųjų skaičius“ galėtų matuoti ne kokios nors konkrečios priemonės rezultatyvumą, o apimti visos VP veiklas (t. y. jei projektas prisideda įdarbinant neįgalųjį, nors tai nebuvo projekto tikslas, tai turėtų būti pažymima. Kitas pavyzdys būtų turizmo plėtrai skirtos priemonės – turėtų būti pažymima, jei prisidedama prie neįgaliųjų įgalinimo). Tokiu atveju įmonės, gaunančios ES fondų investicijų paramą, galėtų būti skatinamos prisidėti prie šio rezultato, įdarbinant neįgaliuosius. Vis dėlto, norint atsižvelgti į darbo vietų kokybę, galima būtų atsižvelgti, ar įsidarbinę neįgalieji dirba pagal savo kvalifikaciją, ar pan. Šiuo metu stebint, ar suteikta paslaugų ar mokymų kokybė yra tinkama, ESFA vykdo apklausas, ar asmenys yra jais patenkinti ir ką norėtų keisti ateityje, tačiau šios apklausos

sukelia administracinę našta ir ne visuomet parodo, ar paslaugos ar mokymai buvo vertingi / reikalingi. Artimiausiu metu vykdomose apklausose liks tik bendras atviras klausimas apie kokybę, taigi tikėtina, kad procesas bus šiek tiek supaprastintas. Kita vertus, dalyvių registracija galėtų būti automatizuojama, sukuriant vieną bendrą ir paprastai naudojamą projektų dalyvių registravimo sistemą (pvz., dalyvaujantieji veiklose galėtų registruotis internetu arba per išmaniąją programėlę, o projektų administratoriams liktų tik pažymėti, ar asmenys tikrai dalyvavo. Taip pat tokia programėlė suteiktų galimybes norintiems palikti atsiliepimą apie suteiktas paslaugas ir įvertinti jų kokybę) arba praplečiant SFMIS galimybes, taip sumažinant projektų vykdytojams tenkančią našta.

Lygių galimybių ir nediskriminacijos principo taikymas yra tik iš dalies tinkamai ir pakankamai inkorporuotas į valdymo ir kontrolės sistemą dėl šių priežasčių:

- Strateginiuose dokumentuose yra numatyti tikslūs kriterijai, kaip infrastruktūroje turėtų būti taikomas LGNP. Kita vertus, nėra numatyta tikslų kriterijų ar konkrečių priemonių, kaip visuose kituose projektuose turėtų būti užtikrinamas LGNP, nes nėra aiškiai nurodoma, ką konkrečiai galima laikyti aktyviu LGNP įgyvendinimu ir kokiais atvejais šio principo taikymas būtų laikomas nepakankamu. Kriterijus galėtų padėti sudaryti kompetentinga ekspertų grupė, remiantis aktualiais užsienio pavyzdžiais (pvz., Švedijos diskriminacijos įstatymas įvardija konkrečius diskriminavimo atvejus. Kita vertus, naujoje platformoje „Lygybės planai“⁸⁵, finansuojamoje ES investicijų lėšomis, galima rasti nemažai siūlymų, kas šiuo atveju būtų aktualu);
- VP numatyti stebėsenos rodikliai tik tiesiogiai prie LGNP prisidedančioms priemonėms, tačiau jie matuoja pavienių priemonių kiekybinį įgyvendinimo mastą, o ne tai, kiek visa VP prisideda prie šio principo įgyvendinimo;
- Projektų finansavimas nepriklauso nuo to, ar bus aktyviai atsižvelgiama į šio principo taikymą, išskyrus tais atvejais, kai PFSA yra nustatyti konkretūs reikalavimai, kurie privalo būti vykdomi. Už šio principo integravimą horizontaliuoju būdu nėra skiriama daugiau balų, o tokie projektai nėra prioretizuojami;
- Nors įgyvendinančioji institucija privalo tikrinti, ar šis principas nebus pažeistas, toks tikrinimas neduoda jokių rezultatų, kadangi nėra numatyta aiškių kriterijų ir priemonių, kada projektuose, tiesiogiai nesusijusiuose su šiuo HP, principas yra laikomas pažeistu.

2.4. LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINAVIMO TIKĖTINAS HP TAIKymo POVEIKIS

Nors šiuo metu pasirinkta šio principo taikymo strategija yra ribota, o įgyvendinimas tik iš dalies tinkamas ir pakankamas, vis dėlto, atsižvelgiant į priemonių turinį, galima tikėtis, kad jos turės ilgalaikį teigiamą poveikį. Kaip jau minėta, priemonė „Diskriminacijos mažinimas“ yra ypač svarbi, norint pasiekti ilgalaikį rezultatą šioje srityje, nes ji itin prisideda prie šio HP taikymui reikalingų įrankių formavimo bei visuomenės sąmoningumo didinimo. Taigi, šios priemonės įgyvendinimas, tikėtina, kad turės ilgalaikių pasekmių tolimesniam diskriminacijos aspekto integravimui į valstybės politiką tiek strateginiu, tiek įgyvendinimo lygmeniu. Priemonė „Institucinės globos pertvarka“, kuri įgyvendinama visos Lietuvos mastu, taip pat prisideda prie visuomenės požiūrio į institucinę globą pokyčio bei reikalingų metodologinių įrankių formavimo. Kitos priemonės, kurios reikalauja atsižvelgti į universalios dizaino aspektą, taip pat reikšmingai prisideda prie šio principo įgyvendinimo, nes suteikia lygias galimybes visiems asmenims pasinaudoti infrastruktūra, dalyvauti viešajame gyvenime, naudotis paslaugomis. Priemonės, padedančios neįgaliesiems ar kitoms tikslinėms grupėms integruotis į darbo rinką, galimai turės naudos ne tik dėl sėkmingų įsidarbinimo atvejų, bet ir paskatins kitas įmones sudaryti sąlygas paprastai diskriminuojamų grupių įdarbinimui. Svarbiausia, kad kaupiama geroji patirtis įvairiose sferose leis atsižvelgti į padarytas klaidas ir vėliau patobulinti šio HP integravimą į valstybės politiką.

2.5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

Atsižvelgiant į visą vertinimo metu surinktą informaciją, šio HP taikymas yra iš dalies tinkamas ir pakankamas. Toliau pateikiamos išvados pagal visus tinkamumo ir pakankamumo vertinimo hipotezės kriterijus.

HP taikymas **reglamentavime yra iš dalies tinkamas** dėl šių priežasčių:

- Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose reglamentuojami HP taikymo būdai tik iš dalies atitinka teoriją ir gerąją užsienio praktiką. Nepaisant to, kad reglamentavimu siekiama užtikrinti universalios dizaino taikymą,

⁸⁵ Lygybės planai. Žmogaus teisių stebėjimo institutas ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Daugiau informacijos <http://www.lygybesplanai.lt/apie-mus/> [žiūrėta 2019 01 08].

pernelyg mažai konsultuojamasi su tikslinių grupių atstovais, o prioritetų uždaviniuose nėra tiksliai suformuluojami ir įvardijami siekiai gerinti situaciją kiekvienoje srityje;

- Nuostatos, reglamentuojančios HP taikymą, yra netinkamos siekiant užtikrinti teigiamą poveikį, nes reglamentavime daugiausia numatytas tik LGNP nepažeidimas ir (ar) užtikrinimas, kuris savaime negali būti traktuojamas kaip proaktyvus HP taikymas;
- VP numatyti prioritetai ir priemonės, tiesiogiai nukreipti į HP įgyvendinimą, atitinka tikslinių grupių poreikius ir gan įvairiapusiškai siekia atliepti pagrindinius Lietuvos iššūkius. Priemonės siekia padėti pažeidžiamoms ar diskriminuojamoms tikslinėms grupėms integruotis į darbo rinką (pvz., neįgaliesiems) ir suteikti geresnės kokybės paslaugas savivaldybėse. VP trūksta priemonių, kurios numatytų integruoti LGNP į švietimo sistemą, skatintų visuomenę labiau atkreipti dėmesį į šį, suteiktų esminių žinių, kaip atpažinti diskriminacijos apraiškas ar nesielti netinkamai.

HP taikymas **reglamentavime yra iš dalies pakankamas** dėl šių priežasčių:

- Nors prioritetų ir priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP įgyvendinimą, skaičius nėra itin didelis, vis dėlto yra pakankamas, tačiau priemonių tikslinių grupių pasiekimo mastas yra pernelyg ribotas;
- Prioritetų ir priemonių tikslai, skirti šiam HP, yra suformuluoti pernelyg abstrakčiai, todėl negali būti laikomi ambicingais;
- Prioritetams ir priemonėms, nukreiptiems į HP įgyvendinimą, skiriamas pakankamas finansavimas.

HP taikymas **VP įgyvendinime yra iš dalies tinkamas** dėl šių priežasčių:

- Priemonės ir projektai, tiesiogiai prisidedantys prie HP įgyvendinimo, dažniausiai atitinka tikslinių grupių poreikius ir esminius iššūkius. Atsižvelgiama į pažeidžiamų grupių, tokių kaip neįgaliųjų ar vyresnio amžiaus asmenų, patiriamus sunkumus integruojantis į darbo rinką, yra numatytos priemonės pagerinti viešųjų paslaugų kokybę tiek miestuose, tiek regionuose bei finansuojama socialinio būsto fondo plėtra. Trūksta priemonių, nukreiptų į visuomenės švietimą ir patyčių mažinimą viešosiose erdvėse;
- Visų projektų įgyvendintojai menkai atsižvelgia į HP įgyvendinimo svarbą, jei PFSA nėra nurodoma išpildyti konkrečius reikalavimus.

HP taikymas **VP įgyvendinime yra iš dalies pakankamas** dėl šių priežasčių:

- Daugelio priemonių, nukreiptų į šį HP, įgyvendinimas yra įpusėjęs. Tik nedaugelis priemonių dar nėra pradėtos įgyvendinti;
- Nepaisant kai kurių teigiamų pavyzdžių, tikslinių grupių pasiekimo mastas išlieka pernelyg ribotas.

HP įgyvendinimo **reikalavimai valdymo ir kontrolės sistemoje yra iš dalies tinkami ir pakankami**:

- VP LGNP yra numatyti griežti reikalavimai dėl universalios dizaino taikymo, kurie yra visuomet tikrinami atsakingų institucijų. Vis dėlto VP strateginiuose dokumentuose nėra numatyta tikslų kriterijų ar konkrečių priemonių, kaip visuose projektuose turėtų būti užtikrinamos lygios galimybės ir nediskriminacija, nes nėra aiškiai nurodoma, ką konkrečiai galima laikyti aktyviu šio principo įgyvendinimu ir kokiais atvejais šio principo taikymas būtų laikomas nepakankamu;
- VP diferencijuotų priemonių stebėsenai yra numatyti rodikliai pagal tikslines grupes, kurios pasinaudojo ES fondų investicijų parama. Deja, šie rodikliai nėra numatomi visai VP, o tik atskiroms priemonėms, todėl nėra pakankami įvertinti LGNP visos VP mastu;
- HP taikymas nėra traktuojamas kaip reikšmingas kriterijus, priimant sprendimus dėl projektų finansavimo;
- Nors įgyvendinančioji institucija privalo tikrinti, ar šis principas nebus pažeistas, toks tikrinimas neduoda jokių rezultatų, kadangi nėra numatyta aiškių kriterijų, išskyrus tais atvejais, kai principas taikomas diferencijuotu būdu.

Strateginiai siūlymai ir rekomendacijos

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
Formuojant VP priemones, interviu respondentų teigimu, buvo per mažai konsultuojamasi su tikslinių grupių atstovais, todėl kai kurios priemonės suformuotos pagal institucijų atstovų	2.1.1 skyrius	Strateginis siūlymas: Priemonių formavimo etape aktyviau konsultuotis su visomis suinteresuotomis šalimis, ypač daug dėmesio skirti tikslinių grupių atstovų įtraukimui tiek sudarant PIP, tiek PFSA visose atsakingose institucijose (taip pat žr. susijusias 1–2 partnerystės principo rekomendacijas).	Visos institucijos, atsakingos už priemonių formavimą	2014–2020; 2021–2027

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
išankstines nuostatas, o ne realius žmonių poreikius ir (ar) galimybes. Priemonių įgyvendinimo planai, PFSA ar kiti su priemonių įgyvendinimu susiję dokumentai privalo būti skelbiami viešai ir 10 dienų priimamos pastabos, tačiau tikslinės grupės dažnai nėra informuotos apie tokią galimybę ir ja nesinaudoja. Be to, toks viešųjų konsultacijų būdas nėra tinkamas derinant priemonių dizainą.				
Prioritetų uždaviniuose nėra tiksliai suformuluojami ir įvardijami siekiai gerinti situaciją kiekvienoje srityje, todėl LGNP yra pernelyg menkai integruojamas	2.1.2 skyrius	Rekomendacija: Nepaisant to, kad VP uždaviniuose trūksta aktyvaus skatinimo, priemonių įgyvendinimo ir formavimo etapuose verta projektų vykdytojus paskatinti taikyti šį principą kitais būdais (pvz., per virtualius mokymus, kuriuose akcentuojamos galimos diskriminacijos apraiškos ir jų sprendimo būdai ⁸⁶ , arba organizuojant praktinius seminarus-aptarimus, kuriuose būtų pristatomi būdai, kaip projektų vykdytojai galėtų integruoti šį principą savo veikloje).	Ministerijos, atsakingos už atitinkamų priemonių formavimą bei įgyvendinimą (mokymų turinys), ir agentūros, atsakingos už projektų administravimą (mokymų turinys ir organizavimas)	2014–2020; 2021–2027
Daugeliui asmenų trūksta suvokimo ir konkrečių žinių, kaip tinkamai elgtis, norint sumažinti diskriminacijos apraiškas.	2.1.2 ir 2.2.2 skyriai	Rekomendacija: Finansuoti specializuotus mokymus skirtingų sričių specialistams (pvz., transporto sektoriuje, sveikatos sektoriuje ir pan.), kuriose dažnai pasitaiko diskriminacijos apraiškų dėl žinių, sąmoningumo stokos ir (ar) netinkamų nuostatų. Taip pat siūlome sudaryti paprastus ir aiškius kriterijų sąrašus (angl. <i>checklist</i>), kuriuose būtų pateikiamas sąrašas su svarbiais aspektais, į kuriuos būtina atsižvelgti, norint užtikrinti nediskriminavimą ir lygias galimybes (pvz., sudaryti sąlygas neįgaliesiems pažymint, ar įeinant į patalpą nėra slenksčių, ar veikia liftai ir pan.). Kriterijų sąrašai gali būti susisteminti į virtualų leidinį. Kai kuriose srityse (pvz., neįgaliųjų atveju) vertintojų žiniomis tokie sąrašai jau yra parengti.	SADM, bendradarbiaujant su kitomis ministerijomis	2014–2020; 2021–2027
Trūksta priemonių, susijusių su lygių galimybių ir nediskriminavimo principo integravimu į švietimo sistemą.	2.1.2 skyrius	Rekomendacija: Suformuoti priemones, pagal kurias būtų finansuojamas lygių galimybių ir nediskriminavimo problematikos integravimas į formaliojo ar neformaliojo ugdymo programas. Šiuo	ŠMSM; SADM	2021–2027

⁸⁶ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, bendradarbiaujant su Žmogaus teisių stebėjimo institutu, neseniai sukūrė svetainę „Lygybės planai“, kurioje galima rasti tokių mokymų. Šiuos mokymus būtų galima populiarinti tarp priemonės formuojančių bei įgyvendinančių institucijų. Daugiau informacijos <http://www.lygybesplanai.lt/mokymai/> [žiūrėta 2019 02 13].

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
		atveju ypač aktualu sudaryti geresnes sąlygas pedagogams, dirbantiems su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais, finansuojant jų papildomus mokymus, metodologinės pagalbos teikimą bei suteikiant pagalbą mokykloms, kuriose mokosi šie vaikai (pvz., mokyklos turėtų aiškiai sudaryti tokių vaikų sąrašus iki mokslo metų pradžios). Vis dėlto taip pat svarbu integruoti LGN tematiką į ugdymo turinį, pavyzdžiui, daugiau dėmesio skiriant šiai temai per pilietiškumo ugdymo ar istorijos pamokas (pvz., nagrinėjant pilietinių teisių judėjimą JAV ar apartheido politiką per nestandartines pamokas-seminarus, klasės išvykas ar pan., suteikiant galimybes mokiniams giliau suprasti šias problemas, skatinant asmeninį patyrimą), finansuojant bendrus mokyklų projektus su įvairiomis NVO organizacijomis ar pan.		
Projektų vykdytojai dažnai nėra suinteresuoti / motyvuoti atsižvelgti į LGNP savo veikloje arba nežino, kaip tai daryti, paraiškas pildo formaliai, o lygių galimybių integravimą laiko administracine našta.	2.2.3 skyrius	Rekomendacija: Sukurti lygių galimybių ir nediskriminavimo veiklų ženklavimo sistemą, analogišką pavyzdžiui, ekologinio ženklavimo sistemai. „Lygių galimybių“ ženkliuką galėtų gauti tik tam tikrus kriterijus atitinkančios įmonės / viešosios institucijos / organizacijos. Taip būtų viešinama lygių galimybių problematika, o visuomenė būtų skatinama į ją atsižvelgti aktyviai reklamuojant pavyzdines organizacijas. Iš pradžių toks ženklavimas galėtų būti išbandomas projektų lygiu, siekiant geriau išsiaiškinti, ar sistema iš tiesų pasiteisintų. Tokia sistema galėtų būti paremta svetainėje „Lygybės planai“ esama informacija.	SADM, bendradarbiaujant su kitomis ministerijomis ar NVO organizacijomis	2021–2027
Asmenys, patiriantys diskriminaciją, nežino, kur galėtų kreiptis pagalbos, neinformuoja apie patiriamą diskriminaciją. Dėl šios priežasties dalis šios problemos tampa „nematoma“.	2.2.2 skyrius	Rekomendacija: Sukurti platformą, per kurią būtų galima anonimiškai pranešti apie diskriminavimo atvejus ir greitai į juos reaguoti. Įvairios masinės kampanijos, socialinė reklama taip pat padėtų atkreipti dėmesį į esamas problemas.	SADM; TM	2014–2020; 2021–2027

Šaltinis: sudaryta autorių.

3. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HORIZONTALIOJO PRINCIPŲ TAIKymo VERTINIMAS

3.1. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HP ĮGYVENDINIMO STRATEGIJA (REGLAMENTAVIMAS)

3.1.1. HP taikymo reglamentavimas

HP reglamentavimo geroji praktika

ES strateginiuose dokumentuose pabrėžiama, kad moterų ir vyrų lygybė yra svarbus prioritetas, užtikrinant žmogaus teisių apsaugą, puoselėjant demokratines vertybes ir stiprinant teisinės valstybės pamatus⁸⁷. Dėl šių priežasčių lyčių lygybė yra vienas iš esminių vystymosi tikslų bei darnaus vystymosi sudėtinė dalis. Lietuvos 2014–2020 m. VP moterų ir vyrų lygybė yra išskiriama kaip atskiras horizontalusis principas.

Literatūroje kol kas dar nėra bendro sutarimo⁸⁸, kurie kriterijai yra patys svarbiausi vertinant lyčių lygybės principo taikymą ir šio principo įgyvendinimą politinių priemonių lygmeniu. Vis dėlto tarptautinės organizacijos pripažįsta, kad lyčių aspekto integravimas (angl. *gender mainstreaming*) į politikos priemones yra pagrindinė strategija, kuri gerokai prisideda prie lyčių lygybės užtikrinimo. Lyčių aspekto integravimas apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu yra atsižvelgiama į planuojamų veiksmų, politikos priemonių ar programų poveikį moterims ir vyrams visose srityse ir visuose etapuose⁸⁹. Toks integravimas atskirai atsižvelgia tiek į moterų, tiek į vyrų poreikius bei patirtis, taip garantuojant lygias galimybes. LR finansų ministerijos užsakymu parengtose metodinėse gairėse dėl lyčių lygybės principo įgyvendinimo⁹⁰ pabrėžiama, kad šio principo taikymu nederėtų laikyti: 1) statistiškai lygiu moterų ir vyrų dalyvavimu priemonėse; 2) kvotų sukūrimu; 3) LR įstatymų laikymusi; 4) standartinio įrašo, kad visiems bus sudarytos galimybės naudotis parama. Šio principo taikymas gali būti laikomas aktyviu tik tuomet, kai į toliau pateiktą klausimų didesnę dalį yra atsakoma teigiamai.

Remiantis EIGE ir WHO ekspertų patirtimi⁹¹ bei gerąja užsienio praktika, tinkamas lyčių lygybės principo taikymas turėtų atitikti ir nuosekliai atsižvelgti į šiuos detalesnius klausimus⁹²:

- Ar priemonėse yra aiškiai numatytas tikslas skatinti ir siekti moterų ir vyrų lygybės?
- Ar kuriant priemones buvo:
 - atsižvelgta į surinktus duomenis apie situaciją moterų ir vyrų lygybės srityje?
 - atsižvelgta į skirtingus moterų ir vyrų poreikius?
 - konsultuojamasi su lyčių lygybės ekspertais?
 - Ar priemonės prisideda kuriant palankias sąlygas moterų ir vyrų lygybei užtikrinti, tiek atsižvelgiant į konkrečius skirtingus praktinius poreikius, tiek į esamas gyvenimo sąlygas, galimybes ar jų skirtumus?
 - Ar priemonės numato būdus užtikrinti tolygų moterų ir vyrų dalyvavimą?
 - Ar priemonių stebėseną apima moterų ir vyrų dalyvavimo statistiką? Ar priemonių stebėseną apima kiekybinius ir kokybinius rodiklius, kurie fiksuoja tiek moterų, tiek vyrų dalyvavimą?
 - Ar priemonės atsižvelgia į lyčių vaidmenis darbo rinkoje ir (ar) švietime arba esančius moterų ir vyrų lyčių stereotipus, tradicinius vaidmenis ir tarpusavio santykius?

Taigi, taikant horizontalųjį lyčių lygybės principą, svarbu ne tik tai, kad VP priemonėmis galėtų pasinaudoti tiek vyrai, tiek moterys, tačiau **priemonės turėtų kiek galima labiau atsižvelgti į skirtingus vyrų ir moterų poreikius, galimybes bei vaidmenis visuomenėje**. Tik atsižvelgiant į šiuos aspektus, šio principo taikymą galima laikyti tinkamu.

⁸⁷ Council of Europe. *Council of Europe, Gender Equality Strategy 2018-2013*. April 2018.

⁸⁸ European Commission. International Cooperation and Development. *Gender Mainstreaming*. Prieinama adresu: https://ec.europa.eu/europeaid/sectors/human-rights-and-democratic-governance/gender-equality/gender-mainstreaming_en. [žiūrėta 2018 08 24].

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ PPMI Group, LR finansų ministerija. *Lyčių lygybės ir nediskriminavimo prioriteto įgyvendinimas ES struktūrinių paramos investicijose. Metodinės gairės institucijoms, pareiškėjams ir projektų vykdytojams*. 2014. Prieinama adresu: http://www.esparama.lt/c/document_library/get_file?uuid=44e6bd6e-f63c-4ae3-a048-c3ae55b1b0e3&groupId=19002 [žiūrėta 2018 08 24].

⁹¹ WHO Gender Assessment Tool. Prieinama adresu: http://www.who.int/gender/mainstreaming/GMH_Participant_GenderAssessmentTool.pdf [žiūrėta 2018 08 24]; EIGE, *Gender Evaluation*. Prieinama adresu: <http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-evaluation> [žiūrėta 2018 08 24].

⁹² Ten pat.

HP taikymo reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvoje moterų ir vyrų lygybę užtikrina LR moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas⁹³. Šis įstatymas siekia garantuoti LR Konstitucijoje įtvirtintas moterų ir vyrų teises. Vis dėlto, kaip jau buvo minėta, įstatymų laikymasis negali būti traktuojamas kaip šio HP taikymas, nes tokiu atveju šio principo išskyrimas VP nebūtų reikalingas.

9 lentelėje matoma, kad teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose iš dalies atsižvelgiama į moterų ir vyrų lygybės principo užtikrinimą, įvairiose VP įgyvendinimo stadijose numatomi su tuo susiję reikalavimai.

9 lentelė. Moterų ir vyrų lygybės horizontaliojo principo taikymo reglamentavimas Lietuvoje

Dokumentas	Reglamentavimas
Projektų administravimo ir finansavimo taisyklės (PAFT)	- Vienas iš bendrųjų projektų reikalavimų – atitikimas horizontaliesiems principams. (66.4 punktas) 38 šių taisyklių skirsnis atliepia pačių horizontaliųjų principų įgyvendinimą: jame įtvirtinta, kad institucija, atlikdama projekto tinkamumo finansuoti vertinimą, užtikrins moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo laikymąsi (jo nepažeis) ir aprašo, jei nustatyta projekto finansavimo sąlygų apraše (toliau – PFSA), kaip bus skatinamas šio principo įgyvendinimas. Be to, įgyvendinant projektą prižiūrinčioji institucija prižiūri, ar skirtos lėšos naudojamos tinkamai ir laikantis moterų ir vyrų lygybės (...) principo. (454 punktas) - Įgyvendinimo priežiūra yra paremta suderinamumo principu – finansuojami projektai turi atitikti Sutartį dėl ES veikimo, įskaitant moterų ir vyrų lygybės (...) principo taikymą. (453 punktas) - Įgyvendinančioji projektą institucija, atlikdama patikrą vietoje, turi patikrinti, ar projekto vykdytojas laikosi moterų ir vyrų lygybės (...). (285.7 punktas)
Veiksmų programos administravimo taisyklės	Projektų finansavimo sąlygų apraše turi būti, jeigu taikomi, nurodyti konkretūs reikalavimai dėl horizontaliųjų principo įgyvendinimo. Visais atvejais turi būti atlikta tikslinės grupės poreikių analizė. (71.4.2. punktas)
Techninės paramos administravimo taisyklės	- Techninės paramos administravimo taisyklėse yra įtvirtinta, kad įgyvendinant techninės paramos projektą paramos gavėjas privalo užtikrinti, kad bus laikomasi moterų ir vyrų lygybės (...) principo (64.9. punktas) - Vadovaujančioji institucija, vertindama techninės paramos projektų atitiktį bendriesiems reikalavimams, tikrina, ar įgyvendinant projektą nebus pažeisti horizontalieji principai, o įgyvendinančioji institucija, įgyvendindama projekto priežiūrą, prižiūri, ar skirtos lėšos naudojamos tinkamai ir laikantis moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo. (135.1–2 punktai)
Projektų finansavimo sąlygų aprašo rengimo forma (Horizontaliųjų principų taikymo analizė)	- Institucijos, rengdamos projektų finansavimo sąlygų aprašą (PFSA), turi pateikti „Horizontaliųjų principų taikymo analizės“ formą, kurioje turi atsakyti į klausimus: - Ar projektų finansavimo sąlygų aprašo (toliau – PFSA) numatytose intervencijų srityse (naudos gavėjų grupėje) yra susiduriama su moterų ir vyrų nelygybe? - Ar intervencijos naudos gavėjų grupė turi (gali turėti) specialiųjų, su moterų ir vyrų lygybe susijusių poreikių? Jei taip, paaiškinti, ar į juos buvo atsižvelgta rengiant PFSA? Jei neatsižvelgta, kodėl?
Projekto tinkamumo finansuoti sąlygų aprašas	- Projekto tinkamumo finansuoti vertinime institucija turi atsakyti į šiuos klausimus: - Projekte nėra numatoma apribojimų, kurie turėtų neigiamą poveikį lyčių lygybės ir nediskriminavimo dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, negalios, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, religijos principų įgyvendinimui; - Pasiūlyti konkretūs veiksmai, kurie rodo, kad projektu prisidedama prie lyčių lygybės principo įgyvendinimo ir (arba) skatinamas nediskriminavimo dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, negalios, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, religijos principo įgyvendinimas.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis visais minėtais dokumentais.

Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose numatomi lyčių lygybės principo taikymo būdai menkai atitinka ekspertų rekomendacijas ir gerąją užsienio praktiką dėl šių priežasčių:

- Moterų ir vyrų lygybės reglamentavimas daugiausia remiasi lygių galimybių nepažeidimu. Toks reglamentavimas negali būti laikomas kaip aktyvus šio principo įgyvendinimo skatinimas, nes nusižengimas šiam principui prieštarauja LR įstatymams;
- PFSA keliamas klausimas, ar projekte nėra apribojimų, kurie turėtų neigiamą poveikį lyčių lygybės principo įgyvendinimui, taip pat gali būti laikomas kaip minimalus LR įstatymų laikymasis;
- HP reglamentavime yra numatyta, kad PFSA rengimo forma turėtų atsižvelgti į tam tikrus su moterų ir vyrų lygybe susijusius aspektus. Atsakydami į klausimus, esančius PFSA „Horizontaliųjų principų taikymo analizės“ skyriuje, institucijų atstovai yra skatinami išanalizuoti aktualius moterų ir vyrų poreikius ir apgalvoti, koki

⁹³ Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas 1998 m. gruodžio 1 d. Nr. VIII-947, Vilnius. Galiojanti suvestinė 2017-07-01.

poveikį turės kiekviena intervencija. Nepaisant to, kalbintų ekspertų nuomone, šios formos yra pildomos formaliai. Dažnai pažymima, kad intervencijai problema nėra aktuali, todėl į ją nebuvo atsižvelgta;

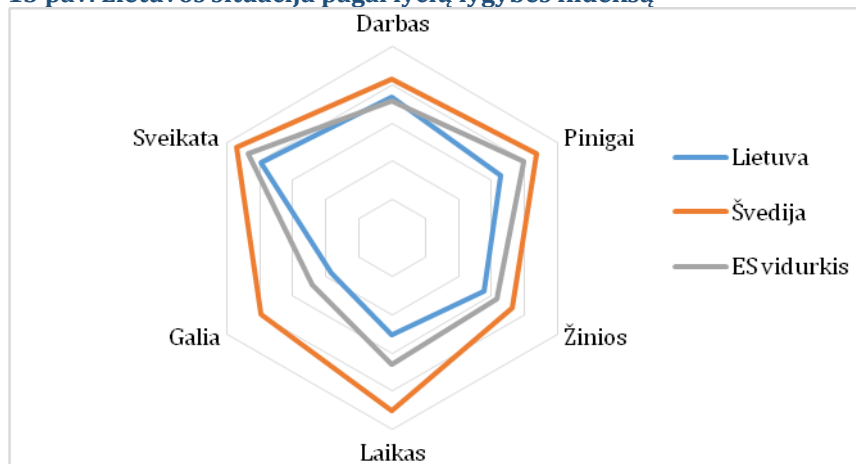
- Apklaustų ekspertų nuomone, intervencijų neutralumas (angl. *gender neutral*) tėra *status quo* išlaikymas, o ne aktyvus lygių galimybių principo įgyvendinimas. Manymas, kad intervencija yra neutrali, atsiranda dėl to, kad VP priemonių formavimo etapuose nėra konsultuojamasi su lyčių lygybės ekspertais;
- HP reglamentavime nėra numatyta privalomai rinkti duomenis pagal lytį, taigi konkrečios statistikos, susijusios su moterų ir vyrų poreikiais bei galimybėmis, programos stebėsenos jos įgyvendinimo stadijose kol kas pasigendama;
- HP reglamentavime nėra griežtai reikalaujama atsižvelgti į konkrečius vyrų ir moterų poreikius ar aiškiai apibrėžti, kaip formuojamos priemonės prisidės kuriant palankias sąlygas moterų ir vyrų lygybei užtikrinti.

3.1.2. Prioritetai ir priemonės, nukreipti į HP įgyvendinimą

Esminiai Lietuvos iššūkiai HP srityje

Europos lyčių lygybės institutas sudarė lyčių lygybės indeksą, kuris leidžia įvertinti ES valstybių narių pažangą siekiant užtikrinti lyčių lygybę⁹⁴. Šis indeksas sudaromas atsižvelgiant į 6-ias pagrindines sritis, t. y. darbą, pinigus, galią, žinias, laiką ir sveikatą bei 2 papildomas, t. y. daugialypę nelygybę ir smurtą aplinkoje. Taigi, šis indeksas sudaro galimybes palyginti, kuriose srityse Lietuva labiausiai atsilieka nuo ES-28 šalių vidurkio ir su kokiais iššūkiais susiduria, siekiant užtikrinti vyrų ir moterų lygybę. 12 paveiksle iliustruojama Lietuvos, Švedijos ir ES-28 situacija 2015 m.

13 pav. Lietuvos situacija pagal lyčių lygybės indeksą

Šaltinis: EIGE. Gender Equality Index. Prieinama adresu: <http://eige.europa.eu/gender-equality-index> [žiūrėta 2018 08 24].

Anksčiau atliktų tyrimų rezultatai apie lyčių lygybės horizontaliojo principo įgyvendinimą, Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 m. programos⁹⁵ bei bendros moterų ir vyrų lygybės situacijos Lietuvoje apžvalga iš esmės sutampa su pateiktais lyčių lygybės indekso rezultatais. Taigi, pagrindiniai iššūkiai siekiant užtikrinti lyčių lygybę Lietuvoje yra šie:

- **Lietuvoje moterys skiria dvigubai daugiau laiko artimųjų rūpinimuisi ar namų ūkio priežiūrai nei vyrai.** Moterys mažiau skiria laiko sportinėms ar kultūrinėms veikloms už namų ribų nei vyrai.⁹⁶ Tai sumažina moterų galimybes užsitikrinti finansinę nepriklausomybę ir apsunkina asmeninio tobulėjimo galimybes.
- **Šalies ūkyje 2012–2016 m. skirtumas tarp vyrų ir moterų atlyginimo paaugo nuo 11,4 iki 13,4 proc.**⁹⁷ Valstybės sektoriuje 2016 m. skirtumas sudarė 13,7 proc., o privačiame – 17,6 proc. Tokie skirtumai prisideda prie neigiamo poveikio moterų finansinei nepriklausomybei ir prie bendros moterų materialinės gerovės. Be to, dabartiniai moterų ir vyrų užmokesčio skirtumai turės reikšmingą įtaką ateities pensijų skirtumams.
- **Lietuvoje lig šiol išlieka ryškūs skirtumai tarp moterų ir vyrų skaičiaus politinėse institucijose, taip pat viešų ir privačių įmonių ir organizacijų valdybose ir kitose vadovaujamose pozicijose.**⁹⁸ Mažesnis moterų skaičius didžiausią įtaką darančiose pozicijose lemia tai, kad priimant sprendimus nepakankamai

⁹⁴ EIGE. Gender Equality Index. Prieinama adresu: <http://eige.europa.eu/lt/gender-equality-index> [žiūrėta 2018 08 24].

⁹⁵ 2015 m. vasario 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 112 „Dėl Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos patvirtinimo“.

⁹⁶ Europos lyčių lygybės instituto duomenimis. Prieinama adresu: <http://eige.europa.eu/gender-equality-index/2015/domain/time/LT> [žiūrėta 2018 08 24].

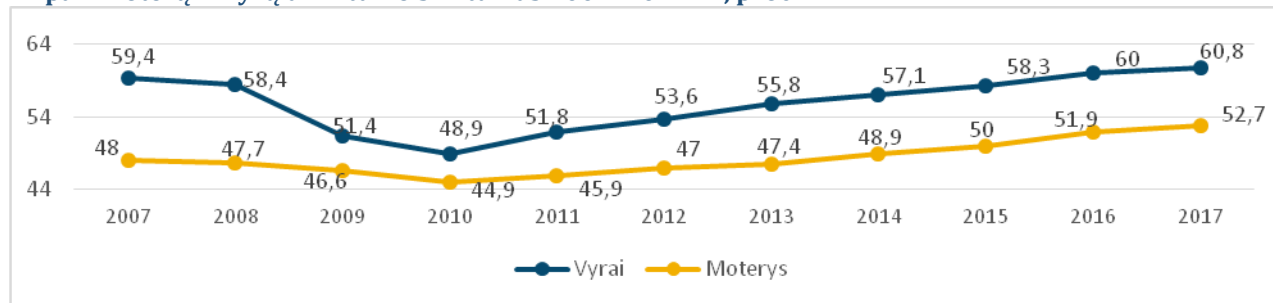
⁹⁷ Statistikos departamento duomenimis, žr.: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=143043> [žiūrėta 2018 08 24].

⁹⁸ BGI Consulting. Lyčių lygybės mokymų ir proaktyvių veiksmų, organizuotų įgyvendinant 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos I prioriteto priemones, efektyvumo, rezultatų ir poveikio vertinimas, galutinė vertinimo ataskaita, 2016, 7.

atsižvelgiama į moterų interesus. Be to, vis dar išlieka gajūs neigiami stereotipai, kad moterų nėra vadovaujamosiose pozicijose, nes moterys yra joms netinkamos.

- **Lietuvoje vidutinė 2015 m. užfiksuota vyrų gyvenimo trukmė buvo net 10 metų trumpesnė nei moterų, o vidutinė sveiko gyvenimo trukmė buvo beveik 5 metais trumpesnė⁹⁹.** Viena opiausių problemų yra vyrų žalingi įpročiai, tokie kaip rūkymas ar nesaikingas alkoholio vartojimas. Tik 45 proc. vyrų, palyginus su 81,5 proc. moterų, neturi jokių sveikatai kenkiančių įpročių¹⁰⁰. Taip pat Lietuvoje ypač aštri vyrų savižudybės problema – 2015 m. Lietuvoje nusižudė 4 kartus daugiau vyrų nei moterų (721 vyras ir 170 moterų)¹⁰¹.
- **2015 m. Lietuvoje moterų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, buvo gerokai daugiau negu vyrų.** Moterys ryškiai dominuoja švietimo, sveikatos ir humanitarinių mokslų srityse. Tai rodo, kad Lietuvoje vis dar egzistuoja lyčių stereotipai dėl moterų ir vyrų „tinkamo“ vaidmens švietimo sistemoje ir darbo rinkoje. Pavyzdžiui, profesijos skirstomos į „moteriškas“ ir „vyrškas“. Mergaitės yra skatinamos rinktis profesijas, labiau susijusias su socialinės gerovės užtikrinimu, o berniukai skatinami rinktis su technologijomis susijusias profesijas. Vis dėlto moterys yra labiau linkusios rinktis „vyrškas“ profesijas ir mažiau kenčia dėl lyčių stereotipų darbo rinkoje nei vyrai.
- **Nepaisant teigiamų rodiklių, Lietuvoje moterų ir vyrų užimtumo lygis vis dar gerokai skiriasi.** Skirtumas tarp vyrų ir moterų užimtumo nuo 2013 m. išlieka stabilus ir nežymiai svyruoja apie 8 proc. (14 pav.). Didžiausi skirtumai pastebimi tarp jauno amžiaus vyrų ir moterų užimtumo lygio (2018 m. pirmame ketvirtyje 15–29 m. vyrų užimtumo lygis buvo 50,8 proc., o moterų – 45,7 proc.). Tai reiškia, kad išskirtinis dėmesys turėtų būti skiriamas jaunų moterų integracijai į darbo rinką, sąlygų greičiau į ją įsiliesti, susilaukus vaikų, sudarymui.

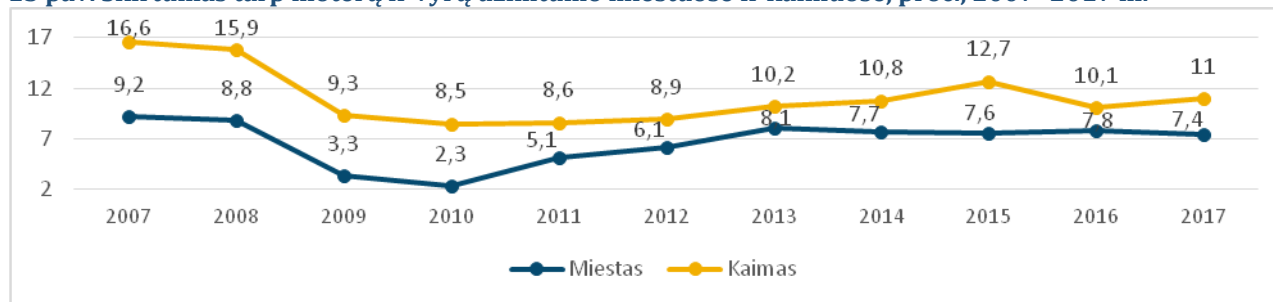
14 pav. Moterų ir vyrų užimtumo skirtumas 2007–2017 m., proc.

Šaltinis: Statistikos departamento statistinių duomenų portalas.

- **Didesnė moterų atskirtis regionuose.** Nors miestuose užimtumo skirtumai yra mažesni nei kaimo vietovėse, pastaruoju metu svyruoja apie 8 proc. Kaimo vietovėse skirtumas yra didesnis ir svyruoja pastaruosius 5 metus tarp 10–13 proc. (15 pav.).

15 pav. Skirtumas tarp moterų ir vyrų užimtumo miestuose ir kaimuose, proc., 2007–2017 m.

Šaltinis: Statistikos departamento statistinių duomenų portalas

- **Moterys prasčiau vertina savo bendrųjų įgūdžių, būtinų darbo rinkoje, lygį.** Pavyzdžiui, egzistuoja statistiškai reikšmingi skirtumai tarp vyrų ir moterų savo kompiuterinio raštingumo vertinimų. 52,58 proc. vyrų ir 49,62 proc. moterų teigia turį gerą, bet nepatvirtintą kompiuterinį raštingumą. 32,33 proc. vyrų ir 33,94 proc. moterų pripažįsta, kad jų kompiuterinis raštingumas silpnas. 13,85 proc. vyrų ir 15,68 proc.

⁹⁹ EIGE. Gender Equality Index. Prieinama adresu: <http://eige.europa.eu/lt/gender-equality-index> [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Eurostat. Causes of death – deaths by country of residence and occurrence [hlth_cd_aro].

moterų pripažįsta nemoką naudotis kompiuteriu.¹⁰² Tai lemia mažesnes moterų galimybes įsivertinti darbo rinkoje ir gauti konkurencingą darbo užmokestį.

- Dar vienas reikšmingas iššūkis Lietuvoje – **vienų su vaikais likusių ar smurtą patiriančių moterų socialinė ir ekonominė padėtis**. Su mažamečiais vaikais vienos likusios moterys dažnai negali aktyviai įsiliesti į darbo rinką, nes turi rūpintis vaikais. Dėl šios priežasties dažnai vienišų mamų bei jų vaikų pajamos yra reikšmingai mažesnės nei vidutinės, susiduriama su skurdo problema. Glaudžiai su šia problema yra susijusi ir smurtą artimoje aplinkoje patiriančių moterų padėtis. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos duomenimis, smurtas prieš moteris artimoje aplinkoje yra viena labiausiai paplitusių diskriminacijos formų mūsų visuomenėje.¹⁰³ Dėl galimo visuomenės pasmerkimo ir sunkios vienišų moterų socialinės ir ekonominės padėties, didžioji dalis smurtą patiriančių moterų nesiryžta palikti smurtaujančius asmenis.

Kaip HP iššūkiai atliepiami VP prioritetuose ir priemonėse

Atsižvelgiant į tai, kad moterų ir vyrų lygybė yra horizontalusis, taigi visas sritis apimantis principas, VP turėtų šį principą integruoti kompleksiskai (t. y. priemonės turėtų įgyvendinti HP kartu šalia kitų tikslų visose priemonėse) ir atsižvelgti į skirtingus šių grupių poreikius bei galimybes. Ekspertai pabrėžia, kad diferencijuotos priemonės (t. y. priemonės, kuriose HP tikslams ir uždaviniams pasiekti yra numatomi konkretūs atskiri veiksmai), nors yra labai svarbios, nėra pakankamos šio principo įgyvendinimui užtikrinti ir jas būtina derinti su integruotu lyčių lygybės principo įgyvendinimu. Šiame skyriuje aptariami abu – diferencijuotas ir integruotas – HP įgyvendinimo būdai.

Diferencijuotas lyčių lygybės principo įgyvendinimas

Šiuo metu 2014–2020 m. VP yra numatytos diferencijuotos (arba proaktyvios) priemonės atsižvelgiant į programos 7-ą ir 8-ą prioritetus bei jų uždavinius (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos prioritetai ir uždaviniai, nukreipti į moterų ir vyrų lygybės HP įgyvendinimą

ES fondų investicijų 2013–2020 m. Veiksmų programos prioritetas	Prioriteto uždaviniai, padėsiantys įgyvendinti horizontalųjį principą
7 prioritetas „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“	7.3.3. Padidinti darbo paklausą, skatinant gyventojų, ypač susiduriančių su sunkumais darbo rinkoje, verslumą 7.3.4. Pagerinti visuomenės, verslo ir viešojo sektoriaus supratimą apie moterų ir vyrų lygių galimybių bei nediskriminavimo dėl amžiaus, negalios ir kitų pagrindų principų taikymą ir sustiprinti gebėjimus atpažinti bei šalinti diskriminavimo apraiškas
8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“	8.1.1 Padidinti bendruomenėje teikiamų socialinių paslaugų dalį, pereinant nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų 08.1.2 Padidinti socialinio būsto prieinamumą pažeidžiamiausioms gyventojų grupėms 08.1.3 Pagerinti sveikatos priežiūros kokybę ir prieinamumą tikslinėms gyventojų grupėms bei sumažinti sveikatos netolygumus 8.3.1 Padidinti labiausiai nutolusių nuo darbo rinkos asmenų integraciją į darbo rinką 8.4.1. Padidinti bendruomenėje teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę, plėtoti paslaugas šeimai 8.4.2. Sumažinti sveikatos netolygumus, gerinant sveikatos priežiūros kokybę ir prieinamumą tikslinėms gyventojų grupėms ir skatinti sveiką senėjimą 8.5.1 Paskatinti socialinį verslumą ir socialinę atsakomybę didinančių iniciatyvų atsiradimą

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programa.

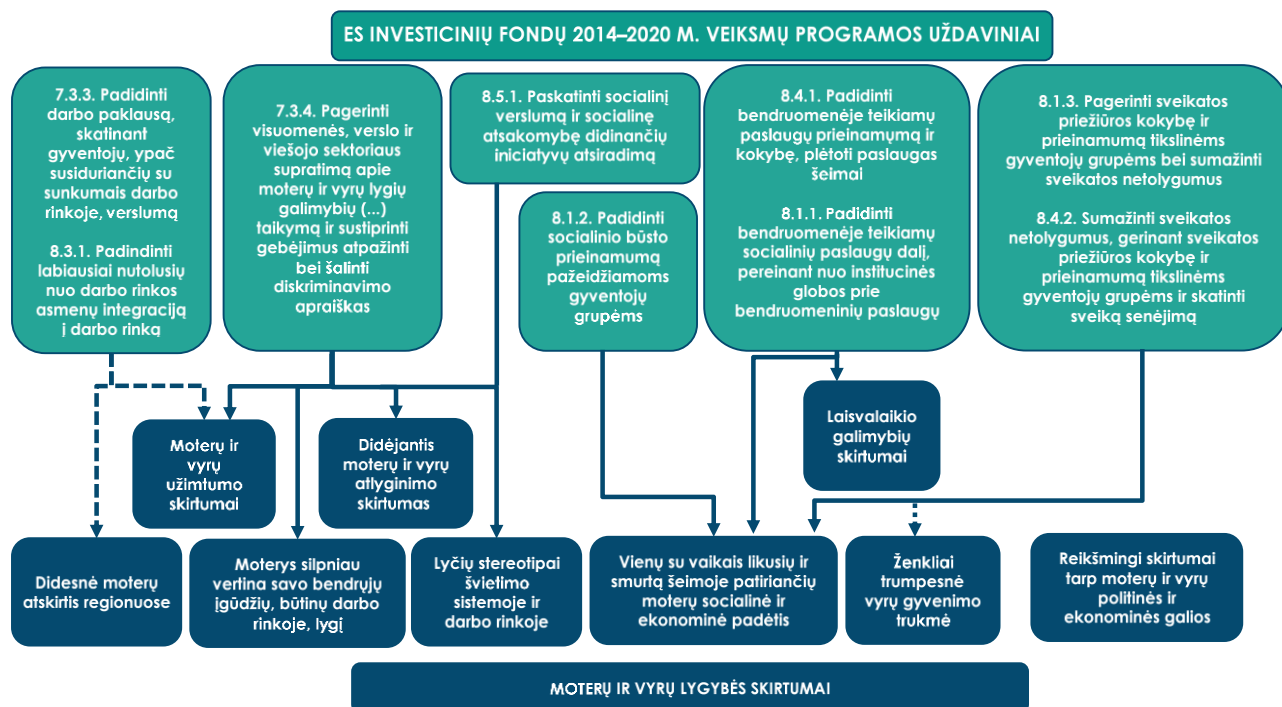
2014–2020 m. VP uždaviniai moterų ir vyrų lygybės HP kontekste yra labiausiai nukreipti į geresnių sąlygų moterims dalyvauti darbo rinkoje sukūrimą, taip pat atsižvelgiant į moterų ribotas galimybes įsitraukti į darbo rinką dėl nuolatinių buitės rūpesčių. Pastarasis aspektas yra vienas iš svarbiausių siekiant sumažinti moterų ir vyrų nelygybės apraiškas Lietuvoje. Vis dėlto VP uždaviniuose moterų ir vyrų lygybės problematika skirtingose srityse (pvz., užimtumo, atlyginimo už darbą ir pan.) nėra ryškiai akcentuojama, o tai lemia, kad formuojamos priemonės galimai neatsižvelgia į tarp lyčių esančius skirtumus. Uždavinių, susijusių su kai kuriomis itin opiomis problemomis, tokiomis kaip itin maža moterų ekonominė ar politinė galia, neaptikome. Visgi prie šio iššūkio sprendimo gali prisidėti pačių HP įgyvendinimas, pavyzdžiui, įtraukiant moterims atstovaujančias grupes partnerystės principo įgyvendinimo metu. VP uždaviniuose daug dėmesio skiriama lyčių sveikatos netolygumams mažinti bei sveikatos priežiūros kokybei gerinti. Šis aspektas ypač aktualus vyrams dėl gerokai trumpesnės jų gyvenimo trukmės bei žalingų įpročių. Todėl moterų ir vyrų lygybės principo integravimas į visas su sveikatos priežiūra susijusias priemones yra itin reikalingas. Vis dėlto VP uždaviniuose tai nėra akcentuojama, todėl galimai

¹⁰² KTU (2018). Visuotinio kompiuterinio raštingumo tyrimas.

¹⁰³ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2018). Gyventojus raginsime atpažinti smurto formas ir kreiptis pagalbos.

suformuotose priemonėse į šį aspektą nebus pakankamai atsižvelgiama. Toliau pateikiamas uždavinių ir su jais susijusių problemų medis.

16 pav. Moterų ir vyrų lygybės iššūkių ir ESIF uždavinių medis

Šaltinis: sudaryta autorių.

Tiesioginiam moterų ir vyrų lygybės skatinimui ir užtikrinimui VP yra numatytos trys priemonės.

- 7-o prioriteto priemonė Nr. 07.3.4-ESFA-V-425 „Moterų ir vyrų lygybės skatinimas“ yra labiausiai diferencijuota priemonė. Ši priemonė remia veiklas, skirtas moterų ir vyrų lygybės užtikrinimui savivaldos lygmeniu stiprinti. Pagal priemonę organizuojamos švietimo ir mokymo veiklos, rengiama metodinė medžiaga, visuomenės informavimo kampanijos, atliekami tyrimai, stebėsena ir vertinimai šioje srityje. Tokia priemonė yra svarbus pagrindas tolimesniam lyčių aspekto integravimui valstybės politikoje ar konkrečioje VP.
- 8-o prioriteto priemonės yra mažiau tiesiogiai, tačiau reikšmingai susijusios su moterų ir vyrų lygybės užtikrinimu. Priemonė Nr. 08.4.1-ESA-K-417 „Smurto artimoje aplinkoje prevencija“ finansuoja veiklas, kurios siekia sumažinti smurto apraiškas artimoje aplinkoje. Pagal priemonę organizuojami mokymai socialiniams darbuotojams, psichologams, vaikų teisių apsaugos skyrių darbuotojams, medikams, prokurorams, tyrėjams ir kitiems specialistams, kurie teikia kompleksinę pagalbą smurtą patyrusiems asmenims. Atsižvelgiant į tai, kad smurtas yra viena labiausiai paplitusių diskriminacijos formų Lietuvos visuomenėje, tokia priemonė yra itin aktuali. Interviu respondentai pabrėžia, kad vienas iš itin svarbių elementų yra smurto atpažinimas ir specialistų teikiama pagalba jį identifikuojant.
- Trečia priemonė, kuri turėtų tiesiogiai prisidėti prie moterų ir vyrų lygybės skatinimo, yra 8-o prioriteto priemonė Nr. 08.4.1-ESFA-V-416 „Kompleksinės paslaugos šeimai“. Ši priemonė skirta įvairių šeimai reikalingų paslaugų finansavimui. Ypač aktualios veiklos, atsižvelgiant į moterų situaciją Lietuvoje, yra vaikų priežiūros paslaugos bei darbo ir šeimos derinimo paslaugos (pvz., suteikiama 4 val. per dieną mažamečių vaikų priežiūra). Taip pat itin teigiamu aspektu gali būti laikomi pozityvios tėvystės mokymai, kurie galėtų paskatinti vyrus labiau įsitraukti į vaikų priežiūrą ir taip sumažinti esančią lyčių nelygybę.

Šios priemonės iš dalies atitinka moterų ir vyrų poreikius bei atliepia Lietuvoje kylančius pagrindinius iššūkius. Vis dėlto į lyčių lygybę nukreiptų priemonių skaičius yra mažas, o pačios priemonės galėtų labiau atsižvelgti į tam tikrus iššūkius. Pavyzdžiui, priemonės galėtų labiau atsižvelgti į tai, kad moterys Lietuvoje neužima galios pozicijų, susiduria su sunkumais derinant darbo įsipareigojimus su šeima, nepakankamai įsitraukia į darbo rinką. Kita vertus, viena iš rimčiausių kliūčių visose šiose srityse kyla dėl nepakankamų vaiko priežiūros paslaugų bei neišvystytos ankstyvosios priežiūros kokybės – moterys, išėjusios motinystės atostogų, iškrenta iš darbo rinkos ilgesniam laikui, todėl nukentia jų karjeros perspektyvos. Sudarant palankesnes vaiko priežiūros sąlygas ir skatinant įmones atsižvelgti į lankstaus darbo grafiko poreikį, ši problema galėtų būti sprendžiama.

Svarbu pažymėti, kad vyrai daugiau nei moterys susiduria su neigiamais lyčių stereotipais ir dėl to kenčia nuo psichologinių sutrikimų / problemų. Tokios problemos vėliau lemia tai, kad vyrai dažniau žudosi nei moterys, o

dėl to statistikoje fiksuojama trumpesnė jų gyvenimo trukmė. Vis dėlto vertinimo metu neradome numatytų priemonių šiai problemai spręsti. Visų į šio HP problematiką nukreiptų priemonių tikslai nėra ambicingi, nes priemonės nekelia kokybinių reikalavimų, o apsiriboja kiekybiniais rodikliais, kurie taip pat neapima lyčių aspekto. Apklaustų ekspertų nuomone, tokie rodikliai negali iš esmės užfiksuoti kokybinio pokyčio, kuris reikalingas šiam HP įgyvendinti, o statistikos pagal lytį analizės trūkumas neskatina siekti konkrečių ir aiškiai suformuluotų pokyčių. Šiuo metu ypač pasigendama detalios statistikos, pagal kurią būtų galima priimti sprendimus pagal lytį skirtingose srityse, pavyzdžiui, sveikatos ar švietimo.

Integruotas lyčių lygybės principo įgyvendinimas

VP taip pat yra numatytos kelios priemonės, kurios integruotai atsižvelgia į lyčių lygybės problematiką ir skirtingus moterų ir vyrų poreikius. Šios priemonės apima 7-ą ir 8-ą bei kitus VP prioritetus ir jų uždavinius.

Atsižvelgiant į tai, kad lyčių lygybės principo tinkamas įgyvendinimas galimas tik atsižvelgiant į anksčiau aptartą lyčių integravimo aspektą, šis principas turėtų būti integruojamas ir į kitas likusias VP priemones. Viena iš tokių priemonių yra 8-o prioriteto priemonė Nr.08.5.1-ESFA-V-423 „Socialinės atsakomybės ir socialinio dialogo skatinimas“. Ši priemonė yra skirta finansuoti veiklas, susijusias su įmonių socialinės atsakomybės skatinimu, tokias kaip mokymai, tyrimai ir vertinimai, akcijos, leidinių rengimas, verslo tvarumo ir atsakingumo indekso parengimas, įmonių socialinės atsakomybės pažangos stebėseną ir kita. Priemonė taip pat skirta finansuoti socialinio dialogo skatinimą, kurio viena iš sudedamųjų dalių yra analogiškos veiklos. Šių veiklų metu buvo numatyta skirti papildomą dėmesį moterų ir vyrų lygybės klausimui, kuris buvo integruotas į kitas veiklas. Pavyzdžiui, priemonės PFSA nurodoma, kad į mokymo veiklas turi būti įtrauktos temos apie darbo užmokesčio mokėjimo kriterijų palyginimą, darbdavio pareigas ir veiksnius siekiant lygių moterų ir vyrų teisių ir pan. Šiuo atžvilgiu priemonė yra geras lyčių aspekto integravimo pavyzdys. Kitas tokios priemonės pavyzdys – priemonė Nr. 08.3.1-ESFA-K-413 „Socialinę atskirtį patiriančių asmenų integracija į darbo rinką“. Priemonės PFSA nurodoma, kad į projektą vykdančio personalo gebėjimų stiprinimo veiklą turi būti įtrauktos temos, susijusios su vienodo požiūrio į moteris ir vyrus darbo rinkoje skatinimu, siekiant mažinti segregaciją dėl atlyginimų skirtumų, moterų ir vyrų lygių teisių užtikrinimu bei kitokios formos diskriminacija.

Vis dėlto tokių priemonių, kurios integruotų lyčių lygybės aspektą, yra mažuma. Kalbintų ekspertų nuomone, didžioji dalis priemonių, kurios yra tariamai neutralios, išties tokios nėra. Pavyzdžiui, 1-o prioriteto „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“ priemonėse nepakankamai atsižvelgta į tai, kad moterys mažiau yra linkusios dalyvauti mokslinėje veikloje (ypač gamtos mokslų srityje) ir tapti inovatyvių verslų lyderėmis. Kitaip tariant, priemonės nenumato jokių būdų šį skirtumą mažinti. Lygiai taip pat 9-o prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ priemonėse nėra atsižvelgiama į švietime ir vėliau darbo rinkoje egzistuojančius lyčių vaidmenų stereotipus, jie nėra akcentuojami. Kita vertus, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad priemonėje Nr. 09.3.3-ESFA-V-711 „Mokslininkų ir kitų tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ yra šiek tiek atsižvelgiama į skirtingų lyčių padėtį darbo rinkoje. Moterys, pretenduojančios į paramą, gali pateikti dokumentus dėl motinystės atostogų ar vaiko priežiūros iki vaikai sueis 3 metai ir šie metai pagal pageidavimą gali būti neįtraukiami, siekiant įrodyti, kad moteris priklauso jaunųjų mokslininkų kategorijai, o jos pasiekimai yra mažesni nei patyrusių mokslininkų. Didžiausias nusivylimas tarp apklaustų ekspertų kyla dėl į sveikatą orientuotų priemonių tariamo neutralumo. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į tai, kad moterys Lietuvoje vidutiniškai gyvena net 10 metų ilgiau nei vyrai, dėl didelio vyrų savižudybių skaičiaus priemonės galėtų būti labiau orientuojamos į vyrų poreikius ir vyrų savižudybių bei žalingų įpročių prevenciją. Diskusijos apie šio HP taikymą metu buvo atkreiptas dėmesys į sveikatos sektoriaus segregaciją moterų atžvilgiu – dėl sudėtingų darbo sąlygų moterims yra sunku derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus. Atnaujinant didelių ligoninių infrastruktūrą svarbu sudaryti sąlygas vaikų priežiūrai, ligoninės teritorijoje įrengiant vaikų darželį / priežiūros įstaigą. Šis aspektas taip pat gali būti taikomas platesniu mastu – užtikrinant vaikų priežiūrą didelėse darbovietėse būtų gerokai palengvinamas šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimas. Kita vertus, svarbu atkreipti dėmesį, kad šios problemos galimai yra susijusios su ydinga socialinių garantijų sistema, o minėtos priemonės nėra (ir neturėtų būti) orientuotos į tokių problemų sprendimą. Vis dėlto, siekiant tikslesnės situacijos analizės, reikėtų atlikti papildomus tyrimus šioje srityje.

3.1.3. Pasirinktos HP įgyvendinimo strategijos tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas

Svarbiausias elementas moterų ir vyrų lygių galimybių HP įgyvendinimui yra jau minėtas lyčių aspekto integravimas. Deja, VP uždaviniuose ir priemonėse kiekvienu atveju neišskiriant lyčių lygybės, kaip atskiro tikslo, šis principas yra menkai integruojamas. Pagrindinės priežastys, dėl kurių HP taikymas yra menkai tinkamas ir tik iš dalies pakankamas, yra šios:

- Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose reglamentuojami HP taikymo būdai menkai atitinka teoriją ir gerąją užsienio praktiką. VP prioritetų uždaviniuose ir priemonėse nėra tiksliai suformuluojami ir įvardijami

siekiai gerinti situaciją kiekvienoje srityje. Atitinkamai priemonėse šie tikslai taip pat nėra įvardijami. Todėl pačios priemonės retai atsižvelgia į esančias problemas;

- Nuostatos, reglamentuojančios HP taikymą, yra menkai tinkamos siekiant užtikrinti teigiamą (o ne tik neutralų) poveikį HP. Reglamentavime dažniausiai reikalaujama nepažeisti šio HP, tačiau atsižvelgiant į tai, kad nėra analizuojamas lyčių lygybės aspektas, toks reikalavimas tik pakartoja LR įstatymus. Priemonių įgyvendinimo reglamentavime taip pat daugiausia numatytas tik lygių galimybių ir nediskriminacijos principo nepažeidimas, kuris savaime negali būti traktuojamas kaip aktyvus HP taikymas;
- Vienintelis HP reglamentavimo aspektas, kuris siekia aktyviai paskatinti atsižvelgti į šį HP, yra PFSA formoje esantys klausimai. Vis dėlto, kaip jau minėta, didelė dalis institucijų atstovų yra įsitikinę, kad priemonės yra neutralios ir todėl pažymima, kad šis HP yra neaktualus;
- Dėl tyrimų ir stebėsenos trūkumo nėra tiksliai žinoma, kokia yra lyčių lygybės situacija Lietuvoje skirtingų sričių / savivaldybių lygmeniu ir kaip ši situacija galėtų būti gerinama kiekvienu atveju. Dėl šios priežasties priemonių formavimo etape nėra tikslingai atsižvelgiama į vyrų ir moterų skirtingus poreikius ar galimybes;
- Priemonių, tiesiogiai nukreiptų į šį HP, skaičius yra mažas, o aprėptis ribota, nes atliepia vos kelis iššūkius šioje srityje. Taip pat trūksta lyčių aspekto integravimo sveikatos priemonėse, mokslo veikloje, integracijai į darbo rinką skirtoms priemonėms. Trūksta priemonių, kurios prisidėtų sprendžiant vyrų psichologinės sveikatos ir savižudybių klausimą;
- Priemonėms, nukreiptoms į šio principo įgyvendinimą, numatytas pakankamas finansavimas, tačiau nėra garantuojamas veiklų tęstinumas finansavimui pasibaigus.

Apklaustų ekspertų nuomone, pagrindinė priežastis, dėl kurios lyčių aspekto integravimas nėra taikomas, yra švietimo, susijusio su lyčių lygybės problematika, trūkumas. Ekspertai teigia, kad tiek mokyklose, tiek universitetuose trūksta programų, kurios būtų tikslingai nukreiptos į lyčių lygybės problematiką arba kuriose būtų integruotas lyčių aspektas, atsižvelgiama į lyčių vaidmenų stereotipų neigiamą įtaką visuomenei. Tai lemia, kad vėliau didelė dalis institucijų ar organizacijų darbuotojų stokoja reikalingų kompetencijų, nepakankamai suvokia, kodėl tai yra svarbu ar kaip ši problema turėtų būti sprendžiama. Šiuo atžvilgiu VP numatyta priemonė „Moterų ir vyrų lygybė“, kurios didelė dalis apima švietimą ir komunikaciją, yra itin reikalinga. Vis dėlto ši priemonė yra nepakankama, nes nėra orientuota į švietimo ar kitas valstybines institucijas bei privačias įmones. Norint užtikrinti platesnį principo taikymo mastą, svarbu apie principo problematiką informuoti tas organizacijas, kuriose yra priimami sprendimai (įmonės ir valstybinės institucijos) bei formuojama ateities kultūra (švietimo institucijos).

3.2. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HP ĮGYVENDINIMAS (KONKRETŲS VEIKSMAI)

3.2.1. HP įgyvendinimo geroji praktika

Remiantis Lietuvos ekspertų nuomone bei Švedijos patirtimi¹⁰⁴, lyčių lygybės principo įgyvendinimas remiasi nuosekliu lyčių aspekto integravimu visose srityse tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuje. Sėkmingomis priemonėmis galima laikyti lyčių aspekto integravimo programas savivaldybių, vyriausybinių organizacijų, švietimo įstaigų bei privačių įmonių veiklose Švedijoje. Kitas svarbus elementas – lyčių aspekto integravimas į biudžeto formavimą (angl. *gender-budgeting*), leidžiantis vyriausybei ir vyriausybiniams organizacijoms planuoti savo išlaidas bei reformas, atsižvelgiant į skirtingus lyčių poreikius. Galiausiai priemonės, skirtos sustiprinti vaikų priežiūros įstaigas, moterų ir vyrų sveikatos būklę, tėvystės atostogų skatinimą, turėtų būti itin aktyviai įgyvendinamos kuo platesniu mastu. Už tokių priemonių įgyvendinimą turėtų būti numatytas vienas asmuo, kuris padėtų derinti skirtingas priemones visos VP ar šalies politikos mastu.

3.2.2. HP įgyvendinimas priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP taikymą, lygmeniu

Lyčių lygybės principo diferencijuotam taikymui numatytų priemonių įgyvendinimas pateikiamas toliau esančioje lentelėje (žr. 11 lentelę).

¹⁰⁴ Išsamiau aptariama užsienio atvejo studijoje, skirtoje LGNP ir lyčių lygybei. Žr. 3 priedą.

11 lentelė. Priemonės, tiesiogiai nukreiptos į moterų ir vyrų lygybės principą

Iššūkis	Priemonė	Kaip priemonė prisideda prie HP?	Finansinė pažanga*
Moterų ir vyrų užimtumo skirtumai	7 prioritetas „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“		
	Uždavinys 7.3.4. Pagerinti visuomenės, verslo ir viešojo sektoriaus supratimą apie moterų ir vyrų lygių galimybių bei nediskriminavimo dėl amžiaus, negalios ir kitų pagrindų principų taikymą ir sustiprinti gebėjimus atpažinti bei šalinti diskriminavimo apraiškas		
	Moterų ir vyrų lygybės skatinimas Nr. 07.3.4-ESFA-V-425	Ši priemonė remia veiklas, skirtas moterų ir vyrų lygybės užtikrinimui savivaldos lygmeniu stiprinti. Pagal priemonę organizuojamos švietimo ir mokymo veiklos, rengiama metodinė medžiaga bei visuomenės informavimo kampanijos, atliekami tyrimai, stebėsena ir vertinimai šioje srityje. Tokia priemonė yra svarbus pagrindas tolimesniam lyčių aspekto integravimui valstybės politikoje ar konkrečioje VP ¹⁰⁵ . Priemonė turėtų prisidėti prie didesnio sąmoningumo visuomenėje bei įrankių suformavimo, leisiančių spręsti tris pagrindinius šios srities iššūkius.	100 proc.
Laisvalaikio galimybių skirtumai	8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“		
	Uždavinys 4.2.1. Sumažinti energijos vartojimo intensyvumą pramonės įmonėse		
	Kompleksinės paslaugos šeimai Nr. 08.4.1-ESFA-V-416	Ši priemonė skirta įvairių šeimai reikalingų paslaugų finansavimui ¹⁰⁶ . Priemonė yra ypač sėkminga, o pagrindinis priemonės įgyvendinimo rodiklis jau kelis kartus viršija numatytą reikšmę (buvo numatyta, kad paslaugomis pasinaudos 15 000 asmenų, tačiau paslaugomis jau pasinaudojo 25 623 asmenys). Priemonės teikiama nauda daugiausia naudojosi moterys (73 proc. visų pasinaudojusių).	95 proc.
Vienų su vaikais likusių ir smurtą patiriančių moterų socialinė ir ekonominė padėtis	8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“		
	Uždavinys 8.4.1. Padidinti bendruomenėje teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę, plėtoti paslaugas šeimai		
	Smurto artimoje aplinkoje prevencija Nr. 08.4.1-ESFA-K-417	Priemonė finansuoja veiklas, kurios siekia sumažinti smurto apraiškas artimoje aplinkoje. Pagal priemonę bus organizuojami mokymai socialiniams darbuotojams, psichologams, vaikų teisių apsaugos skyrių darbuotojams, medikams, prokurorams, tyrėjams ir kitiems specialistams, kurie teikia kompleksinę pagalbą smurtą patyrusiems asmenims. Priemonės veiklas įgyvendins pasirinktos NVO organizacijos. Šiuo metu jokios veiklos dar nėra prasidėjusios, todėl priemonės įgyvendinimą vertinti sudėtinga.	0 proc.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis <http://www.esinvesticijos.lt/> 2018 m. lapkričio 16–22 d. duomenimis.

*Finansinė pažanga žymi pagal priemonę skirtą finansavimo dalį, proc.

Atsižvelgiant į šiuo metu surinktus priemonių įgyvendinimo duomenis, priemone „Kompleksinės paslaugos šeimai“ gerokai labiau naudojasi moterys nei vyrai. Šis faktas patvirtina tai, kad priemonė yra ypač aktuali moterims. Kitose diferencijuotose priemonėse rodiklių stebėsena nėra skaidoma pagal lytis. Visoje likusioje VP programoje šiuo metu moterų ir vyrų priemonių nauda pasinaudojo abiejų lyčių atstovai tolygiai, t. y. beveik pusė milijono kiekvienos lyties atstovų.

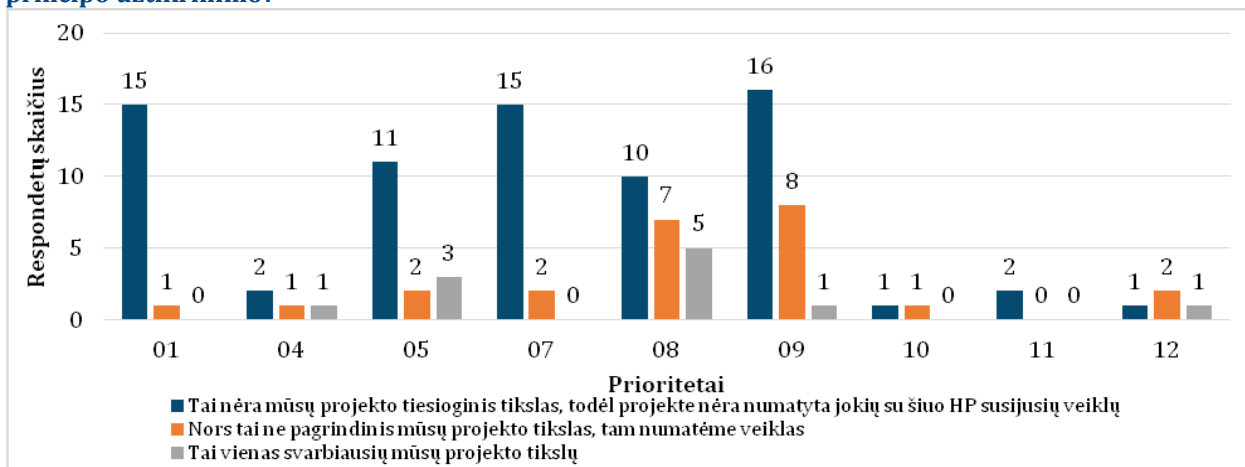
3.2.3. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu

Šiuo metu projektų, kurie būtų tiesiogiai susiję su lyčių lygybės skatinimu, kaip ir priemonių yra mažuma (61 projektas, iš kurių 60 yra analogiškų visose savivaldybėse finansuojamų projektų). Projektų, kuriuose šis principas yra papildomai integruojamas, taip pat beveik nėra. Apklausos duomenimis, daugiausia projektų, kurie tiesiogiai prisidėtų prie šio principo taikymo, yra įgyvendinama 8-ame prioritete (žr. 17 pav.).

¹⁰⁵ Projektas, finansuojamas pagal šią priemonę, yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“.

¹⁰⁶ Projektas, finansuojamas pagal šią priemonę, yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Pasvalio bendruomeniniai šeimos namai“.

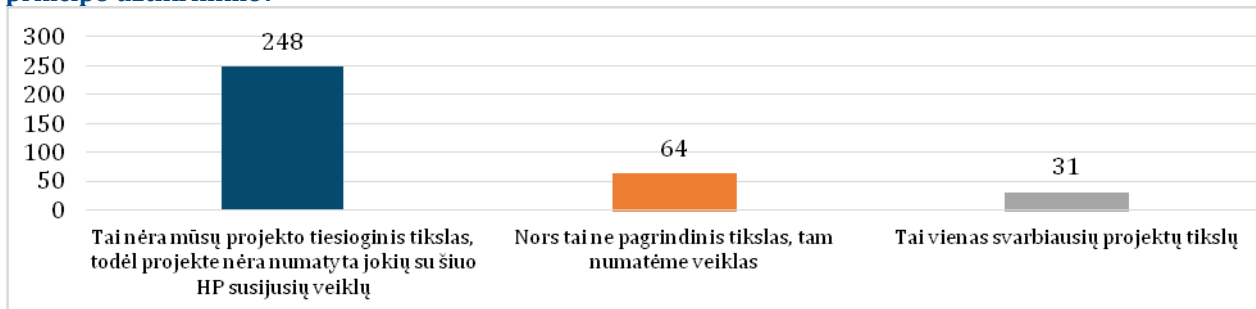
17 pav. Ar įgyvendindami savo projektą prisidėjote prie moterų ir vyrų lygių galimybių horizontaliojo principo užtikrinimo?

Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: buvo įtraukti respondentai iš tų prioritetų, iš kurių į klausimą atsakė bent vienas respondentas. Iš viso į klausimą atsakė 108 respondentai (pasirinko nors vieną iš atsakymo variantų).

Šis principas nebuvo svarbus ir didžiajai 3-io prioriteto projektų vykdytojų daliai (žr. 18 pav.). Iš tų respondentų, kurie minėjo vykdančius su šiuo HP susijusias veiklas, vos 1 proc. įvardijo konkrečias veiklas. Dažniausiai buvo paminėtas abiem lytims taikomas vienodas darbo užmokestis.

18 pav. Ar įgyvendindami savo projektą prisidėjote prie moterų ir vyrų lygių galimybių horizontaliojo principo užtikrinimo?

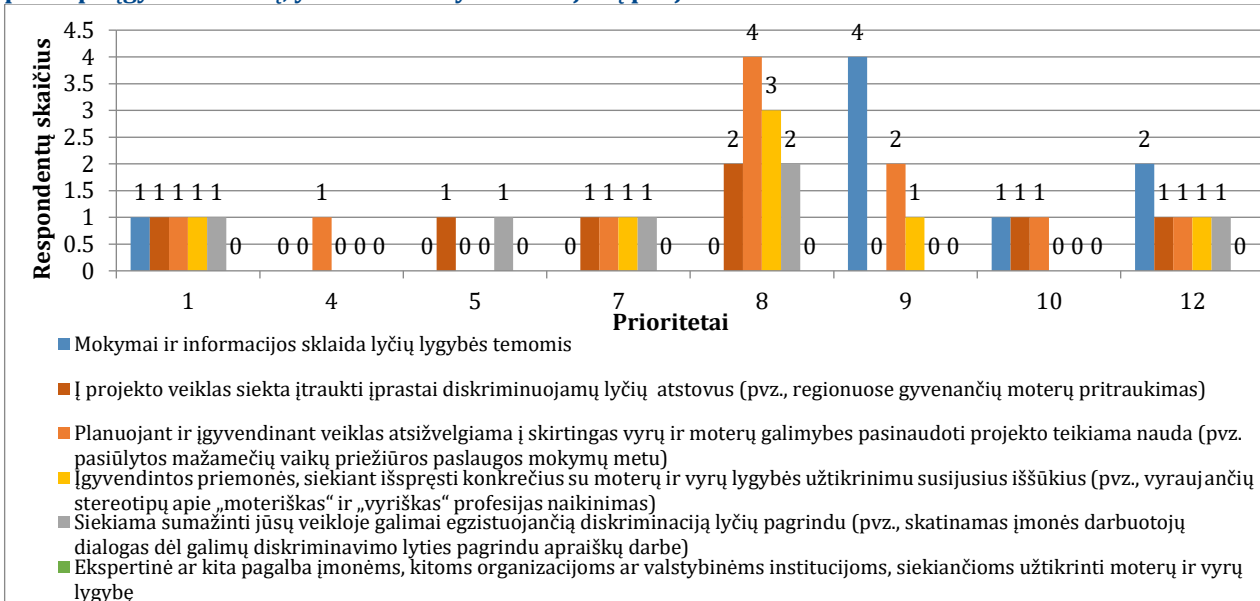
Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: iš viso į klausimą atsakė 343 respondentai.

Kaip jau minėta, remiantis interviu respondentų atsakymais bei apklausos duomenimis, dauguma projektų vykdytojų neatsižvelgia į lyčių lygybės HP svarbą dėl šių priežasčių:

- Reikalavimai atsižvelgti į lyčių lygybės problematiką yra suvokiami kaip papildoma administracinė našta, todėl projekto įgyvendintojai nėra linkę imtis papildomų priemonių šio principo įgyvendinimui užtikrinti;
- PFSA nėra numatyta, kokiais atvejais šis principas laikomas pažeistu ir kada gali būti taikomos atitinkamos sankcijos;
- Projekto įgyvendintojai yra įsitikinę, kad lyčių lygybė nėra aktuali jų konkrečiame projekte. Deja, toks įsitikinimas dažnai nėra pagrįstas. Tai ypač liečia darbdavius, kurie diskriminuoja moteris dėl motinystės atostogų (t. y. vengia įdarbinti jaunas ir neseniai ištekėjusias moteris, nesudaro joms sąlygų kilti karjeros laiptais ir pan.) ar nesudaro sąlygų dirbti lankstesniu darbo grafiku;
- VP nuostatose nėra aiškiai nurodoma, kokiais būdais projektų įgyvendintojai galėtų aktyviau prisidėti prie šio principo taikymo savo veikloje, todėl, net teikdami pirmenybę šiam principui, jie nežino, kaip tą padaryti.

Didžiausia respondentų dalis teigė, kad savo veikloje rengia mokymus ir platina informaciją šio HP temomis arba siekia, kad projekto nauda galėtų tolygiai pasinaudoti tiek moterys, tiek vyrai. Toliau pateikiamas 19 paveikslas, kuriame matyti, kokio pobūdžio veiklos buvo dažniausiai vykdomos projektuose, kuriuose buvo atsižvelgta į šį principą. 3-io prioriteto projektų įgyvendintojai taip pat prisidėjo tokia pačia veikla, tačiau atsakiusių į šį klausimą buvo mažai (vos 17 proc.). Vienas respondentas paminėjo, kad suteikė galimybę įsidarbinti vyresnėms nei 50 metų moterims. 6-o prioriteto projektuose nebuvo nei vieno respondento, atsakiusio į šį klausimą.

19 pav. Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo horizontaliojo principo įgyvendinimą, yra ar buvo vykdomos jūsų projekte?

Šaltinis: Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimo priemonių vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.

Pastabos: į klausimą iš viso atsakė 27 respondentai (pasirinko nors vieną iš atsakymo variantų).

Projektai, tiesiogiai nukreipti į lyčių lygybės skatinimą, yra kompleksiški ir susideda iš kelių skirtingų veiklų tipų. Šis aspektas ypač pozityvus, nes tik tokiu būdu galima nuosekliai atsižvelgti į šio HP turinį, problematiką bei siekiamą tikslą. projektuose dažnai vykdoma šviečiamojo pobūdžio veikla, organizuojami mokymai, konsultacijos, teikiamos paslaugos. Projektas „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“¹⁰⁷ yra pirmas tokio masto projektas Lietuvoje ir yra ypač aktualus siekiant užtikrinti lyčių lygybės aspekto integravimą vietos lygiu. Projekto pagrindinis tikslas – sukurti tinkamus įrankius, kurie padėtų savivaldybės atstovams užtikrinti lyčių lygybę savivaldos lygiu, ir išmokyti savivaldybės atstovus jais naudotis. Ilgainiui šis projektas turėtų gerokai prisidėti prie lyčiai jautrios politikos kūrimo visoje Lietuvoje. Projektai, finansuojami pagal priemonę „Kompleksinės paslaugos šeimai“, prisideda prie moterų ir vyrų lygybės užtikrinimo, padedant moterims suderinti darbo įsipareigojimus bei vaikų priežiūrą. Tėveliai yra skatinami dalyvauti pozityvios tėvystės užsiėmimuose, taip yra labiau įtraukiami į vaikų priežiūrą. Tokie projektai apima visas Lietuvos savivaldybes, tačiau dėl mažo projektų skaičiaus jų mastas išlieka ribotas. Apibendrinant galima teigti, kad projektai, tiesiogiai prisidedantys prie HP įgyvendinimo, atitinka tikslinių grupių poreikius ir esminių iššūkių konkrečios sritys specifika, tačiau jų veiklų mastas yra ribotas.

3.2.4. HP įgyvendinimo tinkamumas ir pakankamumas: apibendrinimas

Moterų ir vyrų lygybės principo įgyvendinimas yra menkai tinkamas ir tik iš dalies pakankamas. Nepaisant kai kurių gan pozityvių šio principo įgyvendinimo pavyzdžių, šio principo taikymas visoje VP išlieka ribotas. Pagrindinės to priežastys yra šios:

- Didesnė priemonių įgyvendinimo dalis jau yra įpusėjusi, tačiau vienos priemonės įgyvendinimas vis dar neprasidėjęs;
- Priemonių, tiesiogiai nukreiptų į šį HP, skaičius nėra didelis, todėl tikslinių grupių pasiekimo mastas išlieka ribotas. Nepaisant to, kad priemonės yra įgyvendinamos visose savivaldybėse ir jų geografinė aprėptis yra plati, tai negarantuoja, kad projektų naudą pajus didelis asmenų skaičius;
- Projektai, tiesiogiai prisidedantys prie šio HP įgyvendinimo, iš esmės atitinka kai kuriuos šio HP iššūkius, tačiau tokių projektų nėra daug;
- Daugumos projektų įgyvendintojai menkai atsižvelgia į šio HP svarbą, nes yra įsitikinę, kad jų veikloje tai neaktualu arba nežino, kokiais konkrečiais veiksmais galėtų prisidėti.

Lietuvoje jau yra itin gerų šio principo taikymo pavyzdžių, kurie gali būti laikomi gerosiomis praktikomis (pvz., projektas „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“). Siekiant užtikrinti didesnę bei kokybiškesnę šio principo taikymo mastą, šias gerąsias praktikas būtų galima multiplikuoti ar atsižvelgti į tokių projektų sėkmės faktorius. Kaip rodo priemonių įgyvendinimo statistika, vaikų priežiūros paslaugos šiuo metu išlieka ypač aktualios siekiant

¹⁰⁷ Projektas yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“. Žr. 3 priedą.

pagerinti moterų situaciją tiek darbo rinkoje, tiek bendrai pakelti jų gyvenimo kokybę. Padidinus šio HP taikymo mastą, būtų išsprendžiama daug didesnė problemų šioje srityje dalis.

3.3. MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE

Kaip rodo Švedijos pavyzdys¹⁰⁸, norint sėkmingai integruoti lyčių lygybės principą į valstybės politiką, reikia išsikelti konkrečius tikslus ir sudaryti aiškią, paprastą stebėsenos sistemą. Šiuo metu lygių galimybių principo užtikrinimas VP lieka formalus, nes, kaip jau minėta, reglamentavime nėra tiksliai įvardijamos priemonės ir kriterijai, kuriais turėtų būti vertinamas šio principo užtikrinimas / nesilaikymas. Kita vertus, kai trūksta aiškių kriterijų, nėra atliekama principo integravimo stebėsenos, nėra renkama informacija, ar principas kryptingai integruojamas, ar ne. Dėl šios priežasties asmenys, priimanys sprendimus dėl projektų finansavimo, neprideda balų už šio principo integravimą. Vis dėlto VP atsižvelgia į lyčių aspektą rodiklių stebėsenoje. VP renkami duomenys pagal lytį tuo atveju, kai siekiama užfiksuoti, koks asmenų skaičius dalyvavo veiklose, ar jiems buvo suteiktos paslaugos ir panašiai. Analizuojant šiuos duomenis būtų galima detaliau išsiaiškinti, ar moterys ir vyrai naudojami būtent jų poreikius atliepiančiomis priemonėmis, ar egzistuoja kliūtys, susijusios su lytimi. Dėl šių priežasčių šiuos duomenis būtų galima lengvai pritaikyti formuojant aiškesnę šio HP valdymo ir kontrolės sistemą, o atlikus esamų duomenų analizę, pakreipti tam tikras priemones reikalinga linkme. Lyčių lygybės principo taikymas nėra tinkamai ir pakankamai inkorporuotas į valdymo ir kontrolės sistemą dėl šių priežasčių:

- Strateginiuose dokumentuose nėra numatyta tikslų kriterijų ar konkrečių priemonių, kaip projektuose turėtų būti užtikrinama lyčių lygybė, nes nėra aiškiai nurodoma, ką konkrečiai galima laikyti aktyviu lyčių lygybės principo įgyvendinimu ir kokiais atvejais šio principo taikymas būtų laikomas nepakankamu;
- VP nėra išskirta jokių su lyčių lygybe susijusių stebėsenos rodiklių, todėl sunku įvertinti, kaip VP prisideda prie konkrečių pokyčių įgyvendinimo. VP duomenys yra renkami pagal lytį, todėl įvesti aktualius stebėsenos rodiklius neturėtų būti pernelyg sudėtinga;
- Kai kurių priemonių įgyvendinimo stebėsenos rodikliai yra skaidomi pagal lytį, sistemingai renkama informacija;
- HP taikymas dažniausiai nėra traktuojamas kaip reikšmingas kriterijus, priimant sprendimus dėl projektų finansavimo;
- Nors įgyvendinančiosios institucijos privalo tikrinti, ar šis principas nebus pažeistas, kadangi nėra numatyta aiškių kriterijų, toks tikrinimas neduoda jokių rezultatų, išskyrus tais atvejais, kai PFSA yra nurodyti konkretūs reikalavimai ir principas taikomas diferencijuotu būdu.

3.4. TIKĖTINAS MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS HP TAIKymo POVEIKIS

Nors šiuo metu pasirinkta šio principo taikymo strategija yra ribota, o įgyvendinimas yra menkai tinkamas ir iš dalies pakankamas, vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad priemonės „Moterų ir vyrų lygybės skatinimas“ veiklos yra kompleksinės, galima tikėtis, kad ši priemonė turės ilgalaikį teigiamą poveikį. Ypač svarbu tai, kad projektas „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“, finansuojamas pagal šią priemonę, padės suformuoti įrankius (pvz., elektroninį lyčių statistikos žemėlapi), kuriais vėliau galės naudotis tiek savivaldybių, tiek kiti viešojo bei privataus sektoriaus darbuotojai. Tokių įrankių trūkumas yra pagrindinė priežastis, dėl kurios lyčių lygybės principas kol kas nėra efektyviai taikomas. Suformavus įrankius bei apmokius savivaldybių darbuotojus jais naudotis, ateityje bus galima tikėtis nuoseklesnio lyčių lygybės aspekto integravimo į valstybės politiką tiek strateginiu, tiek įgyvendinimo lygmeniu. Projekto metu vedami mokymai padės geriau suvokti lyčių problematiką, todėl ateityje tikimasi, kad bus labiau atsižvelgiama į esamas problemas ir bus formuojami tinkamesni būdai joms spręsti. Vis dėlto, siekiant užtikrinti, kad šie įrankiai būtų tikrai naudojami ateityje, svarbu sudaryti paskatų mechanizmą, pavyzdžiui, prižiūrint savivaldybių veiklą šioje srityje kiekvienais metais peržiūrint, ar jų planai atitinka reikiamus kriterijus, ir savivaldybėms, sėkmingai integruojančioms lyčių lygybės aspektą, suteikti papildomas finansines lengvatas ar paskatas, kurios dar labiau prisidėtų prie lyčių aspekto integravimo (pvz., jei savivaldybėje planuojama plėsti kelių infrastruktūrą, norint ją pritaikyti moterims su mažamečiais vaikais, gali būti suteikiamas papildomas finansavimas).

¹⁰⁸ Išsamiau aptariama Švedijos atvejo studijoje, skirtoje lyčių lygybei. Žr. 4 priedą.

3.5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

Atsižvelgiant į visą vertinimo metu surinktą informaciją, šio HP taikymas yra menkai tinkamas ir tik iš dalies pakankamas. Toliau pateikiamos išvados pagal visus tinkamumo ir pakankamumo vertinimo hipotezių kriterijus.

HP reglamentavimas yra menkai tinkamas dėl šių priežasčių:

- Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose reglamentuojami HP taikymo būdai menkai atitinka teoriją ir gerąją užsienio praktiką, nes nėra tiksliai suformuluojami ir įvardijami siekiai gerinti situaciją kiekvienoje srityje ir nenustatomi reikalavimai lyčių lygybės aspekto integravimui;
- Nuostatos, reglamentuojančios HP taikymą, yra netinkamos siekiant užtikrinti teigiamą poveikį, nes reglamentavime dažniausiai reikalaujama nepažeisti šio HP, tačiau toks reikalavimas tik pakartoja LR įstatymus;
- VP numatyti prioritetai ir priemonės, tiesiogiai nukreipti į HP įgyvendinimą, iš dalies atitinka tikslinių grupių poreikius ir esminių iššūkių šio HP srityje specifiką. Priemonės prisideda padedant moterims derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, užkertant kelią smurtui artimoje aplinkoje ir skatinant savivaldybes integruoti lyčių aspektą į tolimesnę valstybės politiką. Nepaisant to, kad šiuo metu lyčių aspektas nėra pakankamai integruojamas į sveikatos priemones, mokslo veiklą ar integracijai į darbo rinką skirtas priemones, tai galimai susiję su bendra socialinių garantijų sistema, todėl reiktų detalesnės situacijos analizės tiek šiose, tiek susijusiose srityse.

HP reglamentavimas yra iš dalies pakankamas dėl šių priežasčių:

- Prioritetų ir priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP įgyvendinimą, skaičius yra mažas, tačiau priemonių aprėptis yra gan plati, nes apima visas Lietuvos savivaldybes. Vis dėlto, nors veiklos vykdomos visose Lietuvos savivaldybėse, priemonių teikiama nauda galės pasinaudoti ribotas asmenų skaičius. Norint labiau praplėsti principo taikymo mastą, priemonės turėtų tapti sisteminės ir būti finansuojamos iš valstybės biudžeto;
- Nėra suformuoti prioritetų ir priemonių tikslai, susiję su šiuo HP, todėl jie negali būti laikomi ambicingais.

HP taikymas VP įgyvendinime yra iš dalies tinkamas dėl šių priežasčių:

- Projektai, tiesiogiai prisidedantys prie HP įgyvendinimo, dažniausiai atitinka tikslinių grupių poreikius ir esminius iššūkius;
- Visų projektų įgyvendintojai menkai atsižvelgia į HP įgyvendinimo svarbą, jei PFSA nėra nurodoma išpildyti konkrečius reikalavimus.

HP taikymas VP įgyvendinime yra iš dalies pakankamas dėl šių priežasčių:

- Daugelio priemonių, nukreiptų į šį HP, įgyvendinimas yra įpusėjęs. Tik viena priemonė dar nėra pradėta įgyvendinti;
- Nepaisant kai kurių teigiamų pavyzdžių, tikslinių grupių pasiekimo mastas išlieka pernelyg ribotas.

HP įgyvendinimo reikalavimai valdymo ir kontrolės sistemoje nėra tinkami ir pakankami dėl šių priežasčių:

- Strateginiuose dokumentuose nėra numatyta tikslų kriterijų ar konkrečių priemonių, kaip projektuose turėtų būti užtikrinama lyčių lygybė, nes nėra aiškiai nurodoma, ką konkrečiai galima laikyti aktyviu lyčių lygybės principo įgyvendinimu ir kokiais atvejais šio principo taikymas būtų laikomas nepakankamu;
- VP nėra nurodoma jokių su lyčių lygybe susijusių stebėsenos rodiklių, todėl sunku įvertinti, kaip VP prisideda prie konkrečių pokyčių įgyvendinimo;
- Kai kurių priemonių įgyvendinimo stebėsenos rodikliai yra skaidomi pagal lytį, sistemingai renkama informacija;
- HP taikymas dažniausiai nėra traktuojamas kaip reikšmingas kriterijus, priimant sprendimus dėl projektų finansavimo;
- Nors įgyvendinančiosios institucijos privalo tikrinti, ar šis principas nebus pažeistas, kadangi nėra numatyta aiškių kriterijų, kada projektuose, tiesiogiai nesusijusiuose su šio HP, principas yra laikomas pažeistu, toks tikrinimas neduoda jokių rezultatų.

Strateginiai siūlymai ir rekomendacijos

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
Lyčių lygybės principas yra menkai taikomas visoje VP, priemonėse ir projektuose nėra atsižvelgiama į lyčių aspekto integravimą.	3.1.1, 3.1.2 ir 3.2.3 skyriai	Strateginis siūlymas: Siekiant gerokai išplėsti lyčių lygybės principo taikymo mastą, lyčių aspekto integravimo metodas turėtų būti skatinamas (tam kuriami virtualūs mokymai / socialinė reklama / masinės kampanijos) nevyriausybių organizacijų, ministerijų bei švietimo įstaigų veikloje.	FM (koordinuoja procesą), SADM (koordinuoja turinį), susijusios ministerijos (aktyviai dalyvauja)	2014–2020; 2021–2027
Moterys susiduria su iššūkiais derinant šeimos ir darbo įsipareigojimus, o ilgus motinystės atostogas stabdo jų karjeros galimybes.	3.1.2 ir 3.2.2 skyriai	Strateginis siūlymas: Atsižvelgiant į priemonės „Kompleksinės paslaugos šeimai“ sėkmę, sudaryti geresnes sąlygas ankstyvajai vaiko priežiūrai platesniu mastu, ypač daug dėmesio skiriant vaikų darželiams (pvz., skirtingiems ugdymo modeliams / siūlant lankstų priežiūros laiką ir pan.). Taip pat paskatinti privatų sektorių atsižvelgti į moterų su vaikais poreikius ir joms sudaryti lankstaus darbo grafiko galimybes (pvz., dalį laiko dirbti nuotoliniu būdu); skatinti tėvystės atostogas. Taip pat ateityje būtų naudinga išsamiau išanalizuoti dabartinę socialinių garantijų sistemą ir orientotis į ypač probleminių aspektų pokyčius.	SADM; ŠMSM	2014–2020; 2021–2027
Trūksta priemonių, kurios būtų nukreiptos į vyrams aktualias problemas, tokias kaip alkoholizmas ar didelis savižudybių skaičius.	3.1.2 ir 3.1.3 skyriai	Strateginis siūlymas: Daugiau dėmesio skirti vyrų psichologinei sveikatai, ypač neigiamai veikiančioms lyčių stereotipams darbo rinkoje bei visuomenėje. Į lyčių lygybę skatinti skirtų priemonių veiklas įtraukti virtualius mokymus kartu su seminarais ar interaktyviomis sesijomis (angl. <i>workshops</i>) apie neigiamai veikiančius vyriškumo stereotipus, o sveikatos priemonėse į prevencines priemones įtraukti psichologo pagalbos veiklas. ŠMSM galėtų prisidėti prie šviečiamosios veiklos, pvz., skatinant atsisakyti lyčių stereotipų profesinėse mokyklose, kur vis dar dominuoja požiūris dėl „vyriškų“ (pvz., statybų ar informacinių technologijų sektoriuose) ar „moteriškų“ (pvz., slaugos ar ankstyvosios vaikų priežiūros srityse) profesijų.	SAM; SADM; ŠMSM	2021–2027
Priemonės nenumato jokių su lyčių lygybe susijusių tikslų, o VP nėra išskirta su lyčių lygybe susijusių stebėsenos rodiklių.	3.1.2 ir 3.3 skyriai	Strateginis siūlymas: Numatyti tikslus, susijusius su lyčių lygybės problematika, atsižvelgiant į naujausius šios srities tyrimus (pvz.,	SADM (koordinuoja), susijusios ministerijos (aktyviai dalyvauja)	2021–2027

Problema	Skirius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
		vadovaujantis EIGE sudarytu lyčių lygybės indeksu, Lietuvoje būtų aktualu padidinti moterų skaičių galios pozicijose). Apsvarstyti ir, atsižvelgiant į tyrimų duomenis, galimai įvesti kvotas aktualiose srityse (pvz., remiantis JT modeliu taikyti pozityvią diskriminaciją vadovaujančiose pozicijose). Šis modelis pasitvirtino kitose ES šalyse narėse, kurios taiko kvotas (pvz., Slovėnija, Belgija). Daugiau sėkmingų pavyzdžių galima rasti EK 2018 metų lyčių lygybės ataskaitoje ¹⁰⁹ .		
Už principo įgyvendinimą nėra paskirto atsakingo asmens (ar institucijos), kuris padėtų derinti skirtingas priemones ar patartų kitoms institucijoms / organizacijoms / įmonėms, kaip tinkamiau atsižvelgti į lyčių lygybės principą.	3.1.1,3.1.2 ir 3.3 skyriai	Strateginis siūlymas: Paskirti už lyčių lygybės politiką atsakingus asmenis, kurie koordinuotų skirtingas priemones ir teiktų pagalbą institucijoms / organizacijoms / įmonėms, norinčioms integruoti šį principą į savo veiklą. Atsakingų asmenų funkcijos turėtų būti aiškiai fiksuojamos darbuotojų sutartyse ir tam turėtų būti skiriami pakankami resursai (t. y. tai neturėtų būti įrašoma kaip formali papildoma funkcija).	SADM (koordinuoja), susijusios ministerijos (aktyviai dalyvauja)	2014–2020; 2021–2027
Projektų vykdytojai dažnai nėra suinteresuoti / motyvuoti atsižvelgti į LGNP savo veikloje arba nežino, kaip tai daryti, paraiškas pildo formaliai, o lygių galimybių integravimą laiko administracine našta.	3.2.3 skyrius	Rekomendacija: Sukurti lygių galimybių ir nediskriminavimo veiklų ženklinimo sistemą, analogišką, pvz., ekologinio ženklinimo sistemai. „Lygių galimybių“ ženkluką galėtų gauti tik tam tikrus kriterijus atitinkančios įmonės / viešosios institucijos / organizacijos. Taip būtų viešinama lygių galimybių problematika, o visuomenė būtų skatinama į ją atsižvelgti aktyviai reklamuojant pavyzdines organizacijas. Iš pradžių toks ženklinimas galėtų būti išbandomas projektų lygiu, siekiant geriau išsiaiškinti, ar tokia sistema iš tiesų pasiteisintų. Tokia sistema galėtų būti paremta svetainėje „Lygybės planai“ esama informacija.	SADM, bendradarbiaujant su kitomis ministerijomis ar NVO organizacijomis	2021–2027

Šaltinis: sudaryta autorių.

¹⁰⁹ Daugiau informacijos prieinama: European Union, European Commission, DG Justice and Consumers. 2018 Report on equality between women and men in the EU. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2018.

4. JAUNIMO HORIZONTALIOJO PRINCIPO TAIKymo VERTINIMAS

4.1. JAUNIMO HP ĮGYVENDINIMO STRATEGIJA (REGLAMENTAVIMAS)

4.1.1. HP taikymo reglamentavimas

HP taikymo reglamentavimo geroji praktika

ES valstybės narės vis daugiau dėmesio skiria jaunimo politikai, ypač dėl pastarąjį dešimtmetį išaugusio jaunimo nedarbo lygio ir mažėjančio jaunimo ištraukimo į visuomeninį gyvenimą. Lietuva, reaguodama į ES Tarybos rekomendacijas, pasirinko integruoti jaunimo politiką kaip HP ir taip atsižvelgti į šios srities daugialypiškumą. Vis dėlto jaunimo problemų sprendimas yra įtvirtintas tik Partnerystės sutartyje, o VP jaunimas nėra išskiriamas kaip atskiras HP. Nepaisant to, VP numatomi uždaviniai ir priemonės jaunimo problemoms įvairiose srityse spręsti.

Jaunas žmogus (15–29 metų) susiduria su sunkumais pereinant iš švietimo sistemos į darbo rinką, kuriant šeimą, užsitikrinant socialinę ir materialinę gerovę bei ištraukiant į visuomeninį gyvenimą. Taigi, sėkminga jaunimo politika priklauso nuo skirtingų sričių ištraukimo ir aktyvaus jų indėlio į šių bendrų problemų sprendimą. Svarbiausi jaunimo politikos aspektai yra išdarbinimo galimybės, darbo sąlygos, švietimas, socialinė apsauga, socialinės garantijos, būsto įsigijimas, transportas, sveikata¹¹⁰. Vertinant, ar VP tinkamai ir pakankamai atsižvelgia į jaunimo problemų sprendimą horizontaliuoju būdu, būtina įvertinti, kaip VP priemonės atsižvelgia į jauno žmogaus poreikius skirtingose srityse (angl. *cross-cutting*) ir kiek jos yra tarpusavyje koordinuojamos. Šio vertinimo metu vėl atsižvelgti į šiuos klausimus¹¹¹:

- Ar formuojant priemones buvo:
 - vadovaujama įrodymais grįstais vertinimais ar tyrimais jaunimo problemų srityje?
 - konsultuojama su jaunimo politikos ekspertais, jaunimo organizacijomis, jaunimo darbuotojais ir kitais suinteresuotais asmenimis?
- Ar priemonės, nukreiptos į jaunimo problemų sprendimą, atsižvelgia į skirtingus jaunimo grupių poreikius (pvz., ar priemonės atsižvelgia į jaunas merginas / vaikus, neįgalų jaunimą, jaunimą, gyvenantį kaimo vietovėse ar gyvenantį skurdžiomis sąlygomis)?
- Ar priemonės teikia ilgalaikę naudą jaunimui ir garantuoja jaunimo teisių apsaugą?
- Ar priemonių formavimas ir įgyvendinimas yra koordinuojamas tarp skirtingų sričių?
- Ar priemonės kryptingai gerina jaunimo išdarbinimo galimybes, darbo sąlygas, siekia stiprinti sąsajas tarp švietimo sistemos ir darbo rinkos? Ar priemonės sudaro / gerina sąlygas, siekiant atsižvelgti į kitas jaunimui aktualias sritis (pvz., sveikatos, būsto įsigijimo ar kt.)?
- Ar priemonės, nukreiptos į švietimą, atliepia jaunimo ugdymo poreikius?
- Ar priemonės siekia kelti su jaunimu dirbančių darbuotojų kompetencijas įvairiose srityse (pvz., sveikatos darbuotojų, socialiniai darbuotojų)?

Jaunimo politikos reglamentavimas teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose gali būti laikomas tinkamu tuomet, kai yra atitinkama anksčiau pateikta teorija ir užsienio šalių geroji patirtis.

HP reglamentavimas Lietuvoje

Įvairiuose teisės aktuose yra skiriamas dėmesys jaunimui (žr. 12 lentelę) – tiek PAFT, tiek VP Administravimo taisyklėse yra minima EK Jaunimo užimtumo iniciatyva (JUI), kuri finansuojama iš atskiros fondo, skirtos jaunimo problemoms spręsti. Lygių galimybių ir nediskriminavimo principas apima ir jaunimo problemų sprendimą, todėl šių HP taikymas yra analogiškas.

12 lentelė. Jaunimo problemų sprendimo horizontaliojo principo taikymo reglamentavimas Lietuvoje

Dokumentas	Reglamentavimas
Projektų administravimo ir finansavimo taisyklės (PAFT)	• Principo įgyvendinimas yra įtvirtintas bendruoju projektų reikalavimu – atitikimu horizontaliesiems principams (66.4 punktas). • Taisyklėse apibrėžiamos sąlygos, kad įgyvendinant „Jaunimo užimtumo iniciatyvos“ projektus išlaidos yra tinkamos finansuoti, jeigu projektų veiklos yra skirtos jaunesniems nei 30 metų asmenims, kurie nedirba, nestudijuoja, nesimoko, yra neaktyvūs ar bedarbiai (įskaitant ilgalaikius bedarbius) nepriklausomai nuo to, ar jie yra užsiregistravę darbo

¹¹⁰ European Youth Forum. *A toolkit on Quality Standards for Youth Policy*. 2016. Prieinama adresu: <https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/9907025/Toolkit-on-Quality-Standards-for-Youth-Policy+-+European-Youth-Forum.pdf/c5d10d1b-c704-e45a-50f6-e0ace956ae42> [žiūrėta 2018 08 24].

¹¹¹ Ten pat.

Dokumentas	Reglamentavimas
	biržoje. (419 punktas). Jeigu projektas yra finansuotas iš šios iniciatyvos, jo vykdytojai turi užtikrinti apie projekto finansinio šaltinio informavimą. (425 punktas) • Projektą įgyvendinanti institucija, atlikdama patikrą vietoje, turi patikrinti, ar projekto vykdytojas laikosi moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo. (285.7 punktas) • Įgyvendinimo priežiūra yra paremta suderinamumo principu – finansuojami projektai turi atitikti Sutartį dėl ES veikimo, įskaitant moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo taikymą. (453 punktas) • 38 šių taisyklių skirsnis atliepia pačių horizontaliųjų principų įgyvendinimą: jame įtvirtinta, kad institucija, atlikdama projekto tinkamumo finansuoti vertinimą, užtikrins moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo laikymąsi (jo nepažeis) ir aprašo, jei nustatyta finansavimo sąlygų apraše, kaip bus skatinamas šio principo įgyvendinimas. Be to, įgyvendinant projektą prižiūrinčioji institucija prižiūri, ar skirtos lėšos naudojamos tinkamai ir laikantis moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo. (454 punktas)
Veiksmų programos administravimo taisyklės	• Veiksmų programos administravimo taisyklėse yra įtvirtinta, kad iki 2015 m. balandžio Europos Komisijai turėjo būti pateikta ataskaita dėl „Jaunimo užimtumo iniciatyvos“ įgyvendinimo. Vėlesniais metais informacija apie šios iniciatyvos įgyvendinimą yra pateikiama metinėse ir galutinėje veiksmų programos įgyvendinimo ataskaitose. (254 ir 255 punktai) • Projektų finansavimo sąlygų apraše turi būti, jeigu taikomi, nurodyti konkretūs reikalavimai dėl horizontaliųjų principo įgyvendinimo. Visais atvejais turi būti atlikta tikslinės grupės poreikių analizė. (71.4.2. punktas) • Institucijos, nustatytos Atsakomybės ir funkcijų paskirstymo taisyklėse, atlikdamos šiose taisyklėse joms pavestas funkcijas, turi užtikrinti nediskriminavimo principo įgyvendinimą. (266 punktas)
Techninės paramos administravimo taisyklės	• Techninės paramos administravimo taisyklėse yra įtvirtinta, kad įgyvendinant techninės paramos projektą, paramos gavėjas privalo užtikrinti, kad bus laikomasi moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principų. (64.9. punktas) • Vadovaujančioji institucija, vertindama techninės paramos projektų atitiktį bendriesiems reikalavimams, tikrina, ar įgyvendinant projektą nebus pažeisti horizontalieji principai, o įgyvendinančioji institucija, įgyvendindama projekto priežiūrą, prižiūri, ar skirtos lėšos naudojamos tinkamai ir laikantis moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo principo. (135.1–2 punktai)
Projektų finansavimo sąlygų aprašo rengimo forma (Horizontaliųjų principų taikymo analizė)	• Horizontaliųjų principų taikymo analizės apraše su jaunimo horizontaliuoju principu keliamas vienas klausimas: - Ar pagal PFSA, atsižvelgiant į naudos gavėjų grupę, yra numatytos priemonės aktualioms jaunimo problemoms spręsti? Jei ne, paaiškinti, kodėl tokios priemonės PFSA nenumatytos.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis visais minėtais dokumentais.

Griežčiausi reikalavimai yra nustatyti PAFT, kuriose nustatyta, kad įgyvendinant „Jaunimo užimtumo iniciatyvos“ projektus finansuojama veikla, skirta jaunesniems nei 30 metų asmenims. Taip pat, sudarant PFSA, privaloma atsižvelgti į konkrečius reikalavimus dėl šio HP įgyvendinimo, turėtų būti atlikta tikslinės grupės poreikių analizė. Šis aspektas užtikrina, kad jaunimo problemoms spręsti skirtose priemonėse būtų atsižvelgiama į keliamus, su jaunimo problemomis susijusius reikalavimus, o priemonių įgyvendinimas iš tiesų atitiktų šios grupės poreikius. Tokie reikalavimai užtikrina, kad diferencijuotos priemonės būtų tinkamai įgyvendinamos, o jų teikiama nauda turėtų poveikį aktualiausiose jaunimo srityse. Deja, toks reglamentavimas gali užtikrinti tik kokybišką diferencijuotą, o ne integruotą priemonių įgyvendinimą.

PFSA HP taikymo analizės skylyje keliamas klausimas, ar pagal PFSA yra numatytos priemonės aktualioms jaunimo problemoms spręsti ir kodėl ne, yra vienintelis elementas, galintis paskatinti aktyviau taikyti šį principą. Deja, toks klausimas yra pernelyg bendras, todėl jį dažnai galima atsakyti „neaktualu“, nesigilinant į kiekvienos formuojamos priemonės specifiką jaunimo problemų srityje. Interviu respondentų teigimu, dažnai į šį klausimą atsakoma tik formaliai.

Jaunimo problemų sprendimo reglamentavimas daugiausia remiasi lygių galimybių ir nediskriminavimo HP užtikrinimu ir (ar) nepažeidimu. Vis dėlto lygių galimybių ir nediskriminavimo principas yra teisiškai reglamentuojamas LR įstatymų, taigi jo pažeidimas prieštarauja įstatymams. Jaunimo HP nepažeidimas negali būti laikomas HP įgyvendinimu¹¹², nes tai yra minimalus teisinis reikalavimas, o ne aktyvus tikslinės grupės gyvenimo sąlygų gerinimas.

Atsižvelgiant į sėkmingos jaunimo politikos įgyvendinimo teoriją, tokia strategija nėra pakankama. Jaunimo problemų sprendimo reglamentavimas Lietuvoje neužtikrina, kad priemonių įgyvendinimo metu bus adekvačiai

¹¹² Žr. ataskaitos 2 dalį (Lygių galimybių ir nediskriminacijos HP taikymo vertinimas).

atsižvelgta į šią tikslinę grupę. Vis dėlto reikėtų pabrėžti, kad šio HP įgyvendinimas yra labiau paremtas suinteresuotų šalių sutarimu, tarpsektorine koordinacija ir savanorišku dalyvavimu, o pats principas labiausiai akcentuojamas partnerystės sutartyje. Svarbu atsižvelgti į tai, kad pernelyg griežtas principo įgyvendinimo reglamentavimas gali būti ne tik nenaudingas, bet ir žalingas. Taip yra dėl to, kad pernelyg griežtas reglamentavimas gali apriboti galimybes keisti ir (ar) derinti VP priemones pagal besikeičiančią situaciją. Svarbiausias aspektas, kuris galėtų būti užtikrintas šio HP reglamentavime, yra aiškiai apibrėžiama ir išskiriama jaunimo grupė kaip vientisa tikslinė grupė. Aiškus grupės įvardijimas ir pabrėžiamas išskyrimas galėtų paskatinti priemonių formavimo ir įgyvendinimo etapuose atkreipti dėmesį ir labiau atsižvelgti į jaunimo problematiką, egzistuojančią skirtingose srityse.

4.1.2. Prioritetai ir priemonės, nukreipti į HP įgyvendinimą

Esminiai Lietuvos iššūkiai HP srityje

Išanalizavus prieš tai atliktus tyrimus ir atsižvelgus į Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 m. plėtros programą, jaunimo politikos pagrindų įstatymą bei apklaustų jaunimo politikos ekspertų išvalgas, Lietuvos kontekste išryškėjo šie iššūkiai:

- **Ribotos jaunimo įsidarbinimo galimybės.** Nepaisant to, kad nuo 2010 m. jaunimo nedarbo lygis (15–24 m. amžiaus) nukrito nuo 35,7 proc. iki 13,2 proc.¹¹³, jaunimo grupė darbo rinkoje išlieka pažeidžiama. 2017 m. kas trečias jaunas bedarbis neturėjo kvalifikacijos arba nebuvo dirbęs prieš tai (pastarasis aspektas ne visada neigiamas, nes dalis jaunimo yra bedarbiai dėl to, kad mokosi)¹¹⁴, todėl suprantėjus ekonominei situacijai šie asmenys susidurtų su keblumais integruojantis į darbo rinką. Kita vertus, jaunimo nedarbas regionuose išlieka daug didesnis nei miestuose – 2017 m. Utenos ir Šiaulių apskrityse užfiksuotas aukščiausias 15–24 m. amžiaus jaunimo nedarbas (30,6 proc. ir 23,6 proc.)¹¹⁵. Taip pat svarbu pažymėti, kad, kaip rodo toliau pateikiamas grafikas (žr. 20 pav.), jaunimo nedarbai įtakos galimai turėjo ryški jaunimo emigracija. Jaunimo įsidarbinimo galimybės išlieka aktualios tiek dėl prevencinių priežasčių, tiek dėl regioninių skirtumų bei emigracijos mastų.
- **Daugiau nei 10 proc. jaunimo yra apibūdinami kaip nedirbantys, nesimokantys ir mokymuose nedalyvaujantys (NEET).** Neaktyvus jaunimas yra itin pažeidžiama grupė, kuriai ES pastaraisiais metais skiria vis daugiau dėmesio. Neaktyvus jaunimas stokoja reikalingų įgūdžių sėkmingai įsiliesti į darbo rinką, patiria socialinę atskirtį, dažnai neturi galimybių pakeisti savo gyvenimo būdą. Kas dešimtas jaunuolis Lietuvoje (15–29 m. kategorijoje) yra neaktyvus, o tai gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių šalies ekonomikai bei gyventojų gerovei.
- **Silpnai išvystytas jaunimo verslumas.** Nors jaunimo verslumo rodikliai (t. y. verslo dalis, kurį pradėjo jaunimas; jaunimo savisamdros lygis) 2012–2016 m. buvo beveik dvigubai aukštesni nei ES vidurkis (14,5 proc. Lietuvoje ir 7,8 proc. ES)¹¹⁶, jaunimui vis dar išlieka kliūčių, norint pradėti savo verslą. Dažniausiai minimos kliūtys¹¹⁷ buvo per menki verslumo įgūdžiai ir žinių trūkumas ar baimė pradėti savo verslą dėl rizikos ir galimų nesėkmių. Taip pat ankstesnėje ataskaitoje¹¹⁸ pažymima, kad trūksta „pavyzdinio modelio“ jaunimui skatinti imtis tokios veiklos, trūksta finansavimo galimybių bei verslo ryšių.
- **Nepakankamos turimų kvalifikacijų sąsajos su darbo rinkos poreikiais.** Remiantis Europos Komisijos Lietuvai ataskaita¹¹⁹, nepakankamai išsilavinusi darbo jėga ir prastos sąsajos tarp švietimo sistemos ir darbo rinkos išlieka rimčiausiomis kliūtimis tiek ekonomikos augimui, tiek jaunimo perspektyvoms. 40 proc. apklaustų įmonių investuotojų pasitikėjimo indekso apklausoje¹²⁰ akcentavo nepakankamą kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlą šalyje.
- **Pagalbos planuojant karjerą ir profesinio orientavimo stoka.** Prieš tai išvardytos problemos daugiausia susijusios su pagalbos planuojant karjerą trūkumu¹²¹. Ekspertų nuomone, Lietuvoje moksleiviai dažnai negali apsispręsti, ką jie norėtų veikti po mokyklos baigimo, nes neturi pakankamai informacijos, nežino, kokius

¹¹³ Eurostat. Unemployment rates by sex, age and citizenship (%) [lfsa_organ]. Prieinama: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [žiūrėta 2019 15 02]

¹¹⁴ Jaunimo garantijos. Jaunimo tendencijos darbo rinkoje. Prieinama adresu: <https://jaunimogarantijos.lt/lt/statistika/jaunimo-tendencijos-darbo-rinkoje/96> [žiūrėta 2018 08 24].

¹¹⁵ Statistikos departamento duomenimis.

¹¹⁶ OECD/European Union. The Missing Entrepreneurs 2017, Policies for Inclusive Entrepreneurship. OECD Publishing: Paris, 2017. Prieinama: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264283602-en.pdf?expires=1546527183&id=id&accname=guest&checksum=F9C2FE255651E23195ACFA6ED419B54F> [žiūrėta 2019 01 08].

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ OECD/European Union. Supporting Youth Entrepreneurship In Lithuania. A Review Of Policies And Programmes. 2015. Prieinama: <http://invega.lt/wp-content/uploads/2016/05/V-Lithuania-Youth-Entrepreneurship-Report-2015.pdf> [žiūrėta 2019 01 08].

¹¹⁹ European Union, European Commission. Commission Staff Working Document. Country Report Lithuania 2018. Bussels, 7.3.2018, SWD(2018) 2013 final. Prieinama: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-lithuania-en.pdf> [žiūrėta 2019 01 08]; Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas ir Pasaulio bankas. The Business Environment and Enterprise Performance Survey, 2013.

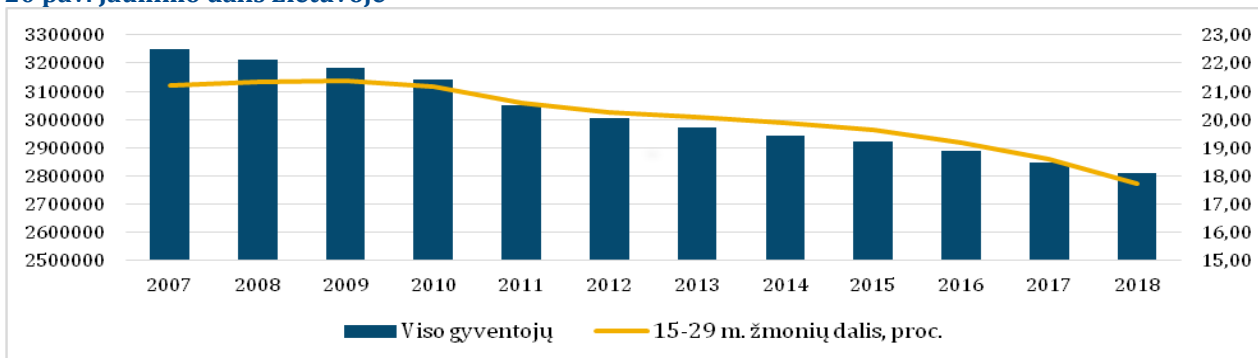
¹²⁰ EBPO. Economic Survey: Lithuania, 2016.

¹²¹ „Visionary Analytics“ (2018). Mokymosi visą gyvenimą atvejo studija. Tarpinis 2014–2020 m. vertinimas.

rinkti tolimesnius mokslus ar profesiją. Jaunuoliai taip pat dažnai tampa demotyvuoti mokytis ir galiausiai iškrenta iš švietimo sistemos, nes pasirenka sau netinkamą mokymosi programą ar būdą.

- **Didelė dalis jaunimo nedalyvauja neformaliojo ugdymo veiklose.** Lietuvoje neformalusis jaunimo švietimas nėra išplėtotas. Interviu respondentų nuomone, iš dalies taip yra dėl to, kad tokio švietimo vertė yra mažai pripažįstama, taigi daugelis tėvų nėra linkę skatinti vaikus užsiimti tokia veikla. Vis dėlto neformalusis švietimas yra ypač svarbus siekiant padėti jauniems žmonėms įgyti bendrųjų įgūdžių, lavinti jų kūrybinį mąstymą, verslumą, iniciatyvumą.
- **Didelė dalis jaunimo nedalyvauja visuomeniniame gyvenime.**¹²² Beveik kas dešimtas jaunuolis dalyvauja visuomeninių organizacijų veikloje laisvalaikio metu, o pusė jaunų žmonių apskritai nėra dalyvavę tokiose veiklose. Menkas jaunuolių dalyvavimas vietos bendruomenių ar NVO organizacijų veikloje lemia tai, kad vėliau jie neįsitraukia į pilietišką veiklą, menkai dalyvauja rinkimuose, nedalyvauja šalies politiniame gyvenime. Kita vertus, jaunuoliai yra aktyvūs socialiniuose tinkluose.
- **Jaunimo centrų trūkumas.** Apklaustų ekspertų nuomone, šiuo metu Lietuvoje trūksta jaunimui skirtų erdvių (nebūtinai naujų, bet tam skirtų) vietos lygmeniu, kur jauni žmonės galėtų leisti laisvalaikį, mokytis, gauti konsultacines paslaugas (pvz., tokias kaip karjeros planavimas). Ypač svarbu, kad tokios erdvės būtų netoli nuo jaunų žmonių gyvenamos vietos, nes tik tokiu atveju jos bus lengvai prieinamos ir teiks visapusišką naudą ten, kur ji labiausiai reikalinga.
- **Jaunimo darbuotojų trūkumas.** Kalbinti Lietuvos ekspertai pabrėžia, kad nuoseklios jaunimo darbuotojų kvalifikacijos kėlimo politikos bei kitų įvairių sričių darbuotojų kompetencijų ugdymo su jaunimu trūkumas lemia tai, kad šiuo metu trūksta su jaunimu gebančių dirbti žmonių. Tai yra ypač svarbu, norint sėkmingai įgyvendinti jaunimo problemų sprendimui skirtas priemones.
- **Sparčiai mažėjanti jaunų žmonių dalis.** Daugelyje mažesnių, periferinių Lietuvos savivaldybių aktualiausia problema yra jaunesnių darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimas.¹²³ Jaunimo dalis Lietuvoje pastaruoju metu nuosekliai mažėjo: 2007–2018 m. laikotarpiu ji sumažėjo nuo 21,19 proc. iki 17,71 proc. Išliiekant tokioms tendencijoms, socialinė ir ekonominė situacija, ypač ne didžiuosiuose miestuose, ir toliau gali prastėti.

20 pav. Jaunimo dalis Lietuvoje

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

Kaip HP iššūkiai atliepiami VP prioritetuose ir priemonėse

Atsižvelgiant į tai, kad jaunimo politika yra daugialypė ir apima kelias sritis vienu metu, VP turėtų kompleksiskai atsižvelgti į jaunimo problemas, derinant skirtingų prioritetų priemones tarpusavyje. Kalbinti ekspertai pabrėžia, kad diferencijuotos priemonės (t. y. priemonės, kuriose HP tikslams ir uždaviniams pasiekti yra numatomi konkretūs atskiri veiksmai), nors yra labai svarbios, nėra savaime pakankamos jaunimo problemų sprendimui užtikrinti. Tokios priemonės apima tik siaurą problemišką sritį, tačiau neprisideda prie bendros sistemos gerinimo ar problemų atsiradimo prevencijos.

Diferencijuotas jaunimo problemų sprendimo principo įgyvendinimas

Šiuo metu 2014–2020 m. VP yra numatytos diferencijuotos priemonės atsižvelgiant į programos 7-ą, 8-ą ir 9-ą prioritetus bei jų uždavinius (žr. 13 lentelę). Svarbu pabrėžti, kad uždaviniai, susiję su jaunimo tiksline grupe, yra finansuojami ne tik ESF ar ERPF, bet ir atskiros JUI fondo.

¹²² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos įgyvendinimo 2017–2019 metų veiksmų plano patvirtinimo“, NR. A1-181, 2017.

¹²³ ESTEP. 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio Lietuvos miestams ir miesteliams vertinimas, galutinė ataskaita, 2016, 125.

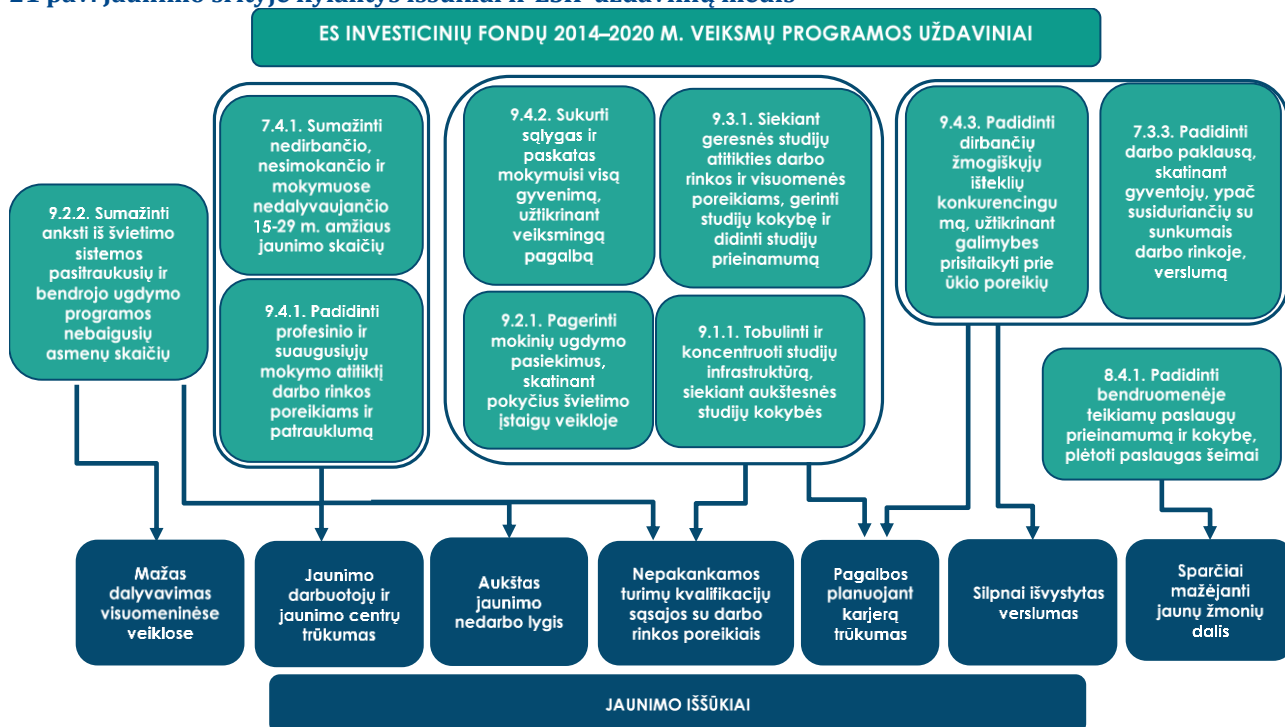
13 lentelė. 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos prioritetai ir uždaviniai, nukreipti į jaunimo problemų sprendimo HP įgyvendinimą

VP prioritetas	Prioriteto uždaviniai, padėsiantys įgyvendinti horizontalųjį principą
7 prioritetas „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“	7.3.3. Padidinti darbo paklausą, skatinant gyventojų, ypač susiduriančių su sunkumais darbo rinkoje, verslumą 7.4.1. Sumažinti nedirbančio, nesimokančio ir mokymuose nedalyvaujančio 15–29 m. amžiaus jaunimo skaičių
8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“	8.4.1. Padidinti bendruomenėje teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę, plėtoti paslaugas šeimai
9 prioritetas „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“	9.1.1. Tobulinti ir koncentruoti studijų infrastruktūrą, siekiant aukštesnės studijų kokybės 9.2.1. Pagerinti mokinių ugdymo pasiekimus, skatinant pokyčius švietimo įstaigų veikloje 9.2.2. Sumažinti anksti iš švietimo sistemos pasitraukusių ir bendrojo ugdymo programos nebaigusiu asmenų skaičių 9.3.1. Siekiant geresnės studijų atitikties darbo rinkos ir visuomenės poreikiams, gerinti studijų kokybę ir didinti studijų prieinamumą 9.4.1. Padidinti profesinio ir suaugusiųjų mokymo atitiktį darbo rinkos poreikiams ir patrauklumą 9.4.2. Sukurti sąlygas ir paskatas mokymuisi visą gyvenimą, užtikrinant veiksmingą pagalbą tobulinantis 9.4.3. Padidinti dirbančių žmogiškųjų išteklių konkurencingumą, užtikrinant galimybes prisitaikyti prie ūkio poreikių

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programa.

2014–2020 m. VP uždaviniai jaunimo HP kontekste yra labiausiai nukreipti į jaunimo nedarbo mažinimą ir kvalifikacijų kėlimą, mažiau – į verslumo skatinimą. Vis dėlto VP uždaviniuose jaunimas, kaip atskira tikslinė grupė, išskiriama tik 7.4.1 uždavinyje. Tai lemia, kad ne visos VP priemonės atsižvelgia į jaunimo tikslinės grupės specifiką. Uždavinių, susijusių su kai kuriomis itin opiomis problemomis (pvz., pagalbos karjeros planavime stoka ar jaunimo darbuotojų trūkumas), neaptikome. Nors esantys uždaviniai teoriškai gali iš dalies apimti ir paskatinti atsižvelgti į šias problemas, tai, kad uždaviniuose nėra iškeliama konkretūs tikslai tokioms problemoms spręsti, į jas galimai neatsižvelgiama. Konkrečių uždavinių jaunų žmonių mažėjimo iššūkiui spręsti nėra. Tai galima paaiškinti tuo, kad gerėjant jaunimo galimybėms įsidarbinti yra tikimasi, kad sumažės emigruojančių jaunų žmonių skaičius. Nors uždaviniuose paliejami jaunimo iššūkiai, trūksta specifinių šiems iššūkiams skirtų uždavinių. Pavyzdžiui, nėra suformuoto uždavinio, siekiančio pagerinti jaunimo karjeros orientavimo sistemą ar paslaugas arba padidinti jaunimo darbuotojų bei jaunimo centrų skaičių. Šios problemos galėtų būti sprendžiamos pagal tokius uždavinius kaip 9.2.22 ar 9.1.1, tačiau galimai neakcentuojamos jaunimo problemos neskatina aktyviai formuoti būtent šioms problemoms spręsti konkrečių priemonių.

21 pav. Jaunimo srityje kylantys iššūkiai ir ESIF uždavinių medis

Šaltinis: sudaryta autorių.

Daugiausia priemonių, skirtų jaunimo problemų sprendimui, yra suformuota pagal 9-ą prioritetą ir jo uždavinius. Šios priemonės daugiausia skirtos pagerinti jaunimo švietimo sąlygas ir mokytojų kompetencijų kėlimo galimybes. Vis dėlto priemonės dažnai skirstomos pagal tradicines švietimo sistemos kategorijas, kur nėra atsižvelgiama į jaunimo, kaip tikslinės grupės, vientisumą. Pavyzdžiui, priemonė Nr. 09.4.2-ESA-K-714 „Formaliojo ir neformaliojo mokymosi galimybių plėtra“ yra skirta finansuoti suaugusiųjų, nebaigusiu bendrojo ugdymo programos įtraukimą į mokymosi programas. Šiuo atveju visi asmenys, kuriems yra daugiau nei 18 metų, gali pasinaudoti priemonės teikiama nauda, tačiau nėra numatyta specifiskai atsižvelgti į 18–29 metų asmenų poreikius. Analogiškai priemonės, kurios orientuotos į bendrąjį ugdymą, yra skirtos visiems moksleiviams nuo 6 iki 18 metų, tačiau 15–18 metų jaunimas retai išskiriamas kaip specifinė grupė. Didelė dalis mokytojų kompetencijoms stiprinti skirtų priemonių taip pat yra skirta bendrojo lavinimo ar profesinio mokymo lygmenims, neišskiriant jaunimo darbuotojų ir jų darbo ypatumų. Daugelis priemonių yra skirta vaikų (jaunesnių nei 15 m.) formaliajam ir (ar) neformaliajam ugdymui ir (ar) infrastruktūrai. Taip pat, atsižvelgiant į jaunuolių pažeidžiamą statusą visuomenėje, kalbinti respondentai pabrėžė, kad turėtų atsirasti neformaliojo ugdymo krepšelis ar įvairios lengvatos (pvz., transporto bilietų kainos), kurie turėtų būti prieinami jaunuoliams iki tol, kol jie tampa savarankiškai įgaliais asmenimis, t. y. pradeda darbą visu etatu.

Priemonė Nr. 07.4.1-ESA-V-404 „Jaunimo užimtumo didinimas“ yra suformuota pagal 7-ą prioritetą ir tiesiogiai nukreipta į jaunimo integraciją į darbo rinką. Ši priemonė labiausiai atsižvelgia į NEET jaunimo poreikius ir finansuoja įvairias paslaugas, susijusias su gebėjimų ir (ar) kompetencijų ugdymu, socialinių gebėjimų ugdymu, karjeros planavimu, savanoryste, profesiniu mokymu. Vis dėlto reikėtų pabrėžti, kad ši priemonė skirta tik bedarbių ir (ar) iš švietimo sistemos iškritusių jaunuolių pagalbai ir neapima kitų problemų. Kalbinti respondentai pabrėžė, kad trūksta prevencinių priemonių, kurios prisidėtų mažinant tikimybę, kad jaunuolis būtų priskiriamas prie NEET grupės. Kita jaunimui aktuali priemonė Nr. 07.3.1-IVG-T-410 „Parama darbui“ yra skirta paremti jaunos (18–29 m.) asmenis, darbdaviams kompensuojant dalį jų darbo užmokesčio. SFMIS duomenimis, priemone pasinaudojo 3 523 jaunuoliai iki 29 m. Šia priemone taip pat skatinamas vyresnio amžiaus (virš 54 m.) asmenų įsidarbinimas. Atsižvelgiant į tai, kad vyresnio amžiaus asmenys yra daug labiau diskriminuojami darbo rinkoje, ši priemonė nebetaikoma jaunuoliams.

Integruotas jaunimo problemų sprendimo principo įgyvendinimas

VP taip pat yra numatytos kelios priemonės, kurios integruotai atsižvelgia į jaunimo problemas. Tokios priemonės neišskiria jaunimo kaip vienintelės tikslinės grupės, tačiau atsižvelgia į šios grupės poreikius. Šios priemonės apima 7-ą ir 8-ą bei kitus VP prioritetus ir jų uždavinius.

Tarp integracinių priemonių verta paminėti 8-o prioriteto priemonę Nr. 08.4.1-ESA-V-416 „Kompleksinės paslaugos šeimai“, kuri gali būti itin aktuali ir reikalinga jaunoms šeimoms, ypač jei atsižvelgia į tokių šeimų specifinius poreikius. Taip pat ŠMSM suformuota priemonė Nr. 09.3.3-ESFA-V-711 „Mokslininkų ir kitų tyrėjų gebėjimų stiprinimas“, pagal kurią finansuojamos doktorantūros studijos ir kitos mokslinio pobūdžio veiklos, atsižvelgia į jaunų mokslininkų padėtį. Priemonės PFSA nurodyta, kad jauni mokslininkai (įgiję daktaro laipsnį ne daugiau kaip prieš 10 metų) privalo atitikti tam tikrus kriterijus, tačiau jie skiriasi nuo patyrusiam mokslininkui taikomų kriterijų. Taip yra sudaromos palankesnės sąlygos jauniems mokslininkams, nes jie neprivalo konkuruoti su labiau patyrusiais mokslininkais. Priemone taip pat yra skatinamas jaunų mokslininkų grįžimas iš užsienio. Deja, daugiau panašaus pobūdžio priemonių vertinimo metu nebuvo pastebėta.

4.1.3. Pasirinktos HP įgyvendinimo strategijos tinkamumas ir pakankamumas

Atsižvelgiant į tai, kad jaunimo problemų sprendimas apima daugelį sričių ir kad vien tik diferencijuotos priemonės negali būti laikomos tinkamu ir pakankamu HP strategijos įgyvendinimu, šiuo metu numatyti VP uždaviniai ir priemonės kol kas negali būti laikomi tinkamais ir pakankamais jaunimo problemoms spręsti. Pagrindinės kliūtys, stabdančios sėkmingą jaunimo problemų sprendimo įgyvendinimą, yra šios:

- Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose reglamentuojami HP taikymo būdai menkai atitinka teoriją ir gerąją užsienio praktiką. VP nėra pakankamai išskiriama jaunimo tikslinė grupė, nėra aiškiai suformuluotas principas, leidžiantis suvokti grupės vientisumą ir specifinį pobūdį. VP nėra pakankamai išskiriami jaunimo tikslinės grupės viduje esantys skirtumai ir taip nėra sudaromos paskatos atsižvelgti į skirtingus jaunimo poreikius (pvz., 15–18 metų neformaliojo švietimo jaunimo poreikiai, 18–25 metų jaunimo poreikiai kuriant verslą ir t. t.);
- Nuostatos, reglamentuojančios HP taikymą, yra menkai tinkamos siekiant užtikrinti teigiamą (o ne tik neutralų) poveikį HP. Priemonių įgyvendinimo reglamentavime daugiausia numatytas tik lygių galimybių ir nediskriminacijos principo nepažeidimas ir (ar) užtikrinimas, kuris savaime negali būti traktuojamas kaip proaktyvus jaunimo problemų sprendimas;

- Nepaisant kelių teigiamų pavyzdžių (pvz., 4.1.2 dalyje įvardytų ŠMSM įgyvendinamų priemonių), VP uždaviniai, o dėl to ir pačios priemonės, neatsižvelgia į reikšmingą jaunimo srityje egzistuojančių problemų dalį;
- Interviu respondentų nuomone, trūksta tyrimų savivaldybės lygiu apie jaunimo problemas konkrečiose vietovėse, pagal kuriuos būtų galima formuoti atitinkamas vietos intervencijas, geriausiai atliepiančias lokalius jaunimo poreikius;
- Interviu respondentai pabrėžia, kad svarbiausia jaunimo politikos strategijos ir įgyvendinimo dalis yra kompetentingi jaunimo darbuotojai. VP uždaviniuose ir priemonėse vertinimo metu neaptikome jokių veiklų, susijusių su tokių darbuotojų ruošimu ar jų kompetencijų tobulinimu. Vis dėlto ekspertai taip pat teigia, kad tai nėra pačios VP trūkumas, o bendros valstybės jaunimo politikos problema, nes tokie darbuotojai yra tarpdisciplininiai, taigi nėra aišku, kaip turėtų būti traktuojamas jų etatas;
- Interviu respondentai pasigenda priemonių, kurios būtų nukreiptos ne tik į iš švietimo sistemos iškritusius ir darbo rinkoje nedalyvaujančius jaunuolius. Nepaisant to, kad skirti dėmesį šiai jaunuolių grupei yra svarbu, tokios grupės egzistavimas jau yra bendros jaunimo politikos ir pastovaus darbo su jaunuoliais trūkumo pasekmė. VP priemonės galėtų labiau atsižvelgti į problemų prevenciją dar ankstyvose stadijose (pvz., skiriant daugiau dėmesio neformaliajam jaunimo ugdymui, nes šiuo metu itin trūksta neformaliojo ugdymo priemonių, kurios apimtų įvairias jaunimo grupes);
- Nėra numatyta būdų, kaip paskatinti tarpsektorinį bendradarbiavimą sprendžiant jaunimo problemas. Atsižvelgiant į tai, kad sėkminga jaunimo politika remiasi kelių sričių bendradarbiavimu, šis aspektas yra itin svarbus. Interviu respondentų teigimu, kiekviena su jaunimu susijusi intervencija turėtų atsižvelgti į platesnį kontekstą. Pavyzdžiui, formuojant neformaliojo ugdymo priemones, turėtų būti apgalvojama, kaip šios priemonės gali būti susietos su jaunuolių įsidarbinimo galimybėmis arba kaip šios priemonės galėtų atsižvelgti į paprastai tokiose veiklose nedalyvaujančius jaunuolius. Pastarasis aspektas galėtų būti integruojamas su jaunimo darbuotojų rengimu ar atskirai skiriamu dėmesiu socialinę atskirtį patiriančiam jaunimui.

4.2. JAUNIMO HP ĮGYVENDINIMAS (KONKRETŲS VEIKSMAI)

4.2.1. HP įgyvendinimo geroji praktika

Dažniausiai įgyvendinant jaunimo politiką ypač daug dėmesio skiriama kokybiškam švietimui ir ugdymui, jaunimo įdarbinimo priemonėms, jaunimo skatinimui įsitraukti į savanorišką ir (ar) visuomeninę veiklą, dalyvavimą sporte, kultūriniame gyvenime. Remiantis Lietuvos ekspertų nuomone bei gerąja užsienio praktika,¹²⁴ sėkmingas jaunimo problemų sprendimas priklauso nuo skirtingų sričių specialistų bendradarbiavimo bei problemų sprendimo vientisumo. Kitaip tariant, priemonių įgyvendinimas reikalauja sistemingos koordinacijos. Tiek švietimo, tiek darbo rinkos ir socialinė politikos turėtų vienodai suvokti jaunimą kaip tikslinę grupę, kuriai reikalinga įvairiapusė pagalba siekiant kuo greičiau įsivertinti visuomenėje tiek ekonomine, tiek socialine prasme.

Kitas priemonių įgyvendinimo aspektas, minimas apklaustų ekspertų kaip vienas svarbiausių, – nuoseklus darbas su jaunimu *vietos* lygiu. Priemonės turėtų būti lengvai prieinamos ir pasiekiamos jaunuoliams, gyvenantiems tiek miestuose, tiek atokesnėse vietovėse. Svarbu, kad priemonėmis galėtų pasinaudoti jaunuoliai iš socialinę atskirtį patiriančių šeimų. Siekiant sumažinti atskirtį tarp regionų, turėtų būti užtikrinama vienoda darbuotojų, dirbančių su jaunimu, kompetencijų sistema, o patys darbuotojai turėtų dirbti daugiausia problemų keliančiose vietovėse.

4.2.2. HP įgyvendinimas priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP taikymą, lygmeniu

Šiuo metu yra tik viena priemonė, tiesiogiai nukreipta į jaunimą, kaip į vientisą tikslinę grupę. 7-o prioriteto priemonė „Jaunimo užimtumo didinimas“ įgyvendina Lietuvos užimtumo tarnyba (UŽT – anksčiau Lietuvos darbo birža). Šiuo metu priemonės įgyvendinimas yra įpusėjęs ir, anot priemonės vykdytojų, kol kas yra sėkmingas, nes dauguma jaunuolių, dalyvavę priemonės veiklose, sėkmingai grįžta į švietimą ar integruojasi į darbo rinką. Dalis jaunuolių toliau sėkmingai dalyvauja savanoriškoje veikloje, tampa aktyvesni, rodo iniciatyvą, kai kurie pradeda savo verslą. Priemone yra finansuojamos dvejopo pobūdžio veiklos:

- Ankstyvos intervencijos ir jaunimo aktyvinimo paslaugos (pirminė intervencija);
- Integraciją į darbo rinką skatinančios priemonės (antrinė intervencija).

¹²⁴ Council of Europe. *Good practice database*. Prieinama adresu: <https://pip-eu.coe.int/web/youth-partnership/good-practice1> [žiūrėta 2018 08 24].

Priemonė kompleksiskai atsižvelgia į jaunuolių, kurie yra iškritę iš švietimo sistemos ir (ar) nepritapę darbo rinkoje, poreikius (NEET jaunimas). Pirminės intervencijos etape UŽT bendradarbiauja su SADM Jaunimo reikalų departamentu, siekiant į priemonės veiklas pritraukti ir tuos jaunuolius, kurie nėra registruoti teritorinėse darbo biržose. Deja, dažnu atveju tokie jaunuoliai nėra oficialiai iškritę iš švietimo sistemos, todėl negali dalyvauti projekte. Ekspertų nuomone, prastai besimokantiems ar nelankantiems mokyklos jaunuoliams ypač reikalingos panašaus pobūdžio intervencijos ar jaunimo darbuotojų pagalba vietos lygiu.

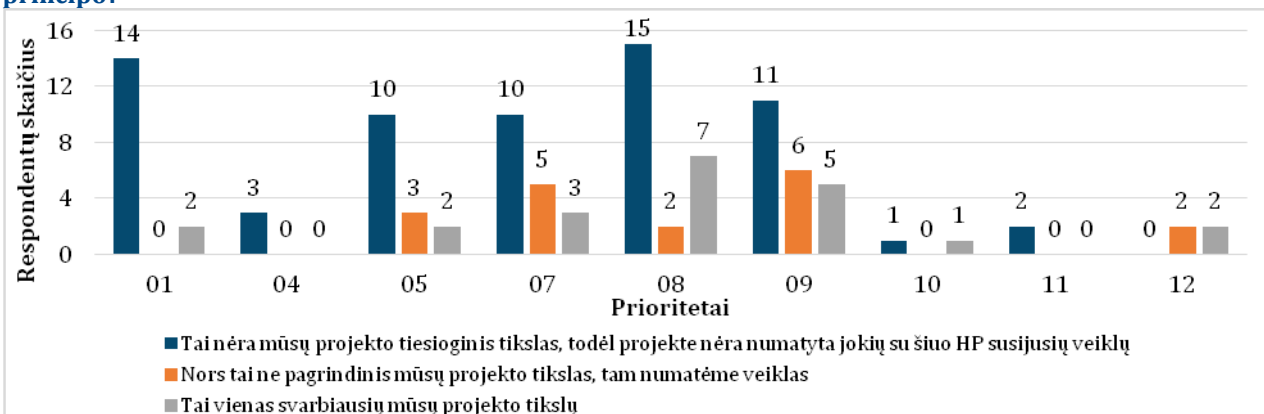
Kitos priemonės, kurios prisideda prie jaunimo problemų sprendimo ir kurių didžioji dalis yra suformuota pagal 9-ą prioritetą, yra arba įpusėjusios, arba dar neprasidėjusios. Pavyzdžiui, priemonė Nr. 09.3.1-ESFA-K-731 „Studijų kokybės gerinimas“, skirtos prisidėti prie studentų verslumo ir kūrybiškumo ugdymo ir taip palengvinti jų įsiliejimą į darbo rinką, įgyvendinimas yra šiuo metu įpusėjęs, skirtas visas numatomas finansavimas. Priemonė daugiausia finansuojami įvairaus pobūdžio verslumo mokymai, remiantis įvairiomis užsienio metodikomis ir gerosiomis praktikomis. Priemonė Nr. 09.1.3-CPVA-V-704 „Švietimo prieinamumo didinimas“ taip pat yra įpusėjusi, jai skirtas visas numatomas finansavimas. Ši priemonė skirta modernizuoti bendrojo ugdymo mokyklų infrastruktūrą, įdiegti gamtos mokslų laboratorijas ir pan., taip pagerinant švietimo sąlygas. Vis dėlto dauguma projektų yra skirti vaikų iki 15 metų veiklos plėtrai, neišskiriant jaunimo grupės. Panaši priemonė Nr. 09.1.2-CPVA-K-722 „Profesinio mokymo infrastruktūros plėtra“, kurios teikiama nauda galėtų pasinaudoti daugiau jaunuolių, lankančių profesines mokyklas, dar nėra pradėta įgyvendinti. Analogiškai priemonė Nr. „09.4.1-ESFA-K-736 „Praktinių įgūdžių įgijimo rėmimas ir skatinimas“, skirta finansuoti profesinių mokymo įstaigų mokinių praktiniam mokymui darbo vietoje, taip pat dar nėra prasidėjusi. Jau minėta 3-io prioriteto priemonė „Verslumas LT“ taip pat dar nėra pradėta įgyvendinti.

Priemonių, nukreiptų į jaunimo darbuotojus, vertinimo metu neaptikome. Vietoj tokių priemonių VP numatyta kelios priemonės mokytojų, dėstytojų bei socialinių darbuotojų kompetencijų ugdymui, tačiau jos neatsižvelgia į specifinius jaunimo grupės poreikius. Tokios priemonės puikus pavyzdys – priemonė Nr. 09.4.2-ESFA-K-714 „Formaliojo ir neformaliojo mokymo paslaugų galimybių plėtra“, finansuojanti bendrojo ugdymo mokytojų kompetencijų ugdymą, švietimo vadovų gebėjimų stiprinimą ir pan. Priemonių, nukreiptų į jaunimo centrų plėtrą, taip pat nėra.

4.2.3. HP įgyvendinimas projektų lygmeniu

Šiuo metu projektų, kurie tiek diferencijuotu, tiek integruotu būdu siektų prisidėti prie jaunimo problemų sprendimo, yra nedaug. Apklausos duomenimis, 8-o ir 9-o prioritetų priemonės įgyvendinantys projektai aktyviai prisidėjo prie jaunimo principo įgyvendinimo (žr. 22 pav.), nes tai buvo vienas iš svarbiausių šių projektų tikslų. Daugiausia prie šio principo integruotu būdu (t. y. numatė papildomas veiklas) taikymo prisidėjo 7-o ir 9-o prioriteto priemonės įgyvendinantys projektai. Iš šių projektų didžioji dalis įgyvendino mokymo arba jaunimo užimtumo veiklas.

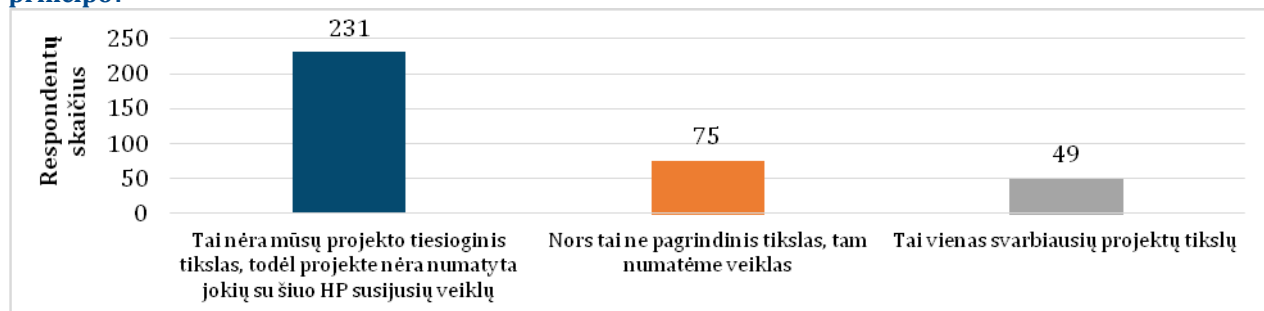
22 pav. Ar įgyvendindami savo projektą prisidėjote prie jaunimo problemų sprendimų horizontaliojo principo?

Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: buvo įtraukti respondentai iš tų prioritetų, iš kurių į klausimą atsakė bent vienas respondentas. Iš viso į klausimą atsakė 106 respondentai.

Respondentai, kurie dalyvavo 3-io prioriteto priemonių įgyvendinime, daugiausia teigė (65 proc. iš visų atsakiusių), kad jaunimo problemų sprendimas nebuvo jų projekto tikslas, todėl jie tam nenumatė jokių veiklų (žr. 23 pav.). Dalis projektų, kurie vis dėlto prisidėjo prie šio principo įgyvendinimo, labiausiai prisidėjo padedant jaunuoliams įgyti darbui reikalingą patirtį bei žinias.

23 pav. Ar įgyvendindami savo projektą prisidėjote prie jaunimo problemų sprendimų horizontaliojo principo?

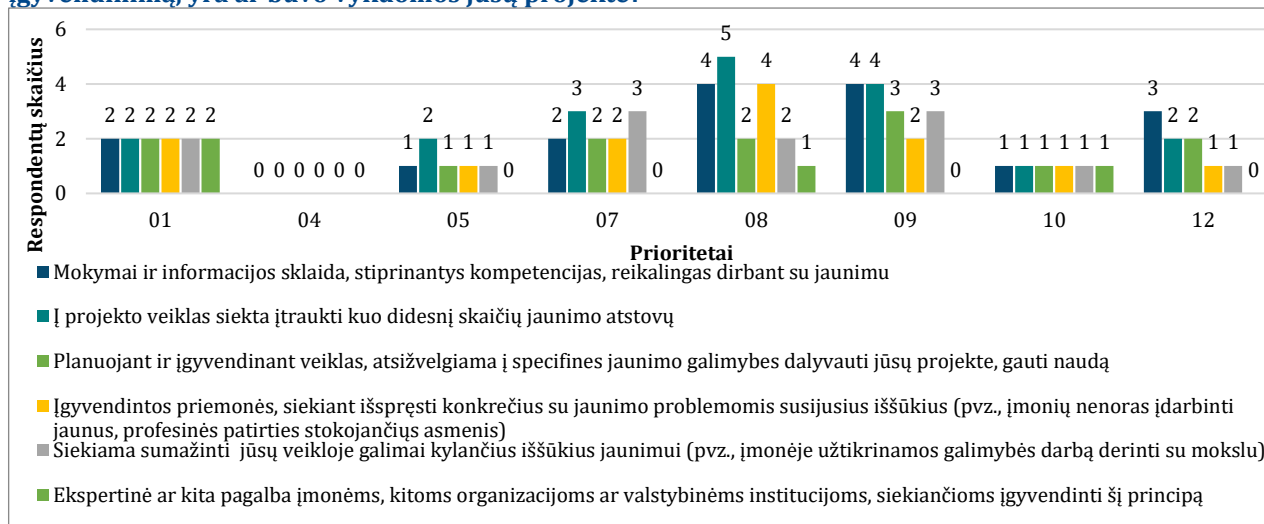
Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: iš viso į klausimą atsakė 355 respondentai.

Remiantis interviu respondentų nuomone ir apklausos duomenimis, dauguma projektų vykdytojų neatsižvelgia į jaunimo HP dėl šių priežasčių:

- Reikalavimai atsižvelgti į jaunimo problemų sprendimą yra suvokiami kaip papildoma administracinė našta, todėl projekto įgyvendintojai nėra linkę imtis papildomų priemonių šio principo įgyvendinimui užtikrinti;
- Reglamentavimo nuostatose nėra aiškiai nurodoma, kokiais būdais projektų įgyvendintojai galėtų aktyviau prisidėti prie šio principo taikymo savo veikloje, todėl, net teikdami pirmenybę šiam principui, nežino, kaip tą padaryti.

Didžiausia dalis respondentų teigė, kad savo veikloje stengiasi įtraukti kuo didesnę skaičių jaunuolių bei rengia mokymus ar stiprina darbui su jaunimu reikalingas kompetencijas. Toliau pateikiamas 23 paveikslas, kuriame matyti, kokio pobūdžio veiklos buvo dažniausiai vykdomos projektuose, kuriuose buvo atsižvelgta į šį principą. Iš visų į klausimą atsakusių respondentų mažiau nei 40 proc. siekė išspręsti konkrečias jaunimo problemas. 3-io prioriteto priemonių įgyvendintojai taip pat daugiausia prisidėjo įtraukiant didesnę skaičių jaunuolių, tačiau atsakusiųjų į šį klausimą buvo mažai (18 proc.).

24 pav. Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į jaunimo problemų sprendimų horizontaliojo principo įgyvendinimą, yra ar buvo vykdomos jūsų projekte?

Šaltinis: Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimo priemonių vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: į klausimą iš viso atsakė 34 respondentai (pasirinko nors vieną iš atsakymo variantų).

Nepaisant šių neigiamų aspektų, kai kurie ES investicijų fondais finansuoti projektai yra sėkmingai įgyvendinami. Pavyzdžiui, projektas „Atrask save“¹²⁵, įgyvendinamas pagal pirmąją priemonę „Jaunimo užimtumo didinimas“ etapą, siekia padėti jaunimui atrasti sau tinkamą veiklą, kuri turėtų ilgalaikę perspektyvą. Esant ypač sudėtingoms situacijoms jaunimo išitraukimas į laikinas ar savanoriškas veiklas taip pat gali būti laikomas pozityviu rezultatu. Šio projekto veiklos suteikia galimybes jauniems žmonėms pasikalbėti su specialistais, išbandyti save stažuojantis įmonėje ar mokantis ir taip tiksliau išsiaiškinti, kokia veikla jiems būtų tinkamiausia. Projekto rezultatai kol kas yra itin geri, nes dauguma jaunuolių, dalyvavę projekte, sėkmingai grįžta į švietimą ar integruojasi į darbo rinką. Tai pirmasis tokio masto projektas Lietuvoje, apimantis skirtingą išsilavinimą turinčius asmenis. Visi dalyviai gali išbandyti tai, kas jiems atrodo patrauklu ir tinkama, ir tuomet priimti sprendimus.

¹²⁵ Projektas yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Atrask save“. Žr. 3 priedą.

Projektas „Pokyčiai, su kuriais užaugome“¹²⁶ yra svarbus siekiant ne tik supažindinti jaunimą su esamomis ES finansavimo galimybėmis, tačiau ir padėti jaunimui geriau suprasti pačius ES teikiamų galimybių principus, su ES investicijų fondais susijusias sąvokas, diskutuoti apie įvairių priemonių naudą ilgalaikėje perspektyvoje. Tikimasi, kad projektas paskatins jaunimą domėtis ES investicijomis ir, esant poreikiui, aktyviau ieškoti būdų, kaip pasinaudoti priemonių teikiama nauda, ištraukti į įvairias veiklas (pvz., dalyvauti mokymuose). Gerąją praktiką galima laikyti projektą „Piliečiai kartu“¹²⁷, kuris kompleksiskai prisideda tiek prie lygių galimybių ir nediskriminacijos principo įgyvendinimo, tiek prie jaunimo savanoriškos veiklos skatinimo. Projektas skatina jaunimą ištraukti į neformalią veiklą, ugdo jaunimo gebėjimus dalyvauti visuomeniniame gyvenime, taip prisidedamas prie jaunimo problemų sprendimo. Tuo pat metu projektas vykdo švietėjišką veiklą asmenų su negalia ir specialiaisiais poreikiais integracijos klausimais.

Projektų įgyvendintojai skundžiasi pernelyg didele administracine našta bei galimybėmis užsitikrinti tęstinę projektų veiklą. Norint gauti ES finansavimą, dažnai reikalaujama novatoriškų veiklų, nors kai kurios veiklos paprasčiausiai turėtų būti įgyvendinamos platesniu mastu. Valstybės skiriamos lėšos dažniausiai yra nepakankamos, norint toliau sėkmingai tęsti projektų veiklas.

4.2.4. HP įgyvendinimo tinkamumas ir pakankamumas

Jaunimo problemų sprendimo HP įgyvendinimas yra tik iš dalies tinkamas ir pakankamas. Kai kuriais atvejais galima rasti itin pozityvių šio principo įgyvendinimo pavyzdžių, tačiau bendra situacija išlieka mažai pakitusi nuo VP įgyvendinimo pradžios. Pagrindinės priežastys, dėl kurių HP įgyvendinimas yra tik iš dalies tinkamas ir pakankamas, yra šios:

- Įgyvendinamos priemonės atitinka tik mažą dalį Lietuvos kontekste kylančių iššūkių. Priemonės labiausiai orientuotos į NEET grupei priklausančio jaunimo įsidarbinimą, tačiau ne visuomet kompleksiskai atsižvelgia į kitus poreikius. Trūksta priemonių, susijusių su jaunimo neformaliojo ugdymu, jaunimo profesiniu orientavimu, įvairiapusišku švietimu bei jaunimo darbuotojų kvalifikacijos kėlimu (pvz., nors ŠMSM yra numačiusi neformaliojo ugdymo priemones, bet jos labiausiai nukreiptos į vaikus iki 15 m., o jaunimui (ypač 16–24 m.) tokių priemonių trūksta);
- Projektai, tiesiogiai prisidedantys prie šio HP įgyvendinimo, iš esmės atitinka jaunimo poreikius ir šio HP iššūkius, tačiau tokių projektų nėra daug. Vis dėlto daugumos kitų projektų įgyvendintojai menkai atsižvelgia į šio HP svarbą;
- Priemonių, tiesiogiai nukreiptų į šį HP, skaičius nėra didelis, todėl tikslinių grupių pasiekimo mastas išlieka ribotas;
- Priemonėse dažnai nėra aiškiai formuluojami su šiuo HP susiję tikslai arba jie matuojami tam netinkamais kiekybiniais rodikliais;
- Priemonės, nukreiptos į NEET, įgyvendinimas įpusėjęs, tačiau priemonių, nukreiptų į jaunimo švietimą, įgyvendinimas dar neprasidėjęs.

Lietuvoje jau yra itin gerų jaunimo HP taikymo pavyzdžių, kurie gali būti laikomi gerosiomis praktikomis. Siekiant užtikrinti didesnę bei kokybiškesnę šio principo taikymo mastą, šias gerąsias praktikas būtų galima multiplikuoti ir (ar) atsižvelgti į tokių projektų sėkmės faktorius. Padidinus jaunimo HP taikymo mastą, būtų išsprendžiama daug didesnė problemų šioje srityje dalis.

4.3. JAUNIMO HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE

Norint sėkmingai spręsti jaunimo problemas, reikalinga nustatyti aiškius reikalavimus valdymo ir kontrolės sistemoje. Vis dėlto, interviu respondentų teigimu, šiuo metu už šio principo įgyvendinimą visos VP mastu nėra paskirtų atsakingų asmenų, taip pat nėra numatytų būdų, kaip atsakingos institucijos privalo atsižvelgti į šio principo taikymą. Jaunimo įtraukimas reglamentuojamas pagal lygių galimybių ir nediskriminacijos principą. VP strateginiuose dokumentuose nėra numatyta tikslų kriterijų ar konkrečių priemonių, kaip projektuose turėtų būti užtikrinamos lygios galimybės ir nediskriminacija, nes nėra aiškiai nurodoma, ką konkrečiai galima laikyti aktyviu šio principo įgyvendinimu ir kokiais atvejais šio principo taikymas būtų laikomas nepakankamu. Nors įgyvendinančioji institucija privalo tikrinti, ar lygių galimybių ir nediskriminacijos principas nebus pažeistas, kadangi nėra numatyta aiškių kriterijų, toks tikrinimas neduoda jokių rezultatų. Dėl šios priežasties projektų

¹²⁶ Projektas yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Pokyčiai, su kuriais užaugome“. Žr. 3 priedą.

¹²⁷ Projektas yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Piliečiai kartu“. Žr. 3 priedą.

finansavimas visiškai nepriklauso nuo to, ar bus aktyviai atsižvelgiama į jaunimo problemų sprendimo principo taikymą. Už šio HP integravimą nėra skiriama daugiau balų, o tokie projektai nėra prioretizuojami.

VP šiek tiek atsižvelgiama į jaunimo problemų sprendimą rodiklių stebėsenoje. Pagal priemonę „Jaunimo užimtumo didinimas“ yra numatyti keli rodikliai (pvz., „Dalyviai, kurie baigę dalyvavimą, po šešių mėnesių dirba“ arba „Bedarbiai dalyviai, kurie baigę dalyvauti JUI remiamoje intervencijoje“), kurie turėtų parodyti, ar šios priemonės finansuojamos veiklos buvo sėkmingos. Vis dėlto šie rodikliai numatyti tik konkrečiai priemonei ir netaikomi visos VP mastu, todėl nėra galimybių įvertinti, kiek VP prisideda prie šio principo įgyvendinimo. Projektų vykdytojai dažnai nėra patenkinti esamais rodikliais, nes jie neapima paslaugų kokybės aspekto, kuris šiuo atveju yra labai svarbus. Be to, projekto įgyvendinimo metu susiduriama su pernelyg didele administracine našta, norint detalai suregistruoti visus dalyvavusius ir pateikti įrodymus, kurie reikalingi rodiklių stebėsenai. Siekiant aiškesnės šio HP valdymo ir kontrolės sistemos, būtų tikslingiau sudaryti visai VP skirtus rodiklius, kurie matuotų ne tik pavienių priemonių kiekybinį įgyvendinimo mastą, o kompleksiskai atsižvelgtų į jaunimo situaciją ir apimtų kokybinius aspektus. Pavyzdžiui, galima būtų stebėti, kokia 15–29 m. asmenų dalis po dalyvavimo finansuojamose veiklose įsidarbino arba prisijungė prie savanoriškos visuomeninės veiklos.

Apibendrinant jaunimo problemų sprendimo principo taikymas vertinamas kaip menkai tinkamai ir pakankamai inkorporuotas į valdymo ir kontrolės sistemą dėl šių priežasčių:

- Strateginiuose dokumentuose nėra numatyta tikslų kriterijų ar konkrečių priemonių, kaip projektuose turėtų būti užtikrinamas jaunimo problemų sprendimas, nes nėra aiškiai nurodoma, ką konkrečiai galima laikyti aktyviu šio principo įgyvendinimu ir kokiais atvejais šio principo taikymas būtų laikomas nepakankamu;
- VP nėra išskirta bendrų jaunimo problemų sprendimo stebėsenos rodiklių, todėl sunku įvertinti, kaip VP prisideda prie konkrečių pokyčių įgyvendinimo. Rodikliai yra numatomi tik konkrečioms priemonėms;
- HP taikymas nėra traktuojamas kaip reikšmingas kriterijus, priimant sprendimus dėl projektų finansavimo;
- Nors įgyvendinančiosios institucijos privalo tikrinti, ar šis principas nebus pažeistas, kadangi nėra numatyta aiškių kriterijų, toks tikrinimas neduoda jokių rezultatų.

4.4. TIKĖTINAS JAUNIMO HP TAIKymo POVEIKIS

Atsižvelgiant į šio vertinimo metu surinktą informaciją, kol kas aiškiai numatyti jaunimo HP taikymo poveikį yra sudėtinga. Šiuo metu, nepaisant kelių sėkmingų projektų, šio principo taikymo mastas išlieka nepakankamas, nes didžioji dalis šiuo metu VP įgyvendinamų priemonių neatsižvelgia į jaunimo tikslinę grupę. Tačiau reikėtų atsižvelgti į tai, kad nemaža dalis priemonių vis dar nėra prasidėjusi, todėl galbūt efektyvus jų įgyvendinimas turės teigiamą poveikį. Deja, priemonių, susijusių su konkrečiais iššūkiais, stoka (pvz., jaunimo darbuotojų trūkumas arba neformaliojo ugdymo plėtra) lemia tai, kad didelė dalis jaunimo problemų gali nebūti išspręsta šiuo finansavimo laikotarpiu. Kai kurie projektai, tokie kaip „Piliečiai kartu“¹²⁸, ženkiai prisideda prie jaunimo pilietiškumo, iniciatyvumo ir veiklumo skatinimo per švietėjišką veiklą. Esant didesniai skaičiui panašaus pobūdžio projektų, būtų labiau sprendžiama jaunimo nedalyvavimo neformaliojo ugdymo veikloje problema. Taip pat, paskatinus įmones labiau atsižvelgti į jaunimo problemų sprendimo principą ar sudarant sąlygas kokybiškai praktikai darbo vietose atlikti, būtų efektyviau sprendžiamos jaunimo problemos pereinant iš švietimo sistemos į darbo rinką. Vis dėlto, apklaustų ekspertų nuomone, situaciją labiausiai galėtų pagerinti suformuojama vientisa valstybės jaunimo politika su aiškia kryptimi bei pastoviu finansavimu. Svarbu pabrėžti, kad dėl jaunimo pažeidžiamumo ir vis dar didelio emigracijos masto svarbu ateityje skirti daugiau dėmesio jaunimo problemų sprendimui. Šis horizontalusis principas ateityje išliks aktualus tiek dėl savo specifikos (t. y. jaunimas kaip tikslinė grupė negali būti „globojamas“ vienos ministerijos, pvz., ŠMSM ar SADM), tiek dėl tikslinės grupės jautrumo ekonominiais pokyčiais visuomenėje. Siekiant apsaugoti ateinančias kartas nuo galimo nedarbo¹²⁹ ir jo ypač neigiamų pasekmių jaunimo grupei, svarbu kuo labiau užtikrinti šios grupės atsparumą darbo rinkos pokyčiams.

4.5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

Atsižvelgiant į visą vertinimo metu surinktą informaciją, šio HP taikymas yra tik iš dalies tinkamas ir pakankamas. Toliau pateikiamos išvados pagal visus tinkamumo ir pakankamumo vertinimo hipotezių kriterijus.

HP reglamentavimas yra menkai tinkamas dėl šių priežasčių:

¹²⁸ Projektas yra išsamiau aptariamas projekto apraše „Piliečiai kartu“. Žr. 3 priedą.

¹²⁹ Eurofound (2017), Long-term unemployed youth: Characteristics and policy responses, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Prieinama adresu: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1729en.pdf [žiūrėta 15 02 2019].

- Teisiniuose ir strateginiuose dokumentuose reglamentuojami HP taikymo būdai menkai atitinka teoriją ir gerąją užsienio praktiką. Nepaisant to, kad pernelyg didelis reglamentavimas šioje srityje gali būti žalingas, šiuo metu reglamentavime beveik nėra išskiriama jaunimo tikslinė grupė, nėra numatyti tikslūs šios grupės specifika atliepiančius reikalavimai;
- Nuostatos, reglamentuojančios HP taikymą, yra netinkamos siekiant užtikrinti teigiamą poveikį;
- VP numatyti prioritetai ir priemonės, tiesiogiai nukreipti į HP įgyvendinimą, menkai atitinka tikslinių grupių poreikius ir esminių iššūkių šio HP srityje specifika. Priemonės prisideda padedant NEET jaunuoliams įsivertinti darbo rinkoje ar grįžti į švietimo sistemą, tačiau nesprendžia kitų jaunimo problemų (pvz., nėra priemonių jaunimo neformaliojo ugdymo plėtrai, jaunimo darbuotojų kompetencijų ugdymui ar jaunimo centrų plėtrai).

HP reglamentavimas yra iš dalies pakankamas dėl šių priežasčių:

- Prioritetų ir priemonių, tiesiogiai nukreiptų į HP įgyvendinimą, skaičius yra mažas, o priemonių tikslinių grupių pasiekimo mastas ribotas;
- Prioritetų ir priemonių tikslai, nukreipti į šį HP, yra pakankamai ambicingi.

HP taikymas VP įgyvendinime yra iš dalies tinkamas dėl šių priežasčių:

- Priemonės ir projektai, tiesiogiai prisidedantys prie HP įgyvendinimo, atitinka kai kuriuos tikslinių grupių poreikius ir esminius iššūkius, tačiau didelė dalis problemų nėra sprendžiama. Trūksta priemonių, nukreiptų į neformalų jaunimo ugdymą, karjeros planavimą, profesinį orientavimą, jaunimo verslumo skatinimą;
- Nepaisant to, kad dalis projektų vykdytojų stengiasi įtraukti jaunimą į savo veiklas, didžioji dalis menkai atsižvelgia į HP įgyvendinimo svarbą, jei PFSA nėra nurodoma išpildyti konkrečius reikalavimus.

HP taikymas VP įgyvendinime yra menkai pakankamas dėl šių priežasčių:

- Vienintelės priemonės „Jaunimo užimtumo didinimas“, nukreiptos tik į jaunimo problemų sprendimą, įgyvendinimas yra įpusėjęs. Kitos priemonės yra arba per mažai prisidedančios prie šio HP, arba dar nepasidėjusios;
- Nepaisant kai kurių teigiamų pavyzdžių, tikslinių grupių pasiekimo mastas išlieka pernelyg ribotas. Tokia situacija kyla dėl pernelyg menko priemonių skaičiaus, nukreipto konkrečiai į jaunimo tikslinę grupę, ir dėl to, kad pagrindinė intervencija yra nukreipta į NEET grupei priklausančius jaunuolius, tačiau pernelyg menkai atsižvelgia į bendresnį kontekstą ir jaunuolius, turinčius kitokių poreikių.

HP įgyvendinimo reikalavimai valdymo ir kontrolės sistemoje yra menkai tinkami ir pakankami dėl šių priežasčių:

- Strateginiuose dokumentuose nėra numatyta tikslų kriterijų ar konkrečių priemonių, kaip projektuose turėtų būti užtikrinamas jaunimo problemų sprendimas, nes nėra aiškiai nurodoma, ką konkrečiai galima laikyti aktyviu šio principo įgyvendinimu ir kokiais atvejais šio principo taikymas būtų laikomas nepakankamu;
- VP nėra išskirta bendrų jaunimo problemų sprendimo stebėsenos rodiklių, todėl sunku įvertinti, kaip VP prisideda prie konkrečių pokyčių įgyvendinimo. Rodikliai yra numatomi tik konkrečioms priemonėms;
- HP taikymas nėra traktuojamas kaip reikšmingas kriterijus, priimant sprendimus dėl projektų finansavimo;
- Nors įgyvendinančiosios institucijos privalo tikrinti, ar šis principas nebus pažeistas, kadangi nėra numatyta aiškių kriterijų, toks tikrinimas neduoda jokių rezultatų.

Strateginiai siūlymai ir rekomendacijos

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
Trūksta priemonių, kurios būtų tikslingai nukreiptos į jaunimą ir atsižvelgtų į šios tikslinės grupės specifinius poreikius.	4.1.2 skyrius	Strateginis siūlymas: Koreguojant šio ir formuojant naujo laikotarpio priemones, reikėtų aiškiau išskirti jaunimo tikslinę grupę, tai padėtų labiau atsižvelgti į konkrečius šios grupės poreikius. Verta atsižvelgti į skirtingas jaunimo grupes, išskaidant jas pagal amžių: 16–18 m. jaunimas, 18–24 m. jaunimas (dalyvaujantis švietimo sistemoje arba ne), 24–29 m. jaunimas (ypač dėmesys jaunuoms šeimoms, verslumo priemonėms ir pan.). Tyrimai padėtų tiksliau išsiaiškinti specifinius poreikius ir suformuluoti tinkamas priemones.	SADM; EIM	2014–2020; 2021–2027

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Strateginis siūlymas / rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
Trūksta priemonių, kurios būtų nukreiptos ne tik į iš švietimo sistemos iškritusius ir darbo rinkoje nedalyvaujančius jaunuolius (NEET), tačiau ir į tuos, kurie yra aktyviai dirbantys ar besimokantys.	4.1.2 ir 4.2.2 skyriai	Strateginis siūlymas: Koreguojant šio ir formuojant naujo laikotarpio priemones, reikėtų atsižvelgti į besimokančių jaunuolių specifinius poreikius (pvz., pagerinti karjeros planavimo paslaugas) ar norinčių dirbti jaunuolių poreikius (pvz., suteikiant galimybes stažuotei įmonėse).	SADM; ŠMSM; EIM	2014–2020; 2021–2027
Trūksta priemonių, kurios finansuotų profesinio orientavimo veiklas (įskaitant ugdymą karjerai, profesinį informavimą ir konsultavimą).	4.1.2 ir 4.2.2 skyriai	Strateginis siūlymas: Sudaryti sąlygas sistemai integruoti profesinio orientavimo ir konsultavimo karjeros klausimais veiklas tiek į bendrąjį ugdymą, tiek į profesinį mokymą, užtikrinant panašų tokių veiklų prieinamumą visose Lietuvos mokyklose. Modelis turėtų būti lankstus (pvz., keliose mokyklose gali dirbti tas pats karjerai konsultuojantis asmuo (šis asmuo galėtų būti profesionalus jaunimo darbuotojas, socialinis darbuotojas arba pedagogas, kurio pagrindinė užduotis būtų kartu su klasės auklėtojo pagalba konsultuoti mokinius karjeros klausimais) arba mokytojams sudaromos sąlygos supažindinti jaunuolius su profesijomis klasės išvykų metu), nesudarant papildomo krūvio mokytojams.	ŠMSM; SADM; EIM	2014–2020; 2021–2027
Trūksta priemonių, kurios būtų nukreiptos į jaunimo darbuotojus ir jų kompetencijų tobulinimą.	4.1.2 ir 4.2.2 skyriai	Strateginis siūlymas: Sudaryti geresnes sąlygas jaunimo darbuotojams veikti vietos lygiu ir kelti darbo su jaunimu kompetencijas. Ypač būtų aktualu sudaryti sąlygas atvejo vadybai – kvalifikuotas specialistas galėtų būti samdomas Užimtumo tarnybos ir veikti vietos lygiu pagal poreikį.	SADM	2014–2020; 2021–2027

Šaltinis: sudaryta autorių.

5. PARTNERYSTĖS HORIZONTALIOJO PRINCIPO TAIKYMO VERTINIMAS

5.1. PARTNERYSTĖS PRINCIPO REGLAMENTAVIMAS

Užsienio reglamentavimo geroji praktika

Moksliniuose straipsniuose pabrėžiami trys kertiniai partnerystės įgyvendinimo etapai, nuo kurių priklauso partnerystės sėkmė: tinkama partnerių atranka, veiksmingas partnerių įtraukimas bei reali partnerių įtaka, pasireiškianti per skaidrų grįžtamąjį ryšį ir vertinimą¹³⁰.

Partnerių atrankos kriterijus reglamentuoja Reglamentas (ES) Nr. 1303/2013, kurio 5 straipsnio 1 dalyje nurodyti tinkami partneriai: kompetentingos regioninės ir vietos valdžios institucijos, kompetentingos miesto ir kitos valdžios institucijos, ekonominiai ir socialiniai partneriai bei subjektai, atstovaujantys pilietinei visuomenei, įskaitant aplinkosaugos partnerius, nevyriausybinės organizacijas ir subjektus, atsakingus už socialinės įtraukties, lyčių lygybės ir nediskriminavimo skatinimą. Šis galimų partnerių sąrašas yra detalizuotas Reglamento (ES) 240/2014 4 straipsnyje, patikslinant, kokio tipo organizacijos yra laikomos atitinkančiomis partnerio sąvoką. Šio Reglamento 2 straipsnyje taip pat įtvirtinta, kad partneriais turi būti kviečiamos tos organizacijos, kurios geriausiai reprezentuotų atitinkamus suinteresuotuosius subjektus ir būtų paskirtos kaip tinkamai įgalioti atstovai, atsižvelgiant į jų kompetenciją, galimybes aktyviai dalyvauti ir tinkamą atstovavimo lygį. Tinkama partnerių atranka padeda užtikrinti, kad bus įtraukti tie partneriai, kurie atstovauja bendram visuomenės interesui, o ne tik tos organizacijos, kurios pajėgia sėkmingiau mobilizuoti resursus ir turi tam pakankamai finansinių išteklių¹³¹.

Priklausomai nuo reikalingo partnerių įsitraukimo lygio konkrečiam klausimui spręsti, partneriai gali atlikti kelis skirtingus vaidmenis: a) žiūrovo, b) žiūrovo, kuris gali pateikti savo nuomonę, c) konsultacijų dalyvio, iš kurio siekiama gauti pritarimą, d) diskusijų dalyvio, su kuriuo diskutuojama, tačiau siekiama palenkti į savo pusę, e) derybininko, su kuriuo ieškoma bendro sutarimo, f) eksperto, suteikiančio specifinių žinių¹³².

Partnerių dalyvavimo poveikis priklauso nuo to, kaip ir kokia apimtimi jų pasiūlymai buvo integruoti į priimtus sprendimus. Glaudžios partnerystės atvejais partneriai kartu su viešojo sektoriaus institucijomis bendrai dalyvauja priimant sprendimus ir turi balso teisę¹³³. Partnerystės reglamentavimo geroji praktika pateikiama 2 iliustracijoje.

2 iliustracija. Partnerystės reglamentavimo geroji praktika

Partnerių atrankos reglamentavimas

Prancūzijoje, rengiant Partnerystės sutartį, partnerių atranka buvo vykdoma keliais lygiais. Pirmiausia ministerijų departamentai, atsakingi už Sanglaudos politiką, pasiūlė pirminį partnerių sąrašą. Šį sąrašą peržiūrėjo koordinuojanti institucija ir atrinko reprezentatyviausius partnerius. Vėliau į šį sąrašą buvo įtraukta daugiau organizacijų, siekiant pagerinti partnerystės reprezentatyvumą.

Portugalija – vienintelė ES šalis, įstojusi prieš 2004 m., kurioje 2014–2020 m. programavimo periodui visose programose buvo sukurtos naujos partnerystės. Daugumoje programų partneriai buvo atrenkami atviro kvietimo būdu arba vadovaujančiosios institucijos. Jokioje programoje nebuvo tokios pačios partnerių kombinacijos kaip 2007–2013 m. programavimo periodu.

Partnerių įtraukimas į Partnerystės sutarties rengimą

Vokietijoje partneriai buvo įtraukiami į Partnerystės sutarties rengimą per konsultacijas ir teminius seminarus. Šiuose susitikimuose kartu su partneriais dalyvavo ir Europos Komisijos atstovai. Šie susitikimai buvo organizuojami, kadangi Vokietijoje nėra Stebėsenos komiteto Partnerystės sutarties lygiu (komitetai sudaromi programos lygiu). Šie susitikimai padėjo užtikrinti, kad į Partnerystės sutarties rengimą būtų įtrauktos visos suinteresuotos šalys federaliniu lygiu. Specifinių fondų rengimui buvo organizuojamos fokus grupės.

Šaltinis: European Commission, Implementation of the partnership principle and multi-level governance in 2014-2020 ESI Funds. Final report, 2016.

¹³⁰ Remiantis mokslinių tyrimų apžvalga, pateikta BGI Consulting, Partnerystės principo įgyvendinimo vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita. 2017.

¹³¹ Rodekamp M. Their Members' Voice: Civil Society Organisations in the European Union, 2014.

¹³² Fung A. Varieties of Participation in Complex Governance, Public Administration Review, Dec 2006, 66-75.

¹³³ Fung A. Varieties of Participation in Complex Governance, Public Administration Review, Dec 2006, 66-75.

Reglamentavimas Lietuvoje

Partnerystės principas yra apibūdinamas kaip kompetentingų regioninių, vietos, miestų ir kitų viešojo sektoriaus institucijų, ekonominių ir socialinių partnerių bei įstaigų, atstovaujančių pilietinei visuomenei, įskaitant aplinkosaugos partnerius, nevyriausybines organizacijas ir įstaigas, atsakingas už moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo skatinimą, įtraukimas į ES struktūrinių fondų valdymo procesą: veiksmų programos planavimą, įgyvendinimą, stebėseną ir vertinimą.¹³⁴

Įgyvendinant VP, partnerystę grindžiama šiais principais¹³⁵:

- **Atvirumo** – įgyvendinant VP, gali dalyvauti visų institucinių lygių ar visuomenės grupių atstovai;
- **Įtraukimo** – partneriai įtraukiami į visus VP įgyvendinimo etapus;
- **Skaidrumo** – partneriams pateikiama visa reikalinga informacija;
- **Efektyvumo** – partneriai į VP įgyvendinimą įtraukiami pagal savo kompetencijas, laiku, jiems tinkamomis formomis ir dėl esminių klausimų;
- **Tarpusavio atsakomybės** – partnerystę grindžiama abipusiu pasitikėjimu ir įsipareigojimu maksimaliai efektyvaus ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimo.

Nors 2014–2020 m. ES VP partnerystė nėra užfiksuotas kaip atskiras HP, jį galima tokiu laikyti dėl savo universalumo bei galimybių pritaikyti visuose ES fondo lėšomis finansuojamuose projektuose, nepriklausomai nuo projektų srities ar pobūdžio. Partnerystės principas, kitaip nei kiti HP, nėra sukoncentruotas į tam tikrų tematinę iššūkių sukeltų problemų sprendimą. Partnerystė veikiau yra būdas pasiekti geresnio VP įgyvendinimo proceso ir rezultatų bei užtikrinti kitų HP įgyvendinimą. Šio principo įgyvendinimu siekiama pasiekti teigiamų rezultatų trijuose lygmenyse¹³⁶:

- **Sisteminio lygiu.** Partnerystė sisteminio lygiu padeda praskaidrinti ir palengvinti sprendimų priėmimo procesą; sustiprinti institucijų administracinius gebėjimus, tarpinstitucinį koordinavimą ir bendradarbiavimą.
- **Programinio lygiu.** Šiame lygmenyje taikomas partnerystės principas padeda padidinti programų efektyvumą, stebėseną ir vertinimą; programų įgyvendinimo etape atsiranda galimybė greičiau priimti kokybiškus sprendimus.
- **Projektų lygiu.** Projektų lygiu įgyvendinamas partnerystės principas padeda išlaikyti tęstinį projektų aktualumą, sąsajas su nacionalinėmis ir ES politikomis. Taip pat jo taikymas padeda formuoti formalius ir neformalius tinklus informacijos apsaugai, įdėti daugiau pastangų dėl projektų sėkmės.

Partnerystės principo įgyvendinimui, remiantis Bendrųjų nuostatų reglamentu¹³⁷, yra parengtas Partnerystės elgesio kodeksas, kuriame įtvirtinti pagrindiniai partnerystėje galintys dalyvauti partneriai, jų įtraukimas į Partnerystės sutarties ir programų rengimo procesą, Stebėsenos komiteto sudarymą ir programų vertinimą. Taip pat įgyvendinant partnerystės principą yra priimtos Atsakomybės ir funkcijų pasiskirstymo tarp institucijų taisyklės¹³⁸, kuriomis yra įtvirtinamas partnerių įtraukimas į VP rengimo, įgyvendinimo, stebėjimo ir vertinimo etapus.

14 lentelė. Partnerystės HP taikymo reglamentavimas Lietuvoje

Dokumentas	Reglamentavimas
LR Vyriausybės nutarimas dėl Stebėsenos komiteto sudarymo	• Numatyta, kad Stebėsenos komitete turi būti ne daugiau kaip 60 narių, iš kurių ne mažiau kaip trečdalis – partnerių atstovai. (4 str.) • Įvardyta, kokioms institucijoms ir organizacijoms atstovaujantys partneriai yra kviečiami prisijungti prie komiteto veiklos – iš viso įvardytos 27 konkrečios institucijos ir organizacijos. (4 str. 1 punktą)
Atsakomybės ir funkcijų pasiskirstymo tarp institucijų, įgyvendinant 2014–2020 m. ES fondų investicijų VP, taisyklės	• Įtvirtintas tikslas užtikrinti efektyvų ES struktūrinių fondų valdymo ir kontrolės sistemos institucijų ir LR viešojo administravimo subjektų, dalyvaujančių įgyvendinant veiksmų programą, partnerių bendradarbiavimą, priimant sprendimus dėl ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimo, skaidrų sprendimų dėl ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimo priėmimą. • Numatyta, kad į VP valdymo komiteto posėdžius stebėtojų teisėmis gali būti kviečiami audito institucijos, partnerių, metodinės pagalbos centrų atstovai ir kiti suinteresuoti asmenys. (2 str. 59 punktą) • Numatoma, kad vadovaujančioji institucija užtikrina, kad rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant veiksmų programą būtų bendradarbiaujama su partneriais, o ministerijos pagal

¹³⁴ LR finansų ministerija. Partnerystės principo taikymo, įgyvendinant 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programą, gairės. 2016, 5.

¹³⁵ *Ibid*, 12.

¹³⁶ VPVI. Partnerystės principo įgyvendinimo įsisavinant ES struktūrinę paramą vertinimas, 2010, 9–10.

¹³⁷ EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS REGLAMENTAS (ES) Nr. 1303/2013 2013 m. gruodžio 17 d., kuriuo nustatomos Europos regioninės plėtros fondai, Europos socialiniai fondai, Sanglaudos fondai, Europos žemės ūkio fondai kaimo plėtrai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondai bendros nuostatos ir Europos regioninės plėtros fondai, Europos socialiniai fondai, Sanglaudos fondai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondai taikytinos bendrosios nuostatos ir panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083/2006.

¹³⁸ 2014 m. birželio 4 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 528 „Dėl atsakomybės ir funkcijų paskirstymo tarp institucijų, įgyvendinant 2014–2020 metų ES struktūrinių fondų investicijų veiksmų programą“.

Dokumentas	Reglamentavimas
	kompetenciją užtikrina bendradarbiavimą su partneriais rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant Veiksmų programą. (4 str. 28 ir 6 str. 16 punktai)
Veiksmų programos administravimo taisyklės	- Siekdama ugdyti partnerių kompetencijas, vadovaujančioji institucija renka ir vertina informaciją apie kompetencijas ir jų stiprinimo poreikius, organizuoja mokymus apie ES struktūrinių fondų administravimą. (29 str.) - Ministerija, kai projektai atrenkami projektų konkurso ar tęstinės projektų atrankos būdu, ir vadovaujančioji institucija, kai Veiksmų programos techninės paramos prioriteto priemonės įgyvendinamos visuotinių dotacijų būdu, pasiūlymų dėl projektų atrankos kriterijų nustatymo ir (ar) keitimo projektus derina su įgyvendinančiąja institucija ir apie tai informuoja partnerius, paskelbdamos pasiūlymų dėl projektų atrankos kriterijų nustatymo projektus ES struktūrinių fondų svetainėje www.esinvesticijos.lt ir nurodydamos ne trumpesnę nei 5 darbo dienų pastabų pateikimo terminą. Ministerija ir vadovaujančioji institucija, kai veiksmų programos techninės paramos prioriteto priemonės įgyvendinamos visuotinių dotacijų būdu, per 5 darbo dienas nuo partnerių pastabų pateikimo termino pabaigos jas įvertina ir svetainėje www.esinvesticijos.lt paskelbia ES struktūrinių fondų apibendrintą informaciją (nurodo, į kokias pastabas atsižvelgta, ir pateikia paaiškinimus dėl pastabų, į kurias neatsižvelgta). (5 str.) - Ministerija ir vadovaujančioji institucija, kai Veiksmų programos techninės paramos prioriteto priemonė įgyvendinama visuotinių dotacijų būdu, turi informuoti partnerius apie rengiamus projektų finansavimo sąlygų aprašus (toliau – PFSA), paskelbdama PFSA projektus ES struktūrinių fondų svetainėje www.esinvesticijos.lt ir nurodydama ne trumpesnę nei 10 darbo dienų pastabų pateikimo terminą. Gavusios pastabas, ministerija ir vadovaujančioji institucija, kai veiksmų programos techninės paramos prioriteto priemonė įgyvendinama visuotinių dotacijų būdu, per 5 darbo dienas nuo pastabų pateikimo termino pabaigos įvertina jas ir paskelbia ES struktūrinių fondų svetainėje www.esinvesticijos.lt apibendrintą informaciją su paaiškinimais, į kokias pastabas atsižvelgta ir į kokias neatsižvelgta rengiant PFSA. (69 str.) - Su partneriais derinami ir priemonių įgyvendinimo planų (PIP) keitimai – ministerijos planus suderinti turi su partneriais dar prieš teikdamos PIP vadovaujančiajai institucijai (126 str.)
Projektų administravimo ir finansavimo taisyklės (PAFT)	- Ministerija keičiamus kvietimo dokumentus derina su įgyvendinančiąja institucija ir Veiksmų programos administravimo taisyklių nustatytais atvejais – su vadovaujančiąja institucija ir (arba) kita (-omis) institucija (-omis) ir partneriais, nurodytais reglamento (ES) Nr. 1303/2013 5 straipsnio 1 dalyje. (88 str.) - Paraiškų vertinimo pabaigoje iki atrinktų projektų ataskaitos pateikimo ministerijai įgyvendinančioji institucija (arba ministerija, jei taip nustatyta PFSA) organizuoja konkurso būdu gautų paraiškų baigiamąjį vertinimo aptarimą, kuriame, be ministerijos ir įgyvendinančiosios institucijos atstovų, stebėtojų teisėmis dalyvauja vadovaujančiosios institucijos, partnerių, kitų suinteresuotų įstaigų atstovai. (146 str.)
Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų panaudojimo vertinimo planas¹³⁹	Partneriai įtraukiami į visą vertinimo procesą. Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų panaudojimo vertinimo planas ir jo įgyvendinimas aptariamas per Veiksmų programos Stebėsenos komiteto posėdžius dalyvaujant partneriams. Partneriai gauna visų vertinimų ataskaitas ir informaciją apie rekomendacijų įgyvendinimą. Partneriai įtraukiami į konkrečių vertinimų įgyvendinimą, ypač vertinimų planavimo, duomenų rinkimo ir rezultatų svarstymo etapuose.
Techninės paramos administravimo taisyklės	Techninės paramos gavėjas, esant poreikiui, į VP vertinimo / vertinimo projekto veiklų įgyvendinimo priežiūros procesą įtraukia už vertinimo objektą (turinį) atsakingų institucijų (padalinių) specialistus, suinteresuotų institucijų atstovus, partnerius, nurodytus Bendrojo reglamento nuostatų 5 str. 1 dalyje, audito institucijas, metodinių pagalbos centrų atstovus, nepriklausomus ekspertus ir kitus suinteresuotus asmenis. (107 str.) - Viena iš remiamų veiklų – partnerių gebėjimų administruoti ir naudoti ES struktūrinių fondų lėšas stiprinimas.
Projektų finansavimo sąlygų aprašo (PFSA) pagrindimas (HP taikymo analizė)	- PFSA pagrindimo formoje keliamas vienas klausimas – PFSA suderinimas su socialiniais ekonominiais partneriais. - HP taikymo analizės apraše keliamas klausimas: ar rengiant PFSA buvo konsultuojamasi su moterų ir vyrų lygybės ir nediskriminavimo (įskaitant universalios dizaino principą), darnaus vystymosi ir jaunimo srityse dirbančiomis valstybės institucijomis, nevyriausybėmis organizacijomis, ekspertais, taip pat asociacijomis ir pan.?

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis lentelėje minimais dokumentais.

¹³⁹ 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos stebėsenos komiteto 2014 m. gruodžio 11 d. posėdžio nutarimu Nr. 44P-2.1 (2) patvirtinta „Dėl Europos Sąjungos struktūrinės paramos vertinimo plano patvirtinimo“. Prieinama adresu: <http://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/europos-sajungos-strukturiniu-fundu-lesu-panaudojimo-vertinimo-planas> [žiūrėta 2018 08 24].

5.2. PARTNERYSTĖS PRINCIPO PLĖTOJIMAS: REGLAMENTAVIMO KAITA IR ĮGYVENDINIMAS

2014–2020 m. programavimo laikotarpiu padaryta didelė pažanga įtraukiant partnerius į VP planavimo ir įgyvendinimo procesus. Tuo metu, kai buvo formuojama 2007–2013 m. ES struktūrinių fondų panaudojimo strategija, iniciatyvą dalyvauti parodžiusios suinteresuotos grupės galėjo prisidėti tik paskirdamos savo atstovus į darbo grupes. Darbo grupių struktūra buvo sudaryta iš 65 proc. valdžios institucijų atstovų ir tik 35 proc. socialinių ir ekonominių partnerių organizacijų atstovų.¹⁴⁰ Rengiant 2014–2020 m. su ES struktūrinių fondų investicijomis susietą Nacionalinės pažangos programą, 2012 m. kovo–gegužės mėn. Finansų ministerijos užsakymu buvo suorganizuotas viešųjų konsultacijų ciklas¹⁴¹, kuriuo buvo siekta suplanuoti efektyvesnes intervencijas 2014–2020 m. ES fondų programavimo laikotarpiu. Iš viso buvo suorganizuotos devynios apvaliojo stalo diskusijos, skirtos identifikuoti investavimo sritis miestų atgaivinimui ir plėtrai, gamtos biologinei įvairovei ir kultūriniam paveldo išsaugojimui, viešųjų paslaugų kokybei ir prieinamumui, jaunimo judumui, tausojančiai ekonomikai, sumaniai specializacijai ir inovacijoms, socialinėms inovacijoms, mokymuisi visą gyvenimą, skurdo mažinimui ir visuomenės senėjimo iššūkiams spręsti. Diskusijų išvados buvo panaudotos 2014–2020 m. NPP išskiriant ilgalaikių valstybės prioritetų įgyvendinimo uždavinius ir kryptis bei Partnerystės sutartyje ir Veiksmų programoje, nustatant ES fondų intervencijas ir finansines proporcijas.

Partnerystės principo reglamentavimo ir taikymo pažanga sekama vertinimuose – šiai sričiai rekomendacijų pateikta 2014 m. atliktame ES struktūrinių fondų investicijų VP išankstiniame vertinime¹⁴² bei 2017 m. atliktame Partnerystės principo įgyvendinimo vertinime¹⁴³. Išankstiniame vertinime daugiausia dėmesio buvo teikiama reglamentavimui tobulinti. Partnerystės principo įgyvendinimo vertinimas apėmė tiek partnerystės principo reglamentavimo, tiek įgyvendinimo ir vertinimo aspektus. Abiejuose vertinimuose buvo pateiktos rekomendacijos – jų įgyvendinimo mastas leidžia nuosekliai vertinti, ar tinkamai ir pakankamai plėtojamas ir skatinamas partnerystės principo taikymas įgyvendinant 2014–2020 m. veiksmų programą.

2014 m. atlikto vertinimo rekomendacijos ir jų įgyvendinimas

2014 m. atliktame ES struktūrinių fondų investicijų VP išankstiniame vertinime pateiktos **trys rekomendacijos, susijusios su partnerystės principo įgyvendinimu**. Nors 2017 m. vertinime pateikiama naudingos informacijos, susijusios su 2014 m. rekomendacijų turiniu, nėra konkrečiai minimos šios rekomendacijos ir vertinama jų pažanga. Tad remiantis 2017 m. vertinime pateikta informacija, interviu su ekspertais duomenimis bei diskusijos su partneriais ir viešojo sektoriaus institucijomis rezultatais, toliau įvertinama, ar padaryta pažanga įgyvendinant 2014 m. vertinimo rekomendacijas.

1 rekomendacija – partnerių reprezentatyvumas: Rengiant 2014–2020 m. VP, pagrindinės partnerių įtraukimo formos buvo partnerių dalyvavimas 2014–2020 m. ES struktūrinės paramos komisijos veikloje ir atskirų ministerijų lygmeniu veikiančiose darbo grupėse ir komisijose. Iš 48 ES struktūrinės paramos komisijos narių 20 buvo socialiniai, ekonominiai ir regioniniai partneriai, daugiausia atstovaujantys asocijuotoms struktūroms, o ne atskiroms organizacijoms. Didžioji dalis partnerių jau dalyvavo VP planavimo ir įgyvendinimo procesuose ankstesnių programavimo laikotarpių metu ir turi tam išvystytus administracinius pajėgumus. Siekiant didesnio partnerių reprezentatyvumo, **rekomenduota ne tik įtraukti partnerius į 2014–2020 m. Komisijos sudėtį, bet ir skatinti institucijas, dalyvaujančias ES struktūrinės paramos programavimo procese, rengti konsultacijas ir, rengiant VP projektą, įtraukti kuo platesnį partnerių ratą.**

1 rekomendacijos įgyvendinimo vertinimas: Komisija, veikusi iki 2014 m., buvo viena svarbiausių tęstinio institucionalizuoto partnerių įtraukimo forma, taikyta rengiant VP¹⁴⁴. Tačiau 2017 m. vertinimo metu atliktų interviu su viešojo sektoriaus institucijų atstovais duomenimis, šios Komisijos veikloje dalyvavo tik gana nedidelė dalis visų, potencialiai į VP planavimo procesą galinčių įsitraukti partnerių dalis, be to, Komisijos posėdžiai buvo matomi kaip vieta jau išdiskutuotiems pasiūlymams pristatyti, kitų formų susitikimų išvadoms apibendrinti, dar likusioms pastaboms išsakyti ir sprendimams priimti, o ne plačioms, pradinėms diskusijoms inicijuoti. Kadangi toks partnerių įtraukimo būdas nepasiteisino, rengiantis 2021–2027 m. programavimo laikotarpiui šios Komisijos sudaryti neplanuojama (Komisijos sudarymas nėra privalomas). Partneriai institucionalizuota forma jau yra įtraukti į Stebėsenos komitetą, kurio sudėtis yra panaši į 2014–2020 m. laikotarpio planavimo Komisiją. Visi

¹⁴⁰ Paliokaitė A., Antanavičius J. (2015). Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007-2013. Case study for the European Commission, Directorate General Regional Development and Urban Policy.

¹⁴¹ Visų diskusijų medžiaga prieinama adresu <http://www.esparama.lt/viesosios-diskusijos-lietuvoje> [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁴² VPVI, PPMI Group, Lietuvos 2014–2020 m. Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų veiksmų programos išankstinis vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita. 2014.

¹⁴³ BGI Consulting, Partnerystės principo įgyvendinimo vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita. 2017.

¹⁴⁴ Ten pat.

įvairiais būdais (pvz., intervencijų laboratorijų, *ad hoc* susitikimų metu) su socialiniais partneriais išdiskutuoti naujojo laikotarpio veiklų finansavimo pasiūlymai bus pristatomi 2014–2020 m. Stebėsenos komitete.

Su partneriais buvo konsultuojamasi ir kitomis nei Komisijos formomis. Inicijuojant partnerystės procesus, ministerijos identifikuoja partnerius, su kuriais bendradarbiavo ankstesnių veiklų metu, kreipiasi į skėtines organizacijas, prašydamos pasiūlyti jų sričiai aktualius partnerius, ieško potencialių partnerių viešai prieinamuose šaltiniuose, įtraukia savo iniciatyva į ministeriją besikreipiančias partnerių organizacijas. Ministerijos dažniausiai žino konkrečiam sektoriui atstovaujančių partnerių asociacijas ir pirmiausia kreipiasi į jas, o ne į pavienes organizacijas. Bendradarbiavimas su partnerių asociacijomis leidžia užtikrinti, kad bus įtraukiamas platus suinteresuotų partnerių ratas. Tačiau ministerijos papildomai nebetikrina, ar visos įtrauktos organizacijos atitinka partneriams keliamus kriterijus, t. y. sudaro tik pirminį galimų partnerių „ilgąjį“ sąrašą¹⁴⁵. 2017 m. vertinime daroma išvada, kad toks **partnerių atrankos būdas leidžia į partnerystės procesus įsitraukti plačiam suinteresuotų partnerių ratui**. Tačiau vertinime identifikuojama problema – nevykdant antrinės atrankos, kai kuriais atvejais į partnerystės procesus lygiavertiškai yra įtraukiamos ir partneriais nelaikytinos organizacijos (pvz., organizacijos, neatitinkančios Reglamento (ES) 240/2014 4 straipsnyje pateikiamo partnerių tinkamumo aprašo¹⁴⁶), nepastebima, kad nėra užtikrintas visų suinteresuotų grupių atstovavimas. Vertinime pažymima, kad ypač VP priemonių planavimo etape vyrauja partnerių, tiesiogiai suinteresuotų konkrečios priemonės įgyvendinimu, dalyvavimas, o bendras visuomenės interesas atstovaujamas menkai. Kita vertus, kalbintų partnerių nuomone, pastaraisiais metais partnerystės procesuose atsirado kur kas daugiau aiškumo dėl partnerių, kurie yra tinkami įtraukti į VP įgyvendinimo procesus.

2 rekomendacija – partnerių įtraukimo ir grįžtamajam ryšiui suteikti skirtas laikas: Prieš rengiant VP projektą vyko plačios apimties ir pakankamą laiką konsultacijoms numatęs partnerystės procesas, rengiant nacionalinius strateginius dokumentus. Tačiau programos projekto rengimo metu *ad hoc* konsultacijoms su partneriais buvo skirta mažiau dėmesio. Programavimo dokumentai buvo rengiami greitai, partneriai reiškė nuogastavimus dėl ribotų galimybių jame dalyvauti ir pateikti savo pastabas bei pasiūlymus. Įtraukiant partnerius į ES struktūrinių fondų lėšų programavimo procesą, nebuvo užtikrintas grįžtamasis ryšys, suteikiant partneriams informaciją apie tai, ar ir kaip į partnerių pateiktus pasiūlymus buvo atsižvelgta arba ne. Atsižvelgiant į šią patirtį programuojant praeito laikotarpio VP, **rekomenduota užtikrinti, kad partneriai yra informuoti ir jiems yra numatyta pakankamai laiko pasiūlymams bei rekomendacijoms VP projektui pateikti**.

2 rekomendacijos įgyvendinimo vertinimas: 2014 m. vertinimo pasiūlymų dėl VP tobulinimo lentelėje pažymima, kad į šią rekomendaciją jau buvo atsižvelgta VP rengimo metu. Svarbu užtikrinti, kad šios rekomendacijos būtų laikomasi ir rengiantis 2021–2027 m. programavimo laikotarpiui. Partnerių įtraukimas į pasirengimo procesus kol kas yra pakankamas. Pažymėtina, kad 2018 m. rugsėjo 5 d. ES investicijų svetainėje partneriams pasiūlymams ir pastaboms teikti buvo paskelbti EK pateikti pasiūlymai dėl ES sanglaudos politikos reglamentų 2021–2027 m. programavimo laikotarpiui. Partneriai apie paskelbtus reglamentų projektus buvo informuoti ir el. paštu. Be to, planuojant su 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų investicijomis susietą Nacionalinės pažangos programą, partneriai buvo įtraukiami į viešųjų konsultacijų ciklą ir apvaliojo stalo diskusijas. Rengiantis 2021–2027 m. programavimo periodui, partneriai taip pat įtraukiami į „intervencijų laboratorijas“, kur tariamasi dėl investicinių prioritetų ir kryptių.

Kita vertus, itin svarbu užtikrinti, kad partneriai supranta, jog šios diskusijos apie nacionalinius strateginius dokumentus yra tiesiogiai susijusios su VP turiniu (į VP perkeliama nuostata iš NPP)¹⁴⁷. Nepaisant pakankamai ilgo pasirengimo laikotarpio ir neformalaus programinių dokumentų derinimo su Komisija, paskutiniai VP ir Partnerystės sutarties rengimo metai (2020 m.) bus labai intensyvūs¹⁴⁸. Dėl šios priežasties yra tikėtina, kad ir šiuo laikotarpiu *ad hoc* konsultacijoms su partneriais bus skiriama nedaug dėmesio (kaip įvyko ir rengiant 2014–2020 m. programavimo laikotarpio dokumentus), todėl tinkama komunikacija apie VP ir Partnerystės sutarties tekstų rengimo procesą ir kitų strateginių dokumentų turinio rengimo tarpusavio sąsajas yra ypač svarbi.

3 rekomendacija – konsultacijų objekto aiškumas: Rengiant VP projektą, daliai partnerių nebuvo aišku, dėl ko su jais konsultuojamasi – pradiniam etape partneriai buvo kviečiami teikti pastabas tik 2014–2020 m. Partnerystės sutarties projektui ir Veiksmų programos prioritetų ir uždavinių struktūrai, kuri nedetalizavo planuojamų intervencijų, o nustatė tik pagrindines siekiamų pokyčių kryptis. Atsižvelgiant į šias patirtis, **rekomenduota daugiau dėmesio skirti partneriams pateikiamos informacijos apie konsultacijų objektą (dokumento projektą) aiškumui**.

¹⁴⁵ Ten pat.

¹⁴⁶ Vertinime nurodoma, kad šio aprašo neatitinka Kauno technologijos universiteto Aplinkos technologijos institutas, įtrauktas į Stebėsenos komiteto sudėtį.

¹⁴⁷ Remiantis diskusijos „Partnerystės ir socialinių inovacijų principų įgyvendinimas Lietuvoje“ duomenimis.

¹⁴⁸ Žr. 2018 m. rugsėjo 20 d. Stebėsenos komiteto posėdžio metu pristatytą 1 priedą „Pasirengimas naujam programavimo laikotarpiui“, <http://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/1-priedas-pasirengimas-naujam-programavimo-laikotarpiui> [žiūrėta 2019 01 08].

3 rekomendacijos įgyvendinimo vertinimas: 2014 m. vertinimo pasiūlymų dėl VP tobulinimo lentelėje pažymima, kad į šią rekomendaciją jau buvo atsižvelgta VP rengimo metu. Tačiau, prasidėjus 2021–2027 m. programavimo laikotarpio dokumentų rengimui, būtina užtikrinti, kad šios rekomendacijos vėl bus laikomasi. Kaip jau minėta aukščiau (žr. 2 rekomendacijos įgyvendinimo vertinimą), partneriai yra plačiai įtraukiami tariantis dėl investicinių prioritetų ir krypčių, tačiau būtina partneriams aiškiai komunikuoti, kad „intervencijų laboratorijų“ metu pasiekti susitarimai bus naudojami rengiant NPP, kurios pagrindu bus rengiama Partnerystės sutartis ir VP, ypač jei šiems dokumentams parengti nebus rengiamos atskiros diskusijos su partneriais.

Apibendrinant galima teigti, kad, 2014 m. išankstinio vertinimo rekomendacijose atkreipiamas dėmesys į tris aspektus – partnerystės reprezentatyvumą, laiką ir aiškumą. Atsižvelgiant į jau padarytą pažangą, užfiksuotą 2017 m. partnerystės principo vertinimo ataskaitoje, pateikiame šių rekomendacijų aktualumo vertinimą:

- **Reprezentatyvumas:** rengiant VP ir Partnerystės sutartį, konsultuotis su partneriais išlieka aktualu. Tačiau 2014 m. rekomendacijos formuluotė yra problemiška – 2017 m. vertinimo metu nustatyta, kad kai ministerijos į partnerystės procesus ima įtraukti platų ratą partnerių (pvz., ne tik partnerius, su kuriais bendradarbiavo anksčiau ar skėtines partnerių organizacijas, bet ir savo iniciatyva į ministeriją besikreipusias organizacijas) ir neatlieka partnerių atitikimo Reglamento (ES) 240/2014 4 straipsnyje pateikiamo partnerių tinkamumo aprašymo, kyla rizika, kad partneriais bus laikomos organizacijos, atstovaujančios siauriems interesams. Dėl šios priežasties ši 2014 m. rekomendacija, taip, kaip ji buvo suformuluota, prarado aktualumą.
- **Laikas:** atsižvelgiant į tai, kad 2021–2027 m. programavimo laikotarpio VP ir Partnerystės sutarties rengimas taip pat bus gana spartus, rekomendacija užtikrinti, kad partneriai būtų informuojami laiku ir jiems būtų suteikiama pakankamai laiko pateikti pastabas VP ir Partnerystės sutarties tekstui, išlieka aktuali.
- **Aiškumas:** kadangi 2021–2027 m. programavimo laikotarpiu VP ir Partnerystės sutarties turinys taip pat remsis nacionalinių strateginių dokumentų nuostatomis, rekomendacija dėl informacijos apie konsultacijų objekto aiškumo išlieka aktuali.

2017 m. atlikto vertinimo rekomendacijos ir jų įgyvendinimas

2017 m. vertinime buvo pateiktos rekomendacijos, kaip tobulinti partnerystės principo įgyvendinimą. 15 lentelėje apžvelgiama šių rekomendacijų pažanga ir pateikta išvalgų dėl neįgyvendintų ar iš dalies įgyvendintų rekomendacijų aktualumo, remiantis antrinių šaltinių analize, interviu su partneriais, diskusijos su partneriais ir viešojo sektoriaus institucijomis rezultatais.

15 lentelė. 2017 m. atlikto vertinimo rekomendacijų įgyvendinimo pažanga

2017 m. rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo pažanga
Visoms viešojo sektoriaus institucijoms, organizuojančioms partnerystės ES struktūrinių fondų valdyme procesus, parengti ir patvirtinti vidinės institucijos partnerių atrankos taisykles (apimančias atrankos principus) ir jomis vadovaujantis vykdyti tiek pirminio potencialių partnerių sąrašo sudarymo, tiek antrinės partnerių atrankos veiklas. Partnerių atrankos taisyklės turėtų būti paremtos ES lygmens ir nacionaliniuose teisės aktuose pateikiamais partnerių apibrėžimais, FM parengtomis „Partnerystės principo taikymo ES struktūrinės paramos procese gairėmis“.	Neįgyvendinta Paskutiniaisiais duomenimis, tokias taisykles turi ŽŪM ir KM. Rekomendacija išlieka aktuali – tokios taisyklės palengvintų partnerių atrankos procesą, vykdomą ministerijų.
Partnerius įtraukti kuo ankstesniuose viešosios politikos planavimo etapuose . Geriausia partnerius įtraukti ar inicijuoti jų įtraukimą (jeigu dokumentai rengiami nedalyvaujant už ES struktūrinių fondų valdymą atsakingiems tarnautojams) jau rengiant sektorinius strateginius dokumentus, kurių nuostatomis vadovaujantis vėliau bus planuojamos ES struktūrinių fondų intervencijos. Nesant tokios galimybės, partnerius būtina įtraukti į VP prioritetų planavimo ir priemonės kūrimo (kai dar aptariama pati priemonės idėja, o ne tik įgyvendinimo detalės) veiklas.	Įgyvendinama 2018 m. liepą pradėtas Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas yra vienas iš pasirengimo programavimui po 2020 m. etapų. Partneriai yra kviečiami aktyviai dalyvauti fokusuotų grupių diskusijose bei intervencijų laboratorijose. Taip pat partneriai buvo kviečiami teikti pastabas ir pasiūlymus Sanglaudos politikos reglamentų projektams, t. y. partneriai yra įtraukiami į programavimą kur kas anksčiau nei VP teksto rengimas.

2017 m. rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo pažanga
Tam tikrą pagrindinių sektoriui aktualių partnerių grupę ar grupes į ES struktūrinių fondų valdymo veiklas įtraukti nuosekliai – į visus intervencijų planavimo etapus nuo prioritetų formavimo, priemonės kūrimo, PAK ir PFSA rengimo iki projektų atrankos. Ši pagrindinė partnerių grupė įvairiais etapais gali būti papildoma naujais partneriais, papildomi partneriai gali būti įtraukti į atskiras <i>ad hoc</i> veiklas, tačiau tam tikra partnerių grupė priemonės planavimo procese turėtų dalyvauti nuosekliai ir nuolat.	Igyvendinama 2014–2020 m. laikotarpis 2014–2020 m. laikotarpio investicijų planavimas nėra vertinamas, kadangi jis buvo jau pasibaigęs formuluojant šią rekomendaciją. Partneriai yra pakankamai įtraukiami į priemonių kūrimą – jų įtraukimą detalai reglamentuoja Veiksmų programos administravimo taisyklės (žr. lentelę „Partnerystės HP taikymo reglamentavimas Lietuvoje“). Dviejų organizacijų, atstovaujančių NVO, kalbintų atstovų teigimu, pradedamos kalbos su ESFA dėl projektų atrankos ir vertinimo proceso pokyčių. Šiuo metu partneriai į projektų vertinimo etapą yra įtraukiami tik kaip stebėtojai, jiems posėdžio metu yra pateikiamas tik sąrašas projektų, kuriuos nuspręsta finansuoti ir kuriems finansavimas neskiriamas, tačiau nepateikiama informacijos, kodėl toks sprendimas yra priimtas. Kalbinti partneriai pageidauja didesnio įsitraukimo į projektų vertinimo procesą. 2021–2027 m. laikotarpis Partneriai yra pakankamai įtraukiami į intervencijų planavimo etapus (dalyvauja fokusuotose grupinėse diskusijose, intervencijų laboratorijose). 2021–2027 m. laikotarpio investicijų įgyvendinimas nėra vertinamas, kadangi jis dar nėra prasidėjęs. Siekiant iki galo įgyvendinti šią rekomendaciją, reikėtų užtikrinti, kad ta pati partnerių grupė, dalyvavusi intervencijų planavimo procesuose, nuosekliai dalyvautų ir tolimesniuose etapuose – kuriant priemones, atrenkant projektus.
Svetainėje <i>esinvesticijos.lt</i> prie kiekvienos priemonės aprašymo skelbti ne tik už ją atsakingų tarnautojų kontaktus, bet ir partnerių, kurie yra įtraukti į priemonės planavimo veiklas, sąrašą (nurodant bent svarbiausius, nuosekliai į priemonės planavimo veiklas įtrauktus partnerius).	Neįgyvendinta Partnerių, įtrauktų į priemonės planavimo veiklas, sąrašai svetainėje nėra skelbiami. Ši rekomendacija išlieka aktuali, jei ir toliau bus siekiama didesnio skaidrumo partnerystės procesuose. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad dėl griežtesnių asmens duomenų apsaugos reglamentavimo nuostatų skelbti derėtų tik partnerių organizacijų pavadinimus, o ne konkrečioms organizacijoms atstovaujančių asmenų pavardes.
Visoms viešojo sektoriaus institucijoms, organizuojančioms partnerystės ES struktūrinių fondų valdyme procesus, užtikrinti partnerystės proceso skaidrumą ir grįžtamojo ryšio suteikimą gyvų susitikimų su partneriais metu. Grįžtamasis ryšys gali būti užtikrintas parengiant ir viešai paskelbiant susitikimo protokolą, pastabų derinimo lentelę su visomis partnerių išsakytomis pastabomis ir pasiūlymais bei ministerijos reakcija į juos, svarbiausių susitikimo metu priimtų sprendimų santrauką ir dalyvavusių partnerių sąrašą, arba nusiunčiant po susitikimo pakeistą dokumento versiją susitikime dalyvavusiems partneriams, prieš paskelbiant ją viešai.	Iš dalies įgyvendinta Kol kas rašytinis grįžtamasis ryšys nuosekliai teikiamas tik raštu pateiktoms partnerių pastaboms. Dviejų organizacijų, atstovaujančių NVO, kalbintų partnerių atstovų teigimu, <i>ad hoc</i> susitikimai nėra nuosekliai protokoluojami, tokių susitikimų metu išsakytų pastabų derinimo lentelės nėra naudojamos (jos yra privalomos tik derinant teisės aktus). Pasak kalbintų partnerių, protokolų ir pastabų derinimo lentelių rengimas dažnai tampa jų atsakomybe, kadangi ministerijų tarnautojai, dalyvaujantys susitikimuose, tokių dokumentų nerengia. Ši rekomendacija išlieka aktuali, jei ir toliau bus siekiama didesnio skaidrumo partnerystės procesuose.
Rekomenduojama visoms viešojo sektoriaus institucijoms, organizuojančioms partnerystės ES struktūrinių fondų valdyme procesus, reaguojant į partnerių raštu pateiktas pastabas taikyti vienodą praktiką ir parengti viešai skelbiama pastabų derinimo lentelę, kurioje nurodomos visos iš partnerių gautos pastabos ir pasiūlymai, ministerijos reakcija į jas (atsižvelgta / neatsižvelgta), reakciją pagrindžiantys argumentai, pastabas teikusių partnerių organizacijų sąrašas. Pastabų raštu nesulaukus,	Neįgyvendinta Ministerijos ir toliau taiko skirtingą praktiką reaguojant į partnerių raštu pateiktas pastabas: 1) ministerijos naudoja skirtingas pastabų derinimo lentelės versijas¹⁴⁹, 2) ministerijos skirtingu formatu skelbia, ar gavo pastabas (pvz., SADM naudoja tą pačią pastabų derinimo lentelę, kurioje yra skiltis, skirta nurodyti, ar pastabų dokumentui gauta, SAM nurodo, kad pastabų nebuvo gauta prie įkelto dokumento projekto aprašymo tinklalapyje <i>esinvesticijos.lt</i> (atsižvelgta / neatsižvelgta), dalis ministerijų išvis neskelbia jokios informacijos, jeigu pastabų negavo). Ši rekomendacija išlieka aktuali, jei ir toliau bus siekiama didesnio nuoseklumo partnerystės procesuose.

¹⁴⁹ Pavyzdžiui, SADM naudoja „Projektų finansavimo sąlygų aprašo projekto derinimo lentelę“ (pavyzdys prieinamas adresu <http://www.esinvesticijos.lt/docview/?id=15542&h=0062f&t=pastabu-derinimo-lentele2018-09> [žiūrėta 2019 01 08]), EIM naudoja „Socialinių ir ekonominių partnerių pateiktų pastabų ir pasiūlymų vertinimo“ lenteles (pavyzdys prieinamas adresu <http://www.esinvesticijos.lt/docview/?id=15383&h=80884&t=Pastabu%20derinimo%20lentele%20FINALPFSA> [žiūrėta 2019 01 08]), VRM naudoja „Derinimo pažymą“ (pavyzdys prieinamas adresu http://www.esinvesticijos.lt/docview/?id=15606&h=18631&t=Derinimo%20pa%C5%BByma_927%2012%2018_927 [žiūrėta 2019 01 08]).

2017 m. rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo pažanga
rekomenduojama svetainėje <i>esinvesticijos.lt</i> paskelbti tai nurodantį dokumentą.	
ES struktūrinės paramos lėšomis finansuoti priemonę (-es), kurioje (-iose) projektų konkurso būdu partnerių organizacijos galėtų gauti finansavimą organizacijos administraciniais gebėjimams stiprinti.	Neįgyvendinta Paskutiniaisiais duomenimis, tokia atskira priemonė nefinansuojama. Vienas iš priemonės 11.0.1-CPVA-V-201 „Veiksmų programos administravimas“ įgyvendinimo stebėsenos rodiklių yra „apmokėti socialiniai ekonominiai partneriai“, tačiau šios priemonės projektai yra finansuojami ne konkurso būdu. Projektas „Profesinių sąjungų ir darbdavių bendradarbiavimo modelis vystant socialinį dialogą“ (Nr. 08.5.1-ESFA-V-423-01-0001), kuriuo siekiama visapusiškai stiprinti organizacijų gebėjimus, vyksta ne itin sklandžiai. Projekto metu organizuojami tradiciniai mokymai ne visiškai atliepia projekto tikslus. Pavyzdžiui, darbdaviams mokymai yra organizuojami tokiais temomis kaip technologijų įtaka verslui, švietimo tematika, užimtumo prognozės, o darbuotojams – darbo grafiko sudarymas, budėjimo darbo laiko apskaita. Apklausti mokymų dalyviai teigė, kad mokymai jiems patiko, buvo naudingi ir kad taiko praktikoje įgytas žinias, bet negalėjo įvardyti, ką konkrečiai išmoko ir ar mokymai turėjo poveikį jų atstovaujamai organizacijai. Pasak neseniai atlikto ESF finansuojamų mokymų vertinimo, trumpalaikės ar bendresnio pobūdžio veiklos (ypač tradiciniai mokymai) neturi realaus ilgalaikio poveikio¹⁵⁰. Remiantis minėtu vertinimu, alternatyva būtų virtualūs mokymai tikslingesnėmis temomis ir jų derinimas su kitomis veiklomis (pvz., patyriminiu tobulėjimu įgyvendinant susigalvotus mini projektus, sprendžiančius aktualius iššūkius). Rekomendacija išlieka aktuali – daugiau galimybių partneriams stiprinti administracinius gebėjimus sudarys sąlygas daugiau partnerių visapusiškai ir kokybiškai įsitraukti į partnerystės procesus.
Partnerius įtraukti į konferencijas, renginius, organizuojamus viešojo sektoriaus tarnautojams apie naujas tam tikros viešosios politikos vystymosi kryptis, naujus pakeitimus, bendrą ES ir nacionalinį požiūrį į tam tikro sektoriaus plėtros kryptis. Toks bendras partnerių ir viešojo sektoriaus institucijų tarnautojų dalyvavimas naujų žinių įgijimo renginiuose padėtų formuoti bendrų nuostatų lauką.	Neįgyvendinta Kalbinti partneriai teigia, kad jų aktyvūs bandymai įsitraukti į pagal 10 ir 11 prioritetą finansuojamas priemones buvo nesėkmingi, priemonės yra uždaros ir daugiausia nukreiptos į valstybės tarnautojų gebėjimų stiprinimą. Kita vertus, techninės pagalbos lėšomis finansuojamuose mokymuose gali dalyvauti tik tie darbuotojai, kurių pareigybės funkcijos turi sąsają su ES fondų investicijomis – į minėtus renginius kviesti partnerius nėra galimybės dėl išlaidų tinkamumo reglamentavimo. Rekomendacija išlieka aktuali – daugiau galimybių partneriams stiprinti kompetencijas sudarys sąlygas daugiau partnerių visapusiškai ir kokybiškai įsitraukti į partnerystės procesus.
Priemonių, kurių tikslas yra skatinti viešųjų paslaugų perdavimą bendruomenėms, tačiau pareiškėjai yra viešojo sektoriaus institucijos, PFSA nustatyti reikalavimą pasitelkti partnerius, kurie turėtų būti atrinkti iki paraiškos pateikimo vykdant skaidrią, viešą ir objektyviais kriterijais paremtą atranką.	Iš dalies įgyvendinta Dalyje tokių priemonių PFSA yra nustatytas vienas iš dviejų reikalavimų: a) reikalavimas pasitelkti partnerius bei b) skaidri, vieša ir objektyviais kriterijais paremta atranka, vykdoma iki paraiškos pateikimo. Dažniausiai tokių priemonių PFSA nustatyta, kad partneriai yra galimi, tačiau neprivalomi (pvz., Nr. 02.2.2-CPVA-V-524, 08.3.1-ESFA-V-411, Nr. 08.5.1-ESFA-V-406, Nr. 08.5.1-ESFA-V-423). Tik pavienių priemonių PFSA nustatomi reikalavimai partnerystei tarp specifinių partnerių tipų (pvz., 08.4.1-ESFA-V-418 priemonės PFSA nustatoma, kad „jei projektą įgyvendina nevyriausybinė organizacija ar privatusis juridinis asmuo, į projekto partnerius turi būti įtraukta savivaldybė“). Kai kurios priemonės partnerystės galimybių visiškai nenumato (pvz., Nr. 08.1.2-CPVA-R-408 ir Nr. 08.4.1-ESFA-V-421). Dalis priemonių PFSA nustato, kad partnerių atranka turi būti skaidri, vieša ir paremta objektyviais kriterijais bei atliekama iki paraiškos pateikimo (pvz., Nr. 10.1.3-ESFA-R-920, Nr. 10.1.3-ESFA-V-918, Nr. 10.1.2-ESFA-V-915, Nr. 08.4.1-ESFA-V-405, Nr. 08.4.1-ESFA-V-416). Tačiau nors tokios priemonės turi potencialą prisidėti prie viešųjų paslaugų perdavimo iniciatyvų, kalbintų partnerių teigimu, praktikoje partneriai yra neįtraukiami, tokios intervencijos dažniausiai atliekamos valstybės ar savivaldybių valdomų įstaigų. Dėl šios priežasties rekomendacija išlieka aktuali – verta skirti dėmesio geriau išnaudoti partnerių potencialą prisidėti prie viešųjų paslaugų perdavimo iniciatyvų.

¹⁵⁰ Remiantis „Visionary Analytics“ (2018). Europos socialinio fondo finansuojamų mokymų kokybės ir efektyvumo vertinimas, galutinė ataskaita.

2017 m. rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo pažanga
Planuojant intervencijas detalai įvertinti partnerių potencialą vykdyti projektus ir, nustačius priemones, kurios galėtų būtų sėkmingai įgyvendinamos NVO, numatyti šias organizacijas kaip tinkamus pareiškėjus ir taikyti projektų konkurso atrankos būdą.	Iš dalies įgyvendinta Paskutiniaisiais duomenimis, NVO numatytos kaip galimi pareiškėjai šešiose priemonėse, finansuojamose projektų konkurso būdu: • Socialinę atskirtį patiriančių asmenų integracija į darbo rinką (08.3.1-ESFA-K-413) • 54+ (08.3.2-ESFA-K-415) • Smurto artimoje aplinkoje prevencija (08.4.1-ESFA-K-417) • Bendradarbiavimo skatinimas sveikatos netolygumų mažinimo ir sveiko senėjimo srityje (08.4.2-ESFA-K-629) • Visuomenės nepakantumo korupcijai didinimo ir dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimo iniciatyvos (10.1.2-ESFA-K-917) • Komunikacija apie ES investicijas (12.0.1-CPVA-K-204) NVO taip pat numatytos kaip galimi partneriai trijose priemonėse, kuriose projektai yra planuojami valstybės arba regiono lygiu: • Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo gerinimas neįgaliesiems (08.1.3-CPVA-V-607) • Priklausomybės ligų profilaktikos, diagnostikos ir gydymo kokybės ir prieinamumo gerinimas (08.4.2-ESFA-V-621) • Sveikos gyvensenos skatinimas regioniniu lygiu (08.4.2-ESFA-R-630) Tačiau, kalbintų partnerių teigimu, praktikoje partneriai yra labai retai įtraukiami į šių programų įgyvendinimą. Dėl šios priežasties rekomendacija išlieka aktuali – verta skirti dėmesio geriau išnaudoti partnerių potencialą vykdyti tam tikrus projektus. Mokymosi visą gyvenimą (MVG) atvejis yra nepakankamo partnerių įtraukimo pavyzdys. MVG intervencijų vertinimas atskleidė, kad menkai pasitelkiami socialiniai ir kiti partneriai plėtojant mokymosi kultūrą (vietos lygiu) yra vienas iš intervencijos trūkumų: MVG veikloms ir plėtrai savivaldybėse ES fondų investicijos skirstomos centralizuotai, nestiprinant savivaldybių gebėjimų plėtoti MVG vietos lygiu¹⁵¹.
Už SK sudarymą atsakingai ministerijai peržiūrėti ir atnaujinti SK narių sąrašą, atsižvelgiant į: a) SK narių posėdžių lankymo dažnumą; b) SK narių aktyvumą posėdžiuose; c) SK narių partnerių organizacijų atitikimą ES lygmens ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintam partnerių apibrėžimui; d) darbdavių ir darbuotojų atstovavimo tarp socialinių-ekonominių partnerių balansą.	Neįgyvendinta Nuo šių rekomendacijų rengimo SK narių sąrašas keistas keturis kartus, tačiau keičiant sąrašą, nei į vieną iš keturių kriterijų nebuvo atsižvelgta: a) Iš 26 socialinių partnerių net 13 socialinių partnerių praleido pusę ar daugiau paskutinių posėdžių – iš jų keturi socialiniai partneriai praleido daugiau nei tris ketvirtadalius paskutinių posėdžių (iš 12-os posėdžių organizacijos nariai sudalyvavo keturiuose ar mažiau posėdžių). Narių pokyčiai sąraše nebuvo aiškiai susiję su posėdžių lankomumu – buvo keičiami tiek aktyviai posėdžiuose dalyvavę nariai, tiek juose nedalyvavę (tačiau net ir tokiais atvejais nauji nariai nesilankė posėdžiuose – pažymėtina, kad patys partneriai teigia, kad jiems labiausiai trūksta finansinių, laiko ir žmogiškųjų resursų, kad galėtų kokybiškai dalyvauti partnerystėje¹⁵²). 13 socialinių partnerių dalyvavo daugiau nei pusėje posėdžių. Iš jų 11 socialinių partnerių atstovų dalyvavo absoliučioje daugumoje posėdžių (trijuose ketvirtadaliuose, t. y. aštuoniuose ir daugiau posėdžių). b) Šeši socialiniai partneriai pasisakė bent keturiuose posėdžiuose. Šeši iš 26 socialinių partnerių nei karto nepasisakė Komiteto posėdžiuose. Aktyviausiai diskusijose dalyvavo Lietuvos verslo konfederacijos atstovai (pasisakė per 11 iš 12 dalyvautų posėdžių¹⁵³) ir Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmų tarybos atstovai (pasisakė per 6 iš 12 dalyvautų posėdžių). Gana aktyviai diskusijose dalyvavo ir Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos atstovai (pasisakė per 5 iš 7 dalyvautų posėdžių), Lietuvos pramonininkų konfederacijos, asociacijos „Infobalt“ ir Lietuvos nevyriausybinių organizacijų vaikams konfederacijos atstovai (visi pasisakė per 4 iš 6 dalyvautų posėdžių). Partnerių pasisakymai yra gana kokybiški – jie teikia kritines pastabas ar konkrečius pasiūlymus programų keitimui, retai tik pasyviai prašo suteikti informacijos jiems rūpimu klausimu. Santykinai mažą partnerių aktyvumą posėdžių metu gali paaiškinti ir tai, kad ministerijos, rengdamos projektų atrankos kriterijus, prieš jų teikimą SK derina su partneriais, todėl kitame etape (t. y. SK metu) partneriai galimai jau neturi poreikio teikti pastabas, kadangi jas pateikė ir su ministerijomis aptarė iki

¹⁵¹ ESTEP ir „Visionary Analytics“ (2018). Atvejo studija: 2014–2020 m. ES fondų investicijų į mokymąsi visą gyvenimą tinkamumo ir suderinamumo vertinimas.

¹⁵² BGI Consulting, Partnerystės principo įgyvendinimo vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita. 2017.

¹⁵³ 27-ojo Stebėsenos komiteto posėdžio, vykusio 2017 m. rugpjūčio 10 d., protokolą nėra viešai prieinamas.

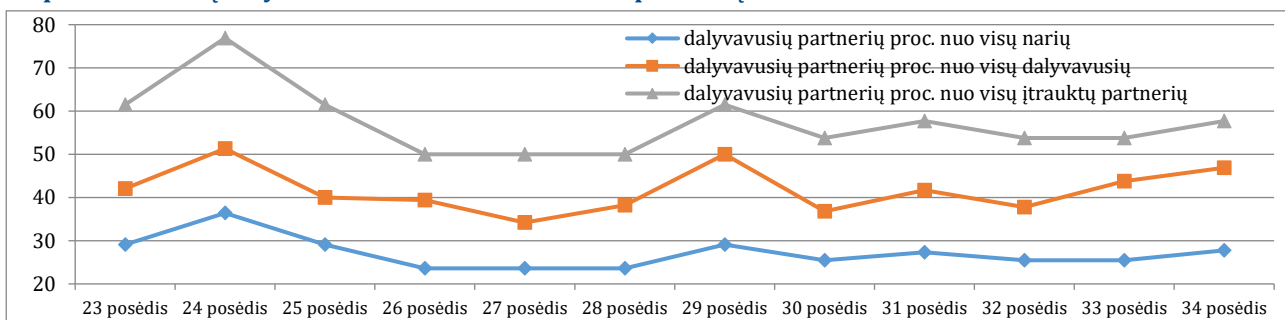
2017 m. rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo pažanga
	posėdžio. Narių pokyčiai sąraše nebuvo aiškiai susiję su jų aktyvumu posėdžiuose – keturi iš šešių nei karto nepasisakiusių socialinių partnerių atstovų ¹⁵⁴ nebuvo pakeisti. Svarbu pažymėti, kad SK darbo reglamentas nenumato būtinybės keisti SK narius pagal jų aktyvumą posėdžiuose. c) ir d) – visų pakeitimų metu SK sudėtis atstovaujama organizacijų atžvilgiu nesikeitė (su viena išimtimi – 2018 m. balandžio 4 d. LRV nutarimu iš SK sudėtis pašalinta Transporto investicijų direkcija, taip SK narių skaičius sumažėjo nuo 55 iki 54). Keičiami buvo tik pavieniai asmenys, o ne organizacijos. Darbdavių ir darbuotojų atstovavimo tarp socialinių-ekonominių partnerių balansas nebuvo pakoreguotas. Rekomendacija išlieka aktuali, jei ir toliau bus siekiama kuo efektyvesnės Stebėsenos Komiteto veiklos.
Atlikti „Partnerystės principo taikymo ES struktūrinės paramos procese gairių“ atnaujinimą, atsižvelgiant į atlikto vertinimo metu nustatytus pagrindinius iššūkius ir pateikiamas rekomendacijas, gerosios praktikos pavyzdžius. Atliekant Gairių atnaujinimą, į šį procesą didesniu mastu ir aktyviau įtraukti partnerių organizacijas bei Gairės koreguoti atsižvelgiant ir į jų išsakytas pastabas bei pasiūlymus.	Neįgyvendinta Paskutinis gairių atnaujinimas atliktas 2016 m. – prieš šios rekomendacijos pateikimą. Kalbintų partnerių nuomone, jų įtraukimas į Gairių rengimo procesą nebuvo pakankamas, pastabos teiktos vangiai, nes dauguma partnerių vadovaujasi požiūriu, kad dokumento parengimas mažai ką keičia realiaje partnerystės procese. Kita vertus, FM nuomone, šios gairės yra naudingos ministerijoms instituciniam žinių kaupimui ir perdavimui. Derėtų iš naujo įvertinti šios rekomendacijos aktualumą ir gairių atnaujinimo poreikį (tiek partnerių, tiek ministerijų).

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis BGI Consulting, Partnerystės principo įgyvendinimo vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita. 2017, interviu su partneriais, tinklalapyje *esinvesticijos.lt* viešai prieinama informacija.

Partnerių dalyvavimas Stebėsenos komiteto veikloje

Po rekomendacijų pateikimo 2017 m. įvyko 15 Stebėsenos komiteto posėdžių (23–37 posėdžiai), vertinimo metu buvo prieinami 12 posėdžių protokolai. Bendra tendencija rodo, kad socialinių partnerių dalyvavimas Komiteto posėdžiuose buvo gana stabilus (žr. 25 pav.). Kiekviename posėdyje dalyvavo ne mažiau kaip 13 narių – pusė visų socialinių partnerių, įtrauktų į Komiteto sudėtį. Kiekvieno posėdžio metu socialiniai partneriai sudarydavo ne mažiau kaip 23 proc. balso teisę turinčių dalyvių.

25 pav. Partnerių dalyvavimo Stebėsenos komiteto posėdžių statistika

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis SK posėdžių protokolais. Pastaba: skaičiuoti tik balso teisę turintys nariai (t. y. jeigu posėdyje dalyvavo ir pagrindinis, ir pakaitinis organizacijos atstovas, skaičiuota, kad posėdyje dalyvavo vienas organizacijos atstovas).

Kita vertus, ne visi socialiniai partneriai vienodai nuosekliai dalyvavo Stebėsenos komiteto posėdžiuose (žr. 15 lentelę, kur aptariamos rekomendacijos, susijusios su SK narių sąrašu, pažanga). Dauguma socialinių partnerių pasisakymų buvo kritinės pastabos¹⁵⁵ – partnerių atstovai dažniausiai dalindavosi sektorinėmis ir teminėmis žiniomis apie finansuojamų intervencijų sprendžiamą problemą ir intervencijų veiksmingumo vertinimu. Kur kas rečiau partneriai pateikdavo konkrečių pasiūlymų priemonėms keisti, pavyzdžiui, siūlydavo projektų atrankos kriterijų pokyčius, priemonių tikslinių grupių pokyčius, projektų finansavimo proceso pokyčius (pvz., įkainių, partnerių atrankos). Į dalį partnerių pateiktų pastabų buvo sureaguota Komiteto posėdžių metu, nutariant suderinti PFSA su atitinkamais partneriais. Palyginti su kritinių pastabų teikimo kiekiu, socialiniai partneriai itin retai užduoda klausimus tik informacijai gauti (t. y. patys neteikdami komentarų).

2017 m. pavasarį vykdytos internetinės partnerių apklausos apie dalyvavimą VP vykdymo veiklose rezultatai rodo, kad kaip pagrindinė partnerių nedalyvavimo SK posėdžiuose priežastis tiek viešojo sektoriaus institucijų,

¹⁵⁴ Lietuvos pacientų organizacijų atstovų taryba, Lietuvos muziejų asociacija, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos energetikų konsultantų asociacija, ICOMOS Lietuvos nacionalinis komitetas, LR turizmo rūmai.

¹⁵⁵ Apibendrinami tik 23–27, 28 ir 32–33 Komiteto posėdžiai, kurių protokolai yra pakankamai detalūs – 29–31 posėdžių protokoluose nėra detalizuojama, kokio pobūdžio pasisakymus pateikė kiekvienas dalyvis, 27 posėdžio protokolas vertinimo metu nebuvo viešai prieinamas *esinvesticijos.lt* tinklalapyje.

ties pačių partnerių įvardijamas SK posėdžiuose svarstomų klausimų menkas aktualumas. Teigta, kad partnerių organizacijoms, ypač atstovaujančioms vienos konkrečios srities interesams, dauguma SK posėdžiuose svarstomų klausimų (apimančių visas svarbiausias ES viešosios politikos sritis) yra neaktualūs. Tačiau posėdžių protokolų analizė parodė, kad santykinai siauresnėms viešosios politikos sritims atstovaujantys partneriai (pvz., Lietuvos gydytojų vadovų sąjunga, Lietuvos muziejų asociacija ar Lietuvos universitetų rektorių konferencija) pateko tarp daugiausia posėdžiuose dalyvavusių organizacijų, o organizacijos, atstovaujančios tokioms horizontaliosioms, daugeliui SK svarstomų klausimų aktualioms sritims kaip jaunimo ar lyčių lygybės interesai, pateko tarp mažiausiai posėdžių dalyvavusių organizacijų¹⁵⁶. 2017–2018 m. posėdžių protokolų analizė atskleidė panašią situaciją – visuose 12-oje posėdžių sudalyvavo santykinai siauresnėms sritims atstovaujantys partneriai (Respublikinių būsto valdymo ir priežiūros rūmai, Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmų taryba, Lietuvos verslo konfederacija), o darbdavių, lyčių lygybės, jaunimo organizacijų interesams atstovaujančių organizacijų atstovai pateko tarp vangiausiai dalyvaujančių posėdžiuose organizacijų. Kita vertus, atstovavimas vienai sričiai gali reikšti, kad organizacijos turi itin koncentruotus interesus toje srityje, o organizacijoms, atstovaujančioms horizontaliosioms problemoms, aktualios visos viešosios politikos sritys, tad joms gali būti sunku visas šias sritis aprėpti. Todėl tikėtina, kad viena iš nedalyvavimo SK posėdžiuose priežasčių yra ne menkas klausimų aktualumas, o priešingai – platus aktualių klausimų spektro plotis ir seklios partnerių organizacijų kompetencijos kiekvienu aktualių klausimų.

2017 m. Partnerystės principo įgyvendinimo vertinime minimos dvi pagrindinės partnerių aktyvumo SK veikloje skirtumų priežastys¹⁵⁷:

- Skirtinga partnerių partnerystės su viešojo sektoriaus institucijomis ir dalyvavimo SK veikloje patirtis ir gebėjimai. Norėdami sėkmingai ir aktyviai dalyvauti SK veikloje, partneriai turi gebėti suprasti SK posėdžiuose pateikiamą informaciją, turėti ankstesnės partnerystės su viešojo sektoriaus institucijomis patirties, kuri padeda suvokti, kada ir kokio tipo pasisakymai yra išklausomi ir gali būti paveikūs, kaip vyksta ES struktūrinių fondų įgyvendinimo procesas ir kokią vaidmenį jame gali atlikti partneriai.
- Skirtingos asmeninės organizacijų atstovų savybės. Partneriai SK veikloje dalyvauja neatlygintinai, visuomeniniais pagrindais, tad daugeliui organizacijų trūksta materialinių, laiko ir žmogiškųjų išteklių, kad galėtų tinkamai pasiruošti posėdžiams, parengti argumentuotas pozicijas.

Šio vertinimo tikslais kalbinti neaktyvūs partneriai įvardijo dar kelias priežastis, kodėl nedalyvauja ir (arba) nepasisako posėdžiuose¹⁵⁸:

- Horizontaliesiems klausimams atstovaujančios organizacijos tvirtina, kad nagrinėjamų klausimų / problemų spektras yra pernelyg platus, SK darbotvarkės yra ilgos, posėdžiai užtrunka ilgai. Kai kurių NVO vadovams alternatyvūs dalyvavimo posėdyje kaštai yra pernelyg dideli, todėl jie nedalyvauja posėdžiuose. Labiau koncentruotiems interesams atstovaujančių organizacijų atstovai teigia, kad visoms partnerių organizacijoms posėdžių metu tenka kantriai laukti, kol ateis metas svarstyti jiems aktualų klausimą. Dėl to kai kurios organizacijos tvirtina aktyviai išsitraukiančios į VP įgyvendinimo procesus kitais būdais, pavyzdžiui, siunčia pastabas dėl dokumentų elektroniniu būdu, jeigu negali atvykti į posėdį.
- Kai kurios partnerių organizacijos nuolat dalyvauja SK posėdžiuose, bet jų atstovai posėdžiuose nepasisako. Partneriai įvardija kelias to priežastis: 1) kai kurie klausimai (pvz., aktualūs verslui) SK svarstomi yra dažniau, o kai kurių viešųjų politikų klausimai posėdžiuose svarstomi rečiau (todėl ir šioms sritims atstovaujantys partneriai posėdžiuose pasisako rečiau), 2) SK posėdžiuose yra nuolat aktyviai pasisakančių narių ir posėdžių dalyvių – kai kurių partnerių organizacijų nariai jaučiasi užgožiami, todėl po kurio laiko iš viso vengia pasisakyti posėdžių metu, 3) prieš SK posėdį vienu kartu partnerius pasiekia daug informacijos – kai kuriems partneriams sunku atsirinkti jiems aktualią informaciją ir tinkamai pasiruošti posėdžiams.
- Kai kurios partnerių organizacijos priklauso ir asocijuotoms struktūroms, kurios taip pat yra įtrauktos į SK narių sąrašą. Šios organizacijos jaučiasi gerai atstovaujamos šių struktūrų, jos pasiekia konsoliduotą visos organizacijos poziciją svarbiais klausimais dar prieš SK posėdį, todėl per posėdžius pasisako rečiau, nes jaučia, kad stambesnių struktūrų balsas yra labiau girdimas. Tokioms partnerių organizacijoms dalyvavimas SK posėdžiuose yra svarbus kaip galima platforma išreikšti savo nuomonę, jei ji skirtųsi nuo jų skėtinės organizacijos arba jeigu į jų nuomonę neatsižvelgtų valstybės institucijos.

2017 m. vertinime rekomenduota kiek įmanoma labiau palengvinti partnerių išsitraukimo į SK veiklą procesą. Teigiamai įvertinti reikšmingai sutrumpėję (lyginant su ankstesniais finansiniais laikotarpiais) kartu su SK

¹⁵⁶ BGI Consulting, Partnerystės principo įgyvendinimo vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita. 2017.

¹⁵⁷ Ten pat.

¹⁵⁸ Remiantis interviu su SK veikloje mažiau aktyviais partneriais.

posėdžiuose svarstomais klausimais pateikiami dokumentai¹⁵⁹. Šio vertinimo tikslais kalbinti neaktyvūs partneriai palankiai vertina iš anksto prieš SK posėdį pateikiamus dokumentus (ir jų peržiūrai skiriamą pakankamą laiko tarpą), internete skelbiamą informaciją ir galimybę konkrečias pastabas pateikti el. būdu, joms pateikti skiriamą pakankamą laiko tarpą. Kai kurie partneriai kaip gerąją praktiką paminėjo EIM, kuri ne tik internete paskelbia kvietimus teikti pastabas dėl dokumentų, tačiau ir el. paštu apie tai informuoja partnerius – kitose viešosios politikos srityse veikiantys partneriai taip pat norėtų būti nuosekliau ir tiesiogiai informuojami kitų ministerijų apie svarbius nagrinėjamus klausimus (pvz., SAM, KM). Tai taip pat padėtų SK nariams pasirinkti jiems aktualią informaciją (kadangi kai kurie partneriai minėjo, kad prieš SK posėdį el. būdu juos pasiekia per didelis kiekis informacijos, kuriai peržiūrėti ir pasirinkti reikia daug laiko). Dalis kalbintų partnerių paminėjo, kad SK posėdžiai jiems padeda pasisemti žinių apie bendrą VP įgyvendinimo vaizdą (kai kurie partneriai teigiamai vertino SK posėdžių metu skaitomus apžvalginius pranešimus). Jų nuomone, SK posėdžiai tokiu formatu, koku jie yra organizuojami dabar, yra naudingi, tačiau būtų naudingas ir labiau specializuotų, tematiškai koncentruotų posėdžių formatas¹⁶⁰.

5.3. HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE

Partnerystės sutartyje yra užfiksuotos trys esminės priemonės, kuriomis planuota skatinti partnerystę¹⁶¹:

- ES paramos tinklalapyje www.esinvesticijos.lt įdiegta partneriams skirta atskira skiltis, kurioje skelbiama partneriams aktuali informacija. Šioje skiltyje partneriai turi užsiregistruoti ir gali teikti pastabas apie paskelbtus dokumentų projektus;
- Stiprinami partnerių administraciniai gebėjimai;
- Sudarytos galimybės partneriams patiems inicijuoti ir organizuoti susirinkimus, diskusijas ir posėdžius, prisidėsiančius prie geresnio 2014–2020 m. ES VP įgyvendinimo.

Taip pat Partnerystės sutartyje minimos Gairės¹⁶², kurios yra laikytinos gerosios praktikos standartu. Tačiau tiek Gairės, tiek jau išvardytos priemonės yra tik rekomendacinio pobūdžio veiksmai, kurių dauguma iki šiol nėra įgyvendinti – partneriams skirta skiltis ES investicijų tinklalapyje kol kas nėra sukurta, partnerių administraciniai gebėjimai nėra stiprinami (žr. 15 lentelę).

Vykdam VP įgyvendinimo kontrolę ir priežiūrą, partnerystės principo įgyvendinimą galima stebėti nagrinėjant, ar projektai yra įgyvendinami įtraukiant partnerius. 2017 m. vertinimo rezultatai¹⁶³ rodo, kad suplanuota **santykiškai nedaug priemonių**, pagal kurias partneriai gali vykdyti projektus (45 iš vertinime nagrinėtų 224 priemonių). Šiek tiek daugiau galimybių numatyta partneriams projektuose dalyvauti projekto partnerių statusu (žr. 15 lentelę). Daugumoje priemonių partneriai tinkamais pareiškėjais ir (ar) projekto partneriais įvardijami greta kitų institucijų (pvz., valstybės ir savivaldybės biudžetinių ar viešųjų įstaigų) arba nėra įvardijami tiesiogiai (t. y. tinkami pareiškėju ar projekto partneriu laikomi bendrai viešieji juridiniai asmenys).

Priemonių reglamentavimas menkai skatina į projektų įgyvendinimą įtraukti partnerius. Pagal tokias priemones vykdomuose projektuose partneriai praktiškai nedalyvauja. Kadangi reglamentavimas neskatina į projektų įgyvendinimą įtraukti partnerių, šio principo taikymas nėra vertinamas vykdam projektų kontrolę ir tikrinimą. Kalbintų partnerių nuomone, partneriai dalyvauja projektų vertinimo stadijoje ribota apimtimi – jie kviečiami į susitikimą, kuriame pristatomas jau nutartas sąrašas projektų, kurie bus finansuojami, nepateikiant aiškios informacijos, kodėl tam tikri projektai nebus finansuojami.

Bendroje projekto tinkamumo finansuoti vertinimo lentelėje nėra išskirtos skilties, kurioje būtų įtvirtintas kriterijus, kiekviename projekte skatinantis partnerystę. Priešingai – paraiškas teikiantys pareiškėjai turi pagrįsti, kad jų siūloma partnerystė yra pagrįsta ir teikia naudą. Tačiau partnerystės principo įgyvendinimo vertinimui toks kriterijus nėra tinkamas – reikalavimas pasitelkti partnerius įgyvendinant projektus būtų neprasmingas, kadangi mažos apimties intervencijos, tikėtina, turės mažesnę poveikį, jeigu jų įgyvendinimas bus išskaidomas tarp kelių partnerių (taip pat išauga intervencijų įgyvendinimo administraciniai kaštai).

¹⁵⁹ BGI Consulting, Partnerystės principo įgyvendinimo vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita. 2017.

¹⁶⁰ Remiantis interviu su SK veikloje mažiau aktyviais partneriais.

¹⁶¹ LR partnerystės sutartis, 2014 m. birželis (pakeitimas patvirtintas 2018-04-11 sprendimu Nr. C(2018)2076), 107–108.

¹⁶² LR finansų ministerija. Partnerystės principo taikymo, įgyvendinant 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programą, gairės. 2016.

¹⁶³ BGI Consulting, Partnerystės principo įgyvendinimo vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita. 2017.

Priimant sprendimus dėl projektų finansavimo įtrauktų partnerių skaičius yra papildomų balų projektų paraiškoms suteikiantis kriterijus pagal keletą priemonių – iš 235 peržiūrėtų priemonių PFSA toks vertinimo kriterijus nustatytas tik šešiose, 16 lentelėje išvardintose priemonėse.

16 lentelė. Priemonės, kurių PFSA naudos ir kokybės vertinimo lentelėse nurodytas partnerių įtraukimo kriterijus

Priemonė	Partnerių įtraukimo kriterijus
Socialinę atskirtį patiriančių asmenų integracija į darbo rinką (Nr. 08.3.1-ESFA-K-413)	Paraiškos vertinimo metu projektui suteikiamas prioritetas skiriant balą, jeigu pareiškėjas numato bendradarbiauti su tos teritorijos, kurioje planuojama vykdyti projekto veiklas, savivaldybės administracija ar savivaldybės socialinių paslaugų (paramos) centru, kurio savininko (dalininko) teises ir pareigas įgyvendina savivaldybė (horizontalusis tarpinstitucinis bendradarbiavimas).
Smurto artimoje aplinkoje prevencija (Nr. 08.4.1-ESFA-K-417)	Paraiškos vertinimo metu prioritetas teikiamas tiems projektams, kuriuos pareiškėjas įsipareigoja įgyvendinti kartu su partneriu (-iais) – nevyriausybine (-ėmis) organizacija (-omis) .
Bendradarbiavimo skatinimas sveikatos netolygumų mažinimo srityje (Nr. 08.4.2-ESFA-K-629)	Vertinant paraišką, projektui suteikiamas prioritetas skiriant balus, jeigu pareiškėjo organizacija projektą vykdys su daugiau partnerių, veikiančių toje apskrityje, kurioje bus vykdomas projektas. Kita vertus, projekto naudos ir kokybės vertinimo kriterijų lentelėje nenurodoma, kad šie partneriai turi būti socialiniai partneriai ar NVO .
Studijų kokybės gerinimas (Nr. 09.3.1-ESFA-K-731)	Balai suteikiami tiems pareiškėjams, kurie (arba partneriai) turi patirties bendradarbiaujant su aukštosiomis mokyklomis, asociacijomis ir (arba) įmonėmis verslumo ugdymo srityje.
Ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų veiklos tobulinimas (Nr. 09.2.1-ESFA-K-728)	Vertinimo kriterijus: „Skatinama mokyklų ir konsultantų (organizacijų, institucijų, pavienių konsultantų ir mokslininkų) partnerystė“. Aukščiausią balą gauna tas projektas, kuriame veiklą tobulinanti mokykla (-os) turi bent vieną konsultuojančią mokyklą ir dalyvauja kitas konsultantas (kita organizacija, institucija, pavienis asmuo ar mokslininkas). Kita vertus, projekto naudos ir kokybės vertinimo kriterijų lentelėje nenurodoma, kad šie partneriai turi būti socialiniai partneriai ar NVO .
Visuomenės nepakantumo korupcijai didinimo ir dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimo iniciatyvos (Nr. 10.1.2-ESFA-K-917)	Prioritetas teikiamas tiems projektams, - kurių pareiškėjai ir NVO esantys partneriai, veikiantys tam tikroje viešosios politikos srityje, bendradarbiauja su didesniu skaičiumi NVO; - kurių pareiškėjai ir (arba) bent vienas iš NVO esančių partnerių bendradarbiauja su kitomis nevyriausybėmis organizacijomis (t. y. pareiškėjas yra skėtinė NVO arba su kitomis toje pačioje viešosios politikos srityje veikiančiomis NVO (ne mažiau kaip su penkiomis) yra sudaręs ir pradėjęs įgyvendinti jungtinės veiklos (arba ją atitinkančią) sutartį tam tikram bendram tikslui, prie kurio siekimo prisidedama vykdant projektą; - kurių paraiškoje pagrindžiama, kad pareiškėjas turi ilgesnį bendradarbiavimo su kitomis NVO patirtį.

Šaltinis: atitinkamų projektų finansavimo sąlygų aprašai.

Rengiant PFSA, jų pagrindimo formoje ministerijos turi nurodyti, ar PFSA buvo suderinti su socialiniais-ekonominiais partneriais, tačiau realiai derinimas gali ir neįvykti. Ministerijos gali tiesiog pažymėti, kad paskelbė PFSA projektą svetainėje www.esinvesticijos.lt viešoms pastaboms, tačiau jei iš partnerių pastabų negauta, papildomų veiksmų imtis nereikalaujama. Taip pat kartu su PFSA pagrindimo forma reikia pateikti ir HP taikymo analizę, kur ministerijos turi atsakyti, ar rengiant PFSA buvo konsultuojamasi su HP srityse dirbančiomis valstybės institucijomis, nevyriausybėmis organizacijomis, ekspertais, taip pat asociacijomis ir pan. Kita vertus, nei teigiamas, nei neigiamas atsakymas į klausimą nėra skatinamas paskatomis ar sankcionuojamas.

Veiksmų programoje yra numatyti tik trys Stebėsenos rodikliai, tiesiogiai susiję su partnerystės masto matavimu įgyvendinant prioritetus:

- 8.6 investicinio prioriteto „BIVP strategijų įgyvendinimas“ vienas iš dviejų rodiklių yra „Projektų, kuriuos visiškai arba iš dalies įgyvendino socialiniai partneriai ar NVO skaičius“. Siektina šio rodiklio reikšmė 2023 m. yra 60. Įvertinus pasirašytų projekto sutarčių duomenis, galima prognozuoti, kad rodiklio reikšmė bus pasiekta ir viršyta (projektų sutartyse numatyta siektina reikšmė rodikliui – 124). 2019 m. sausio 7 d. SFMIS duomenimis, pasiekta rodiklio reikšmė yra 12.
- 8.6.1 konkretaus uždavinio „Pagerinti vietinės įsidarbinimo galimybes ir didinti bendruomenių socialinę integraciją, išnaudojant vietos bendruomenių, verslo ir vietos valdžios ryšius“ vienas iš dviejų stebėsenos rodiklių yra „Socialinių partnerių organizacijose ar NVO savanoriaujančių dalyvių (vietos bendruomenės nariai) dalis praėjus 6 mėnesiams po dalyvavimo ESF veiklose“. Siektina rodiklio reikšmė 2023 m. yra 10 proc. Rodiklio reikšmei apskaičiuoti yra atliekamas tyrimas (apklausa), kurį ESFA vykdys du kartus per programavimo laikotarpį 2018 ir 2023 m. Prognozuoti, ar bus pasiekta 2023 m. siekiama reikšmė, sudėtinga,

nes rezultato rodiklius veikia ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, ar asmuo turi pakankamai pajamų ir laiko, kad dalį laiko galėtų skirti savanoriškai veiklai¹⁶⁴.

- 11.1 konkretaus uždavinio „Užtikrinti efektyvų veiksmų programos administravimą“ vienas iš dviejų rodiklių yra „Apmokyti socialiniai ekonominiai partneriai“. Siektina šio rodiklio reikšmė 2023 m. yra 400 neunikalių dalyvių. 2019 m. sausio 7 d. duomenimis, buvo apmokyti 63 socialiniai ekonominiai partneriai ir šio rodiklio pasiekimas sudarė tik 15,8 proc. 2023 m. nustatytos siektinos reikšmės. Kyla rizika, kad nebus pasiektas produkto rodiklio tarpinis rezultatas (2018 m. gruodžio 31 d. apmokyta 200 socialinių ekonominių partnerių)¹⁶⁵.

Visų šių trijų rodiklių numatomas duomenų šaltinis yra projektai, atsiskaitymo dažnumas numatytas kartą per metus (išskyrus partnerių apmokymo rodiklį).

Šių rodiklių siekia dvi priemonės: „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“ ir „Veiksmų programos administravimas“:

- Rodikliai „Projektų, kuriuos visiškai arba iš dalies įgyvendino socialiniai partneriai ar NVO skaičius“ ir „Apmokyti socialiniai ekonominiai partneriai“ yra apskaičiuojami automatiškai. Antrojo rodiklio siekia priemonė „Veiksmų programos administravimas“ ir, 2019 m. sausio 7 d. SFMIS duomenimis, šio rodiklio reikšmė 2018 m. spalio 31 d. buvo 63. Pirmojo rodiklio siekia priemonė „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“, tačiau paraiškoje nurodyta planuojama pasiekti rodiklio reikšmę lygi 2, o duomenų apie ataskaitiniais laikotarpiais pasiektą rodiklio reikšmę nebuvo.
- Priemonės „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“ rodiklis „Socialinių partnerių organizacijose ar NVO savanoriaujančių dalyvių (vietos bendruomenės nariai) praėjus 6 mėnesiams po dalyvavimo ESF veiklose“ yra įvedamas VRM. 2019 m. sausio 7 d. SFMIS duomenimis, duomenų apie per ataskaitinį laikotarpį pasiektą reikšmę nebuvo.

5.4. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

Partnerystės principas įgyvendinant veiksmų programą taikomas iš dalies efektyviai. Toliau pateikiamas detalesnis dabartinės padėties atitikties vertinimo kriterijams vertinimas.

Kriterijus 1: Strateginiuose dokumentuose numatyti konkretūs reikalavimai įtraukti partnerius įgyvendinant VP. Dabartinė padėtis **atitinka kriterijų**:

- Partneriai įtraukiami į VP Stebėsenos komitetą kaip lygiaverčiai nariai kartu su viešojo sektoriaus institucijomis – jie sudaro ne mažiau kaip trečdalį Komiteto narių ir turi balso teisę.
- VP administravimo taisyklėse numatomas partnerių informavimas ir kvietimas teikti pastabas PFSA ar projektų kriterijų nustatymo projektams. Visos gautos pastabos skelbiamos pastabų derinimo lentelėse viešai. Atkreiptinas dėmesys, kad ne visos ministerijos skelbia, jeigu pastabų negavo, taip pat skirtingos ministerijos pastabų derinimo lentelės rengia skirtingu formatu.
- Projektų administravimo ir finansavimo taisyklėse įtraukta nauja, lyginant su 2007–2013 m. laikotarpiu, nuostata apibrėžia, kad konkurso būdu gautų paraiškų baigiamajame vertinimo aptarime privalomai turi būti įtraukti partneriai stebėtojų teisėmis (2007–2013 m. laikotarpiu tokia nuostata buvo numatyta labiau kaip galimybė). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad, kalbintų partnerių nuomone, toks jų įsitraukimas turi mažai naudoti, kadangi partneriams nėra suteikiama pakankamai išsamios informacijos pagrindžiant, kodėl vieni projektai finansavimą gavo, o kiti – ne.
- Partneriai įtraukiami į ES lėšų vertinimo įgyvendinimo priežiūros procesą, yra informuojami apie vertinimų rezultatus ir rekomendacijų įgyvendinimą.

Kriterijus 2: Reikalavimai ir reglamentavimas, susijęs su partnerystės principo taikymu, buvo patobulintas atsižvelgiant į 2014 m. vertinime pateiktas rekomendacijas. Dabartinė padėtis **vertinama neutraliai** – 2014 m. vertinime pateiktos rekomendacijos kol kas nebuvo įgyvendintos, kita vertus, šios rekomendacijos buvo skirtos VP rengimo procesams ir reglamentavimui tobulinti, todėl galimybės joms įgyvendinti buvo ribotos. Rekomendacijos išlieka aktualios rengiantis naujam programavimo laikotarpiui.

Kriterijus 3: Skaičius ir proc. stebėsenos komiteto posėdžių, kuriuose dalyvavo partneriai. Dabartinė padėtis **iš dalies atitinka kriterijų**:

- 11 partnerių atstovai dalyvavo daugumoje Komiteto posėdžių (8 iš 12 nagrinėtų posėdžių). Partneriai palankiai vertina SK darbą, aiškesnius svarstomus dokumentus, itin vertina galimybę pastabas ir komentarus pateikti el. būdu,

¹⁶⁴ Ten pat.

¹⁶⁵ Ten pat.

- Stebėsenos komisijos sudėtis išlieka nesubalansuota. 2017 m. vertinime identifikuota problema išliko neišspręsta: nėra užtikrinamas tinkamas ir pakankamas darbuotojų ir darbdavių interesų atstovavimo balansas parenkant socialinius-ekonominius partnerius; į Komisijos sudėtį įtraukiamos kai kurios organizacijos, ne visai atitinkančios ES lygmens ir nacionaliniuose dokumentuose įtvirtintą partnerių apibrėžimą.

Stebėsenos komiteto sudėtyje esančių partnerių atstovų posėdžių lankymo dažnumas ir dalyvavimo posėdžiuose aktyvumas (pasisakymų dažnumas) reikšmingai skiriasi – penktadalis organizacijų dalyvauja gana aktyviai, kitas penktadalis organizacijų narių susitikimuose nepasisako arba išvis juose nedalyvauja. Partnerių aktyvumas priklauso ne tik nuo jų institucinių ir asmeninių gebėjimų dalyvauti SK veikloje, bet ir nuo svarstomų klausimų spektro, svarstomos informacijos aiškumo. Kai kurių partnerių aktyvumą galima pagerinti geresnis pateikiamos informacijos segmentavimas bei papildomas ministerijų įsitraukimas informuojant partnerius apie jiems aktualius svarstomus dokumentus (ne visi partneriai yra pajėgūs peržiūrėti didelį kiekį prieš SK posėdį pateikiamų dokumentų).

Kriterijus 4: Partnerių pateiktų (ir įgyvendintų) pasiūlymų skaičius ir pobūdis. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus**:

- Tik pavieniai partneriai dažnai teikia konkrečius ir esminius pasiūlymus ir į diskusijas įsitraukia kaip lygiaverčiai jų dalyviai.
- Partneriai kur kas dažniau teikia kritines pastabas nei pasiūlymus, kaip keisti konkrečią programą.

Kriterijus 5: Išspręstos pagrindinės 2017 m. vertinime identifikuotos partnerystės principo užtikrinimo problemos. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus**, kadangi dauguma rekomendacijų nebuvo įgyvendintos:

- Rekomendacija visoms viešojo sektoriaus institucijoms, organizuojančioms partnerystės ES struktūrinių fondų valdyme procesus, parengti ir patvirtinti vidines institucijos partnerių atrankos taisykles **nebuvo įgyvendinta** – paskutiniaisiais duomenimis, tokias taisykles turi tik dvi ministerijos.
- Rekomendacija partnerius įtraukti kuo ankstesniuose viešosios politikos planavimo etapuose **šiuo metu įgyvendinama** – partneriai jau įtraukiami į pasirengimo programavimui po 2020 m. veiklas: dalyvauja fokusuotų grupių diskusijose, intervencijų laboratorijose, kuriose siekiama nustatyti investicinius prioritetus.
- Rekomendacija tam tikrą pagrindinių sektoriui aktualių partnerių grupę ar grupes į ES struktūrinių fondų valdymo veiklas įtraukti nuosekliai **šiuo metu įgyvendinama** – partneriai yra pakankamai įtraukiami į priemonių kūrimą, pakankamai įtraukiami į 2021–2027 m. laikotarpio investicijų planavimo etapus. Siekiant iki galo įgyvendinti šią rekomendaciją, reikėtų užtikrinti, kad ta pati partnerių grupė, dalyvavusi intervencijų planavimo procesuose, nuosekliai dalyvautų ir tolimesniuose etapuose – kuriant priemones, atrenkant projektus.
- Rekomendacija svetainėje *esinvesticijos.lt* prie kiekvienos priemonės aprašymo skelbti ne tik už ją atsakingų tarnautojų kontaktus, bet ir partnerių, kurie yra įtraukti į priemonės planavimo veiklas, sąrašą **nebuvo įgyvendinta**.
- Rekomendacija spręsti nepakankamo partnerių pasiūlymų oficialaus neregistravimo ir grįžtamojo ryšio trūkumo problemą **iš dalies įgyvendinta** – kol kas rašytinis grįžtamasis ryšys nuosekliai teikiamas tik raštu pateiktoms partnerių pastaboms, o *ad hoc* susitikimai nėra nuosekliai protokoluojami, pastabų derinimo lentelės nėra sistemingai naudojamos.
- Rekomendacija visoms viešojo sektoriaus institucijoms, organizuojančioms partnerystės ES struktūrinių fondų valdyme procesus, taikyti vienodą praktiką reaguojant į partnerių raštu pateiktas pastabas **nebuvo įgyvendinta**.
- Rekomendacija ES struktūrinės paramos lėšomis finansuoti priemonę (-es), kurioje (-iose) projektų konkurso būdu partnerių organizacijos galėtų gauti finansavimą organizacijos administraciniais gebėjimams stiprinti, **nebuvo įgyvendinta**.
- Rekomendacija partnerius įtraukti į konferencijas, renginius, organizuojamus viešojo sektoriaus tarnautojams apie naujas tam tikros viešosios politikos vystymosi kryptis, naujus pakeitimus, bendrą ES ir nacionalinį požiūrį į tam tikro sektoriaus plėtros kryptis, **nebuvo įgyvendinta** – partneriai nėra įtraukiami į priemones, pagal kurias vykdomi renginiai ir mokymai, stiprinantys valstybės tarnautojų gebėjimus.
- Rekomendacija „priemonių, kurių tikslas yra skatinti viešųjų paslaugų perdavimą bendruomenėms, tačiau pareiškėjai yra viešojo sektoriaus institucijos, PFSA nustatyti reikalavimą pasitelkti partnerius“ yra **iš dalies įgyvendinta** – dalyje tokių priemonių partneriai yra nustatyti kaip galimi pareiškėjai, tačiau, kalbintų partnerių teigimu, praktikoje partneriai nėra įtraukiami į šių priemonių įgyvendinimą.
- Rekomendacija planuojant intervencijas detalai įvertinti partnerių potencialą vykdyti projektus ir, nustačius priemones, kurios galėtų būtų sėkmingai įgyvendinamos NVO, numatyti šias organizacijas kaip tinkamus pareiškėjus ir taikyti projektų konkurso atrankos būdą yra **iš dalies įgyvendinta** – dalyje tokių priemonių partneriai yra nustatyti kaip galimi pareiškėjai, tačiau, kalbintų partnerių teigimu, praktikoje partneriai nėra įtraukiami į šių priemonių įgyvendinimą.
- Rekomendacija už SK sudarymą atsakingai ministerijai peržiūrėti ir atnaujinti SK narių sąrašą **nebuvo įgyvendinta** – posėdžių sistemingai nelankantys ar pasyviai juose dalyvaujantys (nepasisakantys) partnerių atstovai nėra keičiami.

- Rekomendacija atlikti „Partnerystės principo taikymo ES struktūrinės paramos procese gairių“ atnaujinimą **nebuvo įgyvendinta** – paskutinis gairių atnaujinimas atliktas 2016 m. (prieš šios rekomendacijos pateikimą).

Partnerystės HP taikymo reikalavimai nėra tinkamai ir pakankamai inkorporuoti į valdymo ir kontrolės sistemą. Toliau pateikiamas detalesnis dabartinės padėties atitikties vertinimo kriterijams vertinimas:

Kriterijus 1: Strateginiuose dokumentuose aiškiai reglamentuojamos taisyklės ir būdai, kaip HP reikalavimai turėtų būti inkorporuojami į valdymo ir kontrolės sistemą. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus**:

- Reikalavimas derinti PFSA su partneriais yra formalus, kadangi už nesikonsultavimą ministerijoms neskiriamos jokios sankcijos, o už konsultavimąsi – paskatos.
- Projektų finansavimas dažniausiai nepriklauso nuo to, ar į projektą įtraukiami partneriai. Už šio principo integravimą dažniausiai nėra skiriama daugiau balų, o tokie projektai nėra prioretizuojami. Iš 235 peržiūrėtų priemonių PFSA toks vertinimo kriterijus nustatytas tik šešiose priemonėse.
- VP reglamentavimas neskatina į projektų įgyvendinimą įtraukti partnerius, kadangi nedaugelyje priemonių partneriai yra galimi projekto pareiškėjai ar partneriai.

Kriterijus 2: Yra numatyti stebėsenos rodikliai, susiję su HP. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus** – numatyti tik trys pavieniai rodikliai, nukreipti į partnerystės principo įgyvendinimo masto matavimą.

Kriterijus 3: Pagal numatytus rodiklius sistemingai renkama informacija. Dabartinė padėtis **iš dalies atitinka kriterijų**:

- Informacija apie du iš trijų rodiklių apskaičiuojama automatiškai. Už trečiojo rodiklio apskaičiavimą ir įvedimą yra paskirta atsakinga institucija.
- Nors informacijos šaltiniai ir surinkimo būdas yra aiškiai nurodytas, informacijos apie du iš trijų, 2019 m. sausio 7 d. SFMIS duomenimis, duomenų bazėje nebuvo.

Kriterijus 4: HP taikymas traktuojamas kaip reikšmingas kriterijus, priimant sprendimus dėl projektų finansavimo. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus** – finansavimo skyrimas projektui dažniausiai nepriklauso nuo to, ar ir kaip projekte taikomas partnerystės principas. Iš 235 peržiūrėtų priemonių PFSA toks vertinimo kriterijus nustatytas tik šešiose priemonėse.

Kriterijus 5: Vykdamas projektų kontrolę ir tikrinimą, vertinamas ir HP taikymas. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus** – projektų tikrinimo metu nėra reikalaujama tikrinti, ar taikomas partnerystės principas.

Iššūkis	Ar principas tinkamai ir pakankamai integruotas?
Partnerystės stiprinimas sisteminiu lygiu	Taip , nes partneriai yra plačiai įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą ir dalyvauja visuose jo etapuose – nustatant investicijų kryptis, planuojant priemones ir jas įgyvendinant, jų įsitraukimas įtvirtintas reglamentais (žr. 1 kriterijaus įvertinimą). Atkreiptinas dėmesys, kad partnerystės sisteminiu lygiu įgyvendinimas turėtų būti tobulinamas koreguojant įvairius procesus (žr. rekomendacijas).
Partnerystės stiprinimas programiniu lygiu	Iš dalies , nes partneriai sudaro trečdalį balsavimo teisę turinčių Stebėsenos komiteto narių, tačiau partnerių aktyvumas Stebėsenos komiteto susitikimuose yra nepakankamas (žr. išvados „Partnerystės principas įgyvendinant veiksmų programą taikomas iš dalies efektyviai“ 3 ir 4 kriterijaus įvertinimą). Partnerių aktyvumas priklauso nuo jų institucinių ir asmeninių gebėjimų dalyvauti SK veikloje, svarstomų klausimų spektro ir svarstomos informacijos aiškumo. Geresnis prieš SK pateikiamos informacijos segmentavimas (kad partneriai galėtų lengviau identifikuoti jiems aktualius dokumentus) ir papildomas ministerijų įsitraukimas informuojant partnerius apie jiems aktualius svarstomus dokumentus galimai pagerintų partnerių aktyvumą SK posėdžiuose ir įsitraukimą į VP įgyvendinimo procesus.
Partnerystės stiprinimas projektų lygiu	Ne , nes partnerių potencialas vykdyti projektus nėra pakankamai išnaudojamas. Partneriai gali vykdyti projektus tik pagal santykinai nedaug priemonių (45 iš vertinime nagrinėtų 224 priemonių). Daugumoje priemonių, kuriose siekiama perduoti viešųjų paslaugų teikimą bendruomenėms, partneriai (pvz., NVO) tinkamais pareiškėjais ir (ar) projekto partneriais įvardijami greta kitų institucijų (pvz., valstybės ir savivaldybės biudžetinių ar viešųjų įstaigų).

Šaltinis: sudaryta autorių.

Strateginiai siūlymai ir rekomendacijos

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
Partnerystės principo taikymo reglamentavimas daugiausia apsiriboja rekomendacinio pobūdžio nuostatomis – daugumoje priemonių partneriai tinkamais pareiškėjais ir (ar) projekto partneriais įvardijami greta kitų institucijų; projektų paraiškų vertinimo etape partneriai negauna visos reikiamos informacijos, kad galėtų teikti konstruktyvius komentarus.	5.2. ir 5.3	Strateginis siūlymas: Peržiūrėti partnerių įtraukimo į VP planavimą, įgyvendinimą ir priežiūrą reglamentavimą ir, kur tai tinkama, keisti rekomenduojamo pobūdžio nuostatas į reikalavimus (pvz., priemonių, kurių tikslas yra skatinti viešųjų paslaugų perdavimą bendruomenėms, tačiau pareiškėjai yra viešojo sektoriaus institucijos; nustatyti reikalavimą paraiškų vertinimo procese partneriams teikti ne tik atrinktų finansuoti projektų sąrašus, bet ir išsamią argumentaciją, kodėl atrinkti šie projektai ir kodėl atmestos kitos paraiškos – tokią informaciją būtų galima teikti apibendrintai, pvz., parengus dažniausiai pasitaikiusių atmetimo priežasčių sąrašą).	FM	2018–2021 m.
Partneriai 2014–2020 m. VP planavimo metu buvo įtraukti per vėlai, partneriai dažnai buvo supažindinami tik su gana siaura, pavyzdžiui, vienos priemonės apimties informacija, nesudarant galimybių susipažinti su bendra konkrečios ministerijos administruojamų intervencijų logika, platesniu siekiamų tikslų ir planuojamų veiksmų kontekstu. Prasidėjus 2021–2027 m. strateginių dokumentų rengimo procesams, partneriai įtraukiami nuo pat proceso pradžios, tačiau išlieka aktualu užtikrinti, kad partneriai ir toliau bus įtraukiami nuosekliai ir kokybiškai.	5.1 ir 5.2	Strateginis siūlymas: Atsižvelgti į 2014 ir 2017 m. vertinimuose pateiktas aktualias rekomendacijas ir partnerius į VP planavimo procesus įtraukti nuosekliai viso proceso metu, aiškiai komunikuoti, kaip nacionalinių strategijų rengimo diskusijos susijusios su VP rengimu, suteikti jiems išsamią informaciją apie planuojamas intervencijas (įskaitant VP intervencijų logiką, ministerijų administruojamų priemonių bendrą intervencijų logiką bei atskirų priemonių intervencijų logiką, taip pat susiejant šiuos grafikus, kad partneriai geriau matytų, kokia konkrečių intervencijų vieta visoje VP). Siekiant išlaikyti laiko balansą tarp diskusijų su partneriais ir įsipareigojimų laiku pateikti strateginius dokumentus, vertėtų partnerius įtraukti į kokybiškas nacionalinių strategijų rengimo diskusijas, o VP ir Partnerystės sutartį rengti remiantis šiais dokumentais.	FM, visos institucijos	2020–2021 m.
Įtraukiant partnerius į ES fondų lėšų programavimo procesą neužtikrinamas pakankamas grįžtamasis ryšys – partneriams ne visada suteikiama informacija apie tai, ar ir kaip į partnerių pateiktus pasiūlymus buvo atsižvelgta arba ne, taip pat ne visada aišku, ar ministerijos gavo pastabų teisės aktams, ar ne.	5.1 ir 5.2	Rekomendacija: Visoms ministerijoms taikyti vienodą praktiką atsižvelgiant į partnerių pateiktas pastabas – suvienodinti pastabų derinimo lenteles, vienodu formatu skelbti, jeigu pastabų nebuvo pateikta. Tiek <i>ad hoc</i> , tiek institucionalizuotų bendradarbiavimo formų (susitikimų) metu diskutuotus nutarimus fiksuoti raštu, prieš kiekvieną susitikimą paskirti tarnautoją, atsakingą už pagrindinių susitikimo susitarimų santraukos (iki 1 psl.) parengimą ir skelbimą viešai. Tokios informacijos viešinimas sukurtų dar daugiau skaidrumo ir atskaitomybės partnerystės procesuose: taptų aiškiau, kokie partneriai aktyviai dalyvavo VP planavimo ir įgyvendinimo procesuose (ypač – konkrečių priemonių planavime ir įgyvendinime), susitarimų įtvirtinimas raštu sukurtų tvirtesnį įsipareigojimą tarp institucijų ir partnerių susitarimą įgyvendinti, jų įgyvendinimą būtų lengviau sekti.	Visos institucijos	Nuolat

Šaltinis: sudaryta autorių.

6. SOCIALINIŲ INOVACIJŲ TAIKYMO VERTINIMAS

6.1. SOCIALINIŲ INOVACIJŲ SKATINIMO STRATEGIJA VEIKSMŲ PROGRAMOJE

Socialinių inovacijų apibrėžimas

Socialinės inovacijos (toliau – SI) – tai naujos idėjos, padedančios patenkinti socialinius poreikius, kurti socialinius ryšius ir prisidėti prie bendradarbiavimo stiprinimo tarp įvairių visuomenės grupių. Tokios inovacijos gali būti produktai, paslaugos ar modeliai, kurie prisideda prie visuomenės poreikių tenkinimo.¹⁶⁶ SI gali būti skirstomos į tris grupes¹⁶⁷:

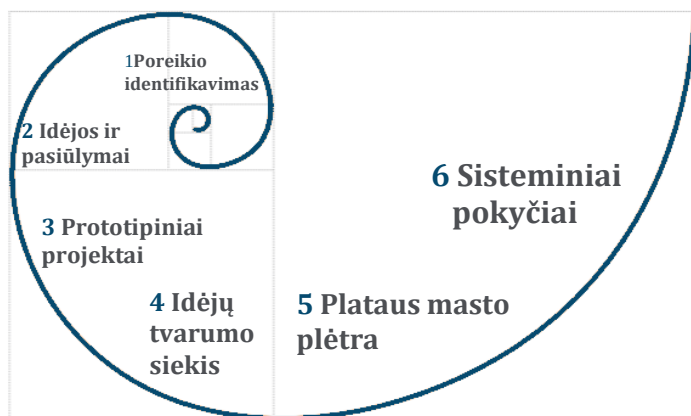
- **Siauro pobūdžio** SI, kurios kyla iš rinkos nesugebėjimo atliepti konkrečių visuomenės poreikių, todėl pati visuomenė imasi jų įgyvendinimo (pvz., bendruomenių „sodeliai“ vidury miesto, kur miesto gyventojai, gavę lopinėlių žemės, gali auginti augalus);
- **Bendresnio pobūdžio** SI, kurios atliepia tam tikrus visuomenę ir ekonomiką apimančius iššūkius (pvz., svarstomasis savivaldybių biudžetas, kurio prioritetus nustato vietos bendruomenė);
- **Sisteminio pobūdžio** SI, kurios siekia pakeisti vertybes, strategijas, organizacines struktūras ir kt. (pvz., automobilių dalijimosi paslauga, kuri siūlo tik elektriniu varikliu varomus automobilius).

Socialines inovacijas taip pat galima apibrėžti pateikiant mažiausiai du paaiškinimus¹⁶⁸:

- Socialinės inovacijos – nauji **socialinių poreikių tenkinimo būdai** (produktai, paslaugos ar modeliai), kurie šiuos poreikius tenkina efektyviau nei alternatyvos ir kuria naujus socialinių santykių bei bendradarbiavimo modelius.
- Socialinės inovacijos – **elgesio pokyčiai**, kurie reikalingi **siekiant susidoroti su svarbiausiais socialiniais iššūkiais**, pavyzdžiui, klimato kaita, išteklių naudojimo efektyvumu, sveikatos apsaugos užtikrinimu, gyventojų senėjimu, socialinės atskirties mažinimu.

SI įgyvendinimo procesas susideda iš šešių etapų, kurie sudaro **socialinių inovacijų ciklą** (žr. 26 pav.): 1) inovacijų poreikio identifikavimas (problemų diagnozė, įkvėpimas inovacijoms); 2) idėjų ir pasiūlymų kūrimas; 3) bandomieji arba prototipiniai projektai; 4) idėjų tvarumo siekis (siekiant inovacijas paversti kasdiene praktika, užtikrinti joms ilgalaikį ir pakankamą finansavimą); 5) plataus masto plėtra; 6) sisteminis pokytis, prie kurio prisideda inovacija (įskaitant, bet neapsiribojant naujų verslo modelių, teisinių aktų, infrastruktūrų ar mąstymo būdų įsitvirtinimu). Inovacijos ne visada seka šiuo ciklu – kai kurios inovacijos gali kaipmat „peršokti“ prie prototipo ar net tvaraus įgyvendinimo etapo. Skirtinguose etapuose esančios SI reikalauja skirtingos paramos.

Pav. 26: Socialinių inovacijų ciklas

Šaltinis: Robert Murray et al. *The Open Book of Social Innovation*. NESTA, 2010.

Reglamentavimas Europoje ir geroji užsienio praktika

ES dokumentuose¹⁶⁹ pabrėžiama, kad 2014–2020 m. laikotarpiu vienas iš pagrindinių Europos socialinio fondo (ESF) lėšų panaudojimo tikslų turėtų būti socialinių inovacijų skatinimas. Socialinėms inovacijoms įgyvendinti yra

¹⁶⁶ Bepa. Empowering people, driving change: Social Innovation in the European Union, 2011, 9-10.

¹⁶⁷ Ten pat, 10.

¹⁶⁸ Pvz., žr.: Hochgerner, Josef. „Innovation processes in the dynamics of social change“. Kn. Jiří Loudin, Klaus Schuch (sud.)(2009), *Innovation Cultures. Challenge and Learning Strategy*. Prague: Filosofia; p. 17-45, prieinamas adresu: https://www.siceurope.eu/sites/default/files/field/attachment/loH_Innovation%20processes_2009.pdf [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁶⁹ Europos Komisijos pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentui dėl Europos socialinio fondo, kuriuo panaikinamas Reglamentas (EB) Nr. 1081/2006. Briuselis, 2011.10.6, KOM(2011) 607 galutinis; Communication from the Commission to the European

sukurta **ES užimtumo ir socialinių inovacijų programa (USIP)**. Jos tikslas – skatinti aukštą geros kokybės ir tvaraus užimtumo lygį, užtikrinti tinkamą ir pakankamą socialinę apsaugą, kovoti su socialine atskirtimi bei skurdu ir gerinti darbo sąlygas.¹⁷⁰ Viena iš programos kryptių – „Progress“ – yra nukreipta į įrodymais grindžiamos politikos formavimą, socialines inovacijas ir socialinę pažangą.

Reglamento (ES) Nr. 1303/2013 Bendrųjų nuostatų strategijos 1 priede yra užtvirtinta, kad valstybės narės užtikrina veiksmingą ES užimtumo ir socialinių inovacijų programos ir pagal teminius užimtumo ir socialinės įtraukties tikslus teikiamos paramos iš ES fondų investicijų koordinavimą. Taip pat valstybės narės, naudodamos ES investicijų fondų paramą, turi siekti plačiai taikyti vienos iš USIP krypties („Progress“) parengtas veiksmingiausias priemones, visų pirma socialinių inovacijų ir eksperimentinių socialinės politikos priemonių srityje.¹⁷¹

SI reglamentavimo ir taikymo pavyzdžių gerosios praktikos gausu užsienio šalyse. Pavyzdžiui, Danijoje iki 2018 m. egzistavo vyriausybinių inovacijų agentūra, skatinusi sisteminius inovacijų kultūros pokyčius (žr. 3 iliustraciją). Flandrijos regiono ESF agentūra sukūrė praktines gaires su konkrečiais patarimais, kaip veiksmingiau panaudoti ES investicinius fondus siekiant paskatinti SI kūrimą (žr. 4 iliustraciją).

3 iliustracija. Būdai viešajam sektoriui skatinti socialinių inovacijų kūrimą

Danijos vyriausybės inovacijų agentūros „MindLab“ geroji praktika suteikia įžvalgų apie tai, kokių principų turėtų laikytis viešasis sektorius, norėdamas įgalinti socialinių inovacijų kūrimą:

- Skatinti ne pavienes inovacijas, o sąmoningą ir struktūrinį požiūrį į viešojo sektoriaus atsinaujinimą;
- Skatinti ne žmogiškųjų išteklių valdymo iniciatyvas, o inovacijų gebėjimų stiprinimo iniciatyvas visuose viešojo sektoriaus lygmenyse;
- Pereiti nuo projektų ir užduočių valdymo prie bendro darbo su bendruomenėmis, sprendimus kuriant ne joms, bet kartu su jomis;
- Pereiti nuo viešųjų organizacijų administravimo prie lyderystės skatinant inovacijas viešajame sektoriuje ir už jo ribų.

Socialinės inovacijos gali būti naudojamos Veiksmų programose keliais būdais:

1. Socialinės inovacijos gali būti numatomos kaip vienas iš būdų pasiekti prioriteto tikslų (t. y. numatyta kaip viena iš galimų uždavinio veiklų). Šiuo atveju Veiksmų programoje turėtų būti nurodoma, kaip inovatyvios veiklos prisidės prie specifinių prioriteto uždavinių, kokios numatomos inovatyvių veiklų tikslinės grupės, kaip bus užtikrinamas lankstumas atsižvelgti į naujai kylančias problemines temas, taip pat preliminarus veiklų sąrašas.
2. Socialinės inovacijos įvairiose srityse gali būti sugrupuojamos viename prioritete. Šiuo atveju Veiksmų programoje turėtų būti nurodomos inovatyvių veiklų tikslinės grupės ir specifiniai produkto bei rezultato rodikliai.
3. Socialinės inovacijos gali būti taikomos kaip horizontalusis prioritetas visoje Veiksmų programoje. Šiuo atveju Veiksmų programoje turėtų būti nurodoma, kaip inovatyvios veiklos prisidės prie specifinių prioriteto uždavinių.
4. Papildomai socialinių inovacijų skatinimas gali būti viena iš techninės pagalbos prioriteto veiklų.

Atrenkant socialinių inovacijų projektus, verta atsižvelgti į šiuos kriterijus:

- Projekto inovatyvumas: Ar projektas siekia spręsti įprastai nesprendžiamą problemą? Ar jai spręsti pasirenkami efektyvesni metodai nei įprasta? Ar projektas įgyvendinamas naujais bendradarbiavimo ar valdymo mechanizmais?
- Projekto tikslas: Ar projekto tikslas atsižvelgia į socialinį poreikį ar iššūkį?
- Projekto veiklos: Kokie įrankiai pasitelkiami socialiniams poreikiams atsižvelgti ar iššūkiams spręsti? Ar žmogiškieji, finansiniai, techniniai ar administraciniai ištekliai užtikrinami socialiai priimtiniu būdu?
- Dalyvavimu grįstas įgyvendinimas: Ar į projekto įgyvendinimą intensyviai įtraukiamos suinteresuotosios pusės ir vartotojai?
- Galimybė plėtoti projektą: Ar matuojamas projekto poveikis? Ar įgyvendinant projektą remiamasi įrodymais? Ar numatoma projekto plėtra regioniniu, sektoriaus ar nacionaliniu lygiu?
- Projekto tvarumas: Ar užtikrinamas projekto tvarumas?

Šaltinis: European Commission, Guide to Social Innovation, 2013.

Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions „Europe 2020 Flagship Initiative: Innovation Union“. Brussels, 6.10.2010, COM(2010) 1161 final.

¹⁷⁰ Informacija apie ES užimtumo ir socialinių inovacijų programą (EaSI). Prieinama adresu:

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=lt&catId=1081> [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁷¹ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1303/2013 2013 m. gruodžio 17 d., kuriuo nustatomos Europos regioninės plėtros fondai, Europos socialiniai fondai, Sanglaudos fondai, Europos žemės ūkio fondai kaimo plėtrai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondai bendros nuostatos ir Europos regioninės plėtros fondai, Europos socialiniai fondai, Sanglaudos fondai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondai taikytinos bendrosios nuostatos ir panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083/2006, I priedas, 4.7. straipsnis.

4 iliustracija. Praktinės gairės, kaip ES fondų investicijomis skatinti socialines inovacijas

Flandrijos regiono ESF agentūra sukūrė praktines gaires, kaip ES fondų investicijomis skatinti socialines inovacijas. Šiame dokumente detalai aptariami ne tik socialinių inovacijų koncepcija ir principai, tačiau pateikiama ir detali praktinė informacija, kaip kurti socialinių inovacijų strategiją ES fondų finansuojamomis priemonėmis, kaip parengti socialines inovacijas kuriantį ar skatinantį projektą, kaip institucijoms vertinti socialinių inovacijų projektus, vykdyti jų stebėseną ir vertinimą. Šios praktinės gairės prieinamos internete adresu: https://www.esf-vlaanderen.be/sites/default/files/attachments/articles/toolkit_on_si_in_esif.pdf [žiūrėta 2018 08 24]. Gairėse įvardijami trys principai, kurių patariama laikytis kuriant ES fondų finansuojamas priemones: 1) Nustatyti programos mastą ir apimtį – turėti aiškias strategines gaires, į kokius veikėjus, kur ir kaip inovacijų pastangos turi būti nukreiptos, į kokias galimybes inovatoriai turėtų susitelkti (pvz., inkrementinės vs radikalių inovacijos); 2) Atkreipti dėmesį į vartotojų patirtis ir kontekstą – prieš telkiant inovacijų pastangas, verta nustatyti, kokie paslaugų aspektai yra tobulintini. Tai gali būti paslaugos teikimo būdas, paslaugos dizainas, poreikis ne teikti vartotojams paslaugas, bet jas teikti kartu su vartotojais ir pan.; 3) Įvertinti platų galimą poveikio ir naudos mastą bei būdus, kaip jų yra pasiekama – inovacijų poveikis ir rezultatai ne visada turi turėti ekonominiais terminais išmatuojamą poveikį. Inovacijų nauda gali pasireikšti kaip patrauklesnės ir naudingesnės paslaugos vartotojams, išaugęs demokratinis piliečių dalyvavimas ir įtraukimas į problemų sprendimus ir pan. Gairėse taip pat aprašomas socialinių inovacijų kūrimo ir įgyvendinimo procesas, susidedantis iš penkių žingsnių: 1) Įvertinti, koks yra inovacijų poreikis – tai padės įvertinti, kokio dydžio komanda yra reikalinga, kokių žinių jie turi turėti, kokius veikėjus reikia įtraukti į procesą, siekiant užtikrinti proceso nuosavybę. 2) Įvertinti, koks turi būti komandos modelis – kokius sprendimų priėmėjus reikės įtraukti (ar reikšmingus sprendimus priima aukščiausio lygmens politikai, vietos tarybos ar pan.), ar parama procesui ateis iš viešojo sektoriaus agentūrų, ar iš išorės (pvz., NVO sektoriaus), kam priklauso nuosavybė už procesą (vienai ar kelioms organizacijoms), ar komanda priklauso nuo viešojo sektoriaus politikos linijos, ar veikia nepriklausomai? 3) Suburti komandą – idealiu atveju inovacijų komandos narys turi turėti priėmimą prie politinių veikėjų ir užsitikrinti politinę paramą savo idėjai ir projektui. Komandoje turi būti nariai, turintys platų gebėjimų ratą (įskaitant tradicinius gebėjimus, tokius kaip projektų vadyba ar komunikacija, bei su inovacijų kūrimo procesais susijusius gebėjimus, tokius kaip dizainas, technologijos, socialinė psichologija, antropologija ir pan.). 4) Užtikrinti sklandų įgyvendinimą – inovacijų kūrimo ir įgyvendinimo procesuose turėtų būti organizuojami mokymai bei gebėjimų inovuoti stiprinimas, taip pat ir pakankamai veiklų refleksijai apie proceso modelį ir metodus, siekiant suprasti, kas veikia, o kas neveikia. 5) Įvertinti poveikį – socialinės inovacijos yra sėkmingos tada, kai jos duoda pokyčių piliečių kasdieniame gyvenime, todėl turi būti atliekamas socialinių inovacijų poveikio vertinimas.	
--	--

Šaltinis: ESF Agentschap Vlaanderen VZW, Toolkit for Supporting Social Innovation with the European Social and Investment Funds.

Reglamentavimas Lietuvoje

Pasibaigus 2007–2013 m. ES fondų investicijų VP laikotarpiui, socialines inovacijas pasiūlyta traktuoti kaip HP, kurį būtų galima įgyvendinti visuose prioritetuose¹⁷². Nepaisant socialinių inovacijų įtvirtinimo ES lygio reglamentuose ir jų aktualumo sprendžiant socialines-ekonominės problemas, Partnerystės sutartyje apie jas nėra užsimenama. 2014–2020 m. ES finansinės paramos programavimo dokumentuose Lietuvoje SI nėra išskiriamos kaip konkreti sritis, kuriai turėtų būti teikiamos ES lėšos. VP SI tiesiogiai yra minimos trijuose VP prioritetuose (žr. 17 lentelę). Įdomu tai, kad VP specifiškai nurodoma, kad įgyvendinant 7 prioritetą „neplanuojama papildomų investicijų, skirtų skatinti socialinių inovacijų taikymą“. SADM atstovų teigimu, 7 prioritetą dažniausiai papildomai finansuoja jau esamos nacionalinės schemas ir tęstinės schemas (pvz., Verslumo skatinimo fondas). Paminėtina, kad Jaunimo užimtumo iniciatyva kaip uždavinys ir finansavimo šaltinis jau yra inovacija, tačiau Europos Komisijos lygiu.

17 lentelė. 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos prioritetai ir uždaviniai, nukreipti į socialinių inovacijų kūrimo ir taikymo skatinimą

Prioritetas	Kaip bus pritaikytos SI
1 prioritetas „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“	Visi pagal 1 prioriteto priemones finansuojami projektai privalo prisidėti prie Sumanios specializacijos įgyvendinimo. Su socialinėmis inovacijomis susijusios sąvokos minimos Sumanios specializacijos krypties „Įtrauki ir kūrybinga visuomenė“ veiksmų plane¹⁷³: • Pagal prioritetą „Proveržio inovacijų kūrimo ir diegimo technologijos ir procesai“ siekiama tirti ir kurti socialines technologijas, kurios, pasitelkiant informacines ir komunikacines bei kitas technologijas, leistų sukurti socialinių ir organizacinių inovacijų, skatinančių novatoriškų įmonių ir socialinio verslo kūrimąsi ir augimą, taip pat siekiama novatoriškų įmonių ir socialinio verslo organizacinių elementų ir

¹⁷² „Diskusija apie būtinybę naujuoju programavimo laikotarpiu skatinti socialines inovacijas“, 2012. Prieinama adresu: <http://www.esparama.lt/naujienu?id=090bdd538013f698> [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁷³ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymas dėl prioritetinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) krypties „Įtrauki ir kūrybinga visuomenė“ prioritetų veiksmų plano patvirtinimo, 2015 m. kovo 31 d. Nr. V-290/4-175 Vilnius.

Prioritetas	Kaip bus pritaikytos SI
	procesų neatitikties patvirtintoms normoms simptomų nustatymo, vertinimo ir interpretavimo technologijas, novatoriškų įmonių ir socialinio verslo spartaus vystymo technologijas. Pagal prioritetus „Modernios ugdymosi technologijos ir procesai“ ir „Proveržio inovacijų kūrimo ir diegimo technologijos ir procesai“ siekiama skatinti netechnologines inovacijas visuomenės ir ekonomikos pažangai skatinti.
4 prioritetas „Energijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir naudojimo skatinimas“	Įgyvendinant 4.3.1. uždavinį „Sumažinti energijos suvartojimą viešojoje infrastruktūroje ir daugiabučiuose namuose“ SI minimos kaip priemonė, galinti padėti pasiekti gyvenamųjų namų renovavimo sėkmę (pvz., kvartalinės renovacijos, Energy service company (ESCO) modeliu besiremiančios renovacijos, išradingesnis kompleksinis renovacijos viešinimas ir valdymas).
8 prioritetas „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“	Įgyvendinant šį prioritetą bus skatinamas socialinių inovacijų taikymas . Parama socialinių inovacijų projektams socialinės ekonomikos ir socialinio verslo srityje. Parama skiriama projektams, kurie padėtų supažindinti visuomenę su socialinio verslo koncepcija, praktiškai pademonstruoti socialinio verslo veikimo principus ir prisidėtų prie to, kad Lietuvoje kurtųsi kiek galima daugiau socialinio verslo principais veikiančių organizacijų.
10 prioritetas „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“	Įgyvendinant šį prioritetą bus skatinamas socialinių inovacijų taikymas . Socialinės inovacijos numatoma taikyti įgyvendinant uždavinių veiklas, susijusias su: nacionalinių viešojo valdymo reformų įgyvendinimu, viešojo valdymo institucijų veiklos efektyvumo didinimu, visuomenės dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimu, visuomenei teikiamų paslaugų kokybės gerinimu, pažangių žmogiškųjų išteklių valdymo priemonių taikymu ir kt.

Šaltinis: 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programa.

Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 m. programoje¹⁷⁴ socialinėms inovacijoms neskiriamas didelis dėmesys. Nei programos tikslai, nei atskiri uždaviniai nėra tiesiogiai nukreipti į socialinių inovacijų skatinimą. Apie socialines inovacijas užsimenama detalizuojant programos 2.3 uždavinio „Skatinti įvairių sektorių bendradarbiavimą kuriant inovacijas ir plėtoti didelį poveikį turinčias inovacijas“ veiksmus, vienas iš kurių – „diegti socialines, kultūrines ir kūrybines inovacijas, skatinti bendradarbiavimą ir sanglaudą sveikatos, sveikatingumo ir socialinės apsaugos srityje“. Tačiau šie veiksmai yra finansuojami ne ES investicijų fondų, o valstybės biudžeto lėšomis. Taip pat su socialinėmis inovacijomis susijusiu galima laikyti programos 4.2 uždavinį „Kurti inovacijų paklausos skatinimo priemones, padedančias spręsti socialinius, ekonominius ir aplinkosauginius iššūkius“. Dauguma šio uždavinio veiksmų yra susijusi su ikiprekybinių pirkimų (valstybinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros paslaugų pirkimų) skatinimu. Veiksmas 4.2.14 numato plėtoti NVO ir bendruomenes įtraukiančius paslaugų teikimo modelius savivaldybėse, gerinti socialinėmis inovacijomis pagrįstų vietos lygmens paslaugų prieinamumą ir didinti jų įvairovę, tačiau šie veiksmai taip pat finansuojami tik valstybės biudžeto lėšomis.

Apibendrinant pažymėtina, kad nors SI ES investicinių fondų ir nacionaliniuose strateginiuose dokumentuose yra minimos, joms nėra skiriama didelio dėmesio, SI paminimos prabėgomis, dažniau kaip pavyzdys būdų, kaip pasiekti įvairių tikslų, tačiau ne kaip sisteminis principas, kuriuo remiantis būtų kuriamos ir įgyvendinamos viešosios intervencijos.

5 iliustracija. Socialinės inovacijos 2021–2027 m. ESF+ veiksmų programose

2021–2027 m. ESF+ reglamento pasiūlyme įtvirtinamas straipsnis, kuriuo veiksmų programomis bus privaloma skatinti novatoriškus veiksmus. 13 straipsnis „Novatoriški veiksmai“ numato šias naujoves: 1) Valstybės narės remia veiksmus, susijusius su socialine inovacija ir socialiniais eksperimentais, arba įtvirtina principą „iš apačios į viršų“, grindžiamą valdžios institucijų, privačiojo sektoriaus ir pilietinės visuomenės, pavyzdžiui, vietos veiklos grupių, kurios rengia ir įgyvendina bendruomenės inicijuotas vietos plėtros strategijas, partnerystę. 2) Valstybės narės gali remti novatoriškų metodų, kurie buvo sukurti pagal užimtumo ir socialinių inovacijų dalį ir kitas Sąjungos programas ir išbandyti mažesniu mastu (socialiniai eksperimentai), taikymą platesniu mastu. 3) Novatoriški veiksmai ir metodai gali būti programuojami pagal bet kuriuos ESF+ konkrečius tikslus¹⁷⁵. 4) Kiekviena valstybė narė numato bent vieną prioritetą 1 ar 2 dalies arba abiejų dalių nuostatomis įgyvendinti. Didžiausia bendro finansavimo norma šiems prioritetams gali būti padidinta iki 95 proc. jiems skiriant ne daugiau nei 5 proc. nacionalinių ESF+ lėšų, kurioms taikomas pasidalijamasis valdymas.

Šaltinis: Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl „Europos socialinio fondo +“ (ESF+), {SEC(2018) 273 final} - {SWD(2018) 289 final}.

¹⁷⁴ 2013 m. gruodžio 18 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 1281 „Dėl Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 m. programos patvirtinimo“.

¹⁷⁵ ESF+ reglamento projekto 4 straipsnio 1 dalies i–x punktai.

6.2. SOCIALINIŲ INOVACIJŲ ĮGYVENDINIMAS

HP įgyvendinimo geroji praktika

Atsižvelgiant į bendrajame ES finansinės paramos reglamente¹⁷⁶ nurodytus teminius tikslus, parama SI gali būti teikiama mažiausiai pagal penkis išskirtus teminius tikslus ir skiriant lėšas tiek iš ERPF, tiek iš ESF:

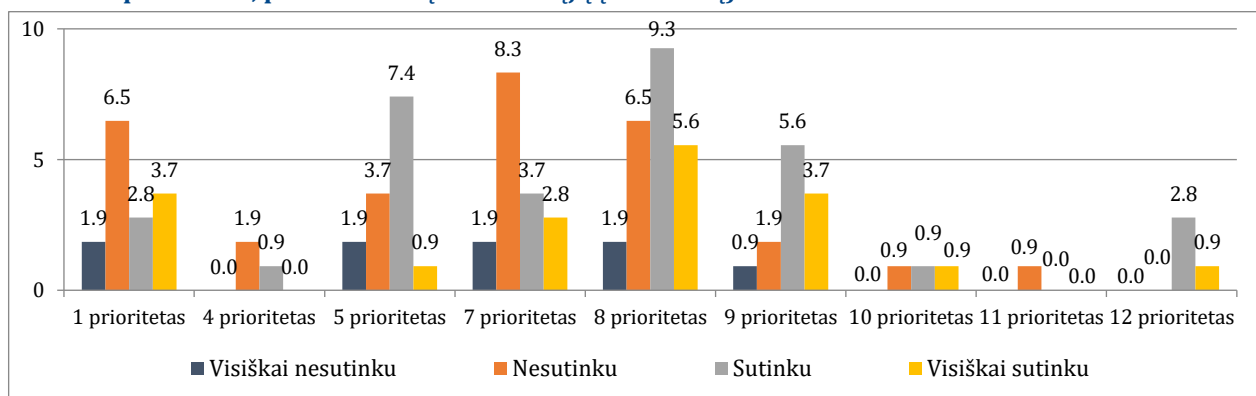
- 1 teminį tikslą – mokslinių tyrimų, technologinės plėtros ir inovacijų skatinimas (įmonių MTI investicijų, produktų ir paslaugų plėtros, technologijų perdavimo, socialinių inovacijų ir viešosioms paslaugoms teikti skirtų inovacijų, paklausos generavimo, tinklų kūrimo, grupių ir atvirų inovacijų mažosiose ir vidutinėse įmonėse skatinimas naudojantis sumania specializacija);
- 2 teminį tikslą – mažųjų ir vidutinių įmonių konkurencingumo didinimas (verslumo, ypač sudarant palankesnes sąlygas pritaikyti naujas idėjas ekonominei veiklai, ir naujų įmonių steigimo skatinimas; MVĮ konkurencingumo didinimas ugdant įmonių ir darbuotojų prisitaikymą ir skatinant daugiau investuoti į žmogiškąjį kapitalą);
- 8 teminį tikslą – užimtumo skatinimas ir darbo jėgos judumo rėmimas (verslo inkubatorių kūrimas ir investicinės paramos savarankiškam darbui ir įmonių steigimui teikimas; nedirbančių ir nesimokančių jaunuolių ilgalaikė integracija į darbo rinką; savarankiško darbo, verslumo ir verslo kūrimo skatinimas; darbuotojų, įmonių ir verslininkų prisitaikymas prie pokyčių; aktyvus ir sveikas senėjimas);
- 9 teminį tikslą – socialinės įtraukties skatinimas ir kova su skurdu (socialinių įmonių rėmimas; aktyvios įtraukties užtikrinimas; marginalių bendruomenių, pavyzdžiui, romų, integracija; socialinės ekonomikos ir socialinių įmonių skatinimas);
- 10 teminį tikslą – investuoti į švietimą, įgūdžius ir mokymąsi visą gyvenimą (galimybių mokytis visą gyvenimą didinimas, darbo jėgos įgūdžių ugdymas ir kvalifikacijos kėlimas bei švietimo ir mokymo sistemų pritaikymas darbo rinkos poreikiams).

Sėkmingam socialinių inovacijų skatinimui reikalingas koordinavimas tarp ERPF ir ESF investicijų. Itin svarbu užtikrinti, kad ESF investicijos į socialinės politikos intervencijas būtų suderintos su ERPF investicijomis į infrastruktūrą, kadangi tinkamas infrastruktūros panaudojimas turi būti užtikrinamas atitinkamoje viešosios politikos įgyvendinimo strategijoje (ir atvirkščiai – „minkštasias“ investicijas turi palaikyti tinkama infrastruktūra)¹⁷⁷.

HP įgyvendinimas Lietuvoje

Projektų vykdytojų apklausos respondentų atsakymai rodo, kad apie pusę respondentų (56 iš 108 respondentų) sutinka arba visiškai sutinka, kad jų projektas prisideda prie socialinių inovacijų, naujų idėjų, produktų ar paslaugų, kuriomis sprendžiamos socialinės problemos, kūrimo ir įgyvendinimo (žr. 27 pav.). Šie apklausos rezultatai gali reikšti du dalykus. Pirma, iš tiesų pusė projektų prisidėjo prie socialinių inovacijų. Antra, respondentai nežinojo, ar jų projektas prisidėjo prie socialinių inovacijų, ir dėl to jie išsirinko atsakymų variantus, kurie yra „per vidurį“.

27 pav. Apklausos dalyvių nuomonė apie tai, ar jų projektas prisideda prie socialinių inovacijų – naujų idėjų produktų ar paslaugų, kuriomis sprendžiamos socialinės problemos, kūrimo ir įgyvendinimo (1–2 ir 4–12 prioritetai, proc. nuo visų atsakiusių į klausimą)

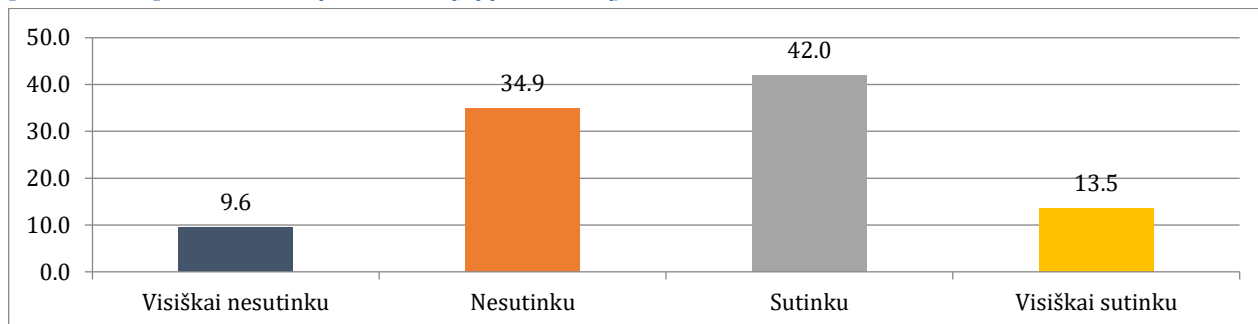
Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: buvo įtraukti respondentai iš tų prioritetų, iš kurių į klausimą atsakė bent vienas respondentas. Iš viso į klausimą atsakė 108 respondentai.

¹⁷⁶ Europos Komisijos pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentui, kuriuo nustatomos Europos regioninės plėtros fondai, Europos socialiniai fondai, Sanglaudos fondai, Europos žemės ūkio fondai kaimo plėtrai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondai, kurių veiklos gairės pateiktos Bendroje strateginėje programoje, bendros nuostatos ir Europos regioninės plėtros fondai, Europos socialiniai fondai ir Sanglaudos fondai taikytinos bendrosios nuostatos, ir panaikinamas Reglamentas (EB) Nr. 1083/2006. Briuselis, 2011.10.06, KOM(2011) 615 galutinis.

¹⁷⁷ European Commission, Guide to Social Innovation, 2013.

Apie pusę 3 prioriteto respondentų paminėjo, kad jų projektas prisidėjo prie socialinių inovacijų naujų idėjų produktų ar paslaugų, kuriomis sprendžiamos socialinės problemos, kūrimo ir įgyvendinimo (apie 56 proc.).

28 pav. Apklauskos dalyvių nuomonė apie tai, ar jų projektas prisideda prie socialinių inovacijų – naujų idėjų produktų ar paslaugų, kuriomis sprendžiamos socialinės problemos, kūrimo ir įgyvendinimo (3 prioritetas, proc. nuo visų atsakiusių į klausimą)

Šaltinis: Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimo priemonių vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.
Pastabos: į klausimą iš viso atsakė 355 respondentai.

Nors gana mažas skaičius respondentų paminėjo socialines inovacijas, kurias jie sukūrė projekto metu, apie 20 respondentų, dalyvavusių minėtose apklausose, paminėjo konkrečias inovacijas. 18 lentelėje šios inovacijos sugrupuojamos į bendresnes grupes pagal skirtingą jų pobūdį.

18 lentelė. Respondentų nurodytos SI, sukurtos ESIF finansuotų projektų metu

Inovacijos pobūdis	Socialinės inovacijos
Idėjų generavimo skatinimas	1 prioritetas: - Organizuojami susitikimai su studentais, kurių metu pristatomos ir reklamuojamos darbo galimybės TV reklamos industrijoje, dalis jaunų žmonių pasirinko darbą Lietuvoje šios industrijos profesijose (priemonė „Inoklaster LT“). - Rengiami mokymai, skirti inovatyvių socialinių verslų kūrimui, kelios idėjos virto įmonėmis su produktais ar paslaugomis (priemonė „Inoklaster LT“). 3 prioritetas: - Gyventojai šviečiami sveikatinimo srityje, palaikomas jų fizinis aktyvumas, skatinama tapti artimesne bendruomene (priemonė „Verslo konsultantas LT“). 9 prioritetas: - Projekto metu bus organizuojamas geronto – technologijų idėjų konkursas, skirtas demencija sergančiųjų priežiūrai palengvinti bei jų gyvenimo kokybei gerinti. (priemonės „Studijų aplinkos ir infrastruktūros koncentravimas, tobulinimas ir informacinių sistemų plėtra“ bei „Studijų kokybės gerinimas“).
Nauji socialinių santykių ir bendradarbiavimo modeliai	1 prioritetas: - Vykdomi moksliniai bandymai į bendrą tikslą sujungę grupę asmenų, kuriems rūpi sveika ir inovatyvi šalies ateitis. Vykdamas finansuojamą projektą įmonės darbuotojai susipažino su kitų įmonių mokslo darbuotojais, su kuriais kartu vykdo naujus inovatyvius projektus, dėl kurių įmonė išeina į tarptautinę rinką (priemonė „Inovaciniai čėkiai“). - Kuriamas socialinio verslo modelis, diegtinas kitose įstaigose (priemonė „Inovaciniai čėkiai“). 9 prioritetas: - Sukurtas amatų tinklas pasienio regione veiks ir po projekto įgyvendinimo. Tikimasi, kad apie 15 proc. sumažės nedarbas, o įgyti socialiniai ir verslumo įgūdžiai pagerins situaciją pasienio regione (priemonė „Ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų veiklos tobulinimas“).
Naujos ir patobulintos paslaugos, efektyviau tenkinančios socialinius poreikius	3 prioritetas: - Naudojama multisensorinė terapija (priemonė „Dalinis palūkanų kompensavimas“). - Planuojama meno kūrimo priemonėmis spręsti socialiai pažeidžiamų grupių problemas, kartu vystant socialinį verslą (priemonė „Verslo konsultantas LT“). - Savanorystė, mentorystė, lankstus darbo grafikas ir aplinka (priemonė „Dizainas LT“). 5 prioritetas: - Kokybiško geriamojo vandens pasiekiamumas, nuotekų surinkimas ir išvalymas, biologinės įvairovės ir ekosistemų apsauga, klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo, aplinkosauginių reikalavimų įgyvendinimas, principo „teršėjas moka“ laikymasis (priemonės „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimas“ bei „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, įmonių valdymo tobulinimas“). - Planuojama pagerinti ir atnaujinti geriamojo vandens technologijas bei technologijas, susijusias su geriamojo vandens kokybiniais rodikliais (priemonės „Paviršinių nuotekų sistemų tvarkymas“,

Inovacijos pobūdis	Socialinės inovacijos
	„Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio gerinimas“ bei „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, įmonių valdymo tobulinimas“). 8 prioritetas: - Darbingų neaktyvių gyventojų verslumo ugdymas mokantis ir praktiškai veikiant, besikuriančio verslo, įskaitant savarankišką darbą pradedančius asmenis, konsultavimas, pasitelkiant mentorius, verslo kūrimo ir veiklos planavimo projektinių dirbtuvių kūrimas (priemonės „Vietos plėtros strategijų rengimas“ ir „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimo administravimas“). - Konkretūs mentorystės pavyzdžiai; savanorystės įprasminimas (priemonė „Vietos plėtros strategijų rengimas“). - Integralios pagalbos teikimas asmens namuose (du respondentai, priemonė „Integrali pagalba į namus“). - Savanorystės skatinimas (priemonė „Integrali pagalba į namus“).
Nauji ir patobulinti produktai, efektyviau tenkinantys socialinius poreikius	3 prioritetas: - Pirkti naujausi įrenginiai, kuriuos nesudėtingai gali valdyti neįgalūs darbuotojai bei įvairių darbo priemonių, kuriomis palengvinamas neįgalųjų prisitaikymas darbinėje veikloje (priemonė „Dalinis palūkanų kompensavimas“). - Lifto, keltuvo žmonėms su negalia įrengimas, medicininės įrangos, laboratorijos atnaujinimas (priemonė „Dalinis palūkanų kompensavimas“). - Neįgalių asmenų poreikius tenkinančių naujų produktų gamyba (priemonė „E-verslas LT“). - Projektu siekiama palengvinti mokslinių leidinių prieinamumą žmonėms su regos negalia (priemonė „Naujos galimybės LT“). 8 prioritetas: - Įrengti keltuvai neįgaliesiems, įsigyta įranga, pritaikyta neįgaliųjų poreikiams, šaligatvių pritaikymas akliems ir silpnaregiams, durų pakeitimas, neįgaliųjų vežimėlių įsigijimas (priemonė „Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo gerinimas neįgaliesiems“). - Naujų medicininių paslaugų kūrimas, taip pat atnaujinant pastatus sudaromos tinkamos sąlygos judėjimo negalią turintiems asmenims (priemonės „Galvos smegenų kraujotakos ligų profilaktikos, diagnostikos ir gydymo paslaugų kokybės ir prieinamumo gerinimas“ bei „Skubios pagalbos traumų ir nelaimingų atsitikimų bei išorinių priežasčių atvejais infrastruktūros tobulinimas“). 9 prioritetas: - Kuriami integruoti gamtamokslinių dalykų pamokų planai (priemonė „Išimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų veiklos tobulinimas“). 10 prioritetas: - Kuriamos metodikos ir priemonės, skatinančios socialinę įtrauktį į politinius sprendimus (priemonė „Visuomenės nepakantumo korupcijai didinimo ir dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimo iniciatyvos“).
Nauji dizaino sprendimai	3 prioritetas: - Buvusios gamybinės teritorijos konversija į turizmui tinkamą objektą (priemonė „Naujos galimybės LT“). 9 prioritetas: - Interaktyvios klasės įrengimas (priemonė „Išimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų veiklos tobulinimas“). - Sukurta Skaitymo laboratorija, kurioje esančia įranga, taip pat įvairiomis virtualiomis aplinkomis (elektroninėmis pratybomis, skaityklėmis) naudotis gali visi mokiniai nemokamai. Skurdžiau gyvenantys ar patiriantys socialinę atskirtį mokiniai, neturintys galimybių namuose naudotis informacinėmis technologijomis, gali planšetinius kompiuterius nešti į namus ir naudotis kartu su tėvais (priemonė „Išimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų veiklos tobulinimas“). 12 prioritetas: - Projektas sukuria mokyklą jaunimui – vieno mėnesio trukmės, paremtą neformaliojo ugdymu, pameistryste ir kitomis metodikomis (priemonė „Komunikacija apie ES investicijas“).

Šaltinis: Horizontaliųjų principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn. ir Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimo priemonių vykdytojų apklausa, 2018 m. birželio – rugpjūčio mėn.

SI sukūrė ir projektai, aptariami kaip geroji Lietuvos praktika projektų atvejų aprašuose. Lietuvos SI gerosios praktikos pavyzdžiai apima įvairius SI tipus – naujas sukurtas socialines paslaugas, naujus dizaino sprendimus ar naujus bendradarbiavimo modelius. Pavyzdžiai pateikiami 6 iliustracijoje.

6 iliustracija. Lietuvos geroji praktika: SI, sukurtos ES fondų investicijų remiamuose projektuose

Naujos socialinės paslaugos: efektyvesnis socialinių poreikių tenkinimas Projektas Nr. 08.4.1-ESFA-V-416-02-0001 „Pasvalio bendruomeniniai šeimos namai“ yra vienas iš visose savivaldybėse finansuojamų analogiškų projektų, įgyvendinamų pagal 8-o prioriteto priemonę „Kompleksinės paslaugos šeimai“. Visi šie projektai yra skirti teikti įvairias socialines paslaugas gyventojams ir taip prisidėti mažinant socialinę atskirtį. Projekto metu bendruomeninės šeimos namuose dirba keturi specialistai: socialinis darbuotojas, vaikų priežiūros specialistas, psichologas ir vairuotojas. Specialistai teikia šias paslaugas: Individualus arba grupinis psichologo konsultavimas, susiduriant su įvairiomis problemomis;
--

- Socialinio darbuotojo konsultacijos, seminarai, paskaitos ir užsiėmimai;
- Pozityvios tėvystės mokymai;
- Vaikų priežiūros paslaugos iki 4 val. per dieną;
- Kylant konfliktinėms situacijoms ar sutrikus santykiams šeimoje, suteikiamos mediacijos paslaugos;
- Esant poreikiui, šeimai ar asmeniui suteikiamos pavėžėjimo paslaugos, kad nuošaliau gyvenantys asmenys galėtų pasinaudoti teikiama parama.

Projekto metu teikiamos paslaugos yra suteikiamos nemokamai visiems gyventojams.

Kompleksinės SI pavyzdys: problemos identifikavimas, nauji produktai ir bendradarbiavimo modeliai.

Projektas Nr. 10.1.2-ESFA-K-917-01-0004 „Piliečiai kartu“ yra skirtas moksleivių nuo 16 iki 19 metų informavimui, ugdymui ir pilietiškumo skatinimui, sprendžiant asmenų su negalia integracijos problemas. Projektą įgyvendina labdaros ir paramos fondas „Algijimas“, bendradarbiaudamas su 18-a Lietuvos mokyklų. Projekto veiklos yra vykdomos trimis etapais:

- Pirmame etape vyko susitikimai su mokyklos bendruomenėmis: mokytojais, mokiniais ir mokinių tėvais. Susitikimų metu vyko pokalbiai ir mokymai apie negalios fenomeną, dalyviai susipažino, kas tai yra ir kaip tai galima geriau suprasti. Nors mokymai, vykdomi šiame etape, buvo labiausiai orientuoti į mokinius, tiek mokytojai, tiek tėvai buvo taip pat skatinami prisijungti. Mokyklose taip pat buvo organizuojama Algimanto Aleksandravičiaus fotoparoda „neGalių paliesti“, kurioje dalyvavo žymūs visuomenės veikėjai. Šie žymūs žmonės buvo kviečiami į mokyklas skaityti paskaitas.
- Antrajame etape vyks metodikos, kaip įtraukti jaunus žmones į savo bendruomenės veiklą, rengimas. Šiame etape moksleiviai mokysis, kaip identifikuoti problemą, pažvelgiant iš neįgaliojo perspektyvos, ir kaip parengti projektą šiai problemai išspręsti. Kiekvienoje mokykloje bus rengiamas vienas projektas, kurį rengiant dalyvaus aktyviausi ir labiausiai susidomėję moksleiviai.
- Paskutiniame projekto etape moksleiviai bus supažindinami su bendruomenės atstovavimo, pilietiškumo principais. Jaunuoliai bus mokomi demokratijos principų ir vertybių, susipažins su valstybės institucijų struktūra, savivaldos modeliu, nevyriausybinių organizacijų veikla. Šio etapo tikslas – išsamiai supažindinti jaunuolius su erdve, kurioje gali būti inicijuojami ir vykdomi pokyčiai.

Į projektą, kaip ir buvo numatyta, įtraukta 1 600 moksleivių iš 18-os Lietuvos mokyklų. Iš šių moksleivių net 100 susidomėjo tolimesnėmis savanorystės galimybėmis ir užpildė savanorystės anketas. Net keturios mokyklos išreiškė norą dalyvauti mokymuose apie neįgaliųjų integraciją į švietimo procesą pasibaigus projektui.

Nauji dizaino sprendimai ir patobulintos paslaugos

Projektas Nr. 08.4.1-ESFA-V-405-01-0001 „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“¹⁷⁸ yra skirtas sukurti sąlygas pereiti nuo institucinės globos prie šeimoje ar bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos visoje Lietuvoje.

Projektas yra įgyvendinamas dviem etapais:

- Pirmajame etape yra sudaromos pertvarkai reikalingų sąlygų sukūrimas ir didinamas jau esamų paslaugų prieinamumas. Šiame etape buvo analizuojama dabartinė institucinės globos situacija (pvz., personalo motyvacija, kompetencijos) bei visuomenės nuomonė. Pasirinktos įstaigos (bandomosios) gavo visą reikalingą ekspertinę pagalbą naujo plano rengimo proceso metu, buvo išbandytos bandomosios paslaugos. Surinkta ekspertų komanda vertino paslaugų turinį, efektyvumą, kaštus ir tuomet sudarinėjo naujų paslaugų metodinius aprašus.
- Antrajame etape bus plečiama paslaugų infrastruktūra regionuose ir pradedamos teikti naujų formų paslaugos tikslinėms grupėms. Kai kurios paslaugos jau yra teikiamos, pavyzdžiui, budinčių globotojų paslauga. Į budinčius globotojus gali kreiptis visos šeimos, patiriančios krizę (pvz., kyla konfliktinės situacijos namuose).

Kai kurios paslaugos, pavyzdžiui, laikino atokvėpio stotelės neįgaliesiems, buvo išbandytos ir pasiteisino. Socialinės paslaugos įvairiomis formomis (paslaugos vaikams, likusiems be tėvų globos – bendruomeniniai vaikų globos namai, palydimoji globa, budintys globėjai, paslaugos šeimoms – kompleksinė pagalba moterims; paslaugos asmenims, turintiems proto ir (ar) psichikos negalią – laikinas atokvėpis įstaigoje ar namuose, apsaugotas būstas, asmeninis asistentas) teikiamos visuose Lietuvos regionuose¹⁷⁹. Tikimasi, kad šios paslaugos (t. y. laikina paslauga šeimai, kurioje yra asmuo su psichine ar proto negalia) bus pradedamos teikti didesniu mastu. Šis projektas turėtų sudaryti sąlygas bendruomenės paslaugomis grįstos globos plėtrai visos Lietuvos mastu, todėl pats projektas gali būti laikomas itin ambicingu.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis projektu atvejo studijomis.

Visus šiuos projektus vienija kompleksinis požiūris į problemų sprendimą. Projektas „Piliečiai kartu“ apima ne tik mokymus apie neįgaliųjų integraciją, tačiau juos sujungia su pilietiškumo ugdymu bei problemų sprendimo įrankių formavimu. Projektas „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ turėtų sudaryti sąlygas bendruomenės paslaugomis grįstos globos plėtrai visos Lietuvos mastu. Projektas „Pasvalio bendruomeniniai šeimos namai“ siekia įgalinti visas šeimas spręsti savo konkrečias problemas kompleksškai atsižvelgiant į visus jų poreikius. Kompleksinis požiūris į socialinių problemų sprendimą gali būti laikomas sėkmės veiksmu, galimai užtikrinsiančiu, kad šios inovacijos bus įgyvendintos ir padės pasiekti sisteminių pokyčių.

Dalis respondentų įvardijo veiksmus, kurie yra nelaikytini socialinėmis inovacijomis:

- Nemaža dalis 3 prioritetų respondentų kaip SI įvardijo naujų mašinų pirkimą, naujų technologijų diegimą, patalpų įsigijimą, įgautų žinių pritaikymą gerinant darbo sąlygas bei aplinką, paslaugų kokybės kėlimą ar paslaugų vystymą, darbo vietų kūrimą negalią turintiems žmonėms, bedarbiams, jaunimui ar žmonėms be

¹⁷⁸ Daugiau informacijos prieinama adresu: <http://www.pertvarka.lt/> [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁷⁹ Socialinių paslaugų žemėlapis prieinamas adresu: <http://www.pertvarka.lt/socialiniu-paslaugu-zemelapis/> [žiūrėta 2019 01 08].

kvalifikacijos, tačiau tai pernelyg abstraktūs veiksmai, kurių inovatyvumo ir socialinės reikšmės negalima įvertinti.

- 5 prioriteto vienas respondentas kaip SI paminėjo „teikiamas komunalines paslaugas“ (priemonė „Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra, įmonių valdymo tobulinimas“). Dar vienas respondentas paminėjo, kad SI jų projektais galėtų būti įgyvendinamos, tačiau „šiuo metu stringa dėl teisinių aktų neparengtumo ir kai kurių ministerijų darbuotojų nekompetencijos“ (priemonė „Prioritetinių turizmo plėtos regionų e-rinkodara“).
- 7 prioriteto „Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas“ finansuojamų projektų vykdytojai paminėjo tik abstrakčius veiksmus kaip sukurtas socialines inovacijas. Vienas respondentas tvirtino, kad „visas projektas skirtas naujų paslaugų ir galimybių atsiradimui, kuriomis naudosis ir vietiniai gyventojai, ir miesto svečiai“ (priemonė „Modernizuoti savivaldybių kultūros infrastruktūrą“). Dar vienas respondentas kaip socialinę inovaciją paminėjo „užimtumo skatinimą“ (priemonė „Parama darbui“).

Apibendrinant pažymėtina, kad Lietuvoje yra pavyzdinių SI atvejų, turinčių potencialo pasiekti sisteminių pokyčių. Kita vertus, šios inovacijos veikiau atsiranda ne dėl tinkamo reglamentavimo, o nepaisant jo stokos. Aiškesnis prioritetas šioms inovacijoms padėtų koncentruoti intervencijoms skirtas lėšas ir sukurti aiškesnę paramos struktūrą tiems projektų vykdytojams, kurie norėtų įgyvendinti tokias inovacijas.

6.3. HP ĮGYVENDINIMO REIKALAVIMAI VALDYMO IR KONTROLĖS SISTEMOJE

Socialinių inovacijų įgyvendinimas nėra kontroliuojamas ES fondų valdymo ir kontrolės sistemoje. SI nėra minimos pagrindiniuose šią sistemą reglamentuojančiuose dokumentuose, tokiuose kaip VP administravimo taisyklės, Projektų administravimo ir finansavimo taisyklės (PAFT), Techninės paramos administravimo taisyklės, PFSA rengimo forma (HP taikymo analizė), Partnerystės sutartis. Kalbinto socialinių inovacijų eksperto nuomone, dažnai tų priemonių, pagal kurias būtų galima įgyvendinti socialines inovacijas, PFSA riboja tokias galimybes. PFSA reikalavimai įprastai numato tradicinius projektų įgyvendinimo būdus ir todėl ribojamos galimybės įgyvendinti socialines inovacijas (pvz., viešosios įstaigos dažnai nėra numatomos kaip tinkami pareiškėjai, nors jos dažnai labiau linkusios taikyti socialines inovacijas socialinėms problemoms spręsti, joms, kaip ne pelno siekiančioms organizacijoms, sudėtinga gauti finansavimą technologinėms inovacijoms; taip pat paramos dažnai negali gauti startuoliai). Vienas iš sudėtingo projektų įgyvendinimo pavyzdžių yra miesto vietos veiklos grupės – norėdamos įgyvendinti projektus, bendruomenės turi rašyti sudėtingas paraiškas kiekvienam projektui, kurį kiekvieną atskirai vėliau administruos ESFA. Agentūrai savo ruožtu yra sudėtinga nustatyti laisvesnius PFSA reikalavimus, kadangi dažnai tai riboja įvairūs nacionaliniai teisės aktai.

Veiksmų programoje yra numatytas tik vienas stebėsenos rodiklis, susijęs su socialinių inovacijų skatinimu įgyvendinant prioritetus. 8.5 investicinio prioriteto „Socialinės verslininkystės ir profesinės integracijos socialinėse įmonėse bei socialinės ir solidarumo ekonomikos skatinimas, siekiant padidinti įsidarbinimo galimybes“ vienas iš trijų rodiklių yra susijęs su socialiniu verslu: „Sėkmingai veikiančių socialinių verslų dalis nuo visų ESF investicijas gavusių socialinių verslų 12 mėn. po projekto pabaigos“. Šio rezultato rodiklio numatomas duomenų šaltinis yra projektai, atsiskaitymo dažnumas numatytas kartą per metus, o VP nurodyta siektina rodiklio reikšmė – 50 proc. Šis rodiklis yra apskaičiuojamas automatiškai, tačiau, 2019 m. sausio 7 d. SFMIS duomenimis, duomenų apie per ataskaitinį laikotarpį pasiektą reikšmę nebuvo.

Apklausto socialinių inovacijų eksperto nuomone, socialinėms inovacijoms skatinti reikalingi ne veiklos rezultatų, o poveikio rodikliai. Ypač svarbu tai, kad socialinėms inovacijoms skatinti nereikia daugiau lėšų, nei skiriama dabar – joms įgyvendinti tereikia lankstesnių priemonių finansavimo taisyklių ar platesnio problemų, kurias galima spręsti socialinėmis inovacijomis, spektro, kadangi joms įgyvendinti tinkamos visos ES fondų priemonės.

6.4. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

Nors pagal VP finansuojami projektai sukuria SI ir jas įgyvendina, tai galėtų vykti didesniu mastu – kol kas VP nepakankamai prisideda ir skatina socialinių inovacijų kūrimą ir įgyvendinimą. Toliau pateikiamas detalesnis dabartinės padėties atitikties vertinimo kriterijams vertinimas

Kriterijus 1: VP strateginiuose dokumentuose pabrėžiama socialinių inovacijų svarba. Dabartinė padėtis neatitinka kriterijaus:

- Dokumentuose ir gairėse, susijusiose su VP, socialinėms inovacijoms neskiriamas reikšmingas dėmesys, jos minimos tik trumpai, neakcentuojant jų svarbos. Apie socialines inovacijas visiškai neužsimenama daugumoje VP strateginių dokumentų (t. y. Veiksmų programos administravimo taisyklėse, Projektų administravimo ir finansavimo taisyklėse, Projektų administravimo ir finansavimo taisyklėse (PAFT), Techninės paramos administravimo taisyklėse, Projektų finansavimo sąlygų aprašo rengimo formoje (HP taikymo analizėje), Partnerystės sutartyje). Priemonių taisyklės riboja socialinių inovacijų įgyvendinimą, nes dažnai numato tradicinius projekto įgyvendinimo kelius (nurodant konservatyvų galimų pareiškėjų ar finansuojamų veiklų spektrą).

Kriterijus 2: Socialinių inovacijų, sukurtų ir įgyvendintų pasinaudojus ES investicijomis, skaičius. Dabartinė padėtis **iš dalies atitinka kriterijų**:

- Nors socialinių inovacijų skatinimas tiesiogiai paminėtas tik prie 4, 8 ir 10 prioriteto, apklausos respondentų atsakymai rodo, kad socialines inovacijas kūrė ir projektų vykdytojai, finansuojami pagal 1, 5, 7, 9, 12 prioritetus. Identifikuotos SI yra skirtingo pobūdžio.
- Kita vertus, socialinių inovacijų augimo ir sklaidos vidaus rinkoje potencialas nėra pakankamai išnaudojamas. Pavyzdžiui, investicijoms į mokslinius tyrimus ir plėtrą, naujų technologijų gamybą, rizikos kapitalą, technologijų perdavimą reglamentavime skiriama kur kas daugiau dėmesio nei investicijų, skirtų socialinėms problemoms spręsti, skatinimui. Technologinė pažanga yra ir ateityje bus glaudžiai susijusi su socialinėmis inovacijomis, ypač toliau mažėjant kliūtims tarp verslo ir socialinės erdvės (Skandinavijos pavyzdys).

ES investicijų fondai turi potencialo prisidėti prie socialinių inovacijų skatinimo įgyvendinant Sumanią specializaciją bei Lietuvos inovacijų plėtros programos veiksmais – pavyzdžiui, įgyvendinant ikiprekybinius pirkimus.

Kriterijus 3: Socialinių inovacijų kūrėjai, teigiantys, kad veiksmų programa paskatino juos kurti ir įgyvendinti inovacijas. Dabartinė padėtis **iš dalies atitinka kriterijų**:

- Socialines inovacijas sukūrė projektų vykdytojai, kurių projektai buvo finansuojami iš įvairių priemonių. Kita vertus, dalis projektų vykdytojų, kurie teigė, kad projektais sukūrė socialines inovacijas, įvardijo gana tradicinius socialinių iššūkių sprendimo būdus, nelaikytinus inovacijomis (pvz., naujų darbo vietų kūrimas ar naujos technikos įsigijimas). Be to, tik apie 20 respondentų paminėjo, kad jų projektas sukūrė SI – tai santykinai labai maža dalis apklausos respondentų.

Vertinant, ar HP taikymo reikalavimai yra tinkamai ir pakankamai inkorporuoti į valdymo ir kontrolės sistemą, tikrinama dabartinės padėties atitiktis penkiems vertinimo kriterijams. Visi jie aptariami toliau.

Kriterijus 1: Strateginiuose dokumentuose aiškiai reglamentuojamos taisyklės ir būdai, kaip HP reikalavimai turėtų būti inkorporuojami į valdymo ir kontrolės sistemą. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus**:

- Projektų finansavimas nepriklauso nuo to, ar projekto metu sukuriamos SI.
- VP reglamentavimas socialines inovacijas pamini tik prie trijų prioritetų, tačiau tai yra paminima abstrakčiai, nesusiejant jų su konkrečiomis priemonėmis. Apie socialines inovacijas visiškai neužsimenama daugumoje VP strateginių dokumentų

Kriterijus 2: Yra numatyti stebėsenos rodikliai, susiję su HP. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus** – numatytas tik vienas rodiklis, nukreiptas į socialinių inovacijų skatinimo masto matavimą.

Kriterijus 3: Pagal numatytus rodiklius sistemingai renkama informacija. Esama būklė **iš dalies atitinka kriterijų**:

- Informacija apie rodiklį apskaičiuojama automatiškai.
- Nors informacijos šaltiniai ir surinkimo būdas yra aiškiai nurodytas, informacijos apie progresą, 2019 m. sausio 7 d. SFMIS duomenimis, duomenų bazėje nebuvo.

Kriterijus 4: HP taikymas traktuojamas kaip reikšmingas kriterijus, priimant sprendimus dėl projektų finansavimo. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus** – finansavimo skyrimas projektui nepriklauso nuo to, ar projekte sukuriamos SI.

Kriterijus 5: Vykdamas projektų kontrolę ir tikrinimą, vertinamas ir HP taikymas. Dabartinė padėtis **neatitinka kriterijaus** – projektų tikrinimo metu nėra reikalaujama tikrinti, ar projekto metu kuriamos SI.

Iššūkis	Ar principas tinkamai ir pakankamai integruotas?
Socialinių inovacijų skatinimas	Ne , nes priemonių finansavimo taisyklės labiau riboja negu skatina socialines inovacijas. Priemonės dažniausiai skatina tradicinius problemų sprendimų būdus (pvz., naujų darbo vietų kūrimas, naujos technikos įsigijimas). Šiuo metu visa atsakomybė kurti socialines inovacijas atitenka pareiškėjams – jiems tenka maksimaliai lanksčiai interpretuoti PFSA ir kitas taisykles įgyvendinant projektus, kuriančius socialines inovacijas.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Strateginiai siūlymai ir rekomendacijos

Problema	Skyrius, kur pateiktas problemos aprašymas	Rekomendacija	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
Socialinėms inovacijoms neskiriama pakankamai dėmesio strateginiame lygmenyje, jos nėra atskiras prioritetas bei nefinansuojamos atskiromis priemonėmis.	6.2	Strateginis siūlymas: Socialinės inovacijas įtvirtinti kaip horizontalųjį principą ir skirti konkrečias priemones, kuriomis būtų skatinami įvairūs socialinių inovacijų ciklo etapai (nuo idėjų generavimo iki plataus masto plėtros ar sisteminių pokyčių). Tokių priemonių, nukreiptų į socialinių inovacijų skatinimą, reglamentavimas turėtų būtų pritaikytas socialinių inovacijų specifikai (pvz., platesnis tinkamų finansuoti veiklų sąrašas, į poveikį, o ne į veiklos rezultatus orientuoti rodikliai).	FM, visos institucijos	2020–2021 m.

Šaltinis: sudaryta autorių.

BENDRI STRATEGINIAI SIŪLYMAI

Rengiant atskirų horizontaliųjų principų (HP) rekomendacijas pastebėta, kad kai kurios rekomendacijos kartojasi. Todėl nuspręsta atskirai išskirti tas rekomendacijas, kurios yra aktualios visų ar daugumos HP taikymui (žr. lentelę toliau).

Problema	Strateginis siūlymas	Atsakingos institucijos	Įgyvendinimo laikotarpis
Vienas pagrindinių HP taikymo iššūkių – komunikacijos stoka. Komunikaciją užtikrintų tinkamos HP taikymo paramos struktūros, kurios turėtų aiškų veiksmų planą (ko, kaip ir iki kada siekiama) ir jį nuosekliai įgyvendintų bendradarbiaujant su visomis suinteresuotomis grupėmis, kurdamas tarpusavio sinergijas. Anksčiau FM koordinavo HP taikymo grupę, kuriai priklausė skirtingų institucijų atstovai. Ši grupė nariams teikė pridėtinę vertę vykdant diskusijas, keičiantis žiniomis aktualiais klausimais. Tačiau grupė sunyko, spėjama, dėl kelių priežasčių, tarp jų: netinkamo organizavimo būdo (t. y. diskutuojant atskirų HP klausimus dalyvavo ir su kitų HP taikymu dirbantys asmenys, nors jiems tai nebūtinai buvo aktualu); grupė neturėjo įgaliojimų priimti HP taikymui aktualius sprendimus. Šiuo metu bendros grupės nėra ir veikia tik pavienės grupės. Pavyzdžiui, darnaus vystymosi srityje veikia Nacionalinė darnaus vystymosi komisija (NDVK) ¹⁸⁰ . Sisteminės visų HP taikymo priežiūros ir tobulinimo grupės šiuo metu šalyje nėra.	Kiekvienas HP dažniausiai apima kelių organizacijų funkcijas ir kuruojamas sritis. Todėl sklandžiam HP taikymui būtina nuolatinį proceso koordinavimą atliekanti paramos struktūra. Koordinavimas būtinas ne tik kiekvieno investicijų laikotarpio pradžioje, bet ir viso laikotarpio metu, siekiant spręsti kylančius pavienius, su HP taikymu susijusius klausimus. Todėl rekomenduojama atnaujinti HP taikymo paramos struktūrą (-as) . Galimi sprendimo būdai: - Sukurti HP taikymo skyrių Europos socialinio fondo agentūroje (ESFA), kuris koordinuotų visų HP taikymą šalyje. Skyriui sukurti panaudoti VP techninės paramos lėšas. Panašios struktūros egzistuoja kitose ES šalyse narėse. Pavyzdžiui, Vokietijoje 2015 m. sausį buvo sukurta HP taikymo ESF investicijose agentūra. Agentūra pavaldi Federalinei socialinių reikalų ir darbo ministerijai ir konsultuoja ESF federalinę veiksmų programą įgyvendinančius valstybės tarnautojus. - Kiekvienam HP sukurti po atskirą HP darbo grupę, kurios koordinatorius – atsakingos institucijos (ministerijos) atstovas. HP darbo grupių veiklą finansuoti iš VP techninės paramos lėšų. Kiekvieno HP darbo grupė integruoja visas iki tol buvusias horizontaliąsias struktūras (pvz., darnaus vystymosi HP darbo grupė integruoja NDVK). HP grupės pagrindinė platforma – Valstybės tarnybos valdymo informacinėje sistemoje (VATIS) ar kitoje platformoje prieinamas diskusijų forumas. Esant poreikiui organizuojami gyvi susitikimai. Esant poreikiui aptarti visiems HP aktualius klausimus (pvz., HP stebėsenos sistemos tobulinimas), FM organizuoja bendrus visų HP darbo grupių narių susitikimus. Panaši HP taikymo struktūra veikia Airijoje, kur už atskirus HP atsakingi ministerijų departamentai ar skyriai (pvz., už darnų vystymąsi atsakingas Komunikacijos, klimato kaitos ir aplinkos departamentas). Paramos struktūros funkcijos galėtų apimti: HP strategijos ir veiksmų plano rengimą; ekspertinių konsultacijų, kaip integruoti HP rengiant, įgyvendinant, stebint ir viešinant ES fondų investicijas, teikimą; gerosios praktikos sklaidą; pagalbą institucijoms identifikuojant potencialius HP taikymo pažeidimus ir vykdant jų prevenciją.	Finansų ministerija Ministerijos, atsakingos už HP taikymą Kitos suinteresuotos institucijos	2014–2020 ir 2021–2027
Šalyje HP taikymo įgyvendinant VP stebėseną vykdoma atliekant bendrus (visų HP) ir specifinius (atskirų HP) vertinimus. Tačiau nėra HP taikymo stebėsenos (rodiklių) sistemos, kuri įgalintų bet kuriuo metu patikrinti, kaip laikomasi HP taikymo veiksmų plano. Minėti vertinimai naudoja įvairius VP	Siekiant geriau taikyti HP, siūloma sukurti patogią ir aiškią HP taikymo stebėsenos sistemą . Galimi, pavyzdžiui, šie sprendimai: HP taikymo stebėsenai naudojami tik nacionaliniai / konteksto rodikliai. Kiekvienam HP parengiamas esminių nacionalinių / konteksto rodiklių sąrašas ir rodiklių statistika sisteminama viename dokumente. Preliminarūs kiekvieno HP aktualių rodiklių sąrašai pateikti HP taikymo gairėse, 2 priede¹⁸¹. Kai kurie jų jau detalizuoti. Pavyzdžiui, darnaus vystymosi horizontaliajam principui gali būti adaptuoti LR aplinkos ministerijos parengtoje JT darnaus vystymosi	Finansų ministerija Ministerijos, kuruojančios skirtingas HP sritis	2014–2020 ir 2021–2027

¹⁸⁰ Žr. <http://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva/nacionaline-darnaus-vystymosi-politika> [žiūrėta 2018 12 04]. Tačiau ši komisija nėra aktyvi – nuo 2005 m. surengti keturi posėdžiai.

¹⁸¹ Žr. Finansų ministerija (2017). Horizontaliųjų principų investuojant 2014–2020 m. Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas įgyvendinimo gairės, prieinamos adresu: <http://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/horizontaliuju-principu-investuojant-2014-2020-m-es-strukturiniu-fundu-lesas-igyvendinimo-gaires> [žiūrėta 2018 12 04].

rodiklius, tačiau nesisteminiai. Nėra rodiklių sistemos, kuri įgalintų stebėti kaip atskiri VP prioritetai, priemonės, uždaviniai taiko HP ir kokia HP taikymo pažanga pasiekta nacionaliniu mastu (VP rodikliai ir HP nėra susieti).	darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaitoje pateikiami rodikliai¹⁸². HP taikymo stebėseną vykdoma atliekant <i>ex ante</i> ir <i>ex post</i> vertinimus, kurie, be kitų šaltinių, remiasi nacionaliniais / konteksto rodikliais. Rezultato ir nacionalinių / konteksto rodiklių derinys. Kiekvienam HP numatyti dvejopus rodiklius: ribotą skaičių esamų rezultato rodiklių tiesiogiai (diferencijuotai) HP taikančiuose VP uždaviniuose ir priemonėse bei nacionalinius / konteksto rodiklius likusiems VP prioritetams, uždaviniams, priemonėms, kuriuose šis HP taikomas netiesiogiai (integruotai). Rezultato rodikliai turi būti siejami su HP tikslais, kurie nurodomi HP strategijoje ir veiksmų plane. HP taikymo VP stebėseną vykdoma stebint rezultato rodiklius ir atliekant <i>ex post</i> vertinimus remiantis, be kitų šaltinių, rezultato bei nacionaliniais / konteksto rodikliais. HP taikymo stebėseną šiuo atveju gali būti vykdoma ir tiesiogiai su HP susijusių projektų patikrų metu.		
HP taikymo sėkmė iš dalies priklauso nuo to, kaip efektyviai yra keičiami visuomenės narių įpročiai ir nuostatos HP srityse. Vienas efektyvių įrankių – socialinė reklama. Visgi socialinė reklama šalyje, ko gero, labiausiai naudojama tik kai kurių šalies institucijų (pvz., Lietuvos automobilių kelių direkcijos prie Susisiekimo ministerijos). Daugumai viešojo valdymo institucijų ji nėra įprastas įrankis. Tokiose HP srityse kaip lygios galimybės ir nediskriminavimas, moterų ir vyrų lygybė, jaunimo problemos ar socialinių inovacijų plėtra, socialinė reklama nėra pakankamai išnaudojama. Vietoj socialinės reklamos dažnai pasirenkami mokymai, informaciniai renginiai ar kitos panašios veiklos, šiuo atveju galinčios turėti mažesnę poveikį siekiamam rezultatui. Kitas būdas keisti visuomenės narių įpročius ir nuostatas HP srityse – švietimas, kuris HP srityje vykdomas nepakankamai.	Siūlytina įprastas visuomenės informavimo veiklas keisti socialine reklama¹⁸³, kuri yra kur kas efektyvesnis būdas siekiant keisti visuomenės atstovų nuostatas ir, ypač, elgesį HP aktualiais klausimais. Lietuvos gyventojams dažnai trūksta ne tik informacijos, pavyzdžiui, nediskriminavimo klausimu, bet ir sąmoningumo, tai yra aktyvaus dėmesio su diskriminavimu susijusioms problemoms identifikuoti ir spręsti. Socialinė reklama skatintų gyventojus tapti sąmoningesniais nediskriminavimo ir kitose HP aktualiose srityse. Galimi sprendimai siekiant plėtoti socialinės reklamos taikymą HP srityse: - Įgyvendinant VP priemones HP srityse kur kas daugiau dėmesio skirti ne viešinimui, o socialinei reklamai. - Parengti pareiškėjams informaciją, kas yra gera socialinė reklama (geros praktikos pavyzdžiai) ir kokiose srityse ji yra aktualiausia ir tinkamiausia, ką svarbu žinoti siekiant pirkti socialinės reklamos paslaugas. - Siekiant efektyvumo šioje srityje būtina stebėti pokyčius atliekant socialinės reklamos poveikio vertinimus. Integruoti HP į švietimo veiklas. Pavyzdžiui, inkorporuoti HP turinį į bendrojo ugdymo programas. Suteikti kur kas daugiau ir įvairesnių tęstinio mokymo HP srityje galimybių (pvz., virtualūs mokymai pavienėse HP srityse).	Finansų ministerija Ministerijos, kurujančios skirtingas HP sritis Finansų ministerija Ministerijos, kurujančios skirtingas HP sritis	2014–2020 ir 2021–2027

Šaltinis: sudaryta autorių.

¹⁸² Daugiau informacijos prieinama: JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita, 2018 (51–68 psl.). Prieinama adresu:

http://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/DV%20ataskaita/ataskaita%20LT.pdf [žiūrėta 2019 01 08].

¹⁸³ Įprastai socialinė reklama siekiama atkreipti dėmesį į aktualiausias visuomenės problemas bei moralines vertybes ir, ypač, keisti visuomenės požiūrį ir (ar) elgesį jų atžvilgiu. Tikroji socialinė reklama neturi (matomo) užsakovo.

1 PRIEDAS: ATLIKTŲ INTERVIU RESPONDENTAI

Lentelė: Atliktų interviu respondentai*

Apklausti interviu respondentai	Institucija / organizacija	Pareigos	Kontaktai	DV	LGN	MVL	JPS	P	SI
Projektų vykdytojai									
Respondentas 1	Labdaros ir paramos fondas „Algojimas“	-	-		+		+		+
Gabrielė Dabulskytė	Lietuvos jaunimo organizacijų taryba	LijOT biuro administratorė	lijot@lijot.lt		+		+		
Inga Valentinienė	Vilniaus dailės akademija	VDA stažuotoja, įgyvendinanti projektą	inga.valentiniene@go.kauko.lt	+					
Respondentas 2	Institucinė globos pertvarka (ekspertų grupė)	-	-						
Ieva Rutavičiūtė	Valstybinis studijų fondas	Projekto vadovė	ieva.rutaviciute@vsf.lt		+		+		
Respondentas 3	Lietuvos darbo birža	-	-				+		
Respondentas 4	Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba	-	-			+			
Respondentas 5	UAB „Bigso“	-	-	+					
Respondentas 6	Vytauto Didžiojo universitetas	-	-	+					
Jurgita Venskienė	Pasvalio šeimos globos centras	Centro direktorė	pasvaliosgc@gmail.com		+	+	+		
Ekspertai									
Virginija Aleksejūnė	Lygių galimybių plėtros centras	Direktorė	virginija@gap.lt			+			
Respondentas 7	Jaunimo politikos ekspertas	-	-				+		
Laimonas Ragauskas	Buvęs Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūros ekspertas	Ekspertas	laimonas.ragauskas@gmail.com				+		
Birutė Sabatauskaitė	Lietuvos žmogaus teisių centras	Ekspertė	birute@lchr.lt		+	+			
Respondentas 8	Žmogaus teisių stebėjimo institutas	-	-		+	+			
Respondentas 9	Jaunimo reikalų departamentas	-	-				+		
Inesis Kiškis	Aplinkos ministerija	Departamento vadovas	inesis.kiskis@am.lt	+					
Audronė Alijošiūtė	Baltijos aplinkos forumas	Ekspertė	Audrone.alijsiute@bef.lt	+					
Respondentas 10	LPF Nevyr. organizacijų informacijos ir paramos centras	-	-					+	
Respondentas 11	VŠĮ Europos namai	-	-					+	
Respondentas 12	Nacionalinis socialinės integracijos institutas	-	-						+
VP įgyvendinančių institucijų atstovai									
Jūratė Masiulienė	Žemės ūkio ministerija	Vyriausioji specialistė	jurate.masiuliene@zum.lt					+	
Respondentas 13	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	-	-		+	+	+		
Olga Celova	Ūkio ministerija	Skyriaus vedėja	olga.celova@ukmin.lt	+					
Respondentas 14	Švietimo ir mokslo ministerija	-	-		+	+	+		
Justina Jakštienė	Centrinė projektų valdymo agentūra	Socialinės apsaugos projektų skyriaus viršininkė	j.jakstiene@cpva.lt	+	+	+			
Miglė Aleksonytė	Europos socialinio fondo agentūra	Projektų vertinimo koordinatore	Migle.aleksonyte@esf.lt		+	+			
Respondentas 15	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	-	-						+
SK veikloje dalyvaujantys partneriai									
Respondentas 16	SK narys	-	-					+	
Vida Augustinienė	Lietuvos pacientų organizacijų atstovų taryba	Pirmininkė	info@pacientutaryba.lt					+	
Antanas Mikalauskas	Lietuvos jaunimo organizacijų taryba	Prezidentas	prezidentas@lijot.lt					+	
Respondentas 17	SK narys	-	-					+	
Linus Žabaliūnas	Lietuvos Respublikos turizmo rūmai	Prezidiumo narys	prezidentas@atostogoskaime.lt					+	

* Respondentai, iš kurių nebuvo gautas raštiškas sutikimas naudoti asmens duomenis, anonimizuoti. DV – darnaus vystymosi horizontalusis principas (HP); LGN – lygių galimybių ir nediskriminavimo HP; MVL – moterų ir vyrų lygybės HP; JPS – jaunimo problemų sprendimo HP; P – partnerystės HP; SI – socialinės inovacijos. Šaltinis: sudaryta autorių.

2 PRIEDAS: PROJEKTŲ VYKDYTOJŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAI

Horizontalių principų įgyvendinimo vertinimas: ES investicinių projektų vykdytojų apklausa:
Horizontalieji principai

1) Ar įgyvendindami savo projektą siekiate prisidėti prie šių horizontalių principų (HP) įgyvendinimo?

	Tai nėra mūsų projekto tiesioginis tikslas, todėl projekte nėra numatyta jokių su šiuo HP susijusių veiklų	Tai vienas svarbiausių projektų tikslų	Nors tai ne pagrindinis tikslas, tam numatėme veiklas
Darnus vystymasis (tvari plėtra)			
Lygių galimybių ir nediskriminacijos skatinimas			
Moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas			
Jaunimo problemų sprendimas			

Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į DARNAUS VYSTYMOSI horizontaliojo principo įgyvendinimą, yra ar buvo vykdomos jūsų projekte?

- Mokymai, informacijos sklaida darnaus vystymosi temomis
- Į projekto veiklas siekta įtraukti specifinių tikslinių grupių atstovus (nurodykite kokius): ____
- Planuodami veiklas, užtikriname galimybes, kad projekto teikiama nauda pasinaudotų visų tikslinių grupių atstovai
- Įgyvendintos priemonės, siekiant išspręsti konkrečius su darniu vystymusi susijusius iššūkius (pvz., biologinės įvairovės atkūrimas)
- Siekiama sumažinti jūsų vykdomos veiklos galimai daromą neigiamą poveikį aplinkai (pvz., gamybos įrenginių atnaujinimas, siekiant sumažinti energijos suvartojimą)
- Įmonėms, kitoms organizacijoms ar valstybinėms institucijoms suteikiama sisteminė pagalba pereinant prie darnaus vystymosi modelio
- Kita (įrašyti): _____

Trumpai apibūdinkite savo projekto veiklas, kurios, jūsų manymu, labiausiai prisideda prie DARNAUS VYSTYMOSI HP įgyvendinimo ir pagrįskite kodėl?

	Veikla (-os), kuri labiausiai prisideda prie darnaus vystymosi HP įgyvendinimo?	Kodėl ji labiausiai prisideda? Pagrįskite.
Veikla Nr. 1		
Veikla Nr. 2		
Veikla Nr. 3		

Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINACIJOS SKATINIMO horizontaliojo principo įgyvendinimą, yra ar buvo vykdomos jūsų projekte?

- Mokymai ir informacijos sklaida diskriminacijos mažinimo temomis
- Į projekto veiklas siekta įtraukti diskriminuojamų tikslinių grupių atstovus (pvz., tautinės mažumos)
- Planuodami veiklas, užtikriname galimybes, kad projekto teikiama nauda pasinaudotų įprastai diskriminaciją patiriančių tikslinių grupių atstovai
- Įgyvendintos priemonės, siekiant išspręsti konkrečius su lygių galimybių užtikrinimu susijusius iššūkius (pvz., vyraujantys neigiami stereotipai apie konkrečią tautinę mažumą)
- Siekiama sumažinti diskriminaciją, galimai pastebimą jūsų kasdienėje veikloje (pvz., imamas priemonių panaikinti darbo užmokesčio skirtumus, galimai atsiradusius dėl diskriminacijos)
- Ekspertinė ar kita pagalba įmonėms, kitoms organizacijoms ar valstybinėms institucijoms, siekiančioms sumažinti egzistuojantį diskriminacijos lygį
- Kita (įrašyti): _____

Trumpai apibūdinkite savo projekto veiklas, kurios, jūsų manymu, labiausiai prisideda prie LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINACIJOS SKATINIMO HP įgyvendinimo ir kodėl?

	Veikla (-os), kuri labiausiai prisideda prie lygių galimybių ir nediskriminacijos skatinimo HP įgyvendinimo?	Kodėl ji labiausiai prisideda? Pagrįskite.
Veikla Nr. 1		
Veikla Nr. 2		
Veikla Nr. 3		

Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ UŽTIKRINIMO horizontaliojo principo įgyvendinimą, yra ar buvo vykdomos jūsų projekte?

- Mokymai ir informacijos sklaida lyčių lygybės temomis
- Į projekto veiklas siekta įtraukti įprastai diskriminuojamų lyčių atstovus (pvz., regionuose gyvenančių moterų pritraukimas)
- Planuojant ir įgyvendinant veiklas atsižvelgiama į skirtingas vyrų ir moterų galimybes pasinaudoti projekto teikiama nauda (pvz., pasiūlytos mažamečių vaikų priežiūros paslaugos mokymų metu)
- Įgyvendintos priemonės, siekiant išspręsti konkrečius su moterų ir vyrų lygybės užtikrinimu susijusius iššūkius (pvz., vyraujančių stereotipų apie „moteriškas“ ir „vyrishkas“ profesijas naikinimas)
- Siekiama sumažinti jūsų veikloje galimai egzistuojančią diskriminaciją lyčių pagrindu (pvz., skatinamas įmonės darbuotojų dialogas dėl galimų diskriminavimo lyties pagrindu apraiškų darbe)
- Ekspertinė ar kita pagalba įmonėms, kitoms organizacijoms ar valstybinėms institucijoms, siekiančioms užtikrinti moterų ir vyrų lygybę
- Kita (įrašyti): _____

Trumpai apibūdinkite savo projekto veiklas, kurios, jūsų manymu, labiausiai prisideda prie MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ HP įgyvendinimo ir pagrįskite kodėl?

	Veikla (-os), kuri labiausiai prisideda prie moterų ir vyrų lygių galimybių HP įgyvendinimo?	Kodėl ji labiausiai prisideda? Pagrįskite.
Veikla Nr. 1		
Veikla Nr. 2		
Veikla Nr. 3		

Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į JAUNIMO PROBLEMŲ SPRENDIMO horizontaliojo principo įgyvendinimą, yra ar buvo vykdomos jūsų projekte?

- Mokymai ir informacijos sklaida, stiprinantys kompetencijas, reikalingas dirbant su jaunimu
- Į projekto veiklas siekta įtraukti kuo didesnę skaičių jaunimo atstovų
- Planuojant ir įgyvendinant veiklas, atsižvelgiama į specifines jaunimo galimybes dalyvauti jūsų projekte, gauti naudą
- Įgyvendintos priemonės, siekiant išspręsti konkrečius su jaunimo problemomis susijusius iššūkius (pvz., įmonių nenoras įdarbinti jaunos, profesinės patirties stokojančius asmenis)
- Siekiama sumažinti jūsų veikloje galimai kylančius iššūkius jaunimui (pvz., įmonėje užtikrinamos galimybės darbą derinti su mokslu)
- Ekspertinė ar kita pagalba įmonėms, kitoms organizacijoms ar valstybinėms institucijoms, prisidedančioms prie jaunimo problemų sprendimo
- Kita (įrašyti): _____

Trumpai apibūdinkite savo projekto veiklas, kurios, jūsų manymu, labiausiai prisideda prie JAUNIMO PROBLEMŲ SPRENDIMO HP įgyvendinimo ir pagrįskite kodėl?

	Veikla (-os), kuri labiausiai prisideda prie jaunimo problemų sprendimo HP įgyvendinimo?	Kodėl ji labiausiai prisideda? Pagrįskite.
Veikla Nr. 1		
Veikla Nr. 2		
Veikla Nr. 3		

2) Pažymėkite, ar sutinkate su toliau pateiktais teiginiais (nuo visiškai sutinku iki visiškai nesutinku) dėl horizontaliųjų principų (HP):

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Veiksmų programos reikalavimai, susiję su HP įgyvendinimu, sukuria tik papildomą administracinę naštą projektų vykdytojams, bet jokios realios pridėtinės vertės neturi.				
HP įgyvendinimas – tai tik formalus privalomas reikalavimas, realybėje neturintis nei teigiamo, nei neigiamo poveikio.				
Kai kurių projektų vykdytojai prisideda prie HP įgyvendinimo, bet tai tiesiogiai nepriklauso nuo veiksmų programoje numatytų reikalavimų.				
Reikalavimai, susiję su HP įgyvendinimu, skatina projektų vykdytojus imtis papildomų veiksmų ir turi reikšmingą teigiamą poveikį.				
Mūsų projektas prisideda prie socialinių inovacijų (naujų idėjų, produktų ar paslaugų, kuriomis sprendžiamos socialinės problemos) kūrimo ir įgyvendinimo.				

Trumpai apibūdinkite socialines inovacijas, kurios buvo sukurtos ir(ar) įgyvendintos jūsų projekte:_____
Ačiū

Smulkiojo ir vidutinio verslo konkurencingumo skatinimo priemonių vykdytojų apklausa: Horizontalieji principai

1) Ar įgyvendindami savo projektą siekiate prisidėti prie šių horizontaliųjų principų (HP) įgyvendinimo?

	Tai nėra mūsų projekto tiesioginis tikslas, todėl projekte nėra numatyta jokių su šiuo HP susijusių veiklų	Tai vienas svarbiausių projektų tikslų	Nors tai ne pagrindinis tikslas, tam numatėme veiklas
Darnus vystymasis (tvari plėtra)			
Lygių galimybių ir nediskriminacijos skatinimas			
Moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas			
Jaunimo problemų sprendimas			

Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į DARNAUS VYSTYMOSI horizontaliojo principo įgyvendinimą, vykdomos jūsų projekte?

- Mokymai, informacijos sklaida darnaus vystymosi temomis
- Į projekto veiklas siekta įtraukti specifinių tikslinių grupių atstovus (nurodykite kokius): ____
- Planuodami veiklas, užtikriname galimybes, kad projekto teikiama nauda pasinaudotų visų tikslinių grupių atstovai
- Įgyvendintos priemonės, siekiant išspręsti konkrečius su darniu vystymusi susijusius iššūkius (pvz., biologinės įvairovės atkūrimas)
- Siekiama sumažinti jūsų vykdomos veiklos galimai daromą neigiamą poveikį aplinkai (pvz., gamybos įrenginių atnaujinimas, siekiant sumažinti energijos suvartojimą)
- Įmonėms ar valstybinėms institucijoms suteikiama sisteminė pagalba pereinant prie darnaus vystymosi modelio
- Kita (įrašyti): _____

Trumpai apibūdinkite savo projekto veiklas, kurios, jūsų manymu, labiausiai prisideda prie DARNAUS VYSTYMOSI HP įgyvendinimo ir kodėl?

Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINACIJOS SKATINIMO horizontaliojo principo įgyvendinimą, vykdomos jūsų projekte?

- Mokymai ir informacijos sklaida diskriminacijos mažinimo temomis
- Į projekto veiklas siekta įtraukti diskriminuojamų tikslinių grupių atstovus (pvz., tautinės mažumos)
- Planuodami veiklas, užtikriname galimybes, kad projekto teikiama nauda pasinaudotų įprastai diskriminaciją patiriančių tikslinių grupių atstovai
- Įgyvendintos priemonės, siekiant išspręsti konkrečius su lygių galimybių užtikrinimu susijusius iššūkius (pvz., vyraujantys neigiami stereotipai apie konkrečią tautinę mažumą)
- Siekiama sumažinti diskriminaciją, galimai pastebimą jūsų kasdienėje veikloje (pvz., imamasi priemonių panaikinti darbo užmokesčio skirtumus, galimai atsiradusius dėl diskriminacijos)
- Ekspertinė ar kita pagalba įmonėms, organizacijoms ar valstybinėms institucijoms, siekiančioms sumažinti egzistuojantį diskriminacijos lygį
- Kita (įrašyti): _____

Trumpai apibūdinkite savo projekto veiklas, kurios, jūsų manymu, labiausiai prisideda prie LYGIŲ GALIMYBIŲ IR NEDISKRIMINACIJOS SKATINIMO HP įgyvendinimo ir kodėl?

Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ UŽTIKRINIMO horizontaliojo principo įgyvendinimą, vykdomos jūsų projekte?

- Mokymai ir informacijos sklaida lyčių lygybės temomis
- Į projekto veiklas siekta įtraukti įprastai diskriminuojamų lyčių atstovus (pvz., regionuose gyvenančių moterų pritraukimas)
- Planuojant ir įgyvendinant veiklas atsižvelgiama į skirtingas vyrų ir moterų galimybes pasinaudoti projekto teikiama nauda (pvz., pasiūlytos mažamečių vaikų priežiūros paslaugos mokymų metu)
- Įgyvendintos priemonės, siekiant išspręsti konkrečius su moterų ir vyrų lygybės užtikrinimu susijusius iššūkius (pvz., vyraujančių stereotipų apie „moteriškas“ ir „vyriškas“ profesijas naikinimas)

- Siekiama sumažinti jūsų veikloje galimai egzistuojančią diskriminaciją lyčių pagrindu (pvz., skatinamas įmonės darbuotojų dialogas dėl galimų diskriminavimo lyties pagrindu apraiškų darbe)
- Ekspertinė ar kita pagalba įmonėms, organizacijoms ar valstybinėms institucijoms, siekiančioms užtikrinti moterų ir vyrų lygybę
- Kita (įrašyti): _____

Trumpai apibūdinkite savo projekto veiklas, kurios, jūsų manymu, labiausiai prisideda prie MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ HP įgyvendinimo ir kodėl?

Kokio pobūdžio veiklos, nukreiptos į JAUNIMO PROBLEMŲ SPRENDIMO horizontaliojo principo įgyvendinimą, vykdomos jūsų projekte?

- Mokymai ir informacijos sklaida, stiprinantys kompetencijas, reikalingas dirbant su jaunimu
- Į projekto veiklas siekta įtraukti kuo didesnę skaičių jaunimo atstovų
- Planuojant ir įgyvendinant veiklas, atsižvelgiama į specifines jaunimo galimybes dalyvauti jūsų projekte, gauti naudą
- Įgyvendintos priemonės, siekiant išspręsti konkrečius su jaunimo problemomis susijusius iššūkius (pvz., įmonių nenoras įdarbinti jaunus asmenis, stokojančius profesinės patirties)
- Siekiama sumažinti jūsų veikloje galimai kylančius iššūkius jaunimui (pvz., įmonėje užtikrinamos galimybės darbą derinti su mokslu)
- Ekspertinė ar kita pagalba įmonėms, organizacijoms ar valstybinėms institucijoms, prisidedančioms prie jaunimo problemų sprendimo
- Kita (įrašyti): _____

Trumpai apibūdinkite savo projekto veiklas, kurios, jūsų manymu, labiausiai prisideda prie JAUNIMO PROBLEMŲ SPRENDIMO HP įgyvendinimo ir kodėl?

2) Pažymėkite, ar sutinkate su toliau pateiktais teiginiais (nuo visiškai sutinku iki visiškai nesutinku) dėl horizontaliųjų principų (HP):

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Veiksmų programos reikalavimai, susiję su HP įgyvendinimu, sukuria tik papildomą administracinę naštą projektų vykdytojams, bet jokios realios pridėtinės vertės neturi.				
HP įgyvendinimas – tai tik formalus privalomas reikalavimas, realybėje neturintis nei teigiamo, nei neigiamo poveikio.				
Kai kurių projektų vykdytojai prisideda prie HP įgyvendinimo, bet tai tiesiogiai nepriklauso nuo veiksmų programoje numatytų reikalavimų.				
Reikalavimai, susiję su HP įgyvendinimu, skatina projektų vykdytojus imtis papildomų veiksmų ir turi reikšmingą teigiamą poveikį.				
Mūsų projektas prisideda prie socialinių inovacijų (naujų idėjų, produktų ar paslaugų, kuriomis sprendžiamos socialinės problemos) kūrimo ir įgyvendinimo.				

Trumpai apibūdinkite socialines inovacijas, kurios buvo sukurtos ar įgyvendintos jūsų projekte.

Ačiū

3 PRIEDAS: PROJEKTŲ ATVEJO STUDIJOS

Lentelė: Projektų atvejo studijoms sąrašas

Taikomas HP	Projektas	Prioritetas ir priemonė	Projekto aprašymas ¹⁸⁴	Kodėl analizei pasirinktas šis projektas?
Darnus vystymasis	UAB „Bigso“ saulės energijos įėgainės diegimas Nr. 04.2.1-LVPA-K-836-01-0025	4 PRIORITETAS. Energtijos efektyvumo ir atsinaujinančių išteklų energijos gamybos ir naudojimo skatinimas. PRIEMONĖ: Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT+	Įmonė UAB „Bigso“ yra įkurta 2002 m. Šiauliuose. Įmonė gamina kartono ir plastiko dėžutes, skirtas naudoti buityje ir biurose. Visa bendrovės produkcija eksportuojama į daugiau kaip 30 pasaulio šalių. UAB „Bigso“ yra didelė pramonės įmonė, gamybos procese naudojanti įvairias energijos rūšis: elektros energiją, dujas, įvairų kurą. Elektros suvartojimo netolygumai riboja UAB „Bigso“ galimybes elektros rinkoje elektrą pirkti pigiau, sukuria prielaidas poreikiui turėti alternatyvius elektros energijos gavimo šaltinius (naudojančius iškastinį kurą arba atsinaujinančius energijos išteklis). Bendrovė, siekdama prisidėti prie nacionalinių energijos vartojimo efektyvumo didinimo tikslų ir įvertinusi įmonės ilgalaikius tikslus, nusprendė optimizuoti savo gamyklos energetines sąnaudas, taip padidindama įmonės konkurencingumą bei prisidedama prie aplinkos tausojimo. Siekiant didesnio energetinio efektyvumo, bendrovė projekto metu numato investuoti į atsinaujinančią energetiką įrengiant saulės fotovoltinę elektrinę.	- Projektas jau baigtas įgyvendinti. Tai leis konkrečiau ir efektyviau įvertinti visą projekto įgyvendinimo procesą bei tikėtiną poveikį. - Projektas atspindi, kad horizontaliųjų principų taikymas nėra tik „iš idėjos“ ir gali duoti realios finansinės naudos. Saulės elektrinės įrengimas ne tik sumažina įmonės daromą neigiamą poveikį aplinkai, bet ir sutaupo įmonės lėšų bei prisideda prie jos ekonominio konkurencingumo didinimo. - Atitinka du iš pagrindinių Lietuvos iššūkių darnaus vystymosi srityje – augantis energijos suvartojimas ir auganti energetinė priklausomybė.
Darnus vystymasis	Mokslo tiriamasis darbas „Ekologiškų baldų iš augalinio pluošto biokompozito dizainas, taikant naujų konstrukcinių struktūrų projektavimo metodiką“ Nr. 09.3.3-LMT-K-712-02-0053	9 Prioritetas. Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas PRIEMONĖ: Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą	Projektas yra tarpdisciplininis Vilniaus dailės akademijos mokslininkų įgyvendinamas projektas, skirtas sukurti ekologinių baldų dizaino projektavimo metodikas. Pagrindinis projekto tikslas yra paruošti monografiją, kurioje būtų surinkta visa reikalinga informacija apie ekologiškų baldų projektavimą iš natūralaus augalinio pluošto. Šioje monografijoje surinktos žinios ateityje turėtų būti toliau taikomos masinėje baldų gamyboje ir padėti baldų įmonėms persiorientuoti į ekologišką gamybą. Lietuvoje ekologiškas dizainas yra suvokiamas tik kaip atliekų pakartotinis panaudojimas (angl. <i>trash design</i>), o ne nuo pat pradžių iš natūralių, atsinaujinančių ir po eksploatacijos savaime suyrančių gamtoje medžiagų (angl. <i>biological degradation</i>) projektavimas. Projektas siekia susisteminti žinias ir sukurti metodinę priemonę pereiti prie naujo pobūdžio baldų projektavimo. Ilgalaikeje perspektyvoje ši priemonė turėtų būti impulsas pramonei pereiti prie naujų ekologiškų produktų, kurie būtų paklausūs tarptautinėje rinkoje (tokiais produktais jau domisi Švedijos ir Vokietijos rinkos).	- Projektas išsiskiria savo tarpdiscipliniškumu, o sujungdamas dizaino ir technologijų sritį, projektas prisideda prie inovatyvių veiklų vystymo Lietuvoje. - Projekto rezultatas, t. y. pabaigta monografija, turėtų paskatinti kitus, dirbančius baldų gamybos ir dizaino srityje, pritaikyti naują metodiką ir taip prisidėti prie naujos pramonės šakos vystymo bei aplinkos išsaugojimo.
Lygios galimybės ir nediskriminacija	Studijų prieinamumo didinimas Nr. 09.3.1-ESFA-V-708-01-0001	9 PRIORITETAS. Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas PRIEMONĖ: Studijų prieinamumo didinimas	Šiuo projektu numatoma užtikrinti aukštojo mokslo prieinamumą ir studijų kokybės gerinimą studentams su specialiaisiais poreikiais. Šiam tikslui pasiekti projekto vykdytojas gerins studentų, turinčių specialiųjų poreikių, studijų sąlygas: kiekvieną mėnesį teiks tikslinę išmoką ir kontroliuos šį procesą, informuos bei konsultuos išmokos gavimo ir panaudojimo klausimais, vertins, kaip aukštųjų mokyklų informacinė ir fizinė aplinka yra pritaikyta prie studentų specialiųjų poreikių, ir ieškos būdų jai gerinti, skleis informaciją apie studijų prieinamumui didinti skirtas priemones bei sukurs sąlygas jai gauti greičiau ir patogiau. Siekiant studijų kokybės gerinimo, numatoma organizuoti aukštųjų mokyklų darbuotojų mokymus, susitikimus, diskusijas studijų prieinamumo didinimo klausimais, analizuoti, kokios aukštųjų mokyklų darbuotojų dalykinės kompetencijos turėtų būti ugdomos. Projekte numatytomis veiklomis bus siekiama visuotinai prieinamos studijų aplinkos sukūrimo, kuri paskatins asmenis, turinčius specialiųjų poreikių, siekti aukštojo mokslo.	- Didžioji dalis į lygių galimybių užtikrinimą nukreiptų projektų siekia, kad diskriminaciją patiriančios grupės užimtų tam tikrą poziciją (pvz., pradėtų studijuoti, būtų įdarbinti). Nepakankamai dėmesio skiriama jų galimybių, jau esant tam tikroje pozicijoje, palengvinimui. Šis projektas palengvina specialiųjų poreikių turinčių asmenų studijų procesą. - Projektas įgyvendinamas jau dvejus metus, todėl galima tikėtis jau pasiektą reikšmingo progreso.
Moterų ir vyrų lygybė	Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė Nr. 07.3.4-ESFA-V-425-01-0001	7 PRIORITETAS. Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas PRIEMONĖ: Moterų ir vyrų lygybės skatinimas	Projekto „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“ veiklos: 1) Moterų ir vyrų padėties savivaldybės analizė. Šiame etape pagal nustatytus indikatorius bus kuriamas elektroninis savivaldybių statistikos žemėlapis. Žemėlapyje bus galima stebėti lyčių lygybės padėtį įvairiais pjūviais kiekvienoje savivaldoje. Šiame etape bus sukuriamas stebėsenos mechanizmas. 2) Konkrečių priemonių keisti moterų ir vyrų lygių galimybių padėtį savivaldybės įgyvendinimas. Šiame etape pagrindinis uždavinys bus kartu su savivaldybėmis, NVO ir akademinė bendruomene suformuluoti reikšmingas ir įgyvendinamas rekomendacijas dėl tikslinių priemonių savivaldybių strateginiuose	- Tai vienintelis projektas, šiuo metu finansuotas pagal priemonę „Moterų ir vyrų lygybės skatinimas“. - Projektas apima ne tik pavienius, į konkrečią teritoriją nukreiptus veiksmus, bet ir informacijos integravimą Lietuvos mastu.

¹⁸⁴ Remiantis tinklalapyje *esinvesticijos.lt* pateikiama informacija.

*2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos tarpinio vertinimo paslaugos:
Horizontalių principų įgyvendinimo vertinimo galutinė ataskaita*

Taikomas HP	Projektas	Prioritetas ir priemonė	Projekto aprašymas ¹⁸⁴	Kodėl analizei pasirinktas šis projektas?
			planuose. Apskritojo stalo diskusijų metu bus išgrynintos rekomendacijos, kurios mokymų metu bus pristatomos bandomosiose savivaldybėse, o vėliau ir visose likusiose Lietuvos savivaldybėse. 3) Viso projekto metu vyks sąmoningumo kėlimo kampanija. Projekto metu renginiuose, skatinančiuose moterų ir vyrų lygybę bei diskriminacijos mažinimą darbo rinkoje, dalyvaus 2 500 asmenų.	• Dažnai teigiami veiksmai, nukreipti į įvairių HP įgyvendinimą, yra nepakankamai efektyvūs dėl nuoseklumo trūkumo. Strategijų sudarymas turėtų prisidėti prie šios iššūkių priežasties mažinimo.
Jaunimo problemų sprendimas	Atrask save Nr. 07.4.1-ESFA-V-404-01-0001	7 PRIORITETAS. Kokybiško užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas PRIEMONĖ: Jaunimo užimtumo didinimas	Projektas „Atrask save“ įgyvendinamas visoje šalyje, t. y. projekto veiklos bus vykdomos visų savivaldybių teritorijose. Projektą UŽT vykdys kartu su partneriais. Projekto metu bus įgyvendinamos ankstyvos intervencijos ir aktyvumo skatinimo priemonės, užtikrinančios pirminės intervencijos paslaugų teikimą tiek neaktyviems, tiek registruotam TDB jaunimui, atsižvelgiant į individualius jaunų žmonių poreikius ir taikant įvairias darbo su jaunimu formas, neformaliojo ugdymo metodus, skatinančius motyvaciją dirbti / mokytis, didinančius pasitikėjimą savimi ir atsakomybę, leidžiančius labiau pažinti save, atskleidžiant savo stipriąsias ir silpnąsias puses. Projekto tikslinė grupė – 15–29 m. jaunimas, kuris nedirba, nesimoko, nedalyvauja mokymuose (12 000 – neregistruoti TDB 15–29 m. asmenys, 23 635 – registruoti TDB 16–29 m. bedarbiai). Projekto dalyviams bus sudarytos sąlygos dalyvauti savanoriškoje veikloje ar jaunimo motyvaciją integruotis į darbo rinką ir (ar) švietimo sistemą skatinančiose veiklose, kurios padės įgyti asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų, pasirengti sugrįžti į švietimo sistemą ar integruotis į darbo rinką. Motyvuotiems bedarbiams bus suteiktos galimybės integruotis į darbo rinką, suteikiant trūkstamų gebėjimų ir kompetencijų.	• Projektas įgyvendinamas jau trejus metus. Dėl šios priežasties galima projekto įgyvendinimą vertinti įvairiais aspektais (pasiektą poveikio, progreso, vykdomos projekto stebėsenos ir pan.). • Projektas nukreiptas į paties pagrindinio jaunimo iššūkio – aukšto nedarbo lygio – sprendimą.
Jaunimo problemų sprendimas	Pokyčiai, su kuriais užaugame Nr. 12.0.1-CPVA-K-204-01-0003	12 PRIORITETAS. Techninė parama, skirta informuoti apie veiksmų programą ir jai vertinti. PRIEMONĖ: Komunikacija apie ES investicijas	Projektas „Pokyčiai, su kuriais užaugame“ yra skirtas informuoti aktyvų ir pasyvų Lietuvos jaunimą bei jaunimo ir su jaunimu dirbančias organizacijas apie ES investicijomis finansuojamų iniciatyvų, projektų, veiklų, užimtumo galimybių teikiamą naudą, ypač pabrėžiant geresnes galimybes įsilieti į darbo rinką po dalyvavimo minėtose veiklos formose. Tam, kad būtų sukurta erdvė dalintis gerosiomis praktikomis, diskutuoti ir išsiaiškinti visus kylančius klausimus, pvz., žmonės bus kviečiami į 2 skirtingo pobūdžio renginius. Projektas didelį dėmesį skiria inovatyvioms ir efektyvioms komunikacijos priemonėms bei būdams, kurie yra patrauklūs jaunam žmogui, tačiau kartu pakankamai informatyvūs ir įtraukiantys. Projekto metu taip pat bus kuriami ir platinami socialiniame tinkle vaizdo klipai, sutrumpinta klipo versija transliuojama LCD monitoriuose viešajame transporte, kuriamos radijo laidos.	• Projektu siekiama ne suteikti paramą ar finansuoti mokymus jaunimui (tai daroma kituose projektuose), bet informuoti tikslinę grupę apie prieinamas galimybes pasinaudoti ES finansuojamų projektų teikiama nauda. • Visuomenės ir tikslinių grupių informavimas dažnai apibūdinama kaip viena iš efektyviausių priemonių, siekiant užtikrinti ilgalaikį ir plačios aprėpties HP taikymą.
Socialinės inovacijos / lygios galimybės ir nediskriminacija	Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje Nr. 08.4.1-ESFA-V-405-01-0001	8 PRIORITETAS. Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu PRIEMONĖ: Institucinės globos pertvarka	Šio projekto tikslas – apžvelgus esamą situaciją ir išsibandžius tam tikras paslaugas vietos lygiu, sudaryti naują, bendruomenės globa grįstą sistemą ir galiausiai padėti persiorientuoti tokios globos link. Tarptautiniai tyrimai ir užsienio praktika rodo, kad institucinė globa daro neigiamą poveikį tiek kiekvienam tokioje globoje atsidūrusiam individui, tiek visuomenei. Asmenys, patekę į institucinės globos įstaigą, dažnai negauna kokybiškos priežiūros, neišnaudoja savo asmeninio potencialo, nėra įgalinami užsiimti kokia nors veikla, ir taip dažniausiai tampa priklausomi nuo valstybės ir kitų paslaugų tiekėjų. Projektas yra įgyvendinamas dviem etapais: I etape yra sudaromas pertvarkai reikalingų sąlygų sukūrimas ir didinamas jau esamų paslaugų prieinamumas. Šiame etape buvo analizuojama dabartinė institucinės globos situacija (pvz., personalo motyvacija, kompetencijos) bei visuomenės nuomonė. Pasirinktos įstaigos (bandomosios) gavo visą reikalingą ekspertinę pagalbą naujo plano rengimo proceso metu, buvo išbandytos bandomosios paslaugos. Surinkta ekspertų komanda vertino paslaugų turinį, efektyvumą, kaštus ir tuomet sudarinėjo naujų paslaugų metodinius aprašus. II etape bus plečiama paslaugų infrastruktūra regionuose ir pradedamos tiekti naujų formų paslaugos tikslinėms grupėms. Kai kurios paslaugos jau yra teikiamos, pavyzdžiui, būdinių globotojų paslauga. Į būdinius globotojus gali kreiptis visos šeimos, patiriančios krizę (pvz., kyla konfliktinės situacijos namuose).	• Šis projektas gali būti laikomas socialine inovacija dėl anksčiau neegzistavusių socialinių paslaugų plėtros. • Skatinamas skirtingų visuomenės grupių bendradarbiavimas ir pagalba vieni kitiems. Profesionalių socialinių darbuotojų veikla nėra pagrindinė projekto „varomoji jėga“. Todėl projektas tampa mažiau priklausomas nuo finansavimo gavimo / negavimo pasibaigus ES investicijoms. • Šis projektas išsiskiria Lietuvos kontekste tiek dėl savo turinio specifikos, tiek dėl įgyvendinimo metodikos. Šis projektas turėtų sudaryti sąlygas bendruomenės paslaugomis grįstos globos plėtrai visos Lietuvos mastu, todėl pats projektas gali būti laikomas itin ambicingu. Tikėtina, kad šis projektas turės ilgalaikį poveikį tiek organizacijų veikloje, tiek tikslinių grupių, tiek visos Lietuvos gyventojų mastu.

2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos tarpinio vertinimo paslaugos:
Horizontalių principų įgyvendinimo vertinimo galutinė ataskaita

Taikomas HP	Projektas	Prioritetas ir priemonė	Projekto aprašymas ¹⁸⁴	Kodėl analizei pasirinktas šis projektas?
Darnus vystyma-sis	Ignalinos atominės elektrinės (IAE) regiono branduolinio edukacinio turizmo plėtojimo didaktinės technologijos (EDUATOM) Nr. 01.2.2-LMT-K-718-01-0084	1 PRIORITETAS. Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas PRIEMONĖ: Tiksliniai moksliniai tyrimai sumanios specializacijos srityje	Šis projektas yra Vytauto Didžiojo universiteto mokslinių įgyvendinamas projektas, skirtas ištyrinėti šiuolaikinio edukacinio turizmo principus ir jų pritaikymo galimybes Visagino miesto plėtrai bei atominio turizmo (angl. <i>nuclear tourism</i>) vystymui. Projekto metu mokslininkai tikisi suformuluoti aiškias išvadas, kurios leis pateikti tikslūs sprendimus branduolinio turizmo plėtrai IAE regione, bei išsiaiškinti, kokių būdu tinkamiausiai panaudoti turimą miesto ekonominį, kultūrinį ir socialinį potencialą bei paskatinti ekonomikos plėtotę savivaldybėje pagerinant žmonių gyvenimo sąlygas. Visų pirma, projektas orientuotas į ekonominį vystymąsi, norint pasiūlyti alternatyvias veiklos nišas Visagino gyventojams po IAE uždarymo ir taip paskatinti Ignalinos regiono vystymąsi. Edukacinio ir branduolinio turizmo plėtra leistų sukurti daugybę darbo vietų ir padėtų pritraukti Lietuvos ir užsienio keliautojus. Antra, projekto edukacinis aspektas apims tokias sritis kaip energetika, aplinkosauga bei industrinis paveldas ir kultūra, susiejant Lietuvos situaciją su pasauliniu kontekstu. Ypač daug dėmesio bus skiriama formuojant programą visuomenės švietimui apie įvairias energijos gamybos rūšis, energetinį saugumą, branduolinio kuro laikymo aplinkybes, ir kitas su energetika susijusias temas. Trečia, projekto metu yra įtraukiama Visagino bendruomenė, kuri skatinama prisidėti prie savo miesto identiteto kaip poindustrinės erdvės formavimo.	• Visuomenės problemos sprendžiamos pasitelkiant inovatyvius sprendimus. • Kuriamos galimybės priimti įrodymais grįstus sprendimus (ko ypač dažnai trūksta, sprendžiant HP iššūkius). • Numatytas kuriamos inovacijos – įrankio – komercinimas. • Projektas yra numatytas ilgalaikėje perspektyvoje ir atsižvelgia į visus tvarumo aspektus. • Šis IAE atvejis bus pristatomas kaip demonstracinis edukacinio turizmo pavyzdys Lietuvos mastu, bus įtraukiama visuomenė, ir formuojamos rekomendacijos, kaip šį pavyzdį būtų galima adaptuoti kitame kontekste.
Lygios galimybės ir nediskriminacija / jaunimo problemų sprendimas	Piliečiai kartu Nr. 10.1.2-ESFA-K-917-01-0004	10 PRIORITETAS. Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas PRIEMONĖ: Visuomenės nepakantumo korupcijai didinimo ir dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimo iniciatyvos	Projektas „Piliečiai kartu“ siekia stiprinti jaunimo pilietines iniciatyvas ir skatinti jaunimą dalyvauti viešajame valdyme sprendžiant asmenų su negalia problemas. Projekto metu 16–19 metų moksleiviai, besimokantys bendrojo ugdymo mokyklose, yra supažindinami, kaip jie galėtų prisidėti prie asmenų su negalia ir specialiaisiais poreikiais teisių užtikrinimo bei jų integracijos. Projekto įgyvendinimo metu ypač norima padėti jaunuoliams suprasti negalią kaip fenomeną, kuris liečia kiekvieną iš mūsų. Kitaip tariant, projektu metu siekiama stiprinti demokratijos apraiškas visuomenėje, pabrėžiant kiekvieno bendruomenės nario įtraukimo svarbą.	• Projektas išsiskiria savo kompleksiška tema: t. y. apima ne tik mokymus apie neįgaliųjų integraciją, tačiau juos sujungia su pilietiškumo ugdymu bei problemų sprendimo įrankių formavimu. • Jaunimo įsitraukimas į tolimesnes savanorystės veiklas užtikrina, kad šios veiklos projekto vykdymu nesibaigės. • Projekto eigoje numatyta paruošti 18 projektų, kurie sprendžia aktualias problemas ir vėliau galės būti įgyvendinami jau kitame projekte.
Lygios galimybės ir nediskriminacija / lyčių lygybė / jaunimo problemų sprendimas	Pasvalio bendruomenės šeimos namai Nr. 08.4.1-ESFA-V-416-02-0001	8 PRIORITETAS. Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu PRIEMONĖ: Kompleksinės paslaugos šeimai	Pagrindinis projekto tikslas yra padėti šeimoms, kuriems reikia pagalbos ištikus krizėms, išgyvenantiems sunkų laikotarpį, susiduriantiems su sunkumais. Dažniausiai pagalbos prireikia šeimoms, kurias palietė nedarbas, migracija, skurdas. Kitos problemos, tokios kaip nepakankamas vaikų ar jaunimo užimtumas, tėvystės gebėjimų trūkumas, sunkumai derinant darbo įsipareigojimus su vaikų priežiūra, taip pat yra sprendžiamos šio projekto metu. Projekto metu teikiamos paslaugos yra suteikiamos nemokamai visiems gyventojams. Projektas prisideda prie visų HP taikymo integruotu būdu. Visų pirma, projektas siekia padėti spręsti sudėtingas problemas, šeimai gyvenant nepalankiomis sąlygomis, ir taip mažinti socialinę atskirtį. Antra, projektas ypač prisideda prie moterų ir vyrų lygybės užtikrinimo, padedant moterims suderinti darbo įsipareigojimus bei vaikų priežiūrą. Taip pat tėvai yra skatinami dalyvauti pozityvios tėvystės užsiėmimuose ir taip yra labiau įtraukiami į vaikų priežiūrą. Galiausiai, jaunimas, ypač jaunos šeimos, susiduriantys su sunkumais, gali kreiptis į Pasvalio šeimos gerovės centrą, kur jiems bus suteikta pagalba arba jie bus nukreipiami pas reikalingus specialistus. Žvelgiant iš platesnės perspektyvos, projektas siekia ugdyti skirtingų požiūrių bendrystę bendruomenės lygiu.	• Projektas siekia įgalinti visas šeimas spręsti savo konkrečias problemas kompleksškai atsižvelgiant į visus jų poreikius. Lig šiol tokio tipo projektų Lietuvoje nebuvo, tačiau projekto sėkmė įrodo, kad šis projektas galėtų paskatinti toliau vykdyti analogiškas veiklas. • Visuomenės problemos sprendžiamos pasitelkiant inovatyvius sprendimus. • Skatinamas skirtingų visuomenės grupių bendradarbiavimas ir pagalba vieni kitiems. Profesionalių socialinių darbuotojų veikla nėra pagrindinė projekto „varomoji jėga“. Todėl projektas tampa mažiau priklausomas nuo finansavimo gavimo / negavimo pasibaigus ES investicijoms.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Projekto „UAB „Bigso“ saulės energijos jėgainės diegimas“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 04.2.1-LVPA-K-836-01-0025 „UAB „Bigso“ saulės energijos jėgainės diegimas buvo įgyvendintas Šiaulių įmonėje „Bigso“, gaminančioje kartono ir plastiko dėžutes. Projekto metu gamykloje buvo įdiegta saulės energijos jėgainė. Projektas buvo finansuotas pagal 4-o prioriteto priemonę „Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT+“. Projekto įgyvendinimui buvo reikalinga 513 187,23 eurų suma, iš kurių 256 080,43 eurų suma buvo padengta ES fondų lėšomis. Projekto įgyvendinimas baigtas 2018 m. vasarį.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Projekto pagrindinis tikslas buvo įsdiegti saulės energijos jėgainę, kad įmonė galėtų 100 proc. pasigaminti savo gamybai reikalingos energijos. Šis projektas labiausiai prisideda prie darnaus vystymosi principo įgyvendinimo dviem aspektais, t. y. ekonominiu ir aplinkosauginiu. Visų pirma, nepaisant to, kad įmonė ir prieš įsiedgdama jėgainę pirkdavo oficialiai sertifikuotą žaliąją energiją, pereidama prie atsinaujinančio energijos šaltinio, įmonė tapo nepriklausoma nuo kitų tiekėjų. Antra, nors įmonė yra pirmaujanti pasaulyje kartoninių dėžučių gamyboje, siekiant išlaikyti konkurencinį pranašumą, įmonė turėjo ieškoti būdų, kaip sumažinti gamybos kaštus. Trečia, įmonė tiekia kartonines dėžutes tokioms įmonėms kaip IKEA ar „Zara Home“, kurių reikalavimai yra itin aukšti ir kurie vertina savo tiekėjus pagal tvarumo indeksą. Galiausiai pati įmonė save mato kaip atsakingą įmonę, kuri turėtų aktyviai prisidėti prie tvaraus augimo tikslų.

Įmonė svarstė galimybes įsiedgti saulės energijos jėgainę jau anksčiau, tačiau tokios jėgainės atsipirkimo laikas paprastai gali siekti net 12 metų. Tokia investicija įmonei, kurios produktų atsiperkamumo laikas paprastai yra daugiausia 3 metai, yra pernelyg rizikinga. Gavus paramą, tokios jėgainės atsipirkimo laikas sutrumpėja per pusę.

3. Įgyvendinimas

Įmonė įsiedgė saulės energijos jėgainę, kuri pradėjo visiškai veikti ir tiekti energiją 2018 m. vasarį. Jėgainės pajėgumas yra 500 kwh, kurio visiškai užtenka įmonės reikmėms. Įmonė nesusidūrė su jokiais rimtais keblumais pasinaudojant ES parama.

4. Rezultatai ir poveikis

Įmonės gamybos kaštai gerokai sumažėjo. Įmonės išmetamas CO₂ kiekis taip pat jau sumažėjo, o ilgalaikėje perspektyvoje jėgainė duos ir ekonominę naudą.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Priemonė „Atsinaujinantys energijos ištekliai pramonei LT+“ yra viena pirmųjų, kuria galėjo pasinaudoti užsienio kapitalo įmonės ir įmonės, kurios nepriklauso mažų ir vidutinių įmonių kategorijai. Įmonė UAB „Bigso“ anksčiau negalėjo kreiptis dėl paramos, nes tai yra didelė užsienio kapitalo įmonė. Įmonė ypač patenkinta tokia parama, kuri remia ilgalaikę investiciją: saulės jėgainių veikimo laikas yra 25 metai, o jos pagaminama energija padengia visus įmonės poreikius. Jėgainė kelia įmonės nekilnojamo turto vertę, leidžia būti nepriklausomai nuo kainų svyravimų.

Įmonė rekomenduotų pasinaudoti parama ir įsigyti tokias jėgaines visoms įmonėms, kurių didesnę dalį energijos poreikių pavyktų pasigaminti atsinaujinančiais energijos šaltiniais. Vis dėlto įmonėms, kurios suvartoja tiek elektros energijos, kurios tokia jėgainė negali pagaminti, reikėtų galvoti apie alternatyvas, nes atsipirkimo laikas gali būti pernelyg ilgas.

Projekto „Mokslo tiriamasis darbas „Ekologiškų baldų iš augalinio pluošto biokompozito dizainas, taikant naujų konstrukcinių struktūrų projektavimo metodiką“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 09.3.3-LMT-K-712-02-0053 mokslo tiriamasis darbas „Ekologiškų baldų iš augalinio pluošto biokompozito dizainas, taikant naujų konstrukcinių struktūrų projektavimo metodiką“ yra tarpdisciplininis Vilniaus dailės akademijos mokslininkų įgyvendinamas projektas, skirtas sukurti ekologiškų baldų dizaino projektavimo metodikas. Šis projektas yra įgyvendinamas pagal 9-o prioriteto priemonę „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“. Projektas prasidėjo 2017 m. pabaigoje ir tęsis iki 2019 m., jam skirta 42 502,40 eurų suma.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Pagrindinis projekto tikslas yra paruošti monografiją, kurioje būtų surinkta visa reikalinga informacija apie ekologiškų baldų projektavimą iš natūralaus augalinio pluošto. Šioje monografijoje surinktos žinios ateityje turėtų būti toliau taikomos masinėje baldų gamyboje ir padėti baldų įmonėms persiorientuoti į ekologišką gamybą.

Projektas prisideda prie darnaus principo HP įgyvendinimo, ypač prie ekonominio vystymosi ir aplinkosaugos aspektų. Projektas yra paruoštas norint rasti sprendimą vienai iš esminių darnaus vystymosi problemų, t. y. pramoninės gamybos daroma žala aplinkai. Anot projekto sumanytojų, dizaineriai yra atsakingi už būsimų produktų idėją ir projektavimą, taigi šiuo atveju jie turėtų išmanyti, kaip projektuojami tvarumo principus atitinkantys baldai. Vis dėlto Lietuvoje ekologiškas dizainas yra suvokiamas tik kaip atliekų pakartotinis panaudojimas (angl. *trash design*), o ne nuo pat pradžių iš natūralių, atsinaujinančių ir po eksploatacijos savaime suyrančių gamtoje medžiagų (angl. *biological degradation*) projektavimas. Projektas siekia susisteminti žinias ir sukurti metodinę priemonę pereiti prie naujo pobūdžio baldų projektavimo. Ilgalaikėje perspektyvoje ši priemonė turėtų būti impulsas pramonei pereiti prie naujų ekologiškų produktų, kurie būtų paklausūs tarptautinėje rinkoje (tokiais produktais jau domisi Švedijos ir Vokietijos rinkos).

3. Įgyvendinimas

Projekto veiklos įgyvendinamos dviem etapais:

1. Pirmieji metai yra skirti gerųjų praktikų apžvalgai, susipažinimui su celiuliozės pluošto medžiagų apdirbimo technologijomis, gamybos procesų eiga ir galimybėmis. Projektą įgyvendinanti mokslininkė stažavosi Baselio instituto menų akademijoje bei Vokietijos įmonėje „Zelfo Technology GmbH“, apdirbančioje natūralius celiuliozės pluošto medžiagas. Šių stažuotčių metu ji susipažino su inovatyviais augalinių pluoštų (linai, dilgelės ir kanapės) medžiagų apdirbimo metodais, technologijomis, turėjo galimybes pamatyti, kokie yra būdai panaudoti ekomedžiagas, atlikti kelis bandymus.
2. Antrieji metai yra skirti monografijos rašymui ir visos informacijos susistemimui. Šioje monografijoje bus pristatomos naujos ekologiškos konstrukcinės struktūros bei baldų projektavimo būdai. Tokiose konstrukcinėse struktūrose nėra skirtingų rūšių medžiagų, jų perdirbimui eikvojama kuo mažiau energijos, o pagaminami baldai yra funkcionalūs, ilgaamžiai ir vizualiai estetiški. Mokslininkė taip pat žada surinkti ekomedžiagų biblioteką / katalogą, kuriuo galėtų naudotis pramoninio dizaino srityje dirbantys specialistai.

Projekto įgyvendinimu metu susiduriama su keliomis problemomis. Visų pirma, projektas yra tarpdisciplininis ir apima tiek dizaino, tiek technologijų sritį. Deja, Lietuvoje vis dar egzistuoja griežta takoskyra tarp šių dviejų sričių: daugelis dizainą priskiria prie meninės veiklos, o medžiagų konstrukciją – prie technologijų ir pramonės. Dėl šios priežasties projekto rengimo metu iškilo kliūčių, pagal kurią priemonę ir pagal kurią sritį projektas galėtų būti finansuojamas. Projektas teoriškai priskirtas prie meninio pobūdžio projektų, nepaisant to, kad jis stipriai susijęs su pramone ir technologiniais pokyčiais. Antra, projekto finansiniai resursai yra riboti, todėl nepadengia eksperimentinės veiklos kaštų. Tokia veikla yra ypač reikalinga, norint esamas žinias pritaikyti praktikoje ir galiausiai pradėti ekologiškų baldų gamybą pramoniniu būdu. Vis dėlto projekto vykdytojai džiaugiasi, kad įvairios įmonės ir aukštojo mokslo institucijos noriai bendradarbiauja ir leidžia pasinaudoti esama įranga atliekant mažus eksperimentus. Esant galimybei, įmonės norėtų artimiau bendradarbiauti ir praktiškai išmėginti naujas produkcijos galimybes, o vėliau įsidiegti naujas linijas.

4. Rezultatai ir poveikis

Šiuo metu projekto pirmasis etapas yra beveik pasibaigęs. Mokslininkė atliko numatytas stažuotes, surinko beveik visą monografijai reikalingą medžiagą. Ateityje projektas turėtų prisidėti ne tik prie ekologiškų baldų pramoninės gamybos dizaino kūrimo, tačiau galimai ir prie naujų programų pramoninio dizaino srityje sudarymo. Konstrukcinės medžiagos dizaino srityje yra labai svarbus aspektas, į kurį lig šiol nebuvo pakankamai atsižvelgiama.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Projektas visų pirma išsiskiria savo tarpdiscipliniškumu. Susiedamas dizaino ir technologijų sritį, projektas prisideda prie inovatyvių veiklų vystymo Lietuvoje. Projekto rezultatas, t. y. pabaigta monografija turėtų paskatinti kitus, dirbančius baldų gamybos ir dizaino srityje, pritaikyti naują metodiką, ir taip smarkiai prisidėti prie naujos pramonės šakos vystymo bei aplinkos išsaugojimo.

Projekto „Studijų prieinamumo didinimas“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 09.3.1-ESFA-V-708 „Studijų prieinamumo didinimas“ yra skirtas palengvinti studijų prieinamumą asmenims su negalia arba iš ekonomiškai nepasiturinčių šeimų. Projektą įgyvendina Valstybinis studijų fondas pagal 9-o prioriteto priemonę „Studijų prieinamumo didinimas“. Projektas yra 2007–2013 m. finansavimo

laikotarpiu finansuoto projekto tęstinė dalis. Projektas prasidėjo 2015 m. rugsėjį ir tęsis ligi pat 2021 m. balandžio, jam skirta 7 240 500,0 eurų suma.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Pagrindinis projekto tikslas yra didinti studijų prieinamumą, ypač didelį dėmesį skiriant asmenims su negalia. Projekte yra teikiama finansinė parama, t. y. tikslinės išmokos studentams su negalia arba studentams iš socialiai remtinų šeimų. Projekto vykdytojai taip pat bendradarbiauja su aukštosiomis mokyklomis, padeda joms įsigyti reikalingą įrangą, pritaikytą neįgaliesiems, bei apmoko darbuotojus, kaip priimti tokius studentus, kaip į juos atsižvelgti mokymosi proceso metu.

Projektas prisideda prie lygių galimybių ir nediskriminacijos bei jaunimo problemų sprendimo horizontaliųjų principų. Projektas mažina socialinę atskirtį tarp labiau pasiturinčių ir mažiau pasiturinčių studentų, suteikia lygias galimybes norintiems studijuoti neįgaliesiems, prisideda keičiant visuomenės požiūrį į neįgaliuosius ir ugdo suvokimą apie diskriminacijos apraiškas bei problematiką.

3. Įgyvendinimas

Projektas apima trijų tipų veiklas:

1. Projekte yra teikiamos tikslinės išmokos studentams, kurių neįgalumas priklauso sunkaus ir vidutinio sunkumo kategorijai arba kuriems nustatytas mažesnis nei 45 proc. darbingumas. Šios išmokos yra nustatyto dydžio – 152 eurai, kurie išmokami kiekvieną mėnesį. Socialinės išmokos yra taip pat nustatyto dydžio – 153 eurai ir taip pat yra išmokamos kiekvieną mėnesį. Šios išmokos yra skiriamos studentams iš nepasiturinčių šeimų. Vienas iš kriterijų suteikiant tokią išmoką yra nustatymas, ar jaunuolio šeima gauna socialinę pašalpą.
2. Projekto vykdytojai bendradarbiauja su aukštojo švietimo institucijomis ir padeda jiems įsigyti neįgaliesiems pritaikytą įrangą. Pavyzdžiui, universitetams padedama įsigyti brailio rašto spausdintuvus, garsines knygas.
3. Projekto metu aukštojo švietimo institucijose rengiami mokymai šių institucijų darbuotojams. Institucijų darbuotojai supažindinami su įvairiomis negalios rūšimis, su kylančiais sunkumais ir galimybėmis jas spręsti ugdymo proceso metu. Darbuotojams suteikiama informacija apie tai, kaip dirbti su specialiųjų poreikių turinčiais studentais, kaip prie jų prisitaikyti.

Projekto vykdytojai taip pat nuolat dalyvauja renginiuose, kuriuose viešina informaciją apie galimybes gauti tikslines išmokas. Informacija transliuojama viešojo transporto reklamų stenduose, kiekvieno semestro pradžioje publikuoja straipsnius spaudoje, kur pristato projekto sėkmės istorijas.

Pagrindiniai sunkumai, su kuriais susiduria projekto vykdytojai, yra administracinė našta atsiskaitant ir suvedant duomenis apie kiekvieną asmenį, pasinaudojusį projekto teikiama nauda. Atsiskaitymo procesas yra pernelyg sudėtingas, painus ir atimantis daugybę laiko, kurį būtų galima išnaudoti kitoms veikloms.

4. Rezultatai ir poveikis

Šiuo metu projekto parama naudojasi apie 3 000 studentų. Projekto komanda vykdo stebėseną ir rengia apklausas, kokiais tikslais studentai naudoja išmokas. Daugelis teigia, kad išmokos gerokai prisideda prie jų situacijos pagerinimo, nes tik šiomis išmokomis studentai gali padengti įvairias dėl negalios kylančias išlaidas. Pavyzdžiui, perkant vaistus, mokant už reabilitacijos paslaugas, perkant specialias priemones, tokias kaip ortopedinė avalynė, klausos aparatas ir pan.

Vienas iš ypač teigiamų projekto rezultatų yra šio projekto nuolatinio tęstinumo pasekmė: aukštųjų mokyklų administracija pradeda vis labiau atsižvelgti į neįgaliųjų poreikius, kyla susidomėjimas šia tema rengiamais mokymais, galimybėmis įsigyti reikalingą įrangą. Aukštosios mokyklos tampa vis atviresnės neįgaliųjų studentų atžvilgiu, taigi kartu auga ir bendras visuomenės tolerantiškumas, vis labiau atsižvelgiama į lygių galimybių užtikrinimą.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Šis projektas išsiskiria savo kompleksiniu požiūriu į neįgaliųjų poreikius. Paprastai parama neįgaliesiems suprantama kaip vienkartinės išmokos, tačiau šis projektas apima ir kitas labai svarbias veiklas. Mokymai buvo paminėti kaip itin svarbūs, nes jie prisideda prie bendro suvokimo ir sąmoningumo ugdymo, visuomenės atvirumo skatinimo. Pastarasis aspektas yra orientuotas į ilgalaikę perspektyvą ir todėl gerokai prisideda prie HP įgyvendinimo.

Projekto „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 07.3.4-ESFA-V-425-01-0001 „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“ yra skirtas padėti savivaldybių atstovams labiau atsižvelgti lyčių lygybės principo taikymą kiekvienoje savivaldoje, suformuojant tam skirtus įrankius bei teikiant tikslingas rekomendacijas strateginių planų rengimo etape. Projektą įgyvendina Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Projektas yra finansuojamas pagal 7-o prioriteto priemonę „Moterų ir vyrų lygybės skatinimas“, jam skirta 724 050,00 eurų suma. Projektas prasidėjo 2016 m. pabaigoje ir truks iki 2019 m. pabaigos.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Projekto pagrindinis tikslas yra sukurti tinkamus įrankius, kurie padėtų savivaldybės atstovams užtikrinti lyčių lygybę savivaldos lygiu, bei išmokyti savivaldybės atstovus jais naudotis. Ilgainiui šis projektas turėtų ženkliai prisidėti prie lyčiai jautrios politikos kūrimo visoje Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, kad Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra pagrindinė institucija Lietuvoje, kuri vykdo Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo priežiūrą, ši institucija siekia sistemiškai mažinti esamus moterų ir vyrų padėties skirtumus, ypač ugdant viešojo sektoriaus darbuotojų sąmoningumą šiuo klausimu.

Projektas prisideda prie lyčių lygybės HP įgyvendinimo, nes yra tikslingai nukreiptas į viešojo sektoriaus darbuotojų kompetencijų, susijusių su šiuo HP, stiprinimą. Projekto veiklos svarbios, siekiant platesnio masto pokyčio šioje srityje.

3. Įgyvendinimas

Projekto veiklos yra išskirstytos į 3 veiklų etapus:

1. Visų pirma projekto metu ruošiami du pagrindiniai įrankiai, leisiantys vėliau savivaldybės darbuotojams atsižvelgti į lyčių aspekto integravimą. Pirmasis įrankis – tai elektroninis žemėlapis, kuriame bus nuolat skelbiama statistika, apimanti 30 rodiklių ir išskaidyta pagal lytį. Žemėlapis bus sudaromas savivaldybių lygmeniu, o duomenis numatoma atnaujinti kiekvienais metais. Šis žemėlapis leis stebėti pokyčius kiekvienoje savivaldybėje demografijos, žinių, ekonomikos (ištekliai), sprendimų priėmimų, socialinės gerovės, saugumo ir sveikatos srityse. Antrasis įrankis – tai stebėsenos mechanizmas, kuris padėtų savivaldybių darbuotojams vėliau integruoti lyčių aspektą. Stebėsenos mechanizmo dalis – atliekamas kokybinis tyrimas 10-yje savivaldybių, kuris yra pamatinė tolimesnės duomenų bazės apie lyčių situaciją Lietuvoje dalis.
2. Antroji veikla – tai aktyvus skatinimas savivaldybių darbuotojus integruoti lyčių aspektą į savivaldos veiklas. Ši veikla apima rekomendacijų projekto rengimą dėl tikslinių priemonių savivaldybės strateginiuose plėtros ir (ar) savivaldybių strateginiuose planuose bei savivaldybių darbuotojų mokymus, kaip būtų galima tikslingiau atsižvelgti į šias rekomendacijas. Mokymai turėtų prasidėti 2018 m. rugsėjį.
3. Trečioji veikla – sąmoningumo didinimo kampanija, kurios tikslas – informuoti visuomenę apie moterų ir vyrų lygybės problematiką. Ši kampanija truks 3 mėnesius ir turėtų sutapti su elektroninio savivaldybių žemėlapio pristatymu visuomenei. Su projektu susijusi informacija bus taip pat viešinama kitais būdais (straipsniai, radijo reklamos, TV reportažai ir kt.).

Projekto metu buvo atliktas tyrimas 10-yje savivaldybių. Šis tyrimas parodė, kad moterų ir vyrų lygybė nėra laikoma prioritetine sritimi, daugelis savivaldybių darbuotojų yra skeptiškai nusiteikę. Šis tyrimas tiksliai atskleidė ir projekto įgyvendinimo metu kylančią pagrindinę problemą. Projekto įgyvendinimo metu dažnai susiduriama su skepticizmu ir neigiamu požiūriu į problematikos aktualumą, kuris susijęs su lyčių aspekto suvokimo trūkumu. Kitas sunkumas buvo kilęs dėl elektroninio žemėlapio kūrimo ir statistikos rinkimo, nes projekto koordinatoriai patys nebūtų pajėgę įgyvendinti šio etapo. Vis dėlto ši problema buvo išspręsta pakvietus bendradarbiauti Statistikos departamentą, kuris ir perėmė šią veiklą.

4. Rezultatai ir poveikis

Šiuo metu projektas yra įpusėjęs, todėl didelė dalis veiklų dar nėra įgyvendinta. Kol kas buvo atliktas kokybinis tyrimas, apklaustas 71 respondentas iš atrinktų 10-ies savivaldybių. Tyrimo ataskaita, santrauka ir rekomendacijos yra viešai prieinami projekto internetinėje svetainėje¹⁸⁵. Tyrimas išsamiai apžvelgia įvairius su lyčių lygybės politika susijusius aspektus, tokius kaip lyčių lygių galimybių politikos supratimas, motyvacija įgyvendinti tokią politiką, strategijų rengimas, pažeidimai ir pan. Šalia tyrimo taip pat buvo surinkti tarptautinių tyrimų ir gerųjų praktikų pavyzdžiai, kurie kituose etapuose turėtų padėti sudarant strateginius planus. Galiausiai projekto svetainėje jau prieinamas lyčių lygybės rodiklių savivaldybėse sąrašas.

¹⁸⁵ Projektas „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“. Prieinama adresu: <http://www.lygybe.lt/lt/savivaldybes-sekmes-kodas-lyciu-lygybe> [žiūrėta 2018 08 24].

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Šis projektas yra pirmas tokio masto projektas Lietuvoje ir yra itin aktualus, siekiant užtikrinti lyčių lygybės aspekto integravimą. Daugelis projekto veiklų Lietuvos savivaldybių mastu yra įgyvendinamos pirmą kartą, o sudarytas lyčių lygybės žemėlapis turėtų tapti vienu iš svarbiausių įrankių formuojant lyčiai jautrią politiką ateityje. Tikimasi, kad rengiamos kampanijos lyčių lygybės tema taip pat reikšmingai prisidės prie visuomenės švietimo ir turės nors ir sunkiai išmatuojamą, tačiau ilgalaikį poveikį. Galiausiai projekto metu yra stiprinami ryšiai tarp visų projekto partnerių: Lietuvos savivaldybių asociacijos, Lietuvos moterų lobistinės organizacijos, Lietuvos statistikos departamento bei Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos.

Projekto „Atrask save“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 07.4.1-ESFA-V-404-01-0001 „Atrask save“ yra įgyvendinamas Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pagal 7-o prioriteto priemonę „Jaunimo užimtumo didinimas“. Šis projektas yra nukreiptas į 15–29 m. jaunimą, kuris nedirba, nesimoko ir nedalyvauja mokymuose. Projekto tikslas – padėti tokiam jaunimui grįžti į švietimo sistemą ar sėkmingai integruotis į darbo rinką. Projektas įgyvendinamas visoje Lietuvoje nuo 2015 m. rugsėjo ir tęsis iki 2018 m. rugsėjo, jam buvo skirta 33 789 580,00 eurų suma.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Pagrindinis projekto tikslas yra padėti nesimokančiam ir nedirbančiam jaunimui atrasti jį dominančią veiklą ir taip padėti jam arba grįžti atgal į švietimo sistemą, arba integruotis į darbo rinką. Projektas tiesiogiai prisideda prie trijų HP įgyvendinimo, t. y. lygių galimybių užtikrinimo, lyčių lygybės užtikrinimo ir jaunimo problemų sprendimo. Vis dėlto projektas labiausiai nukreiptas į jaunimo problemų sprendimą, nes yra orientuotas būtent į šią tikslinę grupę. Nors projektas labiausiai siekia padėti jaunimui atrasti sau tinkamą veiklą, kuri turėtų ilgalaikę perspektyvą, esant ypač sudėtingoms situacijoms jaunimo išitraukimas į laikinas ar savanoriškas veiklas taip pat gali būti laikomas pozityviu rezultatu. Šio projekto veiklos suteikia galimybes jauniems žmonėms pasikalbėti su specialistais bei išbandyti save stažuojantis įmonėje ar besimokant, ir taip tiksliau išsiaiškinti, kokia veikla jiems būtų tinkamiausia. Be to, projekto metu jaunuoliai įgyja bendravimo, organizacinių įgūdžių, išmoka pasiruošti darbo pokalbiui, rašyti motyvacinį laišką, sudaryti savo CV.

3. Įgyvendinimas

Projekto veiklos yra panašios daugumai projekto dalyvių, tačiau norint kuo geriau atsižvelgti į kiekvieno jaunuolio unikalią situaciją, paprastai šios veiklos yra skirstomos pagal jaunuolių pasirengimą integruotis į darbo rinką. Pasirengę jaunuoliai – tai jaunuoliai, dažniausiai turintys aukštąjį išsilavinimą, motyvuoti ir gebantys mokytis bei dirbti, tačiau susiduriantys su kliūtimis darbo rinkoje. Pavyzdžiui, dažnai tokie jaunuoliai nori persikvalifikuoti, nes jų įgyta specialybė nėra paklausi darbo rinkoje. Kitą grupę sudaro nepasirengę jaunuoliai – ši grupė apima anksti iš švietimo sistemos iškritusius ar neįkvalifikuotus jaunuolius. Dažniausiai tokiems jaunuoliams labiau yra reikalingos psichologų konsultacijos, įvairios motyvaciją skatinančios veiklos, o vėliau mokymai, leisiantys integruotis į darbo rinką.

Kiekvienas jaunuolis, registravęsis į darbo biržą, gali tapti šio projekto dalyviu. Kiekvienas dalyvis dalyvauja projekte 4 mėnesius. Pirmiausia jaunuolis yra įtraukiamas į grupę, kurioje yra apie 20 kitų projekto dalyvių. Grupėje jaunuoliai susipažįsta su projektu ir būsimomis veiklomis. Kiekvienas jaunuolis tuomet asmeniškai susitinka su koordinatoriumi, kuris jam padeda apsispręsti, kuria linkme geriau judėti, t. y. kokius užsiėmimus lankyti. Jaunuoliai gali rinktis iš 16-os temų, tokių kaip lyderystė, finansų valdymas, savanorystė ir panašiai. Taip pat jaunuoliui suteikiama profesinio orientavimo paslauga, kurią paprastai suteikia psichologas. Tuomet jaunuolis yra nukreipiamas į tolimesnę veiklą pagal rekomendaciją. Tai gali būti švietimas, įsidarbinimas arba savarankiško verslo pradžia. Tuomet tolimesnių konsultacijų metu psichologai padeda jaunuoliui geriau įsivertinti ir nuspręsti, kokio pobūdžio darbas jam tiktų ir patiktų, kokia specialybė būtų jam tinkamiausia. Jaunuoliai tuomet lankosi įmonėse, švietimo įstaigose, bendrauja su dėstytojais arba yra supažindinami su verslo planų kūrimu, savarankiško verslo galimybėmis. Paskutiniame projekto etape vyksta 2 dienų seminaras-išvyka, kurio metu dalyviai įsivertina, ar projektas jiems buvo naudingas ir ką būtų galima veikti projektui pasibaigus. Projektui pasibaigus dalyviai gali registruotis į kitą UŽT projektą „Naujas startas“, kurio metu jau yra nukreipiami į ilgesnius mokymus ar stažuotę.

Pagrindiniu projekto sėkmės veiksniumi laikomas gebėjimas dirbti su jaunais žmonėmis, juos įtraukti, paskatinti. Kita vertus, reikalingas ne tik darbas su jaunais žmonėmis, bet ir sėkmingas bendradarbiavimas tarp skirtingų institucijų, kurių darbas susijęs su jaunimu (pvz., probacijos tarnyba). Šiuo atveju labai svarbus žmogiškasis faktorius, t. y. projekto partnerių gebėjimas ir noras dirbti su jaunimu bei jaunimo problemomis.

Projekto metu kylantys sunkumai daugiausia susiję su jaunimo, kaip tikslinės grupės, specifika. Pavyzdžiui, mieste gyvenančių jaunuolių lūkesčiai ir gebėjimai labai skiriasi nuo kaimo vietovėse gyvenančių jaunuolių. Taigi, pastaruoju atveju reikalingos drastiškesnės intervencijos norint juos motyvuoti kažką veikti, išeiti iš įprastos komforto zonos. Miesto jaunimui atvirkščiai, veiklos greitai pabosta, jie nori greito rezultato, todėl tokie jaunuoliai kartais nori nutraukti savo dalyvavimą projekte. Yra buvę atvejų, kai projekto veiklos vis dėlto neatitiko jaunuolių lūkesčių ir jie nusprendė nebedalyvauti projekte. Svarbiausias aspektas siekiant išvengti nesklandumų yra gebėjimas išlikti lanksčiam jauno žmogaus atžvilgiu.

4. Rezultatai ir poveikis

Projekto rezultatai kol kas yra itin geri, nes dauguma jaunuolių, dalyvavę projekte, sėkmingai grįžta į švietimą ar integruojasi į darbo rinką. Vis dėlto yra dalis jaunuolių, kurie ne būtinai pasuka šiuo keliu, tačiau sėkmingai dalyvauja savanoriškoje veikloje, tampa aktyvesni. Kita vertus, projektas daugeliui jaunuolių suteikia pasitikėjimo savimi ir įgūdžių bazę, ypač bendravimo įgūdžių. Dauguma jaunuolių projekto pradžioje vangiai kalba, nereiškia savo norų ir minčių, o projekto pabaigoje jie tai daro daug tvirčiau, dažniau imasi iniciatyvos.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Tai pirmasis tokio masto projektas Lietuvoje, apimantis skirtingą išsilavinimą turinčius asmenis. Visi dalyviai gali išbandyti tai, kas jiems atrodo patrauklu ir tinkama, ir tuomet priimti sprendimus. Taip siekiama užtikrinti, kad pasirinkimai yra priimami ilgalaikėje perspektyvoje ir todėl vestų prie teigiamų rezultatų. Šiuo metu keičiami projekto aprašai, nes projektą planuojama atnaujinti nuo 2018 m. gruodžio.

Projekto „Pokyčiai, su kuriais užaugame“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 12.0.1-CPVA-K-204-01-0003 „Pokyčiai su kuriais užaugame“, įgyvendinamas Lietuvos jaunimo organizacijos tarybos, yra skirtas informuoti Lietuvos jaunimą bei su jaunu dirbančias organizacijas apie ES investicijomis finansuojamas galimybes dalyvauti įvairiose veiklose. Šis projektas yra finansuojamas pagal 12-o prioriteto priemonę „Komunikacija apie ES investicijas“, projekto vertė 33 928,96 eurų, iš kurių 28 731,10 eurų suma yra skiriama iš ES fondų.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Atsižvelgiant į tai, kad jaunimas Lietuvoje mažai įsitraukia į neformalias, savanorystės ar kitas veiklas, šio projekto tikslas yra informuoti jaunimą ir taip paskatinti tiek aktyvų, tiek mažiau įsitraukiantį jaunimą naudotis kokybiško užimtumo priemonėmis. Projekte yra vykdomos informacijos kampanijos, diskusijos, renginiai.

Projektas prisideda prie jaunimo problemų sprendimo, ypač siekiant įtraukti jaunus žmones, kurie nėra tokie aktyvūs ir kurie mažiau dalyvauja ES fondų finansuojamoje veikloje. Taip siekiama užtikrinti lygias galimybes visiems jaunuoliams, nepaisant jų socio-ekonominės situacijos.

3. Įgyvendinimas

Pagrindinės projekto veiklos yra šios:

- Projekto pristatomasis renginys skirtas jaunimo organizacijų atstovams;
- Paruoštas interaktyvus vaizdo klipas su dviem scenarijais, skirtas socialiniams tinklams ir vaizdo klipo adaptacija viešojo transporto ekranams, skirta jaunimui, besinaudojančiam viešuoju transportu Vilniuje bei Kaune;
- Suorganizuota socialinių tinklų kampanija, skirta jaunimui, besinaudojančiam socialiniais tinklais;
- Užsakytos radijo laidos ir šaukiniai ZIP FM radijo stotyje, nukreipti į jaunuolius;
- Renginiai, skirti gilesnėms diskusijoms apie ES teikiamas galimybes, atviri visiems norintiems dalyvauti jaunuoliams.

Projekto įgyvendintojai kol kas nesusiduria su jokiais rimtesniais sunkumais projekto įgyvendinimo metu.

4. Rezultatai ir poveikis

Šiuo metu projektas vis dar yra įgyvendinamas, todėl sudėtinga tiksliai vertinti pasiektus rezultatus. Vis dėlto neseniai projekto metu pristatytų mobilumo programų vadovai teigė, kad po kampanijos išaugo susidomėjimas šiomis programomis, buvo gauta daugiau užklausų. Tikimasi, kad projektas paskatins jaunimą domėtis ir, esant poreikiui, aktyviau ieškoti būdų, kaip pasinaudoti priemonių teikiama nauda.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Projekto metu jaunimas yra supažindinamas ne tik su tradicinėmis ir plačiau žinomomis programomis (pvz., Erasmus +), bet ir kitomis programomis. Kitas svarbus aspektas – projektu siekiama ne tik supažindinti su

esamomis galimybėmis, tačiau ir padėti jaunimui geriau suprasti pačius ES teikiamų galimybių principus, su ES fondais susijusias sąvokas, diskutuoti apie įvairių priemonių naudą ilgalaikėje perspektyvoje. Anot projekto įgyvendintojų, patobulinus kai kuriuos etapus, šis projektas galėtų būti pritaikytas ne tik kalbant apie galimybes jaunimui, tačiau ir kitoms tikslinėms grupėms (pvz., neįgaliesiems, bedarbiams ir kita). Nepaisant to, kad projektas apima 2014–2020 m. finansavimo laikotarpį, jaunuolių skatinimas dalyvauti ir įsitraukti į ES fondų finansuojamas veiklas gali turėti netiesioginį, tačiau ilgalaikį poveikį kiekvieno dalyvavusio jaunuolio gyvenime. Atsižvelgiant į tai, kad projektas supažindina kiekvieną jaunuolį (ę) su galimybėmis dalyvauti jam ar jai aktualiose veiklose, šis projektas prisideda sprendžiant jaunimo įsitraukimo problemas.

Projekto „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 08.4.1-ESFA-V-405-01-0001 „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“¹⁸⁶ yra skirtas sukurti sąlygas pereiti nuo institucinės globos prie šeimoje ar bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos visoje Lietuvoje. Projektas yra finansuojamas pagal 8-o prioriteto priemonę „Institucinės globos pertvarka“, jam skirta 6 527 931,00 eurų suma. Projektas pradėtas įgyvendinti 2015 m. ir tęsis iki pat 2020 m. Projekto įgyvendinimą koordinuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, o pertvarką bendradarbiaujant įgyvendina kelios ministerijos, ministerijų departamentai, nevyriausybinių organizacijos bei savivaldybės¹⁸⁷.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Tarptautiniai tyrimai ir užsienio praktika rodo, kad institucinė globa daro neigiamą poveikį tiek kiekvienam tokioje globoje atsidūrusiam individui, tiek visuomenei. Asmenys, patekę į institucinės globos įstaigą, dažnai negauna kokybiškos priežiūros, neišnaudoja savo asmeninio potencialo, nėra įgalinami užsiimti kokia nors veikla ir taip dažniausiai tampa priklausomi nuo valstybės ir kitų paslaugų tiekėjų. Kitaip tariant, institucinės globos įstaigose gyvenantys individai:

- Yra izoliuojami nuo plačiosios bendruomenės;
- Neturi galimybių tvarkytis savo gyvenimo ir daryti įtaką juos paveikiantiems sprendimams;
- Organizacijų reikalavimai dominuoja gyventojų individualių poreikių atžvilgiu.

Ilgalaikėje perspektyvoje tokia globa nėra ekonomiškai bei daro žalą gyventojų emocinei ir socialinei gerovei. Dėl šios priežasties visos Lietuvos mastu buvo inicijuota institucinės globos pertvarka.

Šio projekto tikslas – apžvelgus esamą situaciją ir išsibandžius tam tikras paslaugas vietos lygiu, sudaryti naują, bendruomenės globa grįstą sistemą ir galiausiai padėti persiorientuoti tokios globos link. Šis projektas prisideda prie lygių galimybių ir nediskriminacijos, jaunimo problemų sprendimo ir darnaus vystymosi principų įgyvendinimo. Projekto metu vykdoma veikla siekia užtikrinti lygias galimybes gaunant reikalingas ir kokybiškas socialines paslaugas bei suteikti pilnavertiško gyvenimo sąlygas asmenims, kurie yra netekę tėvų ar yra nepajėgūs visiškai pasirūpinti savimi (pvz., turi psichikos sutrikimų). Jaunuoliams, kurie yra netekę savo globėjų ir atsidūrę vaikų namuose, iki 24 m. planuojamos suteikti palydimosios globos paslaugos. Darnus vystymasis užtikrinamas siekiant kuo didesnės ekonominės ir socialinės grąžos ilgalaikėje perspektyvoje. Taip pat šis projektas gali būti laikomas socialine inovacija dėl anksčiau neegzistavusių socialinių paslaugų plėtros.

3. Įgyvendinimas

Projektas yra įgyvendinamas dviem etapais:

1. Pirmame etape yra sudaromas pertvarkai reikalingų sąlygų sukūrimas ir didinamas jau esamų paslaugų prieinamumas. Šiame etape buvo analizuojama dabartinė institucinės globos situacija (pvz., personalo motyvacija, kompetencijos) bei visuomenės nuomonė. Pasirinktos įstaigos (bandomosios) gavo visą reikalingą ekspertinę pagalbą naujo plano rengimo proceso metu, buvo išbandytos bandomosios paslaugos. Surinkta ekspertų komanda vertino paslaugų turinį, efektyvumą, kaštus ir tuomet sudarinėjo naujų paslaugų metodinius aprašus.
2. Antrame etape bus plečiama paslaugų infrastruktūra regionuose ir pradedamos tiekti naujų formų paslaugos tikslinėms grupėms. Kai kurios paslaugos jau yra teikiamos, pavyzdžiui, budinčių globotojų paslauga. Į budinčius globotojus gali kreiptis visos šeimos, patiriančios krizę (pvz., kyla konfliktinės situacijos namuose).

¹⁸⁶ Daugiau informacijos prieinama adresu: <http://www.pertvarka.lt/> [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁸⁷ Visas organizacijų sąrašas: Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Neįgalųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos savivaldybių asociacija, Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, nevyriausybinių organizacijos ir savivaldybės.

Projekto tikslinės grupės yra vaikai, likę be tėvų globos, vaikai ir šeimos, patiriančios riziką, vaikai ir jaunimas, turintys proto ar psichikos negalią, suaugę asmenys, turintys proto ar psichikos negalią. Tokių asmenų šeimos taip pat yra traktuojamos kaip tikslinė grupė.

Pradžioje projekto vykdytojai susidūrė su neigiamu visuomenės požiūriu bei specialistų, dirbančių globos įstaigose, skepticizmu. Tarp įstaigų darbuotojų buvo matomas nesaugumas ir diskomfortas, bet ilgainiui ši problema sumažėjo. Prie to ypač prisideda sėkmingų gerųjų praktikų viešinimas. Neigiamas visuomenės požiūris vis dar išlieka, tačiau tikimasi, kad projekto viešinimo veiklos gerokai prisidės prie šios problemos sprendimo. Deja, esant tokiam požiūriui, sunku įgyvendinti kai kurias projekto veiklas (pvz., nuomininkai nenori nuomoti būstų, kuriuose gyventų protinę negalią turintys asmenys dėl egzistuojančių neigiamų stereotipų). Kita problema, su kuria susiduria projekto vykdytojai, – bandomosios paslaugos trunka 12 mėn. ir tuomet nebėra tęsiamos. Tai lemia, kad žmogus, kuris gauna kokybišką bendruomeninę globą ir laikinai apsigyvena, pavyzdžiui, savarankiško gyvenimo namuose ar bendruomeniniuose vaikų namuose, po 12 mėn. yra gražinamas į globos instituciją. Kai kuriais atvejais, jei dirbama su vaikais, tokių situacijų pavyksta išvengti, tačiau vis dėlto projekto vykdytojai būtų patenkinti, jei atsirastų tęstinumo galimybės. Paskutinis sudėtingas aspektas – tai viešieji pirkimai. Projekto vykdytojai norėtų bendradarbiauti su daugiau patirties turinčiomis NVO organizacijomis ir kokybiškų paslaugų tiekėjais, tačiau dėl viešųjų pirkimų taisyklių dažnai tiekėjai keičiasi, konkursą laimi tie, kurie pasiūlo mažesnę kainą. Tuomet yra susiduriama su daug problemų, gaištamas laikas naujai supažindinti tiekėjus su projekto turiniu, paruošti juos darbui. Ši problema išsprendžiamą, jei projekto vykdytojai turėtų daugiau lankstumo bendradarbiavimo klausimais.

4. Rezultatai ir poveikis

Kai kurios paslaugos jau buvo sėkmingai išbandytos, yra parengti metodiniai paslaugų aprašai. Kai kurios paslaugos, pavyzdžiui, laikino atokvėpio stotelės neįgaliesiems, buvo išbandytos ir pasiteisino. Tikimasi, kad šios paslaugos (t. y. laikina paslauga šeimai, kurioje yra asmuo su psichine ar proto negalia) bus pradėtos teikti didesniu mastu. Šiuo metu Lietuvoje jau veikia 21 savarankiško gyvenimo namai, kuriuose iš dalies savarankiškai gyvena virš 400 neįgaliųjų. Visų teikiamų paslaugų sąrašas yra projekto svetainėje.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Šis projektas išsiskiria Lietuvos kontekste tiek dėl savo turinio specifikos, tiek dėl įgyvendinimo metodikos. Šis projektas turėtų sudaryti sąlygas bendruomenės paslaugomis grįstos globos plėtrai visos Lietuvos mastu, todėl pats projektas gali būti laikomas itin ambicingu. Tikėtina, kad šis projektas turės ilgalaikį poveikį tiek organizacijų veikloje, tiek tikslinių grupių, tiek visos Lietuvos gyventojų mastu.

Projekto „Ignalinos atominės elektrinės (IAE) regiono branduolinio edukacinio turizmo plėtojimo didaktinės technologijos (EDUATOM)“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 01.2.2-LMT-K-718-01-0084 „Ignalinos atominės elektrinės (IAE) regiono branduolinio edukacinio turizmo plėtojimo didaktinės technologijos (EDUATOM)“ yra Vytauto Didžiojo universiteto mokslinių įgyvendinamas projektas, skirtas ištyrinėti šiuolaikinio edukacinio turizmo principus ir jų pritaikymo galimybes Visagino miesto plėtrai bei atominio turizmo (angl. *nuclear tourism*) vystymui. Projektas yra finansuojamas pagal 1-o prioriteto priemonę „Tiksliniai moksliniai tyrimai sumanios specializacijos srityje“, jam skirta 601 410,33 eurų suma. Projektas prasidėjo 2017 m. pabaigoje ir truks iki 2021 m.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Projekto sumanytojai yra numatę du pagrindinius projekto tikslus:

1. Ištyrinėti edukacinio bei branduolinio turizmo principus, siūlomų paslaugų specifiką ir įvairovę, tokio turizmo vystymo potencialą Ignalinos regione.
2. Ištyrinėti Visagino miesto ir Ignalinos regiono specifiką, atsižvelgiant į Visagino, kaip daugiakultūrio „atominio miestelio“, identitetą. Tyrimas bus atliekamas bendradarbiaujant su buvusiais IAE darbuotojais, miesto savivaldybės atstovais bei kitais bendruomenės nariais.

Projekto metu mokslininkai tikisi suformuluoti aiškias išvadas, kurios leis pateikti tikslus sprendimus branduolinio turizmo plėtrai IAE regione, ir išsiaiškinti, koku būdu tinkamiausiai panaudoti turimą miesto ekonominį, kultūrinį ir socialinį potencialą bei paskatinti ekonomikos plėtotę savivaldybėje pagerinant žmonių gyvenimo sąlygas.

Projektas visapusiškai prisideda prie darnaus vystymosi horizontaliojo principo įgyvendinimo. Visų pirma, projektas orientuotas į ekonominį vystymąsi, norint pasiūlyti alternatyvias veiklos nišas Visagino gyventojams po

IAE uždarymo ir taip paskatinti Ignalinos regiono vystymąsi. Edukacinio ir branduolinio turizmo plėtra leistų sukurti daugybę darbo vietų ir padėtų pritraukti Lietuvos ir užsienio keliautojus. Antra, projekto edukacinis aspektas apims tokias sritis kaip energetika, aplinkosauga bei industrinis paveldas ir kultūra, susiejant Lietuvos situaciją su pasauliniu kontekstu. Ypač daug dėmesio bus skiriama formuojant programą visuomenės švietimui apie įvairias energijos gamybos rūšis, energetinį saugumą, branduolinio kuro laikymo aplinkybes ir kitas su energetika susijusias temas. Trečia, projekto metu yra įtraukiama Visagino bendruomenė, kuri skatinama prisidėti prie savo miesto identiteto, kaip poindustrinės erdvės, formavimo. Toks įtraukimas taip pat leis atsižvelgti į unikalią miestelio kultūrą, esančius etninius skirtumus. Šis elementas yra ypač svarbus prisidedant prie socialinio vystymosi aspekto.

Projektas yra suformuotas atsižvelgiant į darnaus vystymosi principą kaip į pagrindinę viso Ignalinos regiono vystymosi galutinę viziją. Šis projektas siekia prisidėti prie vizijos ir surasti būdų, kaip ši vizija galėtų būti įgyvendinama.

3. Įgyvendinimas

Projekto veiklos yra suskirstytos į du etapus. Pirmasis etapas yra skirtas mokslinei veiklai, kai bus lankomi įvairūs su branduoliniu turizmu susiję objektai Europoje, analizuojami edukacinio turizmo principai, atliekami interviu ir kiti su tolimesniu turizmo vystymu bei regiono plėtra susiję tyrimai. Antrajame etape, remiantis atliktais tyrimais, mokslininkai sudarys virtualų maršrutą, kuris turėtų kompleksiskai sujungti atskirus fragmentus. Šis maršrutas turėtų tapti atspirties tašku tolimesnėms turizmo veikloms regione. Projekto metu taip pat numatyta apmokyti turizmo sektoriuje dirbančius darbuotojus, siekiant paskatinti edukacinio turizmo plėtrą Lietuvoje ne tik su branduoliniu turizmu susijusiose srityse.

Didžiausias sunkumas, su kuriuo susiduriama tiek projekto metu, tiek už jo ribų, yra bendra Ignalinos regiono situacija. Šio regiono problemos nebuvo sprendžiamos daugybę metų, todėl susiduriama su skepticizmu arba pernelyg dideliais lūkesčiais.

4. Rezultatai ir poveikis

Projektas dar nėra įpusėjęs, todėl kol kas yra sunku vertinti jo rezultatus. Vis dėlto projekto dalyviai jau aplankė su industriniu paveldu susijusias Europos vietas, atliko branduolinio turizmo lankytinų vietų analizę, dalyvavo keliose konferencijose, taip pat publikavo straipsnius edukacinio turizmo tema. Projekto dalyviai kalbėjo su bendrųjų ugdymo programų mokytojais, atliko interviu su Visagino gyventojais. Projekto dalyviai džiaugėsi, kad jau matoma vietinių gyventojų gerėjanti nuomonė apie branduolinio turizmo galimybes regione, jie vis labiau įsitraukia į projektą, palaiko projekto idėją.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Projektas yra numatytas ilgalaikėje perspektyvoje ir atsižvelgia į visus tvarumo aspektus. Šis projektas yra unikalus ne tik dėl savo konkrečios krypties, susijusios su branduoliniu turizmu ir regiono plėtra, bet ir dėl edukacinio turizmo plėtros aspekto. Šis IAE atvejis bus pristatomas kaip demonstracinis edukacinio turizmo pavyzdys Lietuvos mastu, bus įtraukiama visuomenė ir formuojamos rekomendacijos, kaip šį pavyzdį būtų galima adaptuoti kitame kontekste.

Projekto „Piliečiai kartu“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 10.1.2-ESFA-K-917-01-0004 „Piliečiai kartu“ yra skirtas moksleivių nuo 16 iki 19 metų informavimui, ugdymui ir pilietiškumo skatinimui, sprendžiant asmenų su negalia integracijos problemas. Projektą įgyvendina labdaros ir paramos fondas „Algojimas“, bendradarbiaudamas su 18-a Lietuvos mokyklų. Projektas prasidėjo 2017 m. spalį ir turėjo baigtis 2018 m. rugpjūtį, tačiau dėl nenumatytų kliūčių projekto veiklos bus pratęstos dar keliems mėnesiams. Projektas finansuojamas pagal 10-o prioriteto priemonę „Visuomenės nepakantumo korupcijai didinimo ir dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimo iniciatyvos“, jo vertė 93 076,52 eurais, iš kurių 86 752,04 eurų suma yra finansuojama ES fondų lėšomis.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Projektas „Piliečiai kartu“ siekia stiprinti jaunimo pilietines iniciatyvas ir skatinti jaunimą dalyvauti viešajame valdyme sprendžiant asmenų su negalia problemas. Projekto metu 16–19 metų moksleiviai, besimokantys bendrojo ugdymo mokyklose, yra supažindinami, kaip jie galėtų prisidėti prie asmenų su negalia ir specialiaisiais poreikiais teisių užtikrinimo bei jų integracijos. Projekto įgyvendinimo metu ypač norima padėti jaunuoliams suprasti negalią kaip fenomeną, kuris liečia kiekvieną iš mūsų. Kitaip tariant, projektu siekiama stiprinti demokratijos apraiškas visuomenėje, pabrėžiant kiekvieno bendruomenės nario įtraukimo svarbą.

Šis projektas prisideda prie kelių HP įgyvendinimo. Visų pirma, projektas yra nukreiptas į jaunus moksleivius, gyvenančius mažesniuose miestuose, miesteliuose ar netgi atokiose kaimo vietovėse. Projektas skatina jaunimą įsitraukti į neformalią veiklą, ugdo jaunimo gebėjimus dalyvauti visuomeniniame gyvenime, taip prisidėdamas prie jaunimo problemų sprendimo. Antra, projektas vykdo švietėjišką veiklą asmenų su negalia ir specialiaisiais poreikiais integracijos klausimais. Dėl šio aspekto projektas prisideda prie lygių galimybių ir nediskriminacijos principo įgyvendinimo. Trečia, projektas bendrai prisideda prie darnaus vystymosi principo įgyvendinimo, nes yra orientuotas visuomenės demokratijos stiprinimo link, ypač siekiant įtraukti visus bendruomenės narius atsižvelgti į kiekvieno norus bei poreikius ir taip užtikrinti darnų socialinį vystymąsi.

3. Įgyvendinimas

Projekto veiklos yra vykdomos trimis etapais:

1. Pirmame etape vyko susitikimai su mokyklos bendruomenėmis: mokytojais, mokiniais ir mokinių tėvais. Susitikimų metu vyko pokalbiai ir mokymai apie negalios fenomeną, dalyviai susipažino, kas tai yra ir kaip tai galima geriau suprasti. Nors mokymai, vykdomi šiame etape, buvo labiausiai orientuoti į mokinius, tiek mokytojai, tiek tėvai buvo taip pat skatinami prisijungti. Mokyklose taip pat buvo organizuojama Algimanto Aleksandravičiaus fotoparoda „neGalios paliesti“, kurioje dalyvavo žymūs visuomenės veikėjai. Šie žymūs žmonės buvo kviečiami į mokyklas skaityti paskaitas.
2. Antrajame etape vyks metodikos, kaip įtraukti jaunus žmones į savo bendruomenės veiklą, rengimas. Šiame etape moksleiviai mokysis, kaip identifikuoti problemą, pažvelgiant iš neįgaliojo perspektyvos, ir kaip parengti projektą šiai problemai išspręsti. Kiekvienoje mokykloje bus rengiamas vienas projektas, kurio rengime dalyvaus aktyviausi ir labiausiai susidomėję moksleiviai.
3. Paskutiniame projekto etape moksleiviai bus supažindinami su bendruomenės atstovavimo, pilietiškumo principais. Jaunuoliai bus mokomi demokratijos principų ir vertybių, susipažins su valstybės institucijų struktūra, savivaldos modeliu, nevyriausybinų organizacijų veikla. Šio etapo tikslas – išsamiai supažindinti jaunuolius su erdve, kurioje gali būti inicijuojami ir vykdomi pokyčiai.

Vienas iš didžiausių sunkumų, su kuriais susiduria projekto vykdytojai, yra projekto administravimo procedūros. Pernelyg sudėtingos biurokratinės atsiskaitymo procedūros užima daug laiko, o mokiniai, kurie privalo pildyti atsiskaitymui reikalingas anketas, dažnai tyčia jas pildo klaidingai, nes anketų klausimai nepritaikyti mokiniams. Techninis atsiskaitymas yra susietas su kiekybiniais rodikliais, kurie labai riboja projekto eigą, neįvertina pačios veiklos iš turinio perspektyvos. Taip pat, dėl bendradarbiavimo tarp valstybinių institucijų ir NVO stokos, PFSA yra parengiami neatsižvelgiant į priemonių, ir atitinkamai projektų, problematiką. Kitas sunkumas susijęs su laiko derinimu – projekto veiklos yra vykdomos dažnai toli nuo Vilniaus esančiose mokyklose, todėl kviečiant ekspertus bei žymius visuomenės veikėjus reikia atsižvelgti į jų užimtumą. Paskutinė problema, kuri sukėlė nesklandumų vykdant projektą, buvo 2018 m. pavasarį kilusi gripo epidemija – dėl jos buvo uždarytos mokyklos, taigi negalėjo būti laiku įgyvendintos ir visos projekto veiklos. Veiklos buvo atidėtos iki rudens.

4. Rezultatai ir poveikis

Į projektą, kaip ir buvo numatyta, įtraukta 1 600 moksleivių iš 18-os Lietuvos mokyklų. Iš šių moksleivių net 100 susidomėjo tolimesnėmis savanorystės galimybėmis ir užpildė savanorystės anketas. Mokiniai buvo susidomėję, noriai įsitraukė į mokymus ir atvirai kalbėjosi apie neįgaliųjų integracijos problematiką. Mokyklų pedagogai taip pat noriai bendradarbiavo, ir projekto vykdytojai tikisi, kad šis bendradarbiavimas tarp mokyklų ir NVO ateityje tik stiprės. Net 4 mokyklos išreiškė norą dalyvauti mokymuose apie neįgaliųjų integraciją į švietimo procesą po projekto. Anot projekto vykdytojų, projekto metu aiškiai išryškėjo jaunimo atvirumas pokyčiams ir noras bendradarbiaujant spręsti problemas. Šis projektas yra svarbus, norint suteikti jaunimui reikalingų žinių bei įgūdžių, kurie leistų toliau savarankiškai prisidėti prie visuomeninės veiklos.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Projektas išsiskiria savo kompleksiška tema: t. y. apima ne tik mokymus apie neįgaliųjų integraciją, tačiau juos sujungia su pilietiškumo ugdymu bei problemų sprendimo įrankių formavimu. Mokyklų bendruomenėse projekto veiklos buvo noriai priimančios, nes jos buvo patrauklios ir tinkamos, o jaunimo įsitraukimas į tolimesnes savanorystės veiklas užtikrina, kad šios veiklos projekto vykdymu nesibaigs. Susidomėję mokiniai taip pat yra skatinami savo bendruomenėse vesti mokymus jaunesniems mokiniams, labiau paskatinti bendraamžius įsitraukti, kalbėtis lygių galimybių ir nediskriminacijos, pilietiškumo temomis. Galiausiai vykdant projektą numatyta paruošti 18 projektų, kurie sprendžia aktualias problemas ir vėliau galės būti įgyvendinami jau kito projekto metu.

Projekto „Pasvalio bendruomenės šeimos namai“ atvejo studija

1. Trumpas projekto aprašymas

Projektas Nr. 08.4.1-ESFA-V-416-02-0001 „Pasvalio bendruomeniniai šeimos namai“ yra vienas iš visose savivaldybėse finansuojamų analogiškų projektų, įgyvendinamų pagal 8-o prioriteto priemonę „Kompleksinės paslaugos šeimai“. Visi šie projektai yra skirti teikti įvairias socialines paslaugas gyventojams ir taip prisidėti mažinant socialinę atskirtį. Visos paslaugos yra orientuota į šeimas, neatsižvelgiant į jų pajamas, socialinį statusą, amžių ar religiją. Šį konkretų projektą vykdo Pasvalio rajono savivaldybės administracija bendradarbiaujant su Pasvalio šeimos gerovės centru. Projektas prasidėjo 2016 m. pabaigoje ir truks iki 2019 m. pabaigos, jam skirta ES fondų 220 529,54 eurų suma.

2. Tikslas ir sprendžiama problema

Pagrindinis projekto tikslas yra padėti šeimoms, kurioms reikia pagalbos ištikus krizėms, išgyvenantiesiems sunkų laikotarpį, susiduriantiesiems su sunkumais. Dažniausiai pagalbos prireikia šeimoms, kurias palietė nedarbas, migracija, skurdas. Kitos problemos, tokios kaip nepakankamas vaikų ar jaunimo užimtumas, tėvystės gebėjimų trūkumas, sunkumai derinant darbo įsipareigojimus su vaikų priežiūra, taip pat yra sprendžiamos šio projekto metu. Projekto metu teikiamos paslaugos yra suteikiamos nemokamai visiems gyventojams.

Projektas prisideda prie visų HP taikymo integruotu būdu. Visų pirma, projektas siekia padėti spręsti sudėtingas problemas, šeimai gyvenant nepalankiomis sąlygomis, ir taip mažinti socialinę atskirtį. Antra, projektas ypač prisideda prie moterų ir vyrų lygybės užtikrinimo, padedant moterims suderinti darbo įsipareigojimus bei vaikų priežiūrą. Taip pat tėvai yra skatinami dalyvauti pozityvios tėvystės užsiėmimuose ir taip yra labiau įtraukiami į vaikų priežiūrą. Galiausiai jaunimas, ypač jaunos šeimos, susiduriantys su sunkumais, gali kreiptis į Pasvalio šeimos gerovės centrą, kur jiems bus suteikta pagalba arba jie bus nukreipiami pas reikalingus specialistus. Žvelgiant iš platesnės perspektyvos, projektas siekia ugdyti skirtingų požiūrių bendrystę bendruomenės lygiu.

3. Įgyvendinimas

Projekto metu bendruomeninės šeimos namuose dirba 4 specialistai: socialinis darbuotojas, vaikų priežiūros specialistas, psichologas ir vairuotojas. Specialistai teikia šias paslaugas:

- Individualus arba grupinis psichologo konsultavimas, susiduriant su įvairiomis problemomis;
- Socialinio darbuotojo konsultacijos, seminarai, paskaitos ir užsiėmimai;
- Pozityvios tėvystės mokymai;
- Vaikų priežiūros paslaugos iki 4 val. per dieną;
- Kylant konfliktinėms situacijoms ar sutrikus santykiams šeimoje, suteikiamos mediacijos paslaugos;
- Esant poreikiui, šeimai ar asmeniui suteikiamos pavėžėjimo paslaugos, kad nuošaliau gyvenantys asmenys galėtų pasinaudoti teikiama parama.

Projekto įgyvendinimo metu didelių sunkumo nekilo, tačiau projekto vykdytojai yra varžomi administracinės atsiskaitymų naštos, reikalavimų smulkmeniškai pildyti dokumentus.

4. Rezultatai ir poveikis

Šiuo metu Pasvalio rajone paslaugos buvo suteiktos 202 gyventojams. Toks skaičius pralenkė siektiną rodiklį, t. y. socialines paslaugas gavo daugiau nei 157 tikslinių grupių asmenys. Projektas dar tik įpusėjęs, todėl tikėtina, kad dar daugiau asmenų pasinaudos šiomis paslaugomis. Toks didelis susidomėjimo skaičius rodo, kad paslaugos tikrai yra reikalingos. Kol kas sudėtinga vertinti paslaugų teikiamą ilgalaikę naudą, bet tikėtina, kad savivaldybei toliau teikiant tokias paslaugas, taps matoma ir jų grąža. Šiuo metu toks bendruomeninės šeimos paslaugų modelis yra teigiamai priimamas ir labai palaikomas vietos bendruomenės.

5. Inovatyvumas ir tvarumas

Pirmą kartą projekto teikiama nauda gali pasinaudoti visi gyventojai, nepaisant jų asmeninės situacijos. Projektas siekia įgalinti visas šeimas spręsti savo konkrečias problemas kompleksiskai atsižvelgiant į visus jų poreikius. Lig šiol tokio tipo projektų Lietuvoje nebuvo, tačiau projekto sėkmė įrodo, kad šis projektas galėtų paskatinti toliau vykdyti analogiškas veiklas. Organizacija, teikianti paslaugas Pasvalyje, jau yra numačiusi tolimesnius tikslus, kaip pagerinti socialinių paslaugų pasiekiamumą ir efektyvumą ne tik šio projekto metu.

4 PRIEDAS: UŽSIENIO ŠALIŲ ATVEJO STUDIJOS

Estijos atvejo studija

1. Estijos situacija darnaus vystymosi srityje (pagrindiniai iššūkiai, pastarųjų metų progresas)

Darnus vystymasis (DV) Estijoje yra svarbiausias valstybės prioritetas, apimantis visus ilgalaikius valstybės vystymosi tikslus. Estijos parlamentas priėmė Estijos nacionalinę DV strategiją „Darni Estija 21“¹⁸⁸ (angl. *Sustainable Estonia 21*) 2005 metais. Ši strategija yra pagrindinis Estijos dokumentas, numatantis kryptingą visuomenės vystymąsi iki 2030 m. Strategijoje išskirti keturi pagrindiniai prioritetai¹⁸⁹:

- Estijos kultūrinės erdvės gyvybingumas;
- Ekonominės, socialinės ir kultūrinės gerovės augimas;
- Darni visuomenė;
- Ekologinės pusiausvyros išlaikymas.

Šių prioritetų pažangos vertinimui yra numatyti 69 rodikliai, kurie leidžia nuolat stebėti situaciją ir vykstančius pokyčius. 2018 m. Estijos statistikos departamentas išleido šių rodiklių apžvalgą, kurioje ryškiai matyti Estijos pastarųjų metų šalies progresas DV srityje¹⁹⁰:

- Ekonomika stabiliai auga, o 2017 m. ji buvo viena sparčiausiai augančių visoje ES. Per šiuos metus BVP išaugo beveik 5 proc.;
- Užimtumo lygis išlieka aukštesnis už ES vidurkį: 2017 m. buvo pasiektas 67,8 proc. lygis, o ES vidurkis buvo 59,7 proc.¹⁹¹;
- Viešųjų paslaugų suteikimas per e-paslaugas užtikrina gerą tokių paslaugų prieinamumą bei skaidrias procedūras šiame sektoriuje;
- Dar 2012 m. šalis pasiekė užsibrėžtą tikslą 15 proc. visos energijos pasigaminti iš atsinaujinančių energijos išteklių;
- Šalis pasižymi tradiciniais metodais grįsta gamtos apsauga. 2017 m. net 18,7 proc. visos jos teritorijos priklausė gamtos rezervatams, kurie pasižymi turtinga biologine įvairove;
- Pastaraisiais metais itin sumažėjo požeminių vandenų eksploatavimo mastai ir pagerėjo vandens kokybė;
- Švietimo rodikliai, ypač svarbūs siekiant kultūrinės erdvės gyvybingumo, yra rekordiškai aukšti – mokinių pasiekimai yra vieni geriausių tarp ES valstybių narių.

Vis dėlto, nepaisant pozityvaus progreso, Estijos visuomenė vis dar susiduria su keliais iššūkiais DV srityje:

- Demografinės problemos: mažėjant Estijos gyventojų skaičiui, Estijos kultūrinės erdvės gyvybingumas nyksta, o ekonominės gerovės augimas yra ribojamas žmogiškųjų išteklių;
- Nepaisant išaugusio darbo našumo, Estija vis dar gerokai atsilieka nuo ES lyderių. Šiuo metu Estijos našumo lygis siekia 71 proc. nuo visos ES našumo vidurkio;
- Pajamų skirtumai yra vieni didžiausių Europoje. Tai lemia, kad pernelyg didelė dalis žmonių gyvena ties ar žemiau skurdo ribos arba patiria socialinę atskirtį;
- Vienas iš daugiausia žalos aplinkai keliantis naftingųjų skalūnų sektorius išlieka strategiškai svarbiu pramonės varikliu. Šalis vis dar didžiąją dalį elektros energijos pasigamina iš šių iškasenų;
- Miško išteklių sunaudojimas vis dar išlieka didelis: mediena yra naudojama tiek energetikos, tiek gamybos pramonėje. Miškų valdymas ir priežiūra vis dar neatitinka DV metodikų.

2. Estijos darnaus vystymosi integravimo strategija

Dar 1995 m. Estijos Parlamentas patvirtino DV įstatymą (angl. *The Sustainable Development Act*)¹⁹², kuris vėliau tapo DV „Darni Estija 21“ strategijos pamatu.

1996 m. buvo suformuota Estijos DV komisija, kurioje dalyvauja įvairios tiek vyriausybės, tiek nepriklausomos organizacijos, apimančios skirtingas DV sritis, tokias kaip švietimas, aplinkosauga, sveikata, kultūra, vaiko teisių apsauga, pramonė, žemės ūkis. Ši komisija susitinka 4–5 kartus per metus aptarti DV temas, kylančius iššūkius, strateginius veiklos planus ir publikuoja ataskaitas su rekomendacijomis. Estijos DV komisija taip pat prižiūri

¹⁸⁸ Estonian National Strategy on Sustainable Development „Sustainable Estonia 21“, approved by Estonian Government on March 17, 2005 and Estonian Parliament (Riigikogu) on September 14, 2005. Prieinama adresu:

https://www.envir.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/se21_eng_web.pdf [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁸⁹ Ten pat.

¹⁹⁰ Statistikaamet (2018). Eesti Statistika Kvartalikirj. 2/2018. Quarterly bulletin of Statistics of Estonia.

¹⁹¹ Eurostat. Employment rates by sex, age and citizenship (%). [lfsa_organ]

¹⁹² Riigikogu. Sustainable Development Act, passed 22.02.1995. Prieinama adresu:

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530122013003/consolide> [žiūrėta 2018 08 24].

„Darni Estija 21“ strategijos įgyvendinimą, nuolat teikia pasiūlymus Estijos vyriausybei ir, esant poreikiui, atnaujina DV strategiją.

Estijos DV strategijos įgyvendinimą ir kitus su DV susijusius aspektus nuosekliai koordinuoja Estijos vyriausybės strategijos skyrius. Šis skyrius prižiūri, ar kiti strateginiai dokumentai, tokie kaip *Estija 2020*¹⁹³, atitinka DV strategijos principus, ar koordinuojami veiksmai. Vyriausybės sektoriaus ir tematiniai veiksmų planai yra taip pat nuosekliai suderinti su DV strategija. Pavyzdžiui, *Nacionalinis energetikos sektoriaus vystymo planas 2030*¹⁹⁴ nuosekliai atsižvelgia į pagrindinę DV strategiją, o tuomet kiekvienos atskiros energetikos šakos veiklų planai atitinkamai yra suderinti su nacionaliniu planu. Šiuo metu jau yra formuojamas naujas energetikos sektoriaus vystymo planas, kuris turėtų atsižvelgti į dabartinę ir jau pasikeitusią situaciją energetikos srityje. Analogiška veikla vyksta kituose sektoriuose.

Estijos parlamentas yra priėmęs nemažai su aplinkosauga susijusių įstatymų, kurie užtikrina, kad didelė dalis naujų veiklų būtų suderinta su DV tikslais.

3. Prioritetai ir priemonės, siekiant užtikrinti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą

Kiekvienas iš keturių „Darni Estija 21“ pagrindinių prioritetų yra įgyvendinamas skirtingomis, tačiau kompleksiskai tarpusavyje suderintomis priemonėmis. Šiame skyrelyje aptarsime ryškiausias iš jų.

Aplinkosaugos ir DV temos buvo pradėtos integruoti į Estijos bendrojo ugdymo švietimo sistemą dar 1996 m. kaip tarpdisciplininis dalykas. Estijos švietimo ir mokslo ministerija yra atsakinga už šių temų integravimą į bendrąsias nacionalines ugdymo programas, o Estijos aplinkos ministerija prisideda finansuodama ir koordinuodama neformaliojo ugdymo veiklas bei įvairius projektus šalyje. 2007–2013 m. programavimo periodu Estija itin daug dėmesio skyrė švietimui aplinkosaugos srityje. Buvo suformuotos dvi priemonės, finansuojamos iš ES investicijų fondų: tokio švietimo infrastruktūros plėtra ir aplinkosaugos integravimo į švietimo programas plėtra. Abi priemonės gerokai prisidėjo prie sistemiško DV temų integravimo į šalies bendrąją ugdymo sistemą. Priemonių įgyvendinimo metu buvo finansuojamos tokios veiklos, kaip, pavyzdžiui, mokytojų ir dėstytojų pedagoginis ugdymas DV tema, naujų skaitmeninių parodų, skirtų biologinės įvairovės studijoms, rengimas ir naujų aplinkosaugos technologijų centrų steigimas.

Kitos priemonės yra nukreiptos į biologinės įvairovės apsaugą, gamtos apsaugą, tvarią energetiką, transporto sektorių bei vandens resursų valdymą bei apsaugą¹⁹⁵. Estijos vandens kokybė buvo itin prasta, todėl Estijos vyriausybė pasirinko investuoti nemažai lėšų į vandens valymo įrenginių infrastruktūrą. Taip pat pastaraisiais metais buvo atnaujinta didelė dalis pastatų siekiant padidinti jų energetinį efektyvumą ir taip sumažinti Estijos energijos išteklių vartojimą. Galiausiai Estijos vyriausybė skatina gamybos sektorių sumažinti savo energijos išteklių vartojimą ir finansuoja įvairias priemones, leidžiančias gamybos sektoriui įsivertinti savo situaciją ir pasirinkti būdus, tinkančius skirtingoms įmonėms mažinti taršą¹⁹⁶.

4. Gerosios praktikos projektų aprašai

Norint geriau iliustruoti Estijos atvejį konkrečiais pavyzdžiais, šioje dalyje pateikiami gerosios praktikos projektų aprašai. Visų pirma, kaip jau minėta anksčiau, Estija daug dėmesio skiria švietimui DV tema. Toliau pateikiamas iš 2014–2020 ES fondų investicijų finansuojamo projekto aprašas, kurį įgyvendina Tartu Aplinkosaugos švietimo centras (est. *Tartu Keskkonnahariduse Keskus*).

¹⁹³ National Reform Programme „Estonia 2020“. Prieinama adresu: <https://riigikantselei.ee/en/supporting-government/national-reform-programme-estonia-2020> [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁹⁴ National Development Plan of the Energy Sector until 2030. Prieinama adresu: https://www.mkm.ee/sites/default/files/ndpes_2030_eng.pdf [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁹⁵ Bertelsmann Stiftung. Sustainable Governance Indicators 2017. Estonia Report. Prieinama adresu: http://www.sgi-network.org/docs/2017/country/SGI2017_Estonia.pdf [žiūrėta 2018 08 24].

¹⁹⁶ Tallinn University of Technology. Energy Efficiency Policies and Measures in Estonia. Monitoring of EU and national energy efficiency targets. Prieinama adresu: <http://www.odyssee-mure.eu/publications/national-reports/energy-efficiency-estonia.pdf> [žiūrėta 2018 08 24].

1 iliustracija. Laisvalaikio veiklos Tartu Aplinkosaugos švietimo centre

Tartu Aplinkosaugos švietimo centras, bendradarbiaudamas su bendrojo ugdymo mokyklomis, universitetais bei Tartu miesto savivaldybe, įgyvendina projektą, kurio tikslas – plėsti mokinių gebėjimus skirtingose aplinkosaugos temų srityse. Projekto metu bus suformuojamos naujos laisvalaikio grupės moksleiviams, siekiant ugdyti jų praktinius gebėjimus, supratimą apie pasirinktą aplinkosaugos sritį, gebėjimą eksperimentuoti ir netgi atlikti paprastus tyrimus, naudotis laboratorine įranga. Šiuo metu numatytos trys laisvalaikio veiklos grupės: 1) mažieji gamtininkai (1–3 klasių moksleiviams); 2) vandens pasaulis (4–6 klasių moksleiviams); ir 3) aplinkosaugos stebėseną ir skaitmeniniai sprendimai (7–9 klasių bei 10–12 klasių moksleiviams). Projekto metu bus sudarytos naujos laisvalaikio veiklos programos, kuriose galės dalyvauti visi Tartu miesto moksleiviai. Taip pat bus paruošta mokymo medžiaga ir metodologinės gairės bei sudaryti pamokų planai, skirti vidurinių ir gimnazijos mokyklų mokiniams. Šiais planais galės naudotis visi susidomėję mokiniai ir mokytojai po projekto pabaigos. Projektas prasidėjo 2017 m. vasarį ir truks iki 2022 m. gruodžio. Projektui skirta 72 702 eurų suma.

Šaltinis: Tartu Kerkonnahariduse Keskus. Prieinama adresu: <https://www.tartuloodusmaja.ee/ET/projektid/huvikooli-tartu-loodusmaja-ilt-suuna-huviringid/> [žiūrėta 2018 08 24].

2007–2013 m. programavimo periodu Estija daug lėšų skyrė infrastruktūros atnaujinimui ir transporto plėtrai. Vienas iš pagrindinių infrastruktūros atnaujinimo tikslų buvo sumažinti energijos suvartojimo kiekį ir aplinkai daromą žalą bei užtikrinti, kad Estija atitinka visus ES aplinkosaugos reikalavimus. Daug investicijų taip pat buvo skirta MTEPI veikloms, norint paspartinti Estijos ekonominį augimą ir užtikrinti tolimesnį DV¹⁹⁷. Šiame kontekste projektas skirtas atnaujinti Narvos miesto vandens tiekimo ir vandens valymo sistemą yra geras infrastruktūros, tiesiogiai prisidedančios prie taršos mažinimo bei žmonių gyvenimo kokybės, pavyzdys (žr. 2 iliustraciją).

2 iliustracija. Vandens tiekimo ir valymo įrenginių rekonstrukcija Narvos mieste

Vandens tiekimo ir valymo įrenginių rekonstrukcija Narvos mieste buvo vienas iš stambiausių praeito dešimtmečio projektų Estijoje. Buvo patiesti 43 km naujų vandens tiekimo vamzdžių, 33 km nutekamųjų vamzdžių bei 11 km lietaus nuotėkų vamzdžių. Taip pat buvo pastatyti nauji vandens valymo įrenginiai, galintys apdoroti 20,500 m³ vandens. Šie įrenginiai perdirba vandenį iš netoliese tekančios Mustajõgi upės ir išvalo taip, kad jis tampa tinkamas vartoti gyventojams. Technologijos, naudojamos vandens valymui, buvo pritaikytos aplinkai ir atsižvelgiant į visus aplinkosaugos reikalavimus. Dėl sumažėjusių pratekėjimų iš vamzdžių sumažinta daroma žala požemiui vandeniui bei gruntui. Įgyvendinus projektą, apie 65 000 gyventojų gali naudoti ES kokybės standartus atitinkantį vandenį. Iš ES paramos fondų projektui buvo skirta 28 578 893 eurų suma, viso projekto vertė siekė 44 364 615 eurus.

Šaltinis: AS Merko Ehitus group. The largest water project of the decade in Narva shall provide high-quality drinking water to 58.000 inhabitants. Prieinama adresu: <http://group.merko.ee/en/the-largest-water-project-of-the-decade-in-narva-shall-provide-high-quality-drinking-water-to-58-000-inhabitants/> [žiūrėta 2018 08 24].

5. Estijos darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo privalumai ir stiprybės

Svarbiausi aspektai, kuomet ypač pasižymi Estijos DV strategijos įgyvendinimas, – nuoseklus strategijų, veiksmų planų ir priemonių derinimas bei didelis dėmesys, skiriamas švietimui DV ir aplinkosaugos temomis. Kitas svarbus aspektas – tai aiški ir paprasta stebėsenos sistema, apimanti 69 rodiklius ir leidžianti stebėti visuomenėje vykstančius kompleksinius pokyčius. Galiausiai pastovus DV komisijos darbas užtikrina, kad nuolat besikeičiančioje aplinkoje ir visuomenėje būtų atsižvelgiama į visus faktorius ir būtų užtikrintas tolimesnis progresas DV link. Estijos atvejis yra ypač geras ir aktualus pavyzdys Lietuvai, kaip galima užtikrinti kompleksinę kelių lygių strategijų, planų ir priemonių tarpusavio derinimą, integruoti DV temas į švietimo sistemą, stebėti pokyčius bei užtikrinti nuoseklų darbą, galintį duoti ilgalaikių rezultatų.

¹⁹⁷ European Cohesion Policy in Estonia. Prieinama adresu: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/country2009/et_en.pdf [žiūrėta 2018 08 24].

Švedijos atvejo studija

1. Švedijos situacija lyčių lygybės, lygių galimybių ir nediskriminavimo srityse (pagrindiniai iššūkiai, pastarųjų metų progresas).

Lyčių lygybės, lygių galimybių ir nediskriminavimo sritys Švedijoje tapo vienu iš valstybės prioritetų dar 8-ame dešimtmetyje. Nuo to laiko Švedijos vyriausybė siekia kuo nuosekliau ir kuo platesniu mastu įgyvendinti lygių galimybių politiką. Atsižvelgiant į tai, kad daugiausia dėmesio tenka moterų ir vyrų lygybės užtikrinimui, šis atvejis taip pat daugiau dėmesio skirs lyčių lygybei.

Diskriminacijos įstatymas¹⁹⁸, priimtas 2009 m., sujungė visus anksčiau egzistavusius su bet kokios rūšies diskriminacija susijusius įstatymus. Šis įstatymas yra Švedijos lygių galimybių politikos pagrindas. Įstatymas draudžia diskriminuoti dėl lyties, transeksualumo, etninės kilmės, religijos, negalios, seksualinės orientacijos ar amžiaus. Įstatymas taip pat aiškiai įvardija, ką galima laikyti diskriminacija atskirose srityse. Sritys, kuriose diskriminacijos apraiškos yra nepageidaujamos, apima darbo rinką, švietimą, privatų sektorių, organizacijų narys, prekes ir paslaugas, sveikatą, socialines paslaugas, draudimą, ir karinę bei valstybinę tarnybą. Įstatymą išsamiau aptarsime kitame skyrelyje.

Lygių galimybių užtikrinimo srityje Švedijos visuomenė yra viena pažangiausių pasaulyje. Tai patvirtina ir pastarųjų metų duomenys bei ekspertų įžvalgos:

- Nuo 2005 m. ES lyčių lygybės indekse Švedija užima pirmą vietą;
- Moterų užimtumo lygis yra beveik toks pat kaip vyrų, nepaisant to, kad moterys gerokai dažniau dirba puse etato;
- Švedijoje išvystyta patogi ir lanksti tėvystės atostogų politika leidžia abiem tėvams sėkmingai derinti darbo įsipareigojimus su šeimos gyvenimu;
- Žmogaus teisių apsauga Švedijoje yra tarp geriausių pasaulyje. JT atstovai dažnai mini Švedijos žmogaus teisių apsaugą kaip pavyzdinę kitoms valstybėms;
- 2014 m. migrantų integracijos indekse Švedija užėmė pirmą vietą dėl sėkmingos integracijos politikos. Tokia politika apima būsto prieinamumą, švietimą, pagalbą mokantis kalbą, integraciją į darbo rinką, sveikatos apsaugą, balsavimo teises ir kita;
- Švedijos švietimo sistema ir darbo rinka yra ypač jautri skirtingų asmenų ir jų įvairių poreikių atžvilgiu. Asmenys su specialiaisiais poreikiais gali gauti visą reikalingą paramą.

Vis dėlto, nepaisant šių pozityvių aspektų, Švedijos visuomenės vis dar susiduria su šiais iššūkiais lygių galimybių srityje:

- Švedijos darbo rinka išlieka fragmentuota: daug daugiau moterų nei vyrų dirba viešajame sektoriuje;
- Darbo užmokestis tarp moterų ir vyrų 2013 m. skyrėsi 13,9 proc. Šis skirtumas, nors yra mažesnis nei likusioje ES, vis dėlto daug nesiskiria nuo ES vidurkio;
- Pensijų išmokų dydžiai moterims ir vyrams vis dar smarkiai skiriasi. Švedijos pensijų reforma planuojama atsižvelgti į trumpesnį moterų darbo stažą dėl motinystės atostogų ar artimųjų priežiūros;
- Švedų visuomenėje vis dar yra nemažai diskriminacijos etiniu pagrindu apraiškų: dažniausiai diskriminuojami yra žydų ar romų kilmės asmenys.

2. Švedijos lygių galimybių integravimo strategija

Aukščiau minėtas Diskriminacijos įstatymas ne tik detalai apibrėžia draudžiamas diskriminacijos apraiškas, tačiau taip pat numato aktyvias įstatymo įgyvendinimo priemones švietimo ir darbo politikos kontekste bei nustato konkrečius reikalavimus įstatymo įgyvendinimo priežiūrai. Šiame įstatyme numatytos šios išskirtinės veiklos / priemonės:

- Darbdaviai privalo tiksliai ir aktyviai prisidėti prie lygių galimybių užtikrinimo darbo vietoje, ypač stengiantis sudaryti palankias darbo sąlygas visiems asmenims;
- Darbdaviai privalo padėti tiek moterims, tiek vyrams suderinti darbo ir šeimos įsipareigojimus;
- Darbdaviai privalo skatinti tolygų moterų ir vyrų pasiskirstymą skirtingo tipo užduotyse ir (ar) profesijose visais tam tinkamais būdais;
- Esant netolygiai proporcijai tarp moterų ir vyrų tam tikroje darbo srityje, darbdavys privalo dėti pastangas, kad pritrauktų mažiau reprezentuojamos lyties atstovų;

¹⁹⁸ Discrimination Act (2009). Prieinama adresu:

https://www.government.se/4a788f/contentassets/6732121a2cb54ee3b21da9c628b6bdc7/oversattning-diskrimineringslagen_eng.pdf
[žiūrėta 2018 08 24].

- Kiekvienas darbdavys, įdarbinantis daugiau nei 25 darbuotojus, privalo kas trejus metus pateikti lygių galimybių, ypač lyčių lygybės, užtikrinimo planą. Plane turi būti nurodomos konkrečios proaktyvios priemonės, priemonių įgyvendinimo tvarkaraštis ir priežiūra. Plane taip pat privalo būti nurodomas veiklos planas lygiam užmokesčiui užtikrinti;
- Kiekviena švietimo institucija kiekvienais metais privalo sudaryti veiksmų planą, skirtą užtikrinti lygias galimybes visiems dalyvaujantiems švietimo procese.

Diskriminacijos įstatymą prižiūri įstatyme numatytas lygybės pareigūnas (šved. *Diskrimineringsombudsmannen, DO*), Švedijos vyriausybinių agentūra. Jos pagrindinės veiklos yra šios¹⁹⁹:

- Ugdyti visuomenės sąmoningumą, skleisti informaciją ir vykdyti kampanijas susijusias su Diskriminacijos įstatymu;
- Registruoti ir tirti gautus skundus dėl Diskriminacijos įstatymo pažeidimo;
- Prižiūrėti įstatymo laikymąsi, ypač atidžiai stebint pateiktų veiksmų planų sudarymą ir įgyvendinimą;
- Išduoti finansines baudas darbdaviams, švietimo įstaigoms ir kitokioms organizacijoms, kurios atsisako teikti informaciją, reikalingą Diskriminacijos įstatymo priežiūrai. Pavyzdžiui, darbdaviai privalo teikti informaciją apie įdarbintus ar studijuoti priimtus asmenis, siekiant nustatyti, ar procese nebuvo diskriminacijos apraiškų;
- Išduoti finansines baudas darbdaviams, švietimo įstaigoms ir kitokioms organizacijoms, kurios pažeidžia Diskriminacijos įstatymo numatytus reikalavimus.

Vietiniai antidiskriminacijos biurai, nepriklausomos savanoriškos organizacijos, teikia siūlymus ir reikalingą paramą vietinėje bendruomenėje dėl Diskriminacijos apraiškų mažinimo.

Vis dėlto Švedija daugiausia dėmesio skiria lyčių aspekto integravimui, siekiant užtikrinti lygias moterų ir vyrų teises bei galimybes. Vyriausybės lyčių lygybės politika siekia šių pagrindinių tikslų:

- Lygus pasiskirstymas tarp užimamų galios ir įtakos pozicijų tarp moterų ir vyrų, siekiant lygių galimybių abiem lytims dalyvaujant visuomeniniame gyvenime;
- Ekonominė lygybė tarp moterų ir vyrų, suteikianti vienodas teises ir galimybes abiem lytims nepriklausomai mokytis, dirbti ir gyventi;
- Lygus pasiskirstymas tarp moterų ir vyrų atliekant namų ūkio bei artimųjų priežiūros darbus, užtikrinant lygias moterų ir vyrų atsakomybes šiose srityse;
- Užkirsti kelią smurtui prieš moteris, siekiant tolygios moterų ir vyrų teisės į fizinę neliečiamybę.

Už lyčių aspekto integravimą daugiausia atsakingas Specialusis (vaikų, pagyvenusių ir) lyčių lygybės ministras, dirbantis Sveikatos ir socialinių reikalų ministerijoje. Kitose ministerijose, tokiose kaip darbo, švietimo ir kultūros, atsakingi asmenys taip pat nuolat dirba prie lyčių lygybės klausimu.

3. Prioritetai ir priemonės, siekiant užtikrinti lygių galimybių strategijos įgyvendinimą

Švedijos vyriausybė nuolat siekia užtikrinti lygias galimybes visiems šalies gyventojams ir dėl to yra suformavusi daugybę įvairių priemonių. Pavyzdžiui, Švedijos vyriausybė teikia paramą šalies savivaldybėms, skirtą pritaikyti transporto tinklus neįgaliesiems, bei įvairiapusę pagalbą imigrantams ir jų vaikams. Vis dėlto sistemingiausias priemonių rinkinys yra pritaikytas lyčių lygybės aspekto integravimui. Švedijos vyriausybė naudoja šias priemones lyčių lygybei skatinti:

- Švedijos vyriausybė inicijavo programą „Lyčių aspekto integravimas vyriausybės agentūrų dienotvarkėje“. Ši programa prasidėjo 2013 m., kai 18 agentūrų savanoriškai išbandė lyčių aspekto integravimo metodikas savo veikloje. Iki 2018 m. pabaigos numatyta, kad visos 59 vyriausybės agentūros sėkmingai integruos lyčių aspektą į savo veiklas;
- Programa buvo praplėsta tarp Švedijos universitetų. Iki 2019 m. siekiama lyčių lygybės aspektą integruoti 30-yje universitetų;
- Lyčių aspekto integravimas į biudžeto formavimą (angl. *gender-budgeting*) yra itin svarbus įrankis, leidžiantis vyriausybei ir vyriausybiniams organizacijoms planuoti savo išlaidas bei reformas, atsižvelgiant į skirtingus lyčių poreikius. Šis įrankis buvo įvestas 2014 m.;
- Pagal lytis skaidoma statistika yra svarbus įrankis, norint geriau suvokti esamą situaciją ir atitinkamai siekti pokyčių tam tikrose srityse. Švedijos Statistikos biuras renka tokius duomenis ir nuo 1984 m. leidžia kasmetinį leidinį, pristatantį lyčių lygybės statistiką;

¹⁹⁹ OECD (2016). *Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Sweden*. OECD Publishing, Paris.

- Vyriausybė teikia didelę svarbą šeimos ir darbo išipareigojimų derinimui. Priemonės, skirtos sustiprinti vaikų priežiūros įstaigas, moterų sveikatos būklę ir tėvystės atostogų skatinimą, yra aktyviai įgyvendinamos.

4. Gerosios praktikos projektų aprašai.

Norint geriau iliustruoti Švedijos atvejį konkrečiais pavyzdžiais, šioje dalyje pateikiami gerosios praktikos projektų aprašai. Visų pirma, kaip jau minėta anksčiau, Švedija daug dėmesio skiria lyčių aspekto integravimui visose viešojo gyvenimo srityse, tačiau ypač didelę reikšmę teikiama švietimo sistemai. Toliau pateikiamas universiteto lygiu įgyvendinamo projekto aprašas, kuris detaliau iliustruoja, kaip lyčių aspektas gali būti integruojamas į ugdymo veiklą.

1 iliustracija. Paskaitos atsižvelgiant į lyčių aspektą: Linköping Universiteto modelis

2005 m. Linköping Universitetas sukūrė lyčių aspekto integravimo paskaitų ciklą, skirtą skirtingų fakultetų dėstytojams padėti labiau atsižvelgti į lyčių aspektą jų dėstomo dalyko metu. Paskaitų ciklas siekia tikslingai prisidėti integruojant lyčių aspektą į skirtingų studijų programų ir atskirų dalykų turinį bei išvystyti į lyčių aspektą atsižvelgiančius pedagoginius modelius, siekiant formuoti ir lyti atsižvelgiantį ugdymą aukštojo mokslo programose. Kitaip tariant, švietimas privalo būti vystomas taip, kad moterų ir vyrų patirtys bei supratimas būtų ugdomi integruojant lyčių aspektą. Tai yra svarbu, norint pakeisti tarp vyrų ir moterų susiklosčiusias galios pozicijas. Pastaruoju dešimtmečiu Linköping Universitete tokie paskaitų ciklai smarkiai prisidėjo prie lyčių aspekto integravimo. Paskaitų ciklas suteikia reikalingą mokymo medžiagą bei įgūdžius, kaip sėkmingai taikyti lyčių aspekto integravimą darbe. Paskaitų ciklas taip pat apima ir doktorantūros programas.

Šaltinis: EIGE. *Gender Equality in Academia and Research. Gear Tool*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016.

Kaip jau minėta, nepaisant sėkmingos integracinės politikos, Švedija vis dar susiduria su diskriminacijos apraiškomis viešajame gyvenime. Diskriminacija etniniu pagrindu yra viena iš labiausiai paplitusių diskriminacijos apraiškų Švedijos visuomenėje. Švedijos vyriausybė ieško būdų ir priemonių, kaip spręsti šią problemą. Viena iš nevyriausybinių organizacijų, įsteigta siekiant vystyti dialogą apie žmogaus teises, demokratijos principus ir toleranciją, Gyvosios istorijos forumas, įgyvendina projektą, kurio pagrindinis tikslas yra šviesti bendrojo ugdymo mokyklų mokinius rasizmo tema. Projekto aprašas pateikiamas toliau.

2 iliustracija. Projektas „Rasizmas ir netolerancija“.

Projektas „Rasizmas ir netolerancija“ yra Gyvosios istorijos forumo įgyvendinamas projektas, skirtas demokratiškos visuomenės pagrindų stiprinimui, ypač siekiant ugdyti pagarbą kiekvienam žmogui per supratimą, kad visų žmonių vertė yra lygi. Projektas buvo užsakytas Švedijos vyriausybės 2015 m. ir yra įgyvendinamas kartu su Švedijos Nacionaline švietimo agentūra. Projektas trunka trejus metus – nuo 2015 m. iki 2018 m. Projekto veiklos yra labiausiai orientuotos į bendrojo ugdymo mokyklų mokinius. Projekto metu bus įgyvendinamos šios veiklos:

- Renkama informacija ir sistemškai peržvelgiami moksliniai tyrimai apie rasizmą. Šio etapo tikslas – išsiaiškinti, kokios yra rasizmo apraiškos ir kaip ši koncepcija gali būti suvokiama;
- Renkama informacija apie šiuo metu vykstančius debatus apie esamas problemas, norint geriau suprasti tendencijas bei skirtingus požiūrius rasizmo klausimu;
- Inicijuojamos švietimo iniciatyvos, skirtos sąmoningumo ugdymui, žinių sklaidai ir skaitmeninių mokymo įrankių bei metodų pristatymui;
- Rengiami mokytojų mokymai bendrojo ugdymo mokyklose bendradarbiaujant su universitetais bei kolegijomis ir regioninėmis konferencijomis.

Šaltinis: Forum för Levande Historia. Educational Projects, Racism and Intolerance. Prieinama adresu:
<https://www.levandehistoria.se/english/educational-projects/racism-and-intolerance> [žiūrėta 2018 08 24].

5. Švedijos lygių galimybių strategijos įgyvendinimo privalumai ir stiprybės

Švedija visų pirma pasižymi stipria teisine baze, kurioje nuosekliai įvardijamos diskriminacijos apraiškos bei detalios nustatomos aktyvios priemonės, kaip šios apraiškos turėtų būti mažinamos. Kitas svarbus aspektas – tai nuosekliai suformuotos ir aktyviai įgyvendinamos priemonės visos Švedijos mastu, užtikrinant, kad esančios problemos iš tiesų yra sprendžiamos ne pavieniais atvejais, o visos sistemos lygiu. Galiausiai Švedija daug dėmesio skiria tiek lyčių lygybės, tiek lygių galimybių ir nediskriminavimo principų integravimui į švietimo sistemą. Švedijos atvejis yra ypač geras ir aktualus pavyzdys Lietuvai, siekiant sistemingiau ir didesniu mastu įgyvendinti šiuos horizontaliuosius principus.

5 PRIEDAS: DISKUSIJŲ GRUPIŲ INFORMACIJA

Diskusijų grupės: (1) darnaus vystymosi, (2) lygių galimybių ir nediskriminavimo, (3) moterų ir vyrų lygybės ir (4) jaunimo problemų sprendimų horizontalieji principai

Vieta:	Finansų ministerija, Lukiškių g. 2, 01512 Vilnius, 3 salė
Laikas ir data:	09:00–15:30 lapkričio 28 d.
Dalyviai:	7–13 asmenų kiekvienoje diskusijoje (žr. dalyvių sąrašus toliau)
Tikslas ir nauda:	Aptarti vertinimo rezultatus konkrečiam horizontaliajam principui (žr. klausimus diskusijai). Diskusijos dalyviai iš pirmų lūpų sužinos ir galės aptarti išvalgas dėl horizontaliojo principo reglamentavimo ir plėtojimo bei įgyvendinimo pažangos.
Programa:	08:45–09:00 Pasitikimo kava / arbata 09:00–10:30 Darnaus vystymosi diskusija 10:30–10:45 Kavos / arbatos pertraukėlė 10:45–12:00 Lygių galimybių ir nediskriminavimo diskusija 12:00–13:00 Pietų pertrauka 13:00–14:00 Moterų ir vyrų lygybės diskusija 14:00–14:15 Kavos / arbatos pertraukėlė 14:15–15:15 Jaunimo problemų sprendimo diskusija 15:15–15:30 Kavos / arbatos pertraukėlė
Diskusijos planas:	10–15 min: Vertinimo rezultatų pristatymas 40–60 min: Diskusija 5 min: Diskusijos apibendrinimas

Kiekvienoje diskusijoje numatoma aptarti šiuos klausimus:

- Kaip tinkamiau integruoti HP į veiksmų programos priemones?
- Kaip užtikrinti HP teigiamą, o ne neutralų poveikį visoje VP?
- Kokios priemonės tikslingiau prisidėtų prie HP įgyvendinimo?
- Kaip padidinti principo taikymo mastą?

Dalyvių sąrašas: darnaus vystymosi diskusija

Nr.	Vardas pavardė	Institucija
1.	Rimantė Rotkevičienė	ŠMM
2.	Liutauras Stoškus	Darnaus vystymosi centras
3.	Gintarė Krušnienė	AM
4.	Justina Jakštienė	CPVA
5.	Ineta Blakunovaitė	EM
6.	Paulius Serapinas	Lietuvos jaunimo organizacijų taryba
7.	Saulius Vasiliauskas	APVA
8.	Paulius Raugas	SAM
9.	Asta Suveizdienė	SAM
10.	Ugnė Šakūnienė	Lietuvos žmonių su negalia sąjunga
11.	Vaida Zigmantaitė	FM
12.	Laura Bogušienė	VRM, Regioninės politikos departamentas
13.	Inga Raginytė	ESFA

Dalyvių sąrašas: lygių galimybių ir nediskriminavimo diskusija

Nr.	Vardas pavardė	Institucija
1.	Rimantė Rotkevičienė	ŠMM
2.	Justina Jakštienė	CPVA
3.	Rimantas Garbštas	SADM
4.	Inga Raginytė	ESFA
5.	Ugnė Šakūnienė	Lietuvos žmonių su negalia sąjunga
6.	Rima Martinėnienė	FM
7.	Laura Miškinytė	FM
8.	Vaida Zigmantaitė	FM
9.	Jolanta Šliužienė	SADM, Neįgaliųjų reikalų departamentas

Dalyvių sąrašas: moterų ir vyrų lygybės diskusija

Nr.	Vardas pavardė	Institucija
1.	Rimantė Rotkevičienė	ŠMM
2.	Justina Jakštienė	CPVA
3.	Rimantas Garbštas	SADM
4.	Audronė Kiselienė	Lietuvos moterų lobistinė organizacija
5.	Deimantė Unikaitė	Socialinių inovacijų fondas
6.	Inga Raginytė	ESFA
7.	Rima Martinėnienė	FM
8.	Rasa Dokluzlar	FM
9.	Vaida Zigmantaitė	FM

Dalyvių sąrašas: jaunimo problemų sprendimo diskusija

Nr.	Vardas pavardė	Institucija
1.	Rimantė Rotkevičienė	ŠMM
2.	Inga Raginytė	ESFA
3.	Juozas Meldžiukas	SADM, Jaunimo reikalų departamentas
4.	Gintarė Boreikytė	Lietuvos verslo konfederacija
5.	Rima Martinėnienė	FM
6.	Laura Miškinytė	FM
7.	Vaida Zigmantaitė	FM

Diskusija: partnerystės ir socialinių inovacijų principų įgyvendinimas Lietuvoje

- Vieta:** Finansų ministerija, Lukiškių g. 2, 01512 Vilnius, 3 salė
- Laikas ir data:** 15:30–17:00, lapkričio 28 d.
- Dalyviai:** 6 asmenys (žr. dalyvių sąrašą toliau)
- Tikslas ir nauda:** Aptarti vertinimo rezultatus konkrečiam horizontaliajam principui (žr. klausimus diskusijai). Diskusijos dalyviai iš pirmų lūpų sužinos ir galės aptarti išvalgas dėl partnerystės ir socialinių inovacijų principų reglamentavimo ir plėtojimo bei įgyvendinimo pažangos.
- Programa:**
15:30–15:55 Partnerystės vertinimo rezultatų pristatymas
15:55–16:55 Diskusija toliau nurodytais klausimais
16:55–17:00 Diskusijos apibendrinimas
- Klausimai diskusijai:**
- Partnerystė**
1. Kokiuose procesuose matote poreikį labiau įtraukti partnerius (pvz., priemonių PFSA rengimas / peržiūra, partnerių įsitraukimas į paraiškų vertinimo procesą, priemonių intervencijų logikos rengimas)?
 2. Kokiose priemonėse partneriai galėtų ir norėtų dalyvauti kaip pareiškėjai?
 3. Kokių konkrečių grįžtamojo ryšio teikimo proceso pokyčių norėtų partneriai (pvz., visų susitikimų nutarimus fiksuoti raštu, paskirti asmenį, atsakingą už susitikimo protokolo ir pastabų lentelių rengimą)?
- Socialinės inovacijos**
4. Kokiomis priemonėmis skatinamos socialinės inovacijos įgyvendinant veiksmų programos priemones bei projektus?
 5. Kokie ES investicijų valdymo aspektai trukdo kurti socialines inovacijas projektuose? Ką reikėtų keisti ateityje?

Dalyvių sąrašas: partnerystės ir socialinių inovacijų

Nr.	Vardas pavardė	Institucija
1.	Rimantė Rotkevičienė	ŠMM
2.	Danutė Šlionskienė	Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija
3.	Ingrida Gečienė	Socialinių inovacijų institutas
4.	Inga Raginytė	ESFA
5.	Gintarė Boreikytė	Lietuvos verslo konfederacija
6.	Vaida Zigmantaitė	FM